

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Rigorózní práce

2013

Lenka Lysoňková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Lenka Lysoňková

**Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním
denním tisku na příkladu srovnání dobových
mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939
a přelomu června a července 1941**

Rigorózní práce

Praha 2013

Autor práce: **Mgr. Lenka Lysoňková**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Lysoňková, Lenka. *Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941*. Praha, 2013. 211 s. Rigorózní práce (PhDr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Abstrakt

Rigorózní práce „Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941“ pojednává o způsobu, jakým protektorátní periodika informovala o paktu Ribbentop-Molotov a později o německé invazi do Sovětského svazu. Na příkladě těchto událostí a jejich reflexe v protektorátním denním tisku lze demonstrovat, jak pružně protektorátní propaganda reagovala na aktuální politický kurz. Pro účely práce byly zvoleny čtyři deníky: Polední list, Večerní České slovo, Venkov a Lidové noviny, které byly zkoumány ve dvou časově ohraničených obdobích, a to od 23. 8. 1939 do 27. 9. 1939 a od 16. 6. 1941 do 14. 7. 1941. Metodou práce je historická srovnávací analýza, která postihuje proměnu postojů protektorátní propagandy v závislosti na historickém kontextu, a sémiotická analýza, která se zabývá dobovým mediálním diskurzem a odhaluje udržovanou ideologii na úrovni znakových systémů.

Klíčová slova

Protektorát Čechy a Morava, okupace, cenzura, pakt Ribbentop-Molotov, operace Barbarossa, nacismus, kolaborace, mytologie, propaganda

Abstract

Diploma thesis "Change of the Soviet Union image in the protectorate press based on comparison of the media content from the turn of August/September 1939 and June/July 1941" deals with the manner in which the protectorate newspapers informed about the Ribbentop-Molotov Pact and later about the German invasion of the Soviet Union. The examples of these events and their reflection in the Protectorate press demonstrate how flexibly the protectorate propaganda responded to the current political line. For the purposes of the thesis, there have been selected four newspapers: Polední list, Večerní České Slovo, Lidové noviny and Venkov. These periodicals were examined in two time-bound periods, from 23rd August till 27th September 1939 and from 16th June till 14th July 1941. The methodology used is a historical comparative analysis, which discusses the transformation of Protectorate propaganda attitudes in the dependence on the historical context, and semiotic analysis, which deals with period media discourse and reveals ideology sustained on the level of sign systems.

Keywords

Protectorate of Bohemia and Moravia, occupation, censorship, Ribbentop-Molotov Pact, Operation Barbarossa, nazism, collaboration, propaganda

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze 2. 2. 2013

Lenka Lysoňková

Poděkování

Za přínosné rady, inspirativní podněty, trpělivost a ochotu děkuji vedoucímu své práce PhDr. Petru Bednaříkovi, Ph.D. Pracovníkům Národního archivu a oddělení časopisů Knihovny Národního muzea děkuji za pomoc při práci s prameny.

Obsah

Úvod a metoda práce	5
Základní vymezení tématu	9
1. Vznik a organizace Protektorátu Čechy a Morava	10
1.1 Vznik Protektorátu Čechy a Morava	10
1.2 Protektorátní správa	13
2. Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava	17
2.1 Systém kontroly protektorátních médií	17
2.2 Struktura protektorátního periodického tisku	22
2.3 Diferenciace novinářské obce	21
3. Mezinárodněpolitická situace	28
3.1 Vývoj německo-sovětských vztahů před uzavřením paktu o neútočení	28
3.2 Pakt o neútočení	29
3.3 Německý útok na Sovětský svaz	33
4. Obraz Sovětského svazu na stránkách protektorátního denního tisku po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov (23. 8. 1939)	36
4.1 Předpoklady pro utváření obrazu SSSR v protektorátním tisku po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov	38
4.2 Interpretace paktu Ribbentrop-Molotov	40
4.2.1 Ratifikace paktu	47

4.3 Německý vstup do Polska a začátek druhé světové války	50
5. Zpravodajské krytí začátku druhé světové války v období 1. 9. 1939 – 27. 9. 1939	59
5.1 Německý vpád do Polska	60
5.2 Vstup sovětské armády do Polska	67
6. Doprovodný fotografický materiál (23. 8. 1939 – 27. 9. 1939)	78
6.1 Úloha fotografie ve třetí říši	80
6.2 Fotografie v Protektorátu Čechy a Morava	83
6.3 Doprovodný fotografický materiál	85
7. Obraz Sovětského svazu na stránkách protektorátního denního tisku po zahájení operace Barbarossa (22. 6. 1941)	88
7.1 Předpoklady pro informování o dění na východní frontě	90
7.2 Interpretace útoku na Sovětský svaz	91
7.2.1 Prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu	95
7.2.2 Diplomatická nota říšské vlády vládě sovětské	97
7.2.3 Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy	97
7.3 Protisovětská kampaň	99
7.3.1 Útok na Sovětský svaz a obraz bolševického nepřítele	103
7.3.2 Útok na Sovětský svaz a židovská otázka	105
7.3.3 Úvodník jako specifická součást protisovětské kampaně	108

8. Zpravodajské krytí významných událostí východní fronty v období 22. 6. 1941 – 14. 7. 1941	114
8.1 První nálety Luftwaffe na sovětská letiště	114
8.2 Dobytí pevnosti Brest-Litevsk	115
8.3 Bitva u Bialystoku	115
8.4 Dobývání pobaltských republik	116
8.5 Dobytí města Dvinsk	117
8.6 Vstup Finska do války	118
8.7 Dobývání Ukrajiny	120
9. Doprovodný fotografický materiál (14. 6. 1941 – 16. 7. 1941)	124
10. Srovnání mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 s přelomem června a července 1941	127
11. Teoretický a metodologický rámec pro sémiotickou analýzu	132
11.1 Mýtus a jeho vývoj	133
11.2 Barthesův koncept mýtu a pojem ideologie	134
11.3 Propaganda jako specifický způsob přesvědčování	136
12. Sémioprostor protektorátního denního tisku na příkladu Večerního Českého slova, Venkova a Poledního listu z přelomu června a července 1941	140
12.1 Mýtus vůdce	140
12.2 Mýtus vyvoleného národa	146

12.3 Mýtus konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti	150
12.4 Mýtus nepřítele a spravedlivé obrany	155
12.5 Mýtus českého národa	161
Závěr	165
Summary	168
Použitá literatura	171
Prameny	179
Seznam zkratk	180
Jmenný rejstřík	182
Seznam příloh	184
Přílohy	185

Úvod a metoda práce

V rigorózní práci se zabývám tématem nacistické propagandy na stránkách protektorátního tisku. Této problematice jsem se věnovala i ve své bakalářské a magisterské diplomové práci, která mi poskytla kvalitní východisko pro tvorbu práce rigorózní. Tu jsem rozšířila o nově nabyté poznatky, které jsem mimo jiné měla možnost načerpat i při studiu archivních pramenů v berlínském Bundesarchivu a inspirativní cizojazyčné literatury ve Staatsbibliothek zu Berlin.

Pro účely rigorózní práce jsem také rozšířila soubor analyzovaných periodik, a to o Lidové noviny. Ty svým serióznějším charakterem podle mého názoru dobře doplnily původně analyzovanou trojici listů (Venkov, Večerní České slovo, Polední list) a navíc do zkoumaného vzorku přinesly pohled mimopražského periodika.

Cílem mé práce je nastínit, jakým způsobem protektorátní periodika informovala o paktu Ribbentop-Molotov a později o německé invazi do Sovětského svazu. Obě události znamenaly radikální obrat v německé zahraniční politice a v německo-sovětských vztazích a mohou tak dobře ilustrovat, jak pružně protektorátní propaganda reagovala na aktuální politický kurz.

Chtěla bych postihnout způsob, jakým média tyto události reflektovala, a zda oběma věnovala stejnou energii a prostor. Mediální obsahy bych rovněž chtěla podrobit sémiotickému zkoumání. Pro účely práce jsem zvolila čtyři protektorátní deníky: Večerní České slovo, Polední list, Lidové noviny a Venkov.

Večerní České slovo, které vydával Melantrich, patřilo se svým nákladem 400 tisíc výtisků¹ k nejčtenějším protektorátním novinám. Vycházelo v celkem devíti regionálních mutacích od pondělí do soboty a čtenáři si ho mohli koupit za 20 haléřů. Vydání mělo obvykle mezi šesti a osmi stranami. Na titulní straně se pravidelně objevoval úvodník, strana dvě byla obvykle věnována zahraničnímu zpravodajství, domácí a ekonomické zpravodajství bylo umístěno na straně tři, kultura na straně čtyři. Poslední dvě strany listu pravidelně patřily sportu.

Polední list vydával koncern Tempo v nákladu 49 tisíc kusů, výjimkou bylo nedělní vydání, které vycházelo pod názvem Nedělní list v nákladu 61 tisíc kusů, a

¹ Citováno podle PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1990.

pondělní vydání, které vycházelo pod názvem Pondělní list v nákladu 57 tisíc kusů.² Noviny měly obvykle šest stran, v neděli kolem dvaceti. Struktura listu byla podobná jako v případě Večerního Českého slova: na titulní straně se objevoval úvodník, na straně dvě čtenáři našli zahraniční zpravodajství, na třetí straně domácí a ekonomické zpravodajství, další strany listu patřily kultuře a sportu. Polední list stál 30 haléřů, jeho nedělní vydání pak 50 haléřů.

Venkov vycházel v nákladu 10 tisíc kusů³ ve vydavatelství Novina. Noviny s podtitulem List českých zemědělců založil v roce 1906 Antonín Švehla jako list agrární strany. Ze sledované čtveřice listů patřil Venkov k těm serióznějším. Čtenáři si ho mohli koupit od úterka do soboty za 70 haléřů, v neděli stál list korunu. Vydání mělo obvykle deset až dvanáct stran, v neděli kolem šestnácti. V pátek byla součástí listu příloha Československý zemědělec, v neděli Neděle Venkova. Řazení rubrik uvnitř listu bylo obdobné jako u předchozích dvou novin, Venkov však navíc věnoval dvě strany národnímu hospodářství.

Lidové noviny vydávala Lidová tiskárna v Brně. Vycházely od pondělí do soboty dvakrát denně jako raníky a poledníky, v neděli Lidové noviny vycházely pouze jako raník. Raníky měly náklad 38 tisíc kusů, poledníky 47 tisíc kusů. Pondělní vydání, které mělo náklad 40 tisíc kusů, bylo označeno jako Pondělní Lidové noviny.⁴ Raníky stály 80 haléřů, poledníky 30 haléřů a nedělní vydání Lidových novin korunu. List založil v roce 1893 Antonín Stránský a za první republiky byly mluvčím tzv. hradního proudu. V rámci zkoumané čtveřice listů patřily Lidové noviny spolu s Venkovem k serióznějším titulům. Raníky měly osm až deset stran, poledníky většinou šest. Raníky a poledníky se od sebe značně lišily nejen grafickou úpravou, ale také výběrem zpráv. Zatímco raníky měly umírněnou grafickou podobu titulků a často neobsahovaly fotografie, poledníky byly graficky živější. Titulky zpráv byly u poledníků větší a výraznější a čtenář v nich často mohl na titulní straně a na straně tři vidět fotografie. Polední vydání přitom nefungovalo jako pouhá aktualizace raníku, ale přinášelo často zcela nové zprávy, které čtenáři raníku neměli možnost číst. Na titulní straně raníků se pravidelně objevoval úvodník a také sloupec publicistiky nejčastěji v podobě rozhlásku či fejetonu. Strana dvě

² Citováno podle PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 1990.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

většinou patřila domácím zpravodajství, strana tři nebo čtyři zahraničnímu. Strana čtyři nebo pět patřila rubrice Denní zprávy, kterou tvořily krátké zprávy z domova i ze zahraničí. Poslední strany listu tvořil sport, kultura a ekonomická rubrika Národní hospodář. Poledníky mívaly na titulní straně úvodník, místo fejetonu či rozhlásku se objevoval sloupec krátkých zpráv. Na straně dvě byla pravidelně rubrika Denní kronika, která sestávala z krátkých zpráv z domova i ze zahraničí. Zbytek listu tvořil kromě sportu obsah zaměřený na nejrůznější zajímavosti nebo kuriozity. Svoji rubriku tu však měly i ženy.

Pro pochopení kontextu uvádím stručný nástin státoprávního vývoje Protektorátu Čechy a Morava a vývoje německo-sovětských vztahů. Zároveň v začátku práce věnuji pozornost také fungování médií v rámci protektorátu. Následně popíši způsob, jakým jednotlivá periodika informovala o uzavření paktu o neútočení a později o německé invazi do Sovětského svazu.

Tyto dva momenty se pokusím porovnat a postihnout nejmarkantnější rozdíly mezi nimi. Soustředit bych se chtěla i na specifické formy informování o válečných událostech, tj. na zpravodajství z bojiště nebo na fotografický materiál. V závěru práce také charakterizují sémiotické prostředky, které propaganda při informování o německo-sovětských vztazích používala.

Metodou práce je rešerše literatury a shromáždění, utřídění a zkoumání relevantních příspěvků uveřejněných na stránkách Poledního listu, Večerního Českého slova, Venkova a Lidových novin v časovém rozmezí 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939 a 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941, na jejichž základě provedu historickou srovnávací analýzu. V relevantních případech se od období, které jsem si vytýčila, odchyluji, vždy však pouze v řádu několika dnů.

Sémiotickou analýzou nastíním způsob, jakým na úrovni znaků a znakových kódů docházelo k reprezentaci reality ve prospěch okupační správy a k udržování žádoucích významů ve společnosti.

Pro potřeby práce jsem použila materiály Národního archivu, a to zejména materiály uložené ve fondu Archiv Syndikátu novinářů a fondu Úřad říšského protektora, a také materiály z Bundesarchiv zu Berlin. Konkrétně v tomto případě šlo o materiály

týkající se cenzury fotografií. Protektorátní periodika jsem studovala v oddělení časopisů Knihovny Národního muzea.

Doslovné citace z archivních pramenů, zkoumaných periodik i odborné literatury jsou vyznačeny uvozovkami a kurzívou a opatřeny příslušným odkazem. Pro větší autentičnost zachovávám při citování příspěvků originální pravopisnou normu.

Základní vymezení tématu

Třiatdvacátého srpna 1939 uzavřelo Německo se Sovětským svazem pakt o neútočení, tzv. pakt Ribbentrop-Molotov. Smlouva, která přišla v době vzrůstající německé agrese a hrozícího válečného konfliktu, šokovala celý svět. Partnerství dvou ideologií, které na sebe léta útočily, bylo pro světové diplomaty i řadové občany obou signatářských zemí nepochopitelné. Dokument, který obsahoval tajné dodatky o rozdělení sfér vlivu ve střední Evropě, předznamenal začátek druhé světové války a na několik let určil osud polského národa.

Přátelství obou velmocí skončilo dvaadvacátého června roku 1941. Tehdy začaly německé jednotky překročovat sovětskou hranici a zahájily tak operaci Barbarossa. Ta měla podle plánů Adolfa Hitlera Německu přinést nový životní prostor pro budoucí pokolení árijců a Sovětskému svazu rychlou a drtivou porážku. Operace znamenala totální obrat v německé zahraniční politice, zrazení veškerých paktů, které oba státy vázaly k hospodářskému a válečnému spojení. Ze Sovětského svazu učinila nepřítel Říše.

Jak uzavření paktu o neútočení, tak operace Barbarossa představovaly nelehký úkol pro německou státní propagandu, jejíž činnost byla pro soudržnost nacistického režimu klíčová. Obyvatelům Říše a přidružených území bylo nejprve nutné vysvětlit, jak vzniklo ono pro mnohé těžko pochopitelné přátelství a jak se později tento svazek změnil zpět v nepřátelství. V obou případech musela propaganda změnit svoji rétoriku takřka ze dne na den.

1. Vznik a organizace Protektorátu Čechy a Morava

Obsazení československého pohraničí německými jednotkami⁵, které bezprostředně následovalo mnichovskou dohodu⁶ ze září 1938, otevřelo Německu cestu k další expanzi směrem na východ. Ztráta pohraničí pro Československo neznamena la jen faktickou nemožnost bránit se jakémukoli vojenskému útoku, ale i naprosté hospodářské, dopravní, společenské, politické a morální ochromení. Takto paralyzovaný stát se pak Říší o půl roku později stal snadnou kořistí.

1.1 Vznik Protektorátu Čechy a Morava

Pro úplnou likvidaci Česko-Slovenska, jak se po vzniku autonomní slovenské vlády v listopadu 1938 začal pomnichovský stát nazývat, se říšský kancléř Adolf Hitler⁷ vyslovil už v říjnu 1938, tedy necelý měsíc po Mnichovu, vydáním zvláštních směrnic, upravujících postup při jeho okupaci. Cílem podle nich bylo bleskové obsazení Čech a Moravy a zároveň izolace Slovenska a Podkarpatské Rusi. Později Hitler tyto směrnice doplnil poznámkou o tom, že navenek má německá okupace Čech a Moravy zachovat zdání, že se nejedná o akt válečného násilí, ale pouze o pacifikační akci.⁸

K definitivní likvidaci Česko-Slovenska zamýšlel Hitler využít především sílících slovenských separatistických tendencí, které po celé trvání druhé republiky

⁵ Územní nároky na Československo podle mnichovské dohody uplatňovalo i Polsko a Maďarsko, obsazení československého pohraničí se tedy účastnily i jejich jednotky.

⁶ Dokument podepsaný 29. září 1938 na konferenci v Mnichově představiteli Německa (Adolf Hitler), Itálie (Benito Mussolini), Velké Británie (Neville Chamberlain) a Francie (Édouard Daladier), který řešil národnostní otázku Československa požadavkem okamžitého odstoupení jeho pohraničí ve prospěch Německa, Polska a Maďarska. O den později byl dokument vnucen československé vládě. Na základě mnichovské dohody přišlo Československo téměř o třetinu svého území a bezmála pět milionů obyvatel. Mnichovská dohoda je typickým příkladem tzv. politiky appeasementu (usmírování, ústupků), kterou před vypuknutím druhé světové války uplatňovala britská a francouzská diplomacie vůči Německu ve snaze za každou cenu zabránit rozpoutání dalšího světového konfliktu.

⁷ HITLER, Adolf. Německý politik a diktátor, * 20. 4. 1889 Braunau, † 30. 4. 1945 Berlín. Od r. 1919 členem Německé dělnické stany (DAP), po jejím přejmenování v Národně socialistickou německou dělnickou stranu (NSDAP) od r. 1921 jejím předsedou. Po pokusu o státní převrat v listopadu 1923 krátce uvězněn. Pobytu ve vězení využil k napsání knihy *Mein Kampf*, která se stala manifestem jeho národně socialistických myšlenek, zejména pak rasové teorie. Světová hospodářská krize a poválečná situace v Německu mu umožnila nový politický vzestup. Roku 1933 jmenován říšským kancléřem, o rok později se jako říšský kancléř stal i hlavou státu. Nově nastolený nacistický režim systematicky pronásledoval politické odpůrce a v souladu s rasovou teorií i židovské obyvatelstvo, vyznačoval se i výrazně expanzivní zahraniční politikou. V březnu 1938 anektováno Rakousko, v září 1938 československé pohraničí, v březnu 1939 území Čech a Moravy. V září 1939 útokem na Polsko rozpoutal druhou světovou válku. Jeho režimu padlo za oběť 5-6 miliónů evropských Židů. (In *Univerzum: všeobecná encyklopedie*. Díl 3. F-H, Praha: Odeon, 2000, s. 506.)

⁸ PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, s. 12.

vědomě podporoval. Dokonce na Slovensko poslal i zbraně, které měly být použity v případném slovenském národním povstání.⁹ Úplné odtržení Slovenska mělo už tak okleštěné Čechy a Moravu ještě více oslabit a usnadnit tak Hitlerovi jejich obsazení. Třináctého března roku 1939 přijal předseda slovenské autonomní vlády Jozef Tiso¹⁰ vůdcovo pozvání do Berlína. Tam mu byly nastíněny dvě varianty dalšího možného vývoje na Slovensku: buďto Slovensko vyhlásí samostatný Slovenský štát a zároveň požádá Říši o ochranu, nebo bude ponecháno svému osudu, tj. bude se muset vypořádat s útokem Maďarů, kteří se (podle tvrzení na jednání přítomného německého ministra zahraničních věcí Joachima von Ribbentropa¹¹) v tu chvíli už začali stahovat ke slovenským hranicím.¹² Tiso německému nátlaku nepodlehł hned, žádal svolání slovenského sněmu na druhý den. Ten berlínské ultimátum schválil a Tiso podepsal. Čtrnáctého března 1939 tak byla definitivně rozbita soudržnost Česko-Slovenska. O den později byla navzdory první vídeňské arbitráži¹³ Maďary obsazena Podkarpatská Rus.

O tom, že se Adolf Hitler chystá okupovat Čechy a Moravu, pronikaly k československým představitelům informace už od začátku roku 1939. Nasvědčovala tomu zjištění československých vojenských zpravodajů a francouzského generálního štábu, např.: o zesíleném povolávání záložníků do německého wehrmachtu.¹⁴ Ještě čtrnáctého března 1939, když odjížděl do Berlína na

⁹ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006, s. 155.

¹⁰ TISO, Jozef. Slovenský římskokatolický kněz a politik, * 13. 10. 1887 Bytča, † 18. 4. 1947 Bratislava. Od roku 1918 členem Slovenské ľudové strany (později Hlinkovy slovenské ľudové strany), 1925-1939 poslancem Národního shromáždění, předsedou poslaneckého klubu a místopředsedou strany, od října 1938 do března 1939 předsedou slovenské autonomní vlády, od října 1939 do dubna 1945 slovenským prezidentem. Jako slovenský prezident byl odpovědný za nastolení fašistického režimu, vstupu Slovenska do války a systematickou likvidaci židovského obyvatelstva. Po válce byl souzen a popraven. (In CHURAN, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 2., 2. vydání, Praha: Libri, 1998, s. 224.)

¹¹ RIBBENTROP, Joachim von. Německý politik a ministr zahraničních věcí. * 30. 4. 1893 Wesel, † 16. 10. 1946 Norimberk. Během první světové války působil na východní i západní frontě, v bojích si vysloužil vysoká válečná vyznamenání a důstojnickou hodnost. V roce 1918 byl raněn a převelen na německé velvyslanectví v tureckém Istanbulu. Od roku 1936 působil jako velvyslanec v Londýně, v roce 1938 se stal ministrem zahraničních věcí. V říjnu roku 1946 byl v Norimberku odsouzen k trestu smrti a popraven oběšením. (In *Universum: všeobecná encyklopedie*. Díl 8. R-So, Praha: Odeon, 2001, s. 506.)

¹² GEBHART, J.; KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 163-165.

¹³ Protokol z 2. listopadu 1938, podepsaný zástupci Německa, Itálie, Maďarska a Československa, který byl přímým důsledkem mnichovské dohody. Upravoval maďarsko-československou hranici ve prospěch Maďarů. První vídeňskou arbitráží Československo ztratilo část jižního a východního Slovenska a jihovýchodní část Podkarpatské Rusi. Neplatnost vídeňských arbitráží potvrdily roku 1947 Pařížské mírové smlouvy.

¹⁴ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 167.

jednání s Adolfem Hitlerem, však prezident Hácha věřil, že Německo usiluje pouze o novou úpravu vztahu mezi Čechy, Moravou a Říší. Domníval se, že Čechy a Moravu potká stejný osud jako Slovensko.¹⁵ Ještě téhož dne však německé jednotky začaly pronikat na severní Moravu.

V Berlíně Hitler Háchovi nabídl dvě alternativy: buď budou Čechy a Morava obsazeny za použití všech dostupných vojenských prostředků nebo se Hácha zaručí za klidný a mírný průběh okupace. Ve druhém případě bude vůdce ochoten přiznat Čechům a Moravě jistou autonomii a národní volnost.¹⁶

Jednání probíhala v nočních hodinách. Hácha do Berlína dorazil krátce před desátou hodinou večer. Po půlnoci se prezident setkal s německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem, hlavní jednání s Hitlerem však probíhala až mezi jednou a druhou hodinou ranní.¹⁷

Za německou stranu se kromě Hitlera a Ribbentropa účastnil jednání i Hermann Göring, generál Wilhelm Keitel a státní ministr a šéf Hitlerovy kanceláře Otto Meissner. Za českou stranu jednal prezident Hácha a ministr František Chvalkovský.¹⁸

Hácha německému nátlaku ustoupil a přislíbil, že obyvatelstvo ani branná moc nebudou německým jednotkám klást odpor. Patnáctého března německé jednotky Čechy i Moravu obsadily. Hitlerovým výnosem z šestnáctého března 1939 se české země staly součástí Říše jako Protektorát Čechy a Morava.

Formu protektorátu okupační moc zvolila vzhledem k mezinárodně-politické situaci. Toto státoprávní uspořádání zachovávalo dojem polosuverenity Čech a Moravy a mělo tak tlumit obavy států, proti kterým měla napříště směřovat německá agrese.¹⁹

Na mezinárodním poli vysvětlil Hitler obsazení Čech a Moravy v souladu se svými směrnicemi z konce roku 1938: okupace byla pouhým pacifikačním aktem vnitřně se rozkládajících Čech a Moravy, v nichž panoval nesnesitelný teror vůči

¹⁵ Tamtéž, s. 169.

¹⁶ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 a, s. 171.

¹⁷ PASÁK, Tomáš. *JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945)*. Praha: Horizont, 1997, s. 44.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002, s. 25-27.

německým soukmenovcům. Přítomnost německých jednotek měla v oblasti pouze zajistit pořádek.²⁰ Kromě toho se v německém tisku argumentovalo tím, že „nacionálně socialistická říše převzala ochranu prastarého německého území“²¹.

1.2 Protektorátní správa

Výnosem vůdce a říšského kancléře o vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla českým zemím přiznána určitá míra autonomie. Podle tohoto dokumentu měl protektorát spravovat sám sebe, ovšem v souladu s potřebami a nároky Říše. V praxi to znamenalo, že byl vytvořen jednak systém autonomní správy, v jejímž čele stál státní prezident a autonomní vláda, a jednak soustava správy protektorátní v čele s říšským protektorem.

Protektor, jmenovaný přímo vůdcem, plnil funkci vykonavatele říšské moci na území protektorátu a zároveň dohlížel na činnost autonomní správy, připraven kdykoli s odvoláním na zájmy Říše zrušit jakékoli její rozhodnutí nebo jí stejným způsobem některé rozhodnutí v zájmu Říše vnutit.

Prvotním protektorovým úkolem bylo pevné začlenění českých zemí do těla Říše. „Podle Hitlerova tajného pokynu se měl postarat, aby obratem přestalo platit prozatím recipované někdejší čs. právo, pokud by odporovalo říšským zájmům. Spolu s tím měly být odstraněny i symboly připomínající bývalou republiku (sochy, pomníky atd.).“²²

Protektor zároveň potvrzoval členy autonomní vlády, měl právo informovat se o veškerých krocích, které podnikala, a udílet jí rady. Disponoval vůči ní i právem veta a mohl vydávat vlastní právní předpisy.²³ Fakticky to tedy znamenalo, že veškeré instituce autonomní správy podléhaly říšským úřadům.

Státním prezidentem byl po celou dobu trvání protektorátu Emil Hácha²⁴, v čele autonomní vlády krátce stál Rudolf Beran²⁵, kterého 27. dubna 1939 vystřídal

²⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 174.

²¹ PASÁK, T., *JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945)*, s. 58.

²² MARŠÁLEK, P., *Protektorát Čechy a Morava*, s. 47.

²³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 178-179.

²⁴ HÁCHA, Emil. Český právník, politik a prezident, * 12. 7. 1872 Trhové Sviny, † 27. 6. 1945 Praha. R. 1896 absolvoval právnickou fakultu pražské univerzity, později působil např.: jako rada Nejvyššího správního soudního dvora ve Vídni. Po vzniku Československa jmenován prezidentem senátu Nejvyššího státního soudu. Po podepsání mnichovské dohody prezidentem Česko-Slovenska, po okupaci státním prezidentem Protektorátu Čechy a Morava. Usiloval o zachování maximální možné

Alois Eliáš²⁶. Patnáctého dubna 1939 se říšským protektorem stal Konstantin von Neurath²⁷, státním tajemníkem říšské správy a zároveň velitelem SS a policie Karl Hermann Frank²⁸.

Do srpna 1939 bylo v protektorátu zřízeno německé trestní, občanské a vojenské soudnictví, které mělo vůči autonomní správě výlučnou pravomoc. Kromě Německého vrchního soudu, Německých zemských soudů a Německých úředních soudů, fungovala v protektorátu od února 1940 i soustava tzv. zvláštních soudů, které umožňovaly zkrácená trestní řízení s osobami vůči Říši nepřátelskými.²⁹ Říšský protektor měl přitom právo zasahovat do chodu justice, respektive udělovat soudům v mezích zákona a nařízení říšských úřadů pokyny.³⁰

Už v prvních dnech okupace byly navíc zřízeny německé policejní úřady, které rychle dostaly pod kontrolu českou policii. Stejně jako německé soudy fungovaly

autonomie protektorátu, aktivně vystupoval proti perzekucím obyvatelstva. Po zatčení generála Aloise Eliáše ale pasivním nástrojem okupační správy a symbolem kolaborace. Po válce zatčen a umístěn do vězeňské nemocnice na Pankráci, kde také zemřel. (In CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 1., 2. vydání, Praha: Libri, 1998, s. 188.)

²⁵ BERAN, Rudolf. Český politik, * 28. 12. 1887 Pracejovice, † 28. 2. 1954 Leopoldov. 1915-1933 generální tajemník Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, od r. 1933 jejím předsedou. V období druhé republiky předsedou Strany národní jednoty a předsedou vlády. Březen – duben 1939 předsedou autonomní protektorátní vlády. Po okupaci vítal generála Blaskowitze a Konstantina von Neuratha, což se mu po válce stalo osudným, přestože po odchodu z politického života podporoval odbojovou činnost a mezi léty 1941 až 1943 byl vězněn nacisty. V dubnu 1947 souzen za kolaborantskou činnost a odsouzen k dvaceti letům vězení. Během výkonu trestu zemřel. (In CHURANĚ, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl 1., s. 41.)

²⁶ ELIÁŠ, Alois. Československý generál, politik, předseda protektorátní autonomní vlády a představitel odboje, * 29. 9. 1890 Praha, † 19. 6. 1942 tamtéž. Za první světové války důstojníkem čs. legií v Rusku a ve Francii, 1923-1938 vysokým funkcionářem čs. armády, v období druhé republiky ministrem dopravy, duben 1939 – září 1942 předsedou autonomní protektorátní vlády. Jako předseda vláda byl tajně napojen na protinacistický odboj. V září 1941 zatčen a uvězněn, po atentátu na Reinharda Heydricha v květnu 1942 zastřelen. (In CHURANĚ, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl 1., s. 132.)

²⁷ NEURATH, Konstantin von. Německý diplomat, říšský protektor, * 2. 2. 1873 Klein-Glatzbach, † 14. 8. 1956 Leinfelderhof. Od r. 1918 německým diplomatem, postupně vyslancem v Dánsku, Itálii a Velké Británii. V letech 1932-1938 říšským ministrem zahraničí, poté říšským ministrem bez portfeje. V letech 1939 – 1941 říšským protektorem. V této funkci zavedl platnost norimberských zákonů, uzavřel vysoké školy a započal s germanizací. Na podzim 1941 nahrazen Reinhardem Heydrichem. Po válce v Norimberku odsouzen k patnácti letům vězení, v r. 1954 byl propuštěn. (In *Universum: všeobecná encyklopedie*. Díl 6. Mb-Op, Praha: Odeon, 2001, s. 419.)

²⁸ FRANK, Karl Hermann. Sudetoněmecký politik, nacistický protektorátní činitel, * 24. 1. 1898 Karlovy Vary, † 22. 5. 1946 Praha. R. 1933 zakladatelem Sudetendeutsche Heimatsfront (SHF, Sudetoněmecká vlastenecká fronta), 1935-1938 poslanec Národního shromáždění za Sudetendeutsche Partei (SdP, Sudetoněmecká strana). V letech 1939-1943 státní sekretář Úřadu říšského protektora, 1943-1945 německý státní ministr pro Čechy a Moravu, 1939-1945 v čele protektorátních jednotek SS a policie. V květnu 1945 zatčen a souzen Národním soudem. V roce 1946 byl odsouzen k trestu smrti a veřejně oběšen. (In CHURANĚ, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl 1., s. 158.)

²⁹ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 183.

³⁰ MARŠÁLEK, P., *Protektorát Čechy a Morava*, s. 56.

německé policejní úřady na autonomní správě prakticky nezávisle.³¹ S okupačními vojsky přišly do protektorátu i jednotky SS³², SD³³ a gestapo. Bývalá Československá armáda byla rozpuštěna, neboť vojenskou ochranu protektorátu oficiálně převzala Říše. Zachováno bylo pouze symbolické vládní vojsko. Podle říšského výnosu mohlo čítat maximálně sedm tisíc mužů s lehkou výzbrojí. Stejným způsobem převzala říšská správa i kontrolu nad veškerou zahraniční politikou okupovaného území. To nemělo podle Hitlerova výnosu právo vystupovat v mezinárodně-politickém kontextu jako samostatný subjekt.³⁴

Politické strany zanikly. Namísto nich bylo ustaveno tzv. Národní souručenství, které mělo zprvu charakter opozice, tj. snažilo se v rámci možností obhájit české národní zájmy, ale záhy se stalo vůči okupantům poslušným.³⁵ S konsolidací německé okupační moci sílil tlak na Národní souručenství, aby svoji dosavadní loajalitu přesunulo směrem k aktivismu. K tomu dopomohly i rozsáhlé personální změny.³⁶ Bylo zrušeno velké množství společenských, kulturních a tělovýchovných organizací.³⁷

Cílem německé okupační správy bylo především pevně začlenit Čechy a Moravu do těla Říše, arizovat a germanizovat jejich prostor. Zároveň se však hledaly takové formy ovládnutí, aby nebyl narušen chod okupovaného území a mohl tak být plně využit jeho hospodářský potenciál k vedení války.³⁸

Při využívání hospodářského potenciálu českých zemí uplatňovali Němci řadu prostředků. Jednak to byla „legální loupež“ prostřednictvím arizace, jednak vynucené prodeje, vyvlastňování a daňové zatížení obyvatelstva. Protektorátní ekonomika byla přeměněna v řízené válečné hospodářství.³⁹

³¹ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 46.

³² Schutzstaffel. Ozbrojená organizace NSDAP sloužící původně k osobní ochraně Adolfa Hitlera. Od roku 1936 kontrolovala v Německu a později i na Německem okupovaných územích celý policejní aparát.

³³ Sicherheitsdienst. Tajná policie nacistického Německa fungující v rámci SS.

³⁴ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 180-181.

³⁵ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992, s. 207.

³⁶ GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996, s. 37.

³⁷ Zrušeny byly např: Sokol (1941), Junák (1940), legionářské organizace (1939), Ústřední matice školská (1939), Jednota Pošumavská (1939), Národní jednota pro jihozápadní Moravu (1939) aj.

³⁸ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 a, s. 184.

³⁹ MARŠÁLEK, P., *Protektorát Čechy a Morava*, s. 34.

Proti českému národu uplatňovala okupační moc promyšlenou kombinaci přesvědčování ke spolupráci, respektive kolaboraci, s represemi a zastrašováním. Celkově byla situace protektorátního obyvatelstva, především vzhledem k jeho hospodářskému potenciálu, výrazně lepší než například pozdější situace Poláků v okupovaném Polsku.⁴⁰

⁴⁰ Tamtéž.

2. Mediální politika a praxe Protektorátu Čechy a Morava

Samostatnou kapitolou německé okupační politiky byl dohled nad protektorátními médii: rozhlasem a tiskem. Ty už od března 1939 plně podléhaly německému vlivu⁴¹ a staly se hlavním nástrojem státní propagandy. Ve všech protektorátních médiích bez výjimky se uplatňoval promyšlený systém předběžné, průběžné i následné cenzury. Omezení a kontrola se v protektorátu ovšem týkala také samotného publika: Od srpna 1941 byl kontakt s médii zcela zapovězen Židům. V praxi to znamenalo, že si nejen nesměli tiskoviny koupit, ale vyhláškou byla zakázána i donáška poštou nebo jiným způsobem. Informace tak získávalo židovské obyvatelstvo pouze prostřednictvím zvláštních úředních věstníků a oběžníků.⁴²

2.1 Systém kontroly protektorátních médií

Stejně jako v případě státních institucí, i v médiích fungoval duální systém kontroly. Média podléhala jak orgánům správy autonomní, tak orgánům správy říšské, přičemž říšské kontrolní instituce měly ve všech směrech rozhodující vliv. Pod Úřad vlády, který stál v čele autonomní protektorátní správy, spadal Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady⁴³, řízený postupně Zdeňkem Schmoranzem⁴⁴, Arnoštem Barešem a Františkem Hofmanem⁴⁵, a pod něj dále Ústředí dozorcí tiskové služby, řízené Eduardem Parmou⁴⁶, které mělo centrálu v Praze a krajské pobočky

⁴¹ Hned v návaznosti na vyhlášení protektorátu byla vydána směrnice o nové organizaci tiskové služby a 29. 3. 1939 následovalo rozhodnutí, aby byla i při okresních úřadech zavedena funkce tiskových referentů, úředníků protektorátní správy.

⁴² KÖPPOVÁ, Barbara a kol. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. s. 375.

⁴³ Protektorátní správní reformou byl v r. 1942 Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady zrušen. Jeho agendu převzal Úřad lidové osvěty, který byl v červnu 1942 sloučen s ministerstvem školství a národní osvěty, v jehož čele stál Emanuel Moravec. Ministerstvo bylo v důsledku této změny přejmenováno na ministerstvo školství a lidové osvěty. (In KÖPPOVÁ, Barbara a kol. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: Katalog výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. s. 58.)

⁴⁴ SCHMORANZ, Zdeněk. Český novinář, * 27. 7. 1896 Chrudim, † 19. 8. 1942 Berlín. Počátkem dvacátých let zpravodajem ČTK, zaměstnancem Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady, prosinec 1938 - srpen 1939 v jeho čele. V srpnu za snahu o vytvoření tajné zpravodajské sítě z bývalých československých legionářů zatčen a uvězněn gestapem, v listopadu 1941 odsouzen k trestu smrti a v srpnu 1942 popraven v Berlíně.

⁴⁵ HOFMAN, František. Český novinář a politik, * 23. 11. 1891 Plzeň, † 23. 5. 1942 Osvětim. Tajemníkem Syndikátu československých novinářů, redaktorem *Věstníku československých novinářů*. Od září 1939 do května 1941 vedl Tiskový odbor předsednictva ministerské rady. Za spolupráci s odbojem zatčen gestapem a umučen v koncentračním táboře. Po jeho zatčení tuto funkci zastával v tiskovém odboru ministerstva školství a lidové osvěty Tíbor Melč. (In KONČELÍK, Jakub; KÖPPOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003, s. 28.)

⁴⁶ PARMA, Eduard. Český novinář a úředník, * 9. 5. 1889 Hrabová, † nezjištěno. 1913-1914 redaktorem Slezského venkova, 1919-1920 redaktorem *Svobody*. 1939-1941 přednostou Ústředí

v Plzni, Brně, Olomouci a v Moravské Ostravě.⁴⁷ Obě instituce se musely řídit jednak pokyny oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora, v jehož čele stál Karl Alex von Gregory⁴⁸, a jednak pokyny skupiny Tisk Wolfganga Wolframa von Wolmara⁴⁹. Rozhlas spadl pod Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady a zároveň pod skupinu Rozhlas. Ta fungovala v rámci oddělení pro kulturní politiku. Princip jeho kontroly se od tisku v zásadě nelišil.⁵⁰

Okupační správa v oblasti médií navázala na předmnichovský⁵¹ i pomnichovský legislativní rámec. V reakci na mezinárodněpolitický vývoj, zejména pak na expanzi fašistické ideologie, schválila československá vláda v roce 1936 zákon o mimořádných opatřeních v době obrany státu⁵², který mimo jiné upravoval i cenzuru a další mimořádná opatření v případě vyhlášení branné pohotovosti. Právě tohoto zákona využila okupační správa, když nařízením říšského protektora Konstantina von Neuratha z června 1939 prodloužila jeho platnost na další období.⁵³ Okupační správa zároveň navázala i na cenzurní praxi tzv. Ústřední cenzurní komise,

dozorčí tiskové dozorčí služby Tiskového odboru předsednictva ministerské rady. (In KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 24.)

⁴⁷ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 91.

⁴⁸ GREGORY, Karl Alex von. Německý úředník, * 1899, † 1944. Členem NSDAP, funkcionářem SS, do r. 1938 tiskovým atašé německého velvyslanectví v Praze. Mezi lety 1939-1941 vedl kulturně politické oddělení Úřadu říšského protektora. Padl při obléhání Bukurešti. (In KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 22.)

⁴⁹ WOLMAR, Wolfgang Wolfram von. Německý úředník, velitel protektorátních jednotek SS a policie, * 9. 6. 1910 Vídeň, † 2. 12. 1987. V první pol. 30. let studia na pražské německé univerzitě. V r. 1934 v čele sudetoněmeckého svazu nacistických studentů Studentbund, později vyloučen ze země. Před nástupem do funkce vedoucího skupiny Tisk v kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora, působil v berlínské kanceláři NSDAP pro péči o německé obyvatelstvo Sudet. Ve funkci setrval až do r. 1943, kdy ho vystřídal Artur Söhnel. (In KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 21.)

⁵⁰ JEŠUTOVÁ, Eva, a kol. *Od mikrofonu k posluchačům*. Praha: Český rozhlas, 2003, s. 150-160.

⁵¹ Za první republiky byla vydavatelská činnost upravena tiskovým zákonem z roku 1863, který upravoval podmínky předběžné cenzury. Zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních pak stanovil, že nastane-li ve státě mimořádný stav, mohou být některá ústavní práva a svobody v zájmu republiky omezena nebo dočasně zrušena. Tímto zákonem mohla vláda v mimořádných situacích získat nad tiskem absolutní kontrolu. Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky z 19. 3. 1923 zase přisoudil odpovědnost za obsah tiskopisu redaktorovi a zároveň formuloval, že jeho obsahem může být spáchán zločin vlastizrady nebo podněcování k trestné činnosti. V roce 1933 schválila vláda tzv. malý tiskový zákon (zákon č. 125/1933 Sb.), který vycházel ze zákona o mimořádných opatřeních a potvrdil vládě možnost ve výjimečných případech kontrolovat veškerý republikový tisk. (In PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 41-42.)

⁵² Zákon č. 131/1936 Sb.

⁵³ PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 43.

kteřá byla v souvislosti s vyhlášením mobilizace v září 1938 vytvořena při ministerstvu vnitra. Ústřední cenzurní komise měla možnost pozastavit nebo zakázat vydávání jednotlivých periodik. Zároveň prostřednictvím úředníků tiskové dozorcí služby prováděla předběžnou cenzuru přímo v redakcích a zároveň pro ně vydávala zvláštní pokyny.⁵⁴ Novináři měli zakázáno kritizovat domácí vládu i hitlerovské Německo.⁵⁵

Prakticky stejným způsobem fungovalo po okupaci Ústředí dozorcí tiskové služby, které okupační správa zřídila při Tiskovém odboru Předsednictva ministerské rady výnosem o nové organizaci tiskové služby už sedmnáctého března 1939. Její úředníci, kteří byli nezávislí na vedení kontrolovaných listů, od prvních dnů⁵⁶ okupace seděli v redakcích jednotlivých periodik a podrobovali jejich obsah cenzuře. Ta podle návrhu Karla Alexandra von Gregoryho probíhala na třech úrovních: v rukopise, stránkovém obtahu a po vytištění, než šlo periodikum do distribuce. Každou úroveň přitom cenzor schvaloval zvlášť.⁵⁷ Každý článek nejprve schválil redakční cenzor, pak putoval na Ústředí dozorcí tiskové služby, které rozhodovalo ve sporných případech. U problematických událostí bylo konečné rozhodnutí konzultováno přímo s Úřadem říšského protektora.⁵⁸

Zároveň Ústředí dozorcí tiskové služby začalo vydávat pokyny⁵⁹ pro šéfredaktory, kterými usměřňovaly protektorátní tisk.⁶⁰ Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady pak vydával každodenní směrnice, které dopodrobna určovaly, jak

⁵⁴PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 43-45.

⁵⁵KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P., *Dějiny českých médií 20. století*, s. 80.

⁵⁶Tisková dozorcí služba začala být v redakcích prováděna 19. března 1939. (In GEBHART, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010, s. 104.)

⁵⁷ZAJÍČEK, Karel a kol. *Československo a Norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1946, s. 95.

⁵⁸KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P., *Dějiny českých médií 20. století*, s. 91.

⁵⁹Těmito pokyny bylo například stanoveno, že protektorátní tisk nesmí informovat o pohybu německé armády, zatýkání osob, činnosti gestapa nebo sebevraždách v důsledku nového státoprávního uspořádání. Bylo doporučeno, aby se listy věnovaly praktickým důsledkům, které ze vzniku protektorátu jeho občanům vyplývají. (In PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 66.) „Obcházení těchto pokynů mohlo mít za následek buď konfiskaci listu, nebo jeho zastavení.“ (In PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 49.)

⁶⁰PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 65.

mají ten který den periodika psát, tj. kterou zprávu vyzdvihnout, kterou potlačit apod.⁶¹

Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady pokyny vedoucím tiskovým pracovníkům dle aktuální potřeby šířil i telefonickou cestou. Fungování tohoto cenzurního kanálu dobře zachycují archivní prameny⁶², konkrétně zachované záznamníky deníku *Národní politika*. Ty dokládají, že si redakční cenzoři pokyny Ústředí dozorčí tiskové služby i Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady pečlivě zaznamenávali do samostatného sešitu. Součástí těchto zápisů byl vždy údaj o tom, kdo konkrétní pokyn vydal a kdo jej v redakci přijal. V sešitech se často opakuje zejména jméno Františka Hofmana a Ctibora Melče.⁶³

Pokyny, které úředníci Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady a Ústředí dozorčí tiskové služby do jednotlivých redakcí zaslali písemně, si redakční cenzoři vystříhovali a pokyny do sešitu vlepovali. Pokyny předané telefonicky musel sloužící redakční cenzor neprodleně předat šéfredaktorovi či jinému pověřenému zaměstnanci.⁶⁴

*„Nejvýznamnější zpravodajská informační agentura Česká tisková kancelář (ČTK) byla po šestnáctém březnu okamžitě obsazena německými úředníky a stala se zprostředkovatelnou oficiálních zpráv německé zpravodajské kanceláře Deutsches Nachrichtenbüro.“*⁶⁵ Dálnopisy s příjmem mezinárodních agentur byly pro ČTK v srpnu 1939 zaplombovány, výhradním agenturním zdrojem pro zahraniční zprávy se tak stala DNB.⁶⁶

⁶¹PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 54.

⁶²Sešity, kam si redakční cenzoři *Národní politiky* zapisovali pokyny vydané cenzurními orgány, jsou uloženy depozitáři Národního archivu. Sešity jsou součástí fondu Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

⁶³GEBHART, J.; KÖPPOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 21.

⁶⁴Tamtéž.

⁶⁵KÖPPOVÁ, B. a kol. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2007, s. 6.

⁶⁶GEBHART, J.; KÖPPOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 107.

Sedmnáctého března 1939 vznikla v Praze z nařízení Říše i prozatímní německá služebna⁶⁷ pro tisk, jejíž agenda přešla po ukončení vojenské správy v dubnu 1939 pod skupinu Tisk v oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora.

S příchodem Wolfganga Wolframa von Wolmara v červnu 1939 došlo k dalšímu utužení kontroly médií. Veškeré instrukce vydané Tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady musely být před vstupením v platnost schváleny právě Wolmarem. „*Jeho oddělení se stalo nejvyšším cenzurním úřadem pro veškerý protektorátní tisk.*“⁶⁸ Kromě Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady a oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora sledovalo tisk i gestapo, německá bezpečnostní policie a příslušné orgány protektorátního ministerstva vnitra, zejména policejní ředitelství.⁶⁹

Specifickým způsobem řízení mediální politiky byly tiskové konference⁷⁰ pořádané pod záštitou Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady. Ty se konaly v pravidelných týdenních intervalech v případě denního tisku, v případě týdeníků byl interval mezi tiskovými konferencemi jeden měsíc. Konferencí, na nichž Wolmar či jeho zástupci udíleli pokyny stran podoby mediálních obsahů, se účastnili jak šéfredaktoři jednotlivých periodik, tak jejich političtí a ekonomičtí redaktoři. Byly to právě tyto tiskové konference, které zásadním způsobem ovlivňovaly jak formální stránku novin, tak především mediální obsah. Na setkáních dostávali jejich účastníci velmi podrobné instrukce, jakým směrem v danou chvíli orientovat zpravodajství, jak zprávy řadit, jakým stylem o dění psát, jaké volit jazykové prostředky atd. Wolmar také určoval, v jakém smyslu mají být aktuální politické události komentovány. Zároveň na tiskových konferencích upozorňoval na chyby a uděloval výtky a výstrahy těm periodikům, jejichž obsah neodpovídal požadavkům okupační správy.

Konferencí se obvykle účastnilo kolem třiceti odpovědných pracovníků, existovala však i setkání, kterých se zúčastnilo přes 150 novinářů. Po zavedení

⁶⁷ Služebna sídlila v pražské Lützowově (dnešní Opletalově) ulici č. p. 5. (In GEBHART, J.; KÖPPOVÁ, B. a kol. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 104.)

⁶⁸ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 129.

⁶⁹ PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 53.

⁷⁰ Zabývá se jimi např.: publikace KONČELÍK, Jakub; KÖPPOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003.

konferencí bylo v jednom případě dokonce zaznamenáno kolem tisícovky účastníků. Po skončení obvyklých zasedání se představitelé okupační moci často scházeli ještě k užšímu jednání se skupinkou aktivistických novinářů.⁷¹

Model tiskových konferencí byl převzat z německé praxe, němečtí novináři dostávali pokyny od říšské vlády. Na konference měli stejně jako později v protektorátu přístup pouze vybraní a prověřeni novináři. Obsah porad, které byly zavedeny po vybudování říšského ministerstva propagandy, byl tajný. Stejný model mediální kontroly začal platit i v Rakousku po anšlusu v březnu 1938.⁷²

V září 1939 v souvislosti s německým útokem na Polsko došlo k další výrazné úpravě fungování protektorátního tisku. Od 1. září 1939 začaly platit instrukce o vojenské cenzuře – *Anweisung für die Durchführung der militärischen Zensur* (Pokyny pro provádění vojenské cenzury).⁷³ 17. září byl vydán tzv. *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku*⁷⁴, který pevně stanovoval úkoly protektorátního tisku a sjednocoval cenzurní praxi. Podobu protektorátního tisku tento dokument formoval až do konce války.

2.2 Struktura protektorátního periodického tisku

Proměny ve struktuře periodického tisku během nacistické okupace předznamenalo již období druhé republiky, které bylo charakteristické nejen zostřením dohledu nad vydávanými tituly, ale především snahou nevyhovující periodika pokud možno eliminovat. Tato opatření přitom směřovala především k tomu, aby nedošlo k dalšímu růstu napětí mezi Česko-Slovenskem a Říší a také k tomu, aby se zklidnila vyhrocená situace uvnitř okleštěného státu a zmírnil se pravicový⁷⁵ a zejména pak levicový radikalismus⁷⁶. Od října 1938 do března 1939,

⁷¹ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 18.

⁷² GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 13-14.

⁷³ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P., *Dějiny českých médií 20. století*, s. 90.

⁷⁴ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku je součástí publikace KONČELÍK, Jakub; KÖPPLOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003.

⁷⁵ Zastaveny byly nejvýznamnější fašistické a antisemitské listy, např.: *Vlajka, Árijský boj a Antisemita*.

⁷⁶ V souvislosti se zákazem KSČ v říjnu 1938 byla zatavena prakticky veškerá komunistická periodika např.: *Rudé právo, Haló noviny, Odboj pracujícího venkova, Moravská rovnost, Tvorba, Svoboda, Rozséváčka, Jednota lidu* aj.

tedy během pouhých šesti měsíců bylo podle záznamů Prezidia zemského úřadu zastaveno 463⁷⁷ politických i nepolitických listů.⁷⁸

Vznik protektorátu pak v oblasti tisku znamenal další vlnu restrikcí. Jen od března do prosince 1939 zaniklo 172 titulů⁷⁹ a tendence omezovat počet vydávaných tiskovin se udržela až do konce války. Dokazuje to i vystoupení Wolfganga Wolframa von Wolmara z 25. listopadu 1940 na konferenci v Praze, na kterou společně s Karlem von Gregorym svolal vydavatele a zástupce veškerého českého tisku. „*Wolfram von Wolmar na tomto zasedání konstatoval, že český národ má ve srovnání s Německem mnoho ‚zbytečného tisku‘. Zároveň zdůraznil, že se český tisk musí dát plně do služeb nacistické ideologie. Kdo by se z redaktorů nebo vydavatelů nepodřídil, musel očekávat zastavení časopisu, přičemž se vydával nebezpečí trestního postihu.*“⁸⁰

Možnost zasahovat do struktury protektorátního tisku příslušným správním orgánům ještě usnadnila vyhláška ze 7. května 1941 o úpravě poměrů v českém tisku, která jim mimo jiné přiznávala pravomoc stanovovat termíny pro vydání tiskovin, určovat velikost nákladu a rozsah tisků včetně inzerce a hlavně zastavovat nevyhovující periodika. Jen v r. 1941 následkem této vyhlášky zaniklo 623 titulů.⁸¹

Změny ve struktuře protektorátního tisku se ovšem netýkaly pouze množství vydávaných periodik, ale také jejich charakteru. Protektorátní tisk, který v drtivé většině vycházel pod hlavičkou Národního souručenství, se stal hlavním nástrojem německé propagandy a musel dle směrnic Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku ze září 1939 „...*tvořiti veřejné mínění a vésti je cílevědomě a jednotně*

⁷⁷ Údaj přitom zahrnuje i tituly, které byly zastaveny ještě před prvním vydáním, a také pohraniční periodika, která zanikla v souvislosti se zábořem Sudet. Na druhou stranu v něm ale nejsou zohledněny například zakázané komunistické listy. Počet zastavených periodik se navíc v jednotlivých odborných publikacích liší. Např. Jakub Končelík a kolektiv autorů ve své publikaci *Dějiny českých médií 20. století* uvádějí jen za období od Mnichova do konce roku 1938 1 900 protektorátních titulů, které přestaly vycházet. (In KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P., *Dějiny českých médií 20. století*, s. 80.)

⁷⁸ PAVLÍČEK, Tomáš. *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za Druhé republiky*. In Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka. Edice – Literární archiv: Sborník památníků národního písemnictví, č. 38. Praha Památník národního písemnictví, 2006, s. 272 – 274.

⁷⁹ PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 61.

⁸⁰ KUBÍČEK, Jaromír; ŠIMEČEK, Zdeněk. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2001, s. 184.

⁸¹ PASÁK, T., *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, s. 64.

směrem, který je dán životními zájmy Říše, Protektorátu, a tím i českého národa, včleněného do rámce Říše.“⁸² Vedle tohoto legálního tisku, který byl českou veřejností vnímán ve většině případů jako kolaborantský, ovšem existoval i tisk ilegální (včetně letáků), vydávaný odbojem⁸³. Tyto tiskoviny však významnou roli při utváření veřejného mínění hrály pouze v prvních letech existence protektorátu, později jejich úlohu převzala šeptaná propaganda.⁸⁴

2.3 Diferenciace novinářské obce

V prvních měsících existence protektorátu nedošlo z hlediska personálního obsazení redakcí k výraznějším změnám. Historik Pavel Večeřa ve své stati *Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů. K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945)*⁸⁵ upozorňuje na fakt, že se jednalo o jakési přechodné období zdánlivého klidu a kontinuity s druhou republikou, které mělo mimo jiné budit zdání normality. Také mělo okupační moci poskytnout čas k náboru vhodných novinářů, kteří by byli ochotni s režimem spolupracovat, a také čas k důkladnému poznání poměrů v protektorátu. I proto je v tomto období možné nalézt v dobovém protektorátním tisku určitou míru rezistence, která se projevovala zejména v úvodnicích.⁸⁶

V každém případě byl vznik protektorátu nelehkou situací, s níž se novináři museli vnitřně vypořádat a rozhodnout se, jakým způsobem a zda vůbec se na etablování nového režimu budou podílet. Zatímco část novinářů se k okupačnímu režimu stavěla přinejmenším nerozhodně nebo si s ním dovolila i „opatrně nesouhlasit“, část jej přijala a dokonce otevřeně začala podporovat německé propagandistické tvrzení, že „záleží především na Čěších, zůstane-li český národ, český jazyk a česká kultura zachovány pro věčné časy“.⁸⁷ V první fázi se jednalo

⁸² KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 469-470.

⁸³ Mezi nejvýznamnější ilegální tisk patřily *V boj, Český kurýr, ISNO, K situaci, Rudé právo, Moravská rovnost* nebo *Pravda*.

⁸⁴ KUKLÍK, Jan. *Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939-1941*. In: *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1, s. 100-113.

⁸⁵ VEČEŘA, Pavel. *Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945)*. In: *Mediální studia*, roč. 2 (2007), č. 3, s. 252-271.

⁸⁶ Tamtéž, s. 259.

⁸⁷ PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999, s. 103.

převážně o novináře z listů nacionalistického a antisemitského zaměření, např.: *Vlajky*, *Árijského boje* nebo *Štitu národa*, kteří ovšem stejně jako před březnovou okupací neměli ani po ní na utváření veřejného mínění zásadnější vliv. Již v průběhu roku 1939 se okupantům podařilo díky řadě propagandistických akcí⁸⁸ ke spolupráci získat i novináře, které česká společnost za zdiskreditované dosud nepovažovala a kteří byli ochotni otevřené kolaborace.⁸⁹ Aktivistický postoj, tedy vědomou spolupráci s okupační správou a mediální prezentaci jejích zájmů, prosazovali v českém protektorátním tisku zpočátku zejména Emanuel Vajtauer⁹⁰, Vladimír Krychtálek⁹¹, Karel Werner⁹², Karel Lažnovský⁹³, Václav Crha⁹⁴, Antonín Jaromil

⁸⁸ Akcí, která měla české novináře přesvědčit o výhodách spolupráce s okupanty, byl například zájezd novinářů do Německa na jaře roku 1939. (In PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 68.)

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ VAJTAUER, Emanuel. Český novinář, překladatel a politik, * 23. 12. 1892 Tábor, † nezjištěno. Duben – srpen 1921 šéfredaktorem *Slovácka*, 1921 – 1922 šéfredaktorem *Dělnického deníku*, 1922 – 1932 redaktorem *Rudého práva*, březen 1941 – červenec 1941 šéfredaktorem *Večerního Českého slova*. Navázal úzkou spolupráci s ministrem školství a lidové osvěty Emanuelem Moravcem ve věci „převýchovy“ národa. Po válce zmizel neznámo kam. V r. 1947 byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti za kolaboraci. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 127.)

⁹¹ KRYCHTÁLEK, Vladimír. Český novinář, * 27. 1. 1903 Brno, † 22. 4. 1947 Praha. 1931 – 1937 redaktorem a posléze zahraničním dopisovatelem *Lidových novin*, 1937 – 1939 redaktorem *Venkova*, od r. 1938 spolupráce s Karlem von Gregorým, 1939 – 1944 šéfredaktorem *Večera* (odpoledního vydání *Venkova*), po zastavení *Večera* od 1944 šéfredaktorem *Venkova*. 1942 inicioval internaci rodinných příslušníků českých emigrantů. Od 1942 předsedou *Národního svazu novinářů*. 1947 odsouzen k smrti za kolaboraci a popraven. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 70.)

⁹² WERNER, Karel. Český novinář, * 20. 10. 1906 Vídeň, † 22. 4. 1947 Praha. 1926 - 1927 redaktorem *Vídeňského obdeníku*, 1928 – 1930 redaktorem *Vídeňského deníku*, roku 1930 začal působit jako stenograf v redakci *Poledního listu*, 1932 se zde stal odpovědným redaktorem. Funkci odpovědného redaktora zároveň zastával i v dalších titulech vydávaných koncernem Tempo (*Pražský list*, *Pondělní list*, *Moravský list*, *Expres*). 1941 – 1943 šéfredaktorem *Poledního listu*, 1943 – 1945 šéfredaktorem *Večerního Českého slova*. Z pověření Vladimíra Krychtálka zastával vysoké funkce v Národním svazu novinářů, dohlížel na árijský původ členů novinářské obce. 1947 odsouzen k smrti za kolaboraci a popraven. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 134-135.)

⁹³ LAŽNOVSKÝ, Karel. Český novinář, * 8. 3. 1906 Motyčín, † 10. 10. 1941 Praha. 1928 – 1930 redaktorem *Ducha českého severu*, 1933 – 1939 redaktorem plzeňské pobočky *Večerního Českého slova*, 1939 – 1941 redaktorem *Českého slova*, březen 1941 – září 1941 šéfredaktorem *Českého slova*. 18. 9. 1941 si spolu s dalšími novináři vynutil přijetí u předsedy vlády Aloise Eliáše, po kterém vypukla tzv. chlebičková aféra, při níž Lažnovský zemřel údajně na následky otravy. Jeho úmrtí okupační moc označila za politickou vraždu a zahájila akci proti odboji a předsedovi vlády Eliášovi. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 75.)

⁹⁴ CRHA, Václav. Český novinář, hudební kritik, * 27. 5. 1901 Rokycany, † 14. 4. 1967 Praha. 1925 – 1928 redaktorem brněnské redakce *Svobody*, 1929 – 1932 šéfredaktorem *Lidového deníku*, 1932 – 1934 redaktorem *Večera*, 1934 – 1935 odpovědným redaktorem *Venkova*, 1936 – zahraničním redaktorem *Lidových novin*, 1937 – 1938 redaktorem *Národní politiky*, 1938 – 1943 šéfredaktorem *Národní politiky*, 1943 – 1944 šéfredaktorem ranního *Českého slova*, únor 1945 – květen 1945 šéfredaktorem časopisu *Kuratorium pro výchovu mládeže*. Od ledna 1945 členem širšího výboru Ligy proti bolševismu. 1946 odsouzen na doživotí za kolaboraci. Součástí trestu byl 15letý pobyt v pracovním táboře. 1954 mu byl trest snížen na 20 let, 1956 propuštěn na podmínku. (In KÖPPLOVÁ,

Kožíšek ⁹⁵, Vladimír Ryba ⁹⁶ a Jaroslav Křemen ⁹⁷. Tito pak stáli v čele všech významných protektorátních deníků a měli zásadní vliv na formování veřejného mínění. Vystupovali jako přesvědčení ideologové legitimacy protektorátu, kteří k plnění úkolů naplno využívali veškerých svých tvůrčích schopností. Většina novinářů však zvolila konformistický přístup, tedy jakýsi formální způsob kolaborace, který se omezoval pouze na svědomité plnění úkolů a požadavků okupační moci. Neznamenal to však, že u nich došlo k opravdové proměně vnitřních postojů vůči okupantům. Spíše než o kariérní postup tím usilovali o své fyzické, sociální a profesní přežití.⁹⁸

Účinným nástrojem kontroly novinářského stavu se stal Národní svaz novinářů⁹⁹, a to přesto, že zprvu nebyl tak výraznou aktivistickou organizací jako po roce 1942, kdy jeho vedení převzal Vladimír Krychtálek. Svaz v prvních dvou letech jeho existence vedl protinacisticky zaměřený redaktor František Bauer ¹⁰⁰, pod jehož

B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 25-26.)

⁹⁵ KOŽÍŠEK, Antonín Jaromil. Český novinář, * 28. 8. 1905 Brno, † 26. 3. 1947 Praha. 1932 – 1934 přispíval do *Moravského deníku*, 1934 – 1935 pařížský zpravodaj *Moravských novin a Moravské orlice*, 1936 – reportérem ve španělské občanské válce, 1937 – 1938 odpovědným redaktorem *Moravské orlice*, 1938 – 1939 vydavatelem fašistického týdeníku *Národní tábor*. Po okupaci spolupracoval s režimem, 1941 – 1943 šéfredaktorem *Pondělních novin*, 1943 – 1945 šéfredaktorem *Poledního listu*. 1947 odsouzen k trestu smrti za kolaboraci a popraven. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 67-68.)

⁹⁶ RYBA, Vladimír. Český novinář, * 26. 11. 1900 Písek, † 1963 Praha. 1925 – 1938 spolupráce s *Právním lidu*, 1939 – 1945 šéfredaktorem *Národní práce*. Od roku 1942 zastával funkci místopředsedy *Národního svazu novinářů*. 1946 odsouzen k 10 letům vězení, 1954 omilostněn a propuštěn. (In KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 106-107.)

⁹⁷ KŘEMEN, Jaroslav. Český novinář, * 12. 4. 1908 Tábor, † 1978 ?. 1933 – 1934 redaktorem *A-Zet*, 1934 – 1935 vedoucí brněnské redakce *A-Zet*. 1935 – 1936 zvláštním zahraničním zpravodajem všech listů *Melantrichu* v Budapešti, 1938 – 1941 odpovědným redaktorem *Telegrafu*, 1941 – 1944 šéfredaktorem *A-Zet*, 1944 – 1945 šéfredaktor *Lidového deníku*. 1947 odsouzen k trestu smrti, pak trest změněn na doživotní vězení. 1954 trest změněn na 20 let vězení, 1960 amnestován a propuštěn. (In: KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 70-71.)

⁹⁸ VEČEŘA, Pavel. *Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945)*. In: *Mediální studia*, roč. 2 (2007), č. 3, s. 266-267.

⁹⁹ První snahy o vytvoření této jednotné novinářské organizace se začaly objevovat na konci r. 1938 v souvislosti s novým státoprávním uspořádáním. *Národní svaz novinářů* měl být jakousi zárukou kontinuity novinářské obce. Fakticky však byly tyto snahy naplněny až po okupaci. V dubnu 1939 byly stanoviny *Národního svazu novinářů* schváleny *Zemským úřadem* v Praze, ustavující schůze proběhla v červnu téhož roku.

¹⁰⁰ BAUER, František. Český novinář, publicista a historik, * 7. 9. 1897 Turnov, † 1. 10. 1967 Praha. 1925 – 1930 redaktorem *Českého slova*, 1930 – 1933 externě publikoval v *Národních listech*, 1932 – 1934 zástupcem šéfredaktora revue *Národ*, březen 1934 – 1940 vedoucím zahraničně-politické rubriky *Národní politiky*. Navázal úzkou spolupráci s ministrem školství a lidové osvěty Emanuelem Moravcem ve věci „převýchovy“ národa. 11. června 1939 se stal předsedou nově vzniklého

vedením se organizace snažila pomáhat rodinám novinářů, kteří museli emigrovat, nebo perzekvovaným kolegům. Opatrná rezistence spolku, kterou kritizovali jak představitelé okupační moci, tak skupinka aktivistických novinářů, definitivně skončila po nástupu Heydricha a ministra školství a (později i) lidové osvěty Emanuela Moravce, který v únoru 1942 jmenoval do čela svazu Vladimíra Krychtálka.¹⁰¹

Ten změnil organizaci svazu a jeho řízení podle vůdcovského principu. Krychtálek zrušil výbor i valnou hromadu a novináře instruoval prostřednictvím zvláštních oběžníků. Zaměřil se na důkladnou kontrolu členské základny, tj. rasový původ¹⁰², znalost německého jazyka a schopnost a ochotu psát v duchu nacistické ideologie. Členství v Národním svazu novinářů bylo přitom nezbytnou podmínkou k vykonávání novinářského povolání.¹⁰³ Kdo byl ze svazu vyškrtnut, stal se součástí evidence pracovního úřadu a vystavil se tak nebezpečí totálního nasazení.¹⁰⁴

Národního svazu novinářů, 11. července 1940 byl sesazen a nahrazen redaktorem ČTK Františkem Hellerem. Za nacistické okupace stál v čele ilegálního tisku, v roce 1942 byl zatčen gestapem a dva měsíce vězněn v pražské pankrácké věznici, odkud byl pro nedostatek důkazů propuštěn. Po válce se podílel na obnově československého tisku a působil mimo jiné jako profesor a proděkan Novinářské fakulty Vysoké školy politické a sociální v Praze. (In: KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 17.)

¹⁰¹ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 38-41.

¹⁰² Árijský původ museli zájemci o registraci ve svazu dokládat od roku 1940.

¹⁰³ KÖPPLOVÁ, Barbara a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 6-9.

¹⁰⁴ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 43.

3. Mezinárodněpolitická situace

3.1 Vývoj německo-sovětských vztahů před uzavřením paktu o neútočení

Vztahy Německa a Sovětského svazu prošly během 20. a 30. let 20. století obrovskou proměnou. K prvnímu velkému sblížení¹⁰⁵, které vyvolalo v diplomatických kruzích pozdvižení, došlo čtyři roky po skončení první světové války. Obě země byly poprvé od smluv ve Versailles přizvány k účasti na mezinárodní konferenci. Zástupci tří desítek zemí se v březnu 1922 sjeli v italském Janově, aby se zabývali otázkou poválečného hospodářského uspořádání.

Jak Německo, pokořené versailleským systémem, tak Rusko, které se ocitlo v mezinárodní izolaci po bolševické revoluci v roce 1917, vkládaly do konference v Janově velké naděje. Obě země navíc tížily dluhy, které nebyly schopny ani příliš ochotny splácet. V případě Německa, které vítězné mocnosti označily za hlavního viníka světového konfliktu, se jednalo o astronomické válečné reparace, jež byly jedním z faktorů, které později přispěly ke kolapsu německé ekonomiky, rozkladu poválečné vlády a vzestupu Adolfa Hitlera.

Rusko evropským státům dlužilo z války i z dob před ní, evropské mocnosti navíc požadovaly i náhrady za majetek znárodněný cizím státním příslušníkům a otevření ruského trhu, což Moskva odmítala. Evropské státy naopak žádala o třicetileté zmrazení splátek svých dluhů a o další úvěry, což se zejména u Francie, které Rusko dlužilo nejvíce, setkávalo s odporem a s neochotou k ústupkům.¹⁰⁶ Stejně nekompromisní postoj přitom Francie zaujímal k otázce snížení německých válečných reparací.

Právě neústupnost Francie byla jedním z důvodů, které vedli zástupce Německa a Sovětského svazu k tomu, že spolu v průběhu Janovské konference 16. dubna 1922 uzavřely dohodu známou jako Rapallská smlouva. Tou si obě země vzájemně smazaly válečné dluhy a utužily hospodářské, vojenské a diplomatické styky. Německo se vzdalo náhrad za znárodněný majetek svých státních příslušníků, smlouva s Ruskem mu za to umožnila obcházet versailleské dohody zejména stran vojenské oblasti. Rusko se díky Rapallu vymanilo z mezinárodní diplomatické

¹⁰⁵ Dohoda z Rapalla nebyla prvním navázáním spolupráce mezi SSSR a Německem. Obě země se začaly sblížovat už v květnu 1921, kdy podepsaly obchodní dohodu. (In SANTAMARIA, Yves. 1939, *německo-sovětský pakt*. Praha: HZ Editio, 2001, s. 18.)

¹⁰⁶ PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3. vydání, Praha: Libri, 2002, s. 215.

izolace.¹⁰⁷ O čtyři roky později (1926) německo-sovětské vztahy ještě utužila tzv. Berlínská smlouva o přátelství, neutralitě a rozsáhlé obchodní spolupráci.

Dobré vztahy mezi SSSR a Německem se však s nástupem Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 zhoršily. Budoucnost německo-sovětského spojení Hitler načrtl už v knize *Mein Kampf*, z níž jasně vyplývá jeho pohrdavý vztah ke slovanským rasám a touha zúčtovat se světovým židobolševismem. Obě země se tak začínají rozcházet.

Sovětský svaz v roce 1935 uzavírá smlouvu o vzájemné pomoci s Francií a s Československem jako jistou protiváhu vzrůstajícího vlivu Německa v Evropě. Německo reaguje na ratifikaci této smlouvy vstupem do Porýní, které mělo být podle Locarnských dohod z roku 1925 demilitarizovaným územím¹⁰⁸.

Tento německý akt byl neklamnou předzvěstí válečného konfliktu, jednotlivé mocnosti začaly hledat spojence. V roce 1936 uzavřelo Německo spojeneckou smlouvu s Itálií (Osa Berlín-Řím) a s Japonskem – tzv. Pakt proti Kominterně (Osa Berlín-Řím-Tokio). Tento pakt byl namířen proti SSSR, všichni spojenci se v něm zavazovali k boji proti komunistickému hnutí.¹⁰⁹

3.2 Pakt o neútočení

Smlouva o vzájemné pomoci, kterou Sovětský svaz uzavřel v roce 1935 s Francií, Hitlera poprvé upozornila na potenciální nebezpečí, které by Německu mohlo z východu hrozit. Sovětský svaz v polovině třicátých let disponoval silnějším vojenským potenciálem¹¹⁰ než Německo, soběstačným vojenským průmyslem, hojností klíčových surovin a rozsáhlými rezervami lidské síly.

O významu, jaký Hitler Sovětskému svazu přikládal, svědčí zvláštní memorandum, které vydal v roce 1936. *„Člověk může pouze srovnat Rudou armádu v dnešní podobě s předpoklady vojáků před deseti, patnácti lety, aby si uvědomil, jak hrozivý vývoj tato síla prodělala. Jen si představte, k čemu povede další vývoj*

¹⁰⁷ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 410.

¹⁰⁸ Německo chápalo sovětsko-francouzské sblížení jako porušení Locarnských dohod.

¹⁰⁹ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 476-477.

¹¹⁰ BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin*. Plzeň: Mustang, 1995, s. 542.

v deseti, patnácti či dvaceti letech, a uvažujte, jaké podmínky pak nastanou¹¹¹, děsí se Hitler v memorandu Stalinovy rostoucí vojenské síly.

Právě na síle sovětského vojska Hitler stavěl své teze o nutnosti znovu vyzbrojit Německo tak, aby této síle dokázalo účinně čelit. Vůdcovy obavy ze Sovětského svazu však záhy utlumily rozsáhle čistky v Rudé armádě, kterými se Stalin v letech 1937-1938 zbavil nejen celého jejího velení, ale i poloviny velmi schopného důstojnického sboru¹¹². Co do síly tak sovětská armáda sice neztratila a stále v Hitlerových očích představovala hrozbu, její vedení však bylo alespoň dočasně paralyzováno.

V Hitlerův prospěch sloužil i fakt, že západní mocnosti i přes formální normalizaci vztahů stále v Sovětském svazu viděly hlavní nebezpečí, zatímco Německo považovaly pouze za neuspokojenou velmoc, již bude možné uklidnit kompromisem.¹¹³ Sovětský svaz tak stále stál poněkud na okraji mocenských vyjednávání, byť ústy svého ministra zahraničí Vjačislava Michailoviče Molotova¹¹⁴ hlásali Sověti politiku kolektivní bezpečnosti a měli zájem na sblížení se západními mocnostmi.

Anexe Rakouska, Mnichovská dohoda a německé vyjednávání s Polskem¹¹⁵ však sovětskou důvěrou v západní mocnosti otráslly a znamenaly přehodnocení dosavadní sovětské zahraniční politiky. Mnichovská dohoda byla v očích Stalina zrazením projektu kolektivní bezpečnosti a vstřícným gestem západu pro případnou německou agresi směrem na východ. Tu by ostatně podpořil i případný úspěch německých vyjednávačů v Polsku. Příznakem počínajícího sovětsko-německého

¹¹¹ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 524.

¹¹² SANTAMARIA, Y., 1939, *německo-sovětský pakt*, s. 20.

¹¹³ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 465.

¹¹⁴ MOLOTOV, Vjačislav Michailovič. Sovětský politik a ministr zahraničí. * 9. 3. 1890 Kurarka, † 8. 11. 1986 Moskva. 1939-1949 působil jako lidový komisař zahraničí, 1953-1955 ministrem zahraničí. Roku 1957 byl zbaven politických a stranických funkcí. 1957-1960 velvyslancem v Mongolské lidové republice, později zbaven členství v KSSS. V roce 1984 stranicky rehabilitován. (In *Univerzum: všeobecná encyklopedie*. Díl 6. Mb-Op, s. 181.)

¹¹⁵ Polsko se po anexi Rakouska a Mnichovské dohodě ocitlo ve středu německého zájmu. Ještě na sklonku roku 1938 však Hitler věřil, že se mu Polsko, které s Německem v roce 1934 uzavřelo pakt o neútočení, podaří získat do své sféry vlivu bez válečného konfliktu. V říjnu 1938 předložil německý ministr zahraničí Ribbentrop polskému velvyslanci návrh na uzavření smlouvy s Německem. Ta měla Polsku garantovat německo-polské hranice, zabezpečit ho proti agesi ze strany SSSR a posvětit jeho územní nároky pro chystanou likvidaci Československa. Na oplátku požadovalo Německo navrácení Gdaňsku (Polsko zde ale mělo požívat zvláštních práv), výstavbu dálnice a železnice přes polský koridor a připojení Poska k Paktu proti Kominterně. Projev otevřeného nepřátelství vůči Sovětskému svazu však Polsko odmítlo. Na jaře 1939 Hitler polsko-německý pakt o neútočení vypověděl. (In BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 588.)

sblížení bylo obnovení oboustranných obchodních rozhovorů v prosinci roku 1938.

Likvidace zbytku Československa v březnu roku 1939 vyvolala další zintenzivnění diplomatických jednání. Z obránců Mnichova a politiky appeasementu se po Hitlerově násilném aktu znovu stali strůjci kolektivní bezpečnosti. Velká Británie a Francie kontaktovaly Sovětský svaz¹¹⁶, Polsko, Jugoslávii, Turecko, Řecko a Rumunsko s návrhem na vytvoření společné protihitlerovské koalice. Všechny návrhy však ztroskotávaly na tom, že Polsko, Rumunsko a pobaltské státy, které tvoří nárazníkovou sféru mezi Říší a Sovětským svazem, odmítaly¹¹⁷ vstup Rudé armády na svoje území.¹¹⁸

Osmého srpna 1939 Německo oslovuje Stalina. Výměnou za podpis paktu o neútočení mu nabízí rozsáhlé teritoriální zisky mezi Baltským a Černým mořem. Hitler měl sice stále na zřeteli hledání „životního prostoru“ na východě, což nevyhnutelně znamenalo válku se Sovětským svazem, nejprve však potřeboval dobýt Polsko a odstranit anglo-francouzskou hrozbu, což bez smlouvy se Stalinem nepřipadalo v úvahu. Stalin zase v německo-sovětském svazku viděl možnost, jak čelit hrozbě konfliktu s Japonskem.¹¹⁹

Dvanáctého srpna sovětský vůdce s německým návrhem předběžně souhlasí, dvacátého srpna obě země podepisují obchodní smlouvu, třináctého srpna Stalin v Moskvě přijímá německou delegaci v čele s německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem.

Proti navrhovanému znění smlouvy Stalin neměl větších námitek. V sedmičláňkovém ujednání se *„obě strany zavázaly, že v případě válečného aktu třetí strany proti jedné z nich neposkytnou pomoc této třetí síle. Dále se dohodly na společných konzultacích a odmítnutí účasti v paktech, které by byly namířeny proti*

¹¹⁶ Britům a Francouzům bylo jasné, že chtějí-li dát záruky Polsku, a zastavit Hitlerovy kořistnické plány, bez pomoci a vojenského potenciálu Sovětského svazu se neobejdou. (In BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 597.)

¹¹⁷ Všechny zmíněné státy patřily do tradiční sféry sovětského zájmu.

¹¹⁸ ROBERTS, Geoffrey. *Stalinovy války*. Praha: BB/art, 2006, s. 57.

¹¹⁹ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 599.

*jedné ze stran a na řešení sporů výhradně přátelskou výměnou názorů, nebo arbitráží.*¹²⁰

Jediné, s čím Stalin ve smlouvě nesouhlasil, byla její preambule, kterou sestavil Ribbentrop. Ta hovořila o věčném sovětsko-německém přátelství, což Stalinovi po letech, kdy se obě strany vzájemně napadaly a kritizovaly, připadalo absurdní.¹²¹ Ve smlouvě proto prosadil pouze jednoduché konstatování, podle něhož pakt logicky navazuje na Berlínskou smlouvu o přátelství, neutralitě a rozsáhlé obchodní spolupráci z roku 1926.

Pakt Ribbentrop-Molotov, uzavřený na 10 let, obsahoval i tajné dodatky o rozdělení sfér vlivu v Polsku a v Pobaltí, a znamenal tak otevření cesty k válečnému konfliktu. Teprve tajné dodatky prozrazovaly skutečný význam smlouvy. Podle nich mělo Sovětskému svazu připadnout Finsko, Estonsko a Lotyšsko, Německu Litva. Německo deklarovalo nezájem o jihovýchodní Evropu, Sovětský svaz zase projevil zájem o rumunskou Besarábii. Nejasný osud plynul z tajných dodatků pro Polsko. V něm si signatáři sice vytýčili své zájmové sféry, jejichž hranici tvořily toky řek Narew, Visla a San, zachování polského státu však ponechali jako otevřenou otázku.¹²² Smlouva byla ratifikována 31. srpna 1939.

O den později německá armáda bez vyhlášení války překročila polské hranice, o dva dny později Británie a Francie vyhlásují Německu válku. Sovětské vedení, které po začátku konfliktu vyhlásuje neutralitu, téhož dne dostává pokyn z Berlína, aby obsadilo dohodnutou zónu vlivu. Sovětská armáda se dává do pohybu 17. září 1939, den po podpisu sovětsko-japonského příměří. Domluvenou zónu Sověti zabírají do dvou týdnů, oficiálně svoji akci vysvětlují v podobném duchu, jakým Hitler vznášel nárok na Československo. Tedy tím, že chtějí pomoci svým ukrajinským a běloruským bratrům.¹²³

Pakt Ribbentrop-Molotov byl v září 1939 po zaboru Polska doplněn německo-sovětskými smlouvami o hranicích a o přátelství. Oba spojenci si v duchu tajných článků paktu o neútočení rozdělili sféry vlivu a SSSR začalo uplatňovat své nároky

¹²⁰ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 476.

¹²¹ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 606.

¹²² SANTAMARIA, Y., *1939, německo-sovětský pakt*, s. 109.

¹²³ SANTAMARIA, Y., *1939, německo-sovětský pakt*, s. 26.

ve Finsku, v Pobaltí a Rumunsku.¹²⁴ Hitlerovi spojení se SSSR otevřelo cestu k operacím na západní frontě, v nichž dosahoval jednoho úspěchu za druhým. Za této pro něj velmi příznivé konstelace, se odhodlal učinit rozhodující krok – zaútočit na SSSR.

3.3 Německý útok na Sovětský svaz

Plány na operaci Barbarossa¹²⁵, začaly vznikat již v létě 1940, tedy celý jeden rok před tím, než Německo na Sovětský svaz zaútočilo. „*Definitivně byly jeho zásady stanoveny Hitlerovou směrnicí č. 21 z 18. 12. 1940. Zahájení operace bylo stanoveno na 15. 5. 1941, později bylo s ohledem na německé tažení na Balkáně odloženo na 22. 6. 1941. Cílem operace bylo zničit Rudou armádu odvážným útokem tankových jednotek směřujícím do hloubky a zabránit jejímu ústupu do nitra Ruska.*“¹²⁶. Německé jednotky postupovaly do vnitrozemí Sovětského svazu ve třech směrech: Skupina Sever z východního Pruska přes pobaltské státy na Leningrad, skupina Střed přes pevnost Brest-Litevsk na Minsk, Smolensk a Moskvu a skupina Jih na Ukrajinu.¹²⁷ (viz Příloha V, s. 265)

Invaze do Sovětského svazu nebyla jen bojem proti bolševickému nepříteli, v první řadě se jednalo o boj za životní prostor¹²⁸ pro německý národ, který Hitler spatřoval právě na východě. Hitlerovy cíle v boji proti Sovětskému svazu tedy nebyly idealistické ale kořistnické a válka proti Sovětskému svazu měla být válkou totální, vyhlazovací. Cílem operace Barbarossa bylo zabrat území pro kolonizaci, zotročit slovanské masy a vytvořit samostatný ekonomický systém, který by mohl

¹²⁴ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 476-477.

¹²⁵ označení pro plán německého útoku na SSSR

¹²⁶ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 44.

¹²⁷ WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. Brno: Computer Press, 2005, s. 33.

¹²⁸ Německý *Lebensraum*. Adolf Hitler jeho hledání považoval za jedno z nejzákladnějších poslání národního socialismu. Ve své teorii vycházel z myšlenek Hanse Grimma, respektive jeho románu *Národ bez prostoru* (1926), který se stal programem tohoto úsilí. Právo na životní prostor Hitler odvozoval z rasové teorie, podle níž je německý národ národem nadřazeným. Snaha o revizi versailleského mírového systému, anexe Rakouska a československého pohraničí, vytvoření Protektorátu Čechy a Morava a následné rozpoutání válečného konfliktu byly jen prvními kroky k zvětšení životního prostoru pro německý národ. (In BEDŮRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. Praha: Prostor, 2004, s. 592.)

odolat případné anglosaské blokády. Vedle toho měl být zlikvidován bolševismus a veškeré židovské obyvatelstvo.¹²⁹

Konečným cílem Adolfa Hitlera při rozšiřování životního prostoru bylo vytvořit dvěstěpadesátimiliónový německý národ. „*Zaostalý a přelidněný východ se měl stát koloniálním zdrojem surovin, potravin a pracovních sil, bezprávných otroků pro německou vrchní vrstvu.*“¹³⁰ Oblast od Polska až po Ural měla do několika desetiletí ovládnout árijská rasy „branných rolníků“, pro něž měli otročit příslušníci slovanských národů. Plán na vybudování této utopické společnosti došel dokonce tak daleko, že byl vypočten počet slovanských otroků, kteří by měli připadnout na jednoho Němce.¹³¹

Útok na Sovětský svaz byl skutečně masivní, jen Německo již v prvních dnech bojů nasadilo na 3 miliony vojáků. K nim se přidala ještě vojenská posila jeho spojenců.¹³² Přesto však byl tento útok vzhledem k velikosti Sovětského svazu a k úkolům, které si stanovil, značně poddimenzovaný. Operace Barbarossa měla být podle Hitlerových plánů posledním a nepřilíš nákladným Blitzkriegem¹³³.

Hitler si byl při plánování invaze vědom toho, že by Německo dlouhotrvající válku z ekonomických důvodů nebylo schopno vést. Počítalo se proto s rychlým vítězstvím v časovém horizontu devíti až sedmnácti týdnů, přičemž zásadní výhodou německé armády měl být právě moment překvapení.¹³⁴

Záhy po otevření fronty začaly velké úspěchy německé armády při pronikání do sovětského vnitrozemí a zároveň neschopnost sovětského velení účinně německému náporu čelit nasvědčovat tomu, že Hitlerovy předpoklady byly správné. Úspěšnému postupu německé armády napomohla i skutečnost, že Stalin¹³⁵ ve

¹²⁹ BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*, s. 328-329.

¹³⁰ KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 478.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 476-477.

¹³³ Česky blesková válka. Způsob vedení boje prostřednictvím koncentrovaných tankových sil za současné podpory letectva, jehož cílem je rychlé rozhodnutí operace. S úspěchem tuto taktiku německá armáda použila při invazi do Polska, Francie a na Balkán. Pro nedostatečně vyzbrojenou německou armádu tato taktika představovala jedinou možnou cestou k vítězství, protože „opotřebovací“ válku by nepřestála.

¹³⁴ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 683.

¹³⁵ STALIN (vl. jm. DŽUGAŠVILI), Josif Visarionovič. Sovětský diktátor, * 9. 12. 1879 Gori, † 5. 3. 1953 Moskva. Od r. 1903 sympatizantem bolševiků, 1917-1923 lidovým komisařem pro národnostní politiku, 1922 generálním tajemníkem komunistické strany, 1924-1929 odstavil politickou opozici, od

třicátých letech provedl rozsáhlé čistky sovětské generality. Řadu zkušených důstojníků tehdy nahradil politicky sice spolehlivými, avšak zcela nezkušenými muži.

Útok na SSSR byl naprostým zrazením Paktu Ribbentrop-Molotov ze strany Německa a bylo tedy nutné občanům Říše a okupovaných území obrát v dosavadní německé zahraniční politice adekvátně vysvětlit.

r. 1929 neomezeným diktátorem, začal budovat totalitní stát, charakteristický represivní politikou. Během 30. let zlikvidoval své politické oponenty a kulaky, začal kolektivizovat zemědělství, připravovat plány na industrializaci země a budovat armádu. 1939 uzavřel s Německem pakt o neútočení. Po vypuknutí druhé světové války si činil územní nároky v Polsku a Pobaltí. Po druhé světové válce zapříčinil zhoršení mezinárodní situace (tzv. studená válka, bipolární rozdělení světa) a rozpoutání konfliktu na Korejském poloostrově (1950-1953). Stalinova diktatura má na svědomí přes 20 miliónů obětí. (In *Universum: všeobecná encyklopedie*. Díl 9. Sp-T, Praha: Odeon, 2001, s. 72.)

4. Obraz Sovětského svazu na stránkách protektorátního denního tisku po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov (23. 8. 1939)

Uzavření paktu Ribbentrop-Molotov v září 1939 vzbudilo na mezinárodní politické scéně nebyvalý rozruch. Smlouva, která Hitlerovi uvolnila ruce pro expanzi na západ, byla popřením vší dosavadní německé propagandistické rétoriky. Vedle „světového židovstva“ totiž nacistická ideologie až do uzavření paktu ostře vystupovala proti „světovému bolševismu“, jehož centrem byl pochopitelně Sovětský svaz.

Výrazem tohoto postoje se v roce 1936 stal Pakt proti Kominterně uzavřený s Japonskem na pět let, jehož hlavním cílem bylo „*působit proti komunistickému rozvratu, vyvolávaném aktivitami komunistické internacionály (Kominterny)*“¹³⁶. Smlouvou se oba státy zároveň zavázaly k vzájemné pomoci v případě, že by na některý z nich zaútočil Sovětský svaz. Rovněž se dohodly, že se Sověty neuzavřou žádnou smlouvu o přátelství. V roce 1937 se ke smlouvě připojila také Itálie.

Bolševik se vedle Žida stal v hospodářskou krizi zbídačené a prohranou válkou potupené zemi zdrojem veškerého zla, soustavné snahy podkopat společenský systém a přetvořit ho k obrazu svému revolucí.

Živnou půdu tomuto přesvědčení poskytl i nacisty založený požár Říšského sněmu v únoru roku 1933, z kterého nacisté obvinili slabomyslného Holanďana Marinuse van der Lubbeho a bulharského komunistu Georgi Dimitrova.¹³⁷ Zatčeným se ovšem v pozdějším procesu nepodařilo prokázat vinu a museli být propuštěni. Přesto však tato událost Hitlerovi umožnila zlikvidovat veškerou politickou opozici včetně té komunistické, nastolit totalitní stát a posílit protikomunistické nálady ve společnosti.¹³⁸

Tuto ideologickou rivalitu však Berlín dokázal podřídit aktuálním geopolitickým zájmům a na nějaký čas ji odložit.¹³⁹ Mezi Německem a Sovětským svazem ale stále existovala, byť pečlivě skrývaná, nedůvěra. Cíle obou zemí byly

¹³⁶ MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1995. s. 283.

¹³⁷ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 385.

¹³⁸ MÜLLER, H. a kol., *Dějiny Německa*, s. 269.

¹³⁹ DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé*. Praha: Karolinum, 2004, s. 38.

v dlouhodobém měřítku protikladné, a uzavření paktu tak představovalo výsledek chladného politického kalkulu, nikoli výraz skutečného přátelství.¹⁴⁰

Ve Francii a Velké Británii byla proto zpráva o sovětsko-německé koalici přijata jako senzace prvního řádu. Zvláště proto, že obě země začaly krátce před tím váhavě vyjednávat s Moskvou o podobném paktu. Úžas však zpráva o novém mezinárodním partnerství vzbudila i v samotném Německu, a to včetně vysokých stranických činitelů.¹⁴¹

Říšský ministr propagandy Joseph Goebbels si v den uzavření paktu do svého deníku poznamenal: *„Zpráva z Obersalzbergu: pakt o neútočení s Moskvou dokonán. Ve středu Ribbentrop v Moskvě. To je věc! Také se na tom dost dlouho pracovalo. Plyne z toho zcela nová situace. Jsme opět na vrcholu. Zase můžeme klidněji spát. Ale dnes boj pokračuje vesele dál.“*¹⁴² Jeho ministerstvo nezaváhalo a *„oslavovalo uzavření smlouvy s nesmírným entusiasmem jako Hitlerův mistrovský diplomatický tah“*¹⁴³. Deníkový zápis Josepha Goebbelse z 23. srpna 1939 vykresluje ruch na ministerstvu propagandy v souvislosti s řízením mediálních obsahů v nově nastalé mezinárodně-politické konstelaci: *„Žijeme v době neustále se opakujících zvrátů. Člověk si myslí, že už zažil hodně, ale prožívá ještě více. Požehnaná je tato velká doba. Všichni horečně pracujeme. Spisy jsou v několika minutách vyřízeny. Mobilizují štáb ministerstva na závěrečné poradě. Všechno v pořádku. Ještě je překlenuto několik málo nerovností. Jinak jsme zcela připraveni. Dlouhá tisková konference.“*¹⁴⁴

Svazek se Sověty Hitlerovy otevřel nejen cestu k Polsku, ale i pozdějšímu tažení do západní Evropy. Toho si byly vědomy i české země, tou dobou už několik měsíců v područí Říše jako Protektorát Čechy a Morava. Uzavření paktu vyvolalo v protektorátu vlnu rozčarování a bylo chápáno jako jasný signál blížícího se válečného konfliktu. Vyplývá to i ze zprávy tehdejšího italského generálního konzula v Praze, v níž konzul mimo jiné píše: *„Přihlížíme-li k známému duševnímu rozpoložení, nelze se divit, že všechny české kruhy vkládají všechny své naděje do*

¹⁴⁰ BROD, Toman. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945: Moskva – objetí a pouto*. Praha: LISTOPAD, 1992, s. 18.

¹⁴¹ MÜLLER, H. a kol., *Dějiny Německa*, s. 289.

¹⁴² GOEBBELS, Joseph. *Deníky 1935-1939*. Sv. 3, Praha: Naše vojsko, 2009, s. 400.

¹⁴³ MÜLLER, H. a kol., *Dějiny Německa*, s. 289.

¹⁴⁴ GOEBBELS, J., *Deníky 1935-1939*. Sv. 3, s. 400.

*budoucího konfliktu a v účasti Ruska na protitotalitní frontě viděly větší opodstatnění těchto nadějí.*¹⁴⁵

4.1 Předpoklady pro utváření obrazu SSSR v protektorátním tisku po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov

V době, kdy Německo se Sovětským svazem uzavřelo pakt o neútočení, byl systém kontroly protektorátních médií již téměř etablovaný. Redaktoři museli při své práci dbát pokynů Tiskového odboru předsednictva ministerské rady a Ústředí tiskové dozorcí služby, které ve svých instrukcích vycházely z nařízení orgánů říšské správy, tedy oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora a skupiny Tisk Wolfganga Wolframa von Wolmara.

Tiskové konference, které později měly na podobu mediálních obsahů zásadní vliv, byly ve sledovaném období novinkou, která se teprve konstitovala. Poprvé se novináři na tiskové konferenci sešli 4. září 1939. Wolmar ve svém projevu několikrát zdůraznil, že se sám cítí být příslušníkem novinářského stavu a má proto pochopení pro úskalí žurnalistické práce. Sám sebe prezentoval jako „*rádce a kamaráda*“¹⁴⁶ českých novinářů. Zároveň ale zdůraznil, že se protektorátní novináři nemohou odchylovat od pokynů, které jim úřady udělí, a že musí mít vždy na paměti zájem svého národa, který je včleněn do německé Říše.

*„Dobře pohyblivý tisk musí být pohyblivý, musí umět se přizpůsobiti vývoji událostí a musí umět na věci se dívat při změně situace ihned z jiného zorného úhlu, nežli tomu bylo včera nebo předevčírem,“*¹⁴⁷ prohlásil mimo jiné Wolmar.

Kromě tiskových konferencí byl zářijovou novinkou i Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, který mimo jiné stanovoval, jak informovat o započatém válečném konfliktu. Periodika měla především povinnost zaujímat k zahraničním událostem takový postoj, který by byl v souladu s postojem Říše. V Souborném přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku stojí doslova: „*Náš poměr k cizím státům jest dán poměrem Říše k nim.*“¹⁴⁸

¹⁴⁵ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 148.

¹⁴⁶ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 4. 9. 1939.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ KONČELÍK, J.; KÖPPOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 480.

Stejně tak se noviny řídily další směrnicí ze Souborného přehledu, podle které „o vojenských přípravách a akcích druhých států lze přinášeti jen zprávy DNB, které vydá ČTK“. ¹⁴⁹ Zároveň měla všechna periodika povinnost otiskovat zprávy vydané Nejvyšším velitelstvím říšské branné moci. A to „doslova, beze změn, škrtnů a komentářů“. ¹⁵⁰

Přímo v redakcích dohlíželi na mediální obsahy cenzori. Přestože okupační správa v srpnu fungovala teprve pátým měsícem, redakční cenzori svoji práci vykonávali více než svědomitě a pedantickým dodržováním pokynů odpovědných institucí mnohdy až brzdili práci žurnalistů. Vyplývá to ze stížností, které na první tiskové konferenci předneslo několik novinářů.

„Redaktor Poledního listu Werner si stěžuje, že domácí censor při různých zprávách žádá, aby mu byl předložen doklad, že ta která zpráva byla již uveřejněna v konkurenčním listě, a pak teprve, že je ochoten ji povolit. Domácí cenzori, jmenovitě censor v Poledním listě, je byrokrat a nepropouští ani názvy veřejných staveb. Poněvadž se nesmí psát o legiích, nepropustil název most Legii a žádal změnu na Kamenný most, nebo most z Prahy na Smíchov, nebo most u Národního divadla. V povídce nepropustil slova ‘holce bylo dvacet a pak si ji mládenec vzal’, poněvadž republika bylo 20 let a vzal si ji Hitler. (...) Vůbec žádá, aby cenzori normálně mysleli,“¹⁵¹ stojí v zápise z této tiskové konference.

Jeden z redaktorů Venkova si na konferenci také stěžoval na příliš zdlouhavou cenzuru obrázků a fotografií, která zcela zbytečně brzdí vydávání i „nezávadných obrázků jako je česká husa nebo slunečnice“ ¹⁵².

Našli se však i tací, kteří spolupráci s cenzory a jim nadřízenými orgány vychvalovali – například Vladimír Krychtálek, tehdy ještě „pouhý“ redaktor Večera. Jeho pochvalná slova je možno považovat za jeden z důkazů, že se okupační moci už během prvních měsíců jejího působení podařilo vybudovat loajální novinářský stav.

¹⁴⁹Tamtéž, s. 477.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

4.2 Interpretace paktu Ribbentrop-Molotov

Hitler, pro jehož politiku měla propaganda zásadní význam, si byl vědom toho, že aby mohl v otázce Sovětského svazu účinně utvářet veřejné mínění žádoucím směrem, musí během interpretace útoku především zachovat kontinuitu s předchozími sděleními, navázat na postoje, které propaganda v publiku už vytvořila, a proměnit je podle nových okolností.¹⁵³

To však bylo poměrně obtížné naplnit, protože od svého nástupu k moci se Hitler tvrdě vymezoval proti bolševikům. Pro zpravodajství o chystaném paktu proto bylo příznačné, že neobsahovalo sebemenší narážky na sovětskou ideologii.

„Přátelství“ se Sovětským svazem začala říšská, respektive protektorátní propaganda konstruovat na principu historické kontinuity. Odkazovala především na politiku prvního německého kancléře Otto von Bismarcka, který v roce 1887 uzavřel s Ruskem tzv. zajišťovací smlouvu, která v mnohém připomínala¹⁵⁴ rýsující se pakt Ribbentrop-Molotov. Záminkou pro návrat k této politické linii pak byla státní propagandou deklarovaná snaha udržet mír a stabilitu v Evropě.

Tato interpretace blížícího se paktu o neútočení se objevila ve všech protektorátních listech. Deníky zdůrazňovaly, že *„pakt nebyl Německem připraven jako taktický manévr, (...) nýbrž že je logickým důsledkem staletých styků Říše s Ruskem, jichž nejzřetelnější ztělesnění se projevilo Bismarckovou politikou.“*¹⁵⁵

Asi nejpodrobněji historickou kontinuitu vysvětlily Lidové noviny v úvodníku z 25. 8. 1939. Akcentovaly při tom dějinnou návaznost na německo-sovětské vztahy ve 20. letech. *„V posledních letech se také poněkud zapomnělo, že německo-ruské vztahy, které nyní vstoupily do tak překvapující fáze, mají nemalou poválečnou tradici. Po válce bylo Německo mezi velmocemi první, které navázalo se Sovětským Ruskem normální, nejdřív hospodářské, potom i diplomatické styky. Stalo se tak už v dubnu 1922 smlouvou rapallskou, jež byla tehdy překvapením bezmála tak velkým,*

¹⁵³ JOWETT, Garth S.; O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 4. vydání, Thousand Oaks: Sage, 2006, s. 33.

¹⁵⁴ V dokumentu uzavřeném na tři roky se obě země zavázaly k neutralitě pro případ konfliktu s třetí velmocí. Tajným dodatkem Německo navíc uznalo zájmy Ruska na Balkáně a přislíbilo mu v této záležitosti diplomatickou podporu. Bismarck se smlouvou pokoušel oslabit mocenskopolitické postavení Francie. Bismarckův nástupce již dokument neprodloužil. (In PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 573.)

¹⁵⁵ Tamtéž.

*jako nynější pakt o neútočení. (...) Ve světle této historie byla tedy sovětská účast ve Společnosti národů včetně paktu s Francií a bývalým Československem vlastně jen mezíhrou, po níž se Sovětský Svaz vrací k svým původním koncepcím z prvních let poválečných.*¹⁵⁶

Fakt, že se schyluje ke změně na diplomatickém poli, zachytily protektorátní listy už několik týdnů před tím, než došlo k ratifikaci německo-sovětského paktu. Například Venkov 16. srpna 1939, tedy krátce před začátkem našeho sledovaného období, otiskl článek s titulkem *Nové požadavky Sovětů*¹⁵⁷, v němž zachycuje horečná jednání mezi Moskvou a západními spojenci, která vyhrotily silící německé požadavky na polský Gdaňsk¹⁵⁸.

V článku mimo jiné stojí, že *v londýnských politických kruzích převládá mínění, že v nejbližších deseti až čtrnácti dnech bude na poli diplomatickém velmi rušno*¹⁵⁹, což se v průběhu příštích dvou týdnů potvrdilo. Pro připomínku - Venkov zprávu otiskl čtyři dny poté, co Stalin předběžně souhlasil s podepsáním sovětsko-německého paktu.

Noviny v informování o vyjednávání mezi Stalinem a západními mocnostmi pokračovaly i v následujících dnech. Zprávy z diplomatických rozhovorů však byly velmi kusé, byť v obyvatelích protektorátu mohly chvílemi vyvolávat naděje na britsko-francouzsko-sovětské spojení.

„Průběh porad je udržován v naprosté tajnosti. (...) Moskevský hotel, kde jsou francouzští a britští generálové ubytováni, je ve dne v noci strážěn ruskou tajnou policií GPU. Fournierova agentura tvrdí, že v Moskvě byly v prvních čtyřech schůzkách vypracovány všeobecné zásady pro spolupráci Anglie, Francie a Ruska.

¹⁵⁶ z8. Poznámky ze dne: Je Rusko překvapením?. Lidové noviny, 25. 8. 1939, roč. 47, č. 423, s. 1.

¹⁵⁷ nt. Nové požadavky Sovětů. Venkov, 16. 8. 1939, roč. 34, č. 190, s. 1.

¹⁵⁸ Přístavní město Gdaňsk na severozápadě dnešního Polska bylo od konce 18. století s výjimkou Napoleonovy éry součástí Pruska. Obyvatelstvo tvořili jak Poláci, tak Němci, v průběhu 19. století ale území prošlo silnou germanizací. Po první světové válce se Gdaňsk na základě Versailleského mírového systému stal svobodným městem pod správou Společnosti národů. Na kontrole zahraniční a obchodní politiky se podílelo Polsko, které mělo na poloostrově Westerplatte nedaleko města tranzitní vojenský sklad. V rámci požadavků na revizi Versailleských smluv vznesl Hitler nárok i na Gdaňsk s početnou německou menšinou. (In PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 165.)

¹⁵⁹ nt. Nové požadavky Sovětů. Venkov, 16. 8. 1939, roč. 34, č. 190, s. 1.

Vyskytly se však při tom rozpory, a to o nazírání na otázky Dálného východu,¹⁶⁰ napsal například 17. srpna Polední list.

Zpráva o radikálním obratu v německé a tedy i protektorátní zahraniční politice přišla zcela neočekávaně 22. srpna 1939, tedy týden před ratifikací paktu, a pro obyvatele protektorátu byla jen těžko uvěřitelná. V novinách mohli číst zprávu ČTK převzatou z německé tiskové agentury DNB¹⁶¹, která konstatovala, že *se říšská vláda a vláda Sovětského svazu dohodly uzavřítí vzájemný pakt o neútočení*¹⁶².

Všechna sledovaná periodika se zaměřovala především na zdůrazňování té části interpretace paktu, podle které je smlouva předpokladem pro zachování míru v Evropě. „*Po uzavření obchodní a úvěrové smlouvy*¹⁶³ s Německem naskytla se otázka, jak by se měly zlepšit vztahy mezi oběma státy. Mezi oběma státy došlo k výměně názorů, při níž se ukázalo, že si oba přejí vyloučit moment napětí ze svých vztahů a odstraniti hrozící nebezpečí války, a uzavřeli pakt o neútočení. Německý ministr zahraničí von Ribbentrop přijede v několika dnech do Moskvy, aby vedlo příslušná jednání,¹⁶⁴ citovalo vysvětlení sovětské tiskové agentury TASS Večerní České slovo.

„*Smlouva, je povellem k tomu, aby uklidnila ovzduší. Znamená proto nejen prvý krok po pozvednutí obchodu, nýbrž i počátek pronikavé změny v politických stycích mezi oběma státy,*¹⁶⁵ nastínil Polední list budoucí možný vývoj německo-sovětských vztahů.

¹⁶⁰ NESG. Porady generálních štábů v Moskvě pokračují. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 17. 8. 1939, roč. 13, č. 228, s. 1.

¹⁶¹ zpravodajská agentura Deutsches Nachrichten Büro

¹⁶² ČTK (DNB). Mezi Říší a Sověty dohodnuto uzavřít pakt o neútočení. *Večerní České slovo*, 22. 8. 1939, roč. 21, č. 185, s. 1.

¹⁶³ Smlouvy byly vyvrcholením obchodních rozhovorů, které obě země vedly už od prosince 1938 a posloužily jako logický můstek k úzké politické spolupráci. K podpisu smluv došlo 20. srpna 1939. Říše se smlouvami zavázala poskytnout SSSR úvěr ve výši 200 milionů marek na nákup německých výrobků, SSSR zase přislíbil dodat do Německa své zboží v hodnotě 180 milionů marek.

¹⁶⁴ ČTK (DNB). Mezi Říší a Sověty dohodnuto uzavřít pakt o neútočení. *Večerní České slovo*, 22. 8. 1939, roč. 21, č. 185, s. 1.

¹⁶⁵ ČTK. Pakt o neútočení mezi Německem a Ruskem. *Polední list*, 3. vydání, 22. 8. 1939, roč. 13, č. 233, s. 1.

„Úmluva sleduje německou obchodní politiku, která žádá obchodní a hospodářskou spolupráci bez ohledu na různost politických režimů,“¹⁶⁶ vysvětloval Venkov náhlý obrat v německo-sovětských vztazích.

„Pakt je uzavřen v okamžiku, kdy zahraničně-politická situace dosáhla velkého přístřeší a napětí. Mírový akt, kterým je pakt o neútočení mezi Německem a Sovětským svazem, nepochybně přispěje ke zmírnění napětí v zahraničně-politické situaci a pomůže toto napětí odstranit,“¹⁶⁷ napsaly Lidové noviny.

Lidové noviny také zachytily skutečnost, že zpráva o německo-sovětském paktu vzbudila velký rozruch i v samotném Německu. „Zpráva o německo-ruském paktu o neútočení překvapila i v Berlíně. V mezinárodní diplomacii nebylo ani nejmenší potuchy, že se tato smlouva chystá a německá místa zachovala nejvyšší diskretnost, aby nezmenšila účinek rázného rozluštění této otázky. V Německu se označuje tento obrat jako senační a jako další příklad geniální zahraničně-politické koncepce Adolfa Hitlera a šťastné ruky jeho ministra zahraničních věcí, který tento plán proměnil ve skutečnost. Zpráva o chystaném sjednání této smlouvy vzbudila v německém národě bezmeznou radost.“¹⁶⁸

Reakce na rýsující se politický svazek byla bouřlivá. Mnohé západní mocnosti se zprávě o uzavření sovětsko-německé obchodní dohody a blížící se návštěvě Ribbentropa v Moskvě zdráhaly uvěřit. Například redakce pařížského listu l'Ordre, která zprávu o rodící se smlouvě komentovala jako první, měla za to, že se jedná o dezinformaci¹⁶⁹. „Srdce nás Francouzů se po vyslechnutí šokující zprávy z dnešního rána sevřela,“¹⁷⁰ glosoval sovětsko-německé sblížení o den později zase francouzský list Le Temps.

Překvapení až zděšení, které zpráva vyvolala u západních mocností, si „vychutnaly“ protektorátní listy. „Co zbývá Polsku a Anglii?,“¹⁷¹ ptal se uštěpačně Venkov na své titulní straně a líčil zmatek, který zpráva vyvolala v britském parlamentu i na londýnské burze, a zděšení, které zavládlo ve Varšavě.

¹⁶⁶ ČTK. Obchodní dohoda německo-sovětská. *Venkov*, 22. 8. 1939, roč. 34, č. 195, s. 2.

¹⁶⁷ ČTK. Ruské ocenění paktu. *Lidové noviny*, 23. 8. 1939, roč. 47, č. 423, s. 2.

¹⁶⁸ PZD. Celý svět překvapen. *Lidové noviny*, 23. 8. 1939, roč. 47, č. 419, s. 1.

¹⁶⁹ BRINET, Jean-Paul. La prese Françoise et le pacte Allemagne-USSR. *Realtions Internacionales*, č. 2, 1974. (In SANTAMARIA, Y., 1939, *německo-sovětský pakt*, s. 57.)

¹⁷⁰ SANTAMARIA, Y., 1939, *německo-sovětský pakt*, s. 57.

¹⁷¹ red. Co zbývá Polsku a Anglii?. *Venkov*, 23. 8. 1939, roč. 34, č. 196, s. 1.

„Zpráva o ohlášeném uzavření paktu vyvolala ve Spojených státech velké překvapení a částečně i zděšení. Když zpráva došla, přerušily rozhlasové stanice svá vysílání. (...) V ranních listech je zpráva otiskována s velkými nadpisy, při čemž se mluví o nejdůležitější politické události od roku 1918,“¹⁷² popsal Polední list zase pozdvižení ve Spojených státech amerických.

Další diskuze o tom, z jakých důvodů ke změně na mezinárodním poli došlo, pak pomyslně ukončily o několik dní později Pondělní Lidové noviny. „Necht' se v Paříži a Londýně jakkoli snaží snížit význam paktu o neútočení mezi Německem a Ruskem, ničím se nedá zastřít skutečnost, že je to největší událost od loňského podzimu, kterou se změnilы všechny šance a výpočty obkličovací politiky. Mezera, která vznikla vypadnutím ruského balvanu z protiněmecké hradby, nedá se vyplnit řečmi o tom, jak nepochopitelné nebo neuvěřitelné je to, co se stalo. Pro posuzování politického stavu jsou rozhodující činy a skutečnosti, nikoli výklady, kritiky a výčitky nebo historické úvahy o tom, jak a čím se mohla taková změna způsobiti,“¹⁷³ mohli obyvatelé protektorátu číst v úvodníku na titulní straně.

Hluboké rozčarování prožívali kromě západních mocností i obyvatelé protektorátu, kteří do Sovětského svazu vkládali nemalé naděje. Sovětský svaz byl jednou ze zemí, která v březnu 1939 neuznala existenci protektorátu, a také jednou ze zemí, k níž se upínal protifašistický odboj¹⁷⁴.

„Oznámení o paktu vyvolalo u té části české veřejnosti, která věří v obnovení československé státnosti, silné rozčarování. Dobře to bylo patrné na šeptané propagandě, která nebývale zeslábla. Rovněž majitelé německých obchodů potvrdili, že bojkot ze strany českého obyvatelstva prakticky skončil,“¹⁷⁵ uvádí hlášení SD z 8. září 1939.

Výjimečným příspěvkem, který zklamání až rezignaci českého národa v předvečer válečného konfliktu vystihuje, je úvodník politického komentátora

¹⁷² NESG. Rozhodující obrat v evropské situaci. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 23. 8. 1939, roč. 13, č. 234, s. 2.

¹⁷³ J. Po neděli. *Pondělní Lidové noviny*, 28. 8. 1939, roč. 47, č. 428, s. 1.

¹⁷⁴ S nadějí se k Sovětskému svazu upínali hlavně představitelé komunistického odboje. Pro ně Sovětský svaz představoval rozhodujícího činitele osudu Evropy. (In GEBHART, J.; KUKLÍK, J. *Dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007, s. 254.)

¹⁷⁵ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301.

Lidových novin Ferdinanda Peroutky¹⁷⁶ z 27. srpna 1939. Nutno podotknout, že to byl jeden z jeho na dlouhou dobu posledních výraznějších příspěvků, o pět dní později byl zatčen a posléze deportován nejprve do koncentračního tábora Dachau a později do Buchenwaldu.

„Síly, jaké historie v takovém množství nepochybně ještě neviděla, stavějí se v Evropě proti sobě. Naproti tomu síly, které českému národu zbyly, nezasluhují v takovém konfliktu ani zaznamenání. Nejsou schopny posunout kolo dějin ani o jediný vlas. (...) Vzdali jsme se svých pevností umělých a přirozených loni v září. Byli jsme odzbrojeni letos v březnu. Nezbyvá nám nic, čím bychom se mohli vmísit do gigantického zápolení národů, jestliže vypukne. A byli jsme v poslední době příliš často zklamáni, abychom se ze svého místa rozhlíželi v Evropě zprava vlevo a zleva vpravo. (...) Což jsme my neúnavnými sběrateli zklamání?“¹⁷⁷ V závěru svého úvodníku, který apeloval na čtenáře v tom smyslu, aby se vyhnuli jakýmkoli provokacím okupační moci, však Peroutka naznačuje víru v budoucnost českého národa¹⁷⁸: „Naší pravdou je nesmrtelnost našeho národa. O té se nerozhoduje na žádném jednotlivém místě, ani žádnou jednotlivou rukou.“

Zpráva, kterou 24. srpna na své titulní straně otisklo Večerní České slovo, na obyvatele protektorátu musela působit jako výsměch. V krátkém textu mimo jiné stojí:

„Pod dojmem paktu říše se Sověty se počet obdivovatelů říše a říšského kancléře v Čechách zesateronásobil. Nálada zde je nad tímto faktem dobrá a

¹⁷⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Novinář, dramatik, spisovatel * 6. 2. 1895 Praha, † 10. 4. 1978 New York. 1919-1923 odpovědným redaktorem Tribuny, 1924-1926 a 1929-1939 redaktorem Lidových novin, 1924-1939 řídil nezávislý politický týdeník Přítomnost. 1. 9. 1939 byl zatčen, krátce uvězněn v Praze na Pankráci a později v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. V roce 1943 a 1944 se ho nacisté pokoušeli přemluvit, aby se ujal vedení obnovené pronacistické Přítomnosti, což odmítl. V koncentračním táboře zůstal až do konce 2. světové války. Po válce byl šéfredaktorem Svobodných novin (1945-1948) a řídil také týdeník Dnešek (1946-1948). Po komunistickém převratu emigroval do Západního Německa, odkud se později přesunul do Velké Británie a nakonec do New Yorku. V letech 1951-1961 zde stál v čele československého oddělení rozhlasové stanice Radio Svobodná Evropa. In: KÖPPOVÁ, B., a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 97.

¹⁷⁷ PEROUTKA Ferdinand. Povinnost je jasná. Lidové noviny, 27. 8. 1939 roč. 47, č. 421, s. 1.

¹⁷⁸ Peroutkův příspěvek stran víry v budoucnost českého národa navázal na národně obrannou pozici, kterou v otázce národní identity v prvních měsících po německé okupaci zastávaly nejen Lidové noviny. In: VEČEŘA, Pavel. *Od politického národa ke kulturnímu společenství: Reflexe českého národa na stránkách vybraných Tištěných médií v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)*. In: MAGÁL, Slavomír; MISTRÍK, Miloš; SOLÍK, Martin. *Masmediálna komunikácia a realita I. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, Trnava, 2009*, s. 415 - 432.

*povznešená, poněvadž se od uzavření paktu očekávají příznivé důsledky pro Protektorát a jeho obyvatelstvo.“*¹⁷⁹

Důsledky pro protektorát a jeho obyvatelstvo detailně rozebíral Polední list: *„Ohlášením paktu bylo posíleno reálné nazírání Čechů. (...) Tento účinek musí se dostavit u národa, který byl po sto let chybně politicky vychováván, takže nakonec žil jen ve světě představ a nikoli ve světě skutečností. Hvězdou, k níž se upínaly marné naděje, bylo pro část Čechů carské Rusko a později pro jinou část bolševické Rusko,“*¹⁸⁰ stojí v článku.

Komunistický odboj se po ohlášení paktu ocitl ve schizofrenní situaci. Sovětský svaz z podstaty své ideologie protifašistický uzavřel spojenectví s Říší.¹⁸¹ Komunistický odboj loajální k postoji Kominterny tak na jednu stranu musel změnu v zahraničně-politickém kurzu SSSR obhájit, na druhou stranu však logicky nemohl ustoupit ze své protiněmecké činnosti. Dva dny poté, co protektorátní noviny zveřejnily zprávu o chystaném paktu, vydalo I. ilegální ústředí KSČ zvláštní komuniké, ve kterém obrat v mezinárodní situaci vysvětlilo.

*„KSČ spatřuje v tomto počínu sovětské vlády projev nepřemožitelné síly a revolučního sebevědomí národů Sovětského svazu a jeho Rudé armády. Tímto činem Sovětský svaz zmařil intriky západoevropských reakcionářů, kteří chtěli SSSR vmanévrovat do izolované války s Německem (...). Tímto činem si Sovětský svaz (...) uvolnil cestu pro svoji vlastní politiku míru, ochrany svých zájmů a také malých potlačených národů. Spatřujeme v tomto činu SSSR mocný apel (...) na adresu českého lidu, aby zesílil ještě více svůj boj proti nacistickým okupantům a vedl jej až do svržení hitlerovského režimu (...),“*¹⁸² vyslala ilegální KSČ ve svém komuniké poněkud absurdní poselství.

Tato schizofrenie později ještě vygradovala v polovině září 1939, kdy Klement Gottwald toho času v Moskvě v jedné ze svých depeší nabádal komunisty k tomu,

¹⁷⁹ NESG. Pakt se Sověty bude užitekem i pro nás. *Večerní České slovo*, 24. 8. 1939, roč. 21, č. 187, s. 1.

¹⁸⁰ ČTK. Šl. Ribbentrop přistál v Moskvě. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 24. 8. 1939, roč. 13, č. 235, s. 2.

¹⁸¹ Nový politický kurz byl velmi obtížně pochopitelný i pro moskevské komunisty. Pro Stalina nebylo jednoduché spojenectví s německými fašisty obhájit. Argumentoval tím, že pakt Sovětskému svazu umožní sledovat z povzdálí válku kapitalistických zemí. (In DURMAN, K., *Popely ještě žhavé*, s. 38-39)

¹⁸² Rudé právo 1939-1945 (reedice). Praha, 1971, s. 32. (In GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 254.)

aby válku využili k národně osvobozeneckému boji a zároveň vystupovali proti Benešově zahraničnímu odboji, kterýžto je ve službách imperialistů a nepřátel Sovětů.¹⁸³

4.2.1 Ratifikace paktu

Podpis paktu se uskutečnil v Molotovově moskevské pracovně. Německý ministr zahraničí Ribbentrop do sovětské metropole přiletěl 23. srpna kolem jedné hodiny odpoledne místního času. Stejně jako zbytek Evropy sledovaly Ribbentropovu cestu i protektorátní listy. Polední list 24. srpna článkem o Ribbentropově přiletu do Moskvy otevřel své vydání.

Článek s výmluvným titulkem: Oči celého světa opět upřeny ke Kremlu: Šl. Ribbentrop přistál v Moskvě¹⁸⁴ popsal uvítací ceremoniál na moskevském letišti.

„K jeho uvítání se dostavili první náměstek lidového komisaře pro zahraniční obchod Stefanov, náměstek lidového komisaře pro vnitro Merkulov, náměstek předsedy moskevské městské rady Korolev a moskevský vojenský velitel. Kromě toho se dostavili k uvítání za lidový zahraniční komisariát šéf Protokolu Barkov a vedoucí středoevropského oddělení Alexandrov,“¹⁸⁵ vyjmenoval článek Ribbentropův uvítací sbor.

Popsal i zmatek a dezorientaci zástupců evropských mocností, kteří se se Sovětským svazem už několik týdnů marně snažili dospět k dohodě o spolupráci. *„Britská vláda zaslala svému velvyslanci v Moskvě nové instrukce, v nichž je vyzván, aby požádal sovětskou vládu o vysvětlení její politiky. (...) Ruské odpovědi se připisuje v Londýně velký význam,“¹⁸⁶ uvádí zpráva.*

K jednacímu stolu společně se Stalinem a Molotovem usedl kolem třetí hodiny odpoledne a jednání se protáhlo až do noci. Vyjednávání se týkalo především tajného dodatku o rozdělení Polska a sfér vlivu v Evropě. Podpisy zástupců obou mocností se pod dokumentem objevily kolem druhé hodiny ráno místního času. Datum 23. srpna

¹⁸³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 255.

¹⁸⁴ ČTK. Šl. Ribbentrop přistál v Moskvě. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 24. 8. 1939, roč. 13, č. 235, s. 1.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

ale zůstalo. 24. srpna Ribbentrop odletěl do Německa podat Hitlerovi hlášení o výsledcích a průběhu moskevských jednání.

*„Německu a Rusku se dříve vždy špatně vedlo, byli-li nepřáteli, dobře pak, byli-li přáteli. Včera byl osudový den pro oba národy. Vůdce a Stalin se rozhodli pro přátelství. Pakt o neútočení a pakt konsultační, který jsme včera večer podepsali pan Molotov a já, je pevným a nerozborným základem, na kterém mohou oba státy stavěti a dospějí k úzké spolupráci,“*¹⁸⁷ nechal se ještě před odletem z moskevského letiště slyšet Ribbentrop.

Zpráva o podepsání paktu do protektorátu dorazila v noci z 23. na 24. srpna. Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady šéfredaktorům doporučil, aby vzhledem k „významu zprávy pro světovou situaci“ vydaly zvláštní vydání svých listů.¹⁸⁸

25. srpna 1939 slavil šéf říšské diplomacie Ribbentrop na stránkách protektorátního tisku triumf. Všechny sledované listy Ribbentropovu „moskevskou misi“ popsaly jako bleskurychlou akci, nad níž se světu tají dech.

*„Rychlost, s jakou došlo k uzavření této smlouvy, překvapila celý svět a v žádném z hlavních západoevropských měst si dnes nelze učiniti jasný úsudek o následcích německo-ruské spolupráce,“*¹⁸⁹ mohli se čtenáři dočíst ve Venkově.

Podobně Ribbentropův úspěch popsalo i Večerní České slovo. *„Říšský ministr zahraničních věcí šl. von Ribbentrop přistál včera večer na tempelhofském letišti v Berlíně. Z letiště odebral se okamžitě k Vůdci a říšskému kancléři (...), aby mu podal zprávu o bleskovém úspěchu: Ve středu v 13 hodin v Moskvě přistál a ve čtvrtek v 13:20 z Moskvy odletěl. Jaký rozdíl v rozhodnosti a jasnosti postupu proti těm, kteří si mysleli, že vyjednávání s Ruskem mohou roztáhnout na pětiletku!“*¹⁹⁰

Poněkud střízlivější byly při informování o Ribbentropově návratu ze Sovětského svazu Lidové noviny. *„Říšský ministr zahraničních věcí Ribbentrop*

¹⁸⁷ NESG. Stalin přítomen podpisu desetiletého paktu. *Venkov*, 25. 8. 1939, roč. 34, č. 198, s. 1; též ČTK. Ribbentrop: Vůdce a Stalin se rozhodli k přátelství. *Lidové noviny*, 25. 8. 1939, roč. 47, č. 423, s. 1.

¹⁸⁸ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

¹⁸⁹ ČTK. Ohlas podpisu paktu. *Venkov*, 25. 8. 1939, roč. 34, č. 198, s. 2.

¹⁹⁰ NESG. Smlouva s Ruskem: čin nových dějin. *Večerní České slovo*, 25. 8. 1939, roč. 21, č. 188, s. 1.

*přistál o 15:20 hod. na letišti v Královci, kde byl uvítán. Na srdečné uvítání stručně odpověděl. Zdůraznil, že pro mnohé byla jeho cesta do Moskvy překvapením, avšak nacionální socialisté vědí, že co Vůdce činí, je správné, a to se potvrdilo také tentokrát.*¹⁹¹

Neúspěch diplomatických snah západních mocností v kontrastu s úspěchem německého ministra zahraničí reflektoval téhož dne úvodník Poledního listu, který však jeho autor nepodepsal.

„Pro klidného pozorovatele světových událostí není bez zajímavosti, jak upadá vliv a význam školených diplomacií největších států. Prohrávají to proti silným individualitám bez staré diplomatické tradice a musí doznati své totální neúspěchy.“¹⁹²

Všechny listy také otiskly doslovné znění paktu, samozřejmě bez tajných dodatků. Vycházet při tom směly pouze ze zpráv, které prostřednictvím ČTK přinášela DNB. Jiné zdroje nebyly povoleny.¹⁹³

Zpráva o Ribbentropově diplomatickém úspěchu v protektorátu ještě prohloubila rozčarování, které o několik dní dříve vyvolalo ohlášení chystané německo-sovětské dohody.

*„Výsledek moskevské cesty říšského ministra pro Čechy znamenal skutečnou ránu pod pás. Mnoho z nich na zprávu reagovalo v tom smyslu, že prohlásili, že už nikdy nechtějí mít nic společného s politikou,“*¹⁹⁴ popisuje protektorátní atmosféru po návratu Ribbentropa do Berlína souhrnná zpráva SD z 30. září 1939.

Ve čtvrtek 31. srpna, tedy den před tím, než Hitler se svojí armádou překročil polské hranice a zahájil tak druhou světovou válku, ratifikoval pakt Nejvyšší sovět. Jak popisuje Polední list z 2. září 1939, sál v kremelském paláci, kde hlasování o paktu probíhalo, byl naplněný do posledního místa.

Před samotným hlasováním vystoupil s projevem Molotov, který zopakoval strohé vysvětlení, že obě země nechtěly nadále setrvávat v nepřátelství, a proto se

¹⁹¹ ČTK. Návrat ministra Ribbentropa. *Lidové noviny*, 25. 8. 1939, roč. 47, č. 424, s. 1.

¹⁹² NESG. K moskevskému rozhodnutí. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 25. 8. 1939, 25. 8. 1939, roč. 13, č. 236, s. 1.

¹⁹³ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

¹⁹⁴ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301.

rozhodly pro mírové partnerství. Až závěr Molotova projevu dával tušit, že pakt není pouze nezištným aktem míru, jak ho prezentovala oficiální místa.

„*Pakt o neútočení (...) otevírá také pro Sovětský svaz nové možnosti a nový vývoj pro jeho vlastní síly na mezinárodním kolbišti,*“¹⁹⁵ citoval Molotova Polední list a Lidové noviny.¹⁹⁶

Po bouřlivém potlesku Nejvyšší sovět pakt jednomyslně schválil. Přibližně ve stejnou dobu dokument ratifikoval i Berlín. Vzhledem k vyostřující se situaci v Polsku, se už ale protektorátní tisk ratifikaci smluv téměř nevěnoval, omezil se pouze na stručný popis dění, které v Sovětském svazu následovalo po ratifikaci paktu. Jednou z popisovaných událostí byla i manifestace Komsomolu¹⁹⁷ na Rudém náměstí v Moskvě.

„*Ať žije moudrá zahraniční politika Sovětského svazu, která se řídí Stalinovou naukou: Zachovat opatrnost a nedopustiti, aby ti, kdož si již zvykli dávat si od jiných vybírat kaštiny z ohně, zatáhli naši zemi do konfliktu,*“¹⁹⁸ citoval Polední list nápis na obřím transparentu, pod nímž se manifestace konala.

4.3 Německý vstup do Polska a začátek druhé světové války

Německo-sovětská diplomatická vyjednávání, sice od poloviny srpna plnila titulní strany protektorátních novin, ale zdaleka nebyla hlavním tématem. Sledované deníky věnovaly podstatně více pozornosti a tedy i prostoru událostem v Polsku. Nebylo dne, kdy by se na titulní straně nebo v krajním případě uvnitř listů neobjevily zprávy o nepokojích na hranicích Polska s Říší nebo o polských útocích na německou menšinu¹⁹⁹, jejíž ochrany se v diplomatických kruzích čím dál hlasitěji dožadoval Adolf Hitler.

Vyplývalo to z požadavků, které na listy kladl Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady. „*Prosíme pány šéfredaktory, aby zprávy, týkající se vojenských*

¹⁹⁵ ČTK. Moskva ratifikovala pakt. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 2. 9. 1939, roč. 13, č. 243, s. 4.

¹⁹⁶ ČTK. Molotov o významu paktu. *Lidové noviny*, 2. 9. 1939, roč. 47, č. 438, s. 1.

¹⁹⁷ Komunistický svaz mládeže

¹⁹⁸ ČTK. Sovětské obyvatelstvo nadšeno paktem, *Polední list*, 3. vydání, 7. 9. 1939, roč. 13, č. 248, s. 5, též ČTK. Pakt zmařil plány nepřátel Ruska. *Večerní České slovo*, 6. 9. 1939, roč. 21, č. 200, s. 5.

¹⁹⁹ Ačkolí zprávy o polské agresi vůči německé menšině lze považovat za z propagandistických důvodů zveličené, je třeba připomenout, že situace Němců žijících v Polsku rozhodně nebyla uspokojivá. Už v roce 1934 Polsko vypovědělo versailleskou smlouvu o ochraně národnostních menšin a zahájilo tvrdý protiněmecký kurz. (In KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 446.)

*pohybů polských a všech polských akcí, přinášeli ve zvlášť zřetelné úpravě, opatřené vhodnými titulky, pokud možno na první straně,*²⁰⁰ instruoval novináře jeden z pokynů Tiskového odboru.

Německé nároky na polský Gdaňsk, které Hitler vznesl krátce po Mnichovu, se během léta 1939 stupňovaly. Polsko, které si v polovině 30. let pojistilo svoji suverenitu pakty o neútočení²⁰¹ uzavřenými s Německem a Sovětským svazem, však německé požadavky na odstoupení Gdaňska a jeho dálniční propojení s územím Říše odmítalo.

Už v dubnu 1939 začínalo být jasné, že se schyluje k válečnému konfliktu. Německo totiž vypovědělo pakt o neútočení s Polskem. Francie a Velká Británie Polsku vzápětí garantovaly hranice, to však pro Hitlera nepředstavovalo zásadní překážku. Srpnové uzavření paktu Ribbentrop-Molotov de facto zpečetilo osud země, Polsko se rázem ocitlo v „kleštích“ Říše a jeho spojenců.

Psychologický efekt, který tato izolace měla vyvolat a který také vyvolala, se říšská propaganda snažila ještě zesílit neustálými zprávami o remilitarizaci Gdaňska prostřednictvím pašovaných zbraní a o nejrůznějších incidentech, které mohly svědčit o zahájení ozbrojeného konfliktu. Německá propaganda také Poláky varovala, že by po Mnichovu měli britské a francouzské záruky brát s rezervou a příliš na ně nespoléhat²⁰².

O tom, že je německé tažení otázkou dní²⁰³, svědčily i sledované protektorátní listy. *„Jest jasné, že pro nás jest třeba postavit tento problém do jedné řady s představou konečného míru v Evropě. (...) Kdyby se národy učily z dějin, neznásilňovaly by se nikdy navzájem, poněvadž násilný stav nemá nikdy trvání.*

²⁰⁰ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

²⁰¹ Se Sovětským svazem uzavřela polská diplomacie pakt o neútočení už v roce 1932, o dva roky později s ním uzavřela novou smlouvu, která platnost stávajícího paktu prodloužila na deset let. Pakt s Německem Polsko uzavřelo v roce 1934. (In KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 445.)

²⁰² BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 595.

²⁰³ Zahájení útoku na Polsko Hitler původně stanovil na 26. srpna. Průtahy kolem německo-sovětského paktu a nerozhodnost Mussoliniho Itálie však nakonec vedla k odložení útoku na 1. září. Během té doby se Hitlerovi navíc podařilo v zástupcích západních mocností vzbudit dojem, že je ochoten řešit situaci kolem Gdaňsku smírnou cestou. Britům přislíbil, že garantuje hranice Polska, pokud mu Britové pomohou získat Gdaňsk a pokud Poláci dají záruky německé menšině. Britové i Poláci projevili ochotu vyjednávat, nedokázali však splnit Hitlerův absurdní požadavek, aby se následujícího dne dostavil do Berlína polský velvyslanec. To poskytlo Hitlerovi chladně vykalkulované alibi, aby později především před Němci mohl argumentovat, že učinil vše pro zachování míru v Evropě. (In BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 615-616.)

*Nikdo by nemohl žádati od Pařížana, aby se nepřiznával k Francii. (...) Jak je možno žádati od gdanského občana, aby se nepřiznával k Německu. (...) Seznáte železné odhodlání Německa sloužiti vně i uvnitř spravedlnosti,*²⁰⁴ citovalo například 22. srpna 1939 Večerní České slovo státního tajemníka úřadu říšského protektora Karla Hermanna Franka.

Jasnou předzvěstí blížícího se konfliktu byly i zprávy o údajných polských zverstvech páchaných na příslušnících německé menšiny. Tyto drobné texty se v tisku objevovaly každý den, nejčastěji informovaly o útocích na ženy a děti, o bezdůvodných a chladnokrevných vraždách Němců nebo o plnění německého majetku. Měly zřejmě přispět k eskalaci napětí.

*„V dnešní noci provedla skupina ozbrojených Poláků v Labyšíně v Pomorí útok na dům občana německé národnosti Christina Malczeka. Když Malczek vyšel před dům, byl okamžitě zastřelen několika výstřely. Útočníci pak zastřelili dvěma výstřely Malczekova 15letého syna a vidlemi ubodali jeho matku, která jej chtěla chránit svým tělem. (...) Krátce potom vyšlehly z rozbitého domu plameny a celá budova lehla popelem,*²⁰⁵ napsalo například Večerní České slovo.

Další incidenty zachytily například Lidové noviny. *„Polský teror proti Němcům sílí od hodiny k hodině. V Raviči, okres Poznaň, byl podniknut útok na všechny německé obchody. Hlídky, které byly vyzbrojeny gumovými obuškami a bajonety, zacházely nelidsky se zákazníky německých obchodníků. Při tom byl jeden Němec tak těžce zraněn, že musel být dopraven do nemocnice. V Šubíně podnikli polští vojáci útok na několik Němců. Jeden občan, který chránil svou manželku před polským vojákem, byl těžce zraněn,*²⁰⁶ stálo v ranním vydání Lidových novin z 23. 8. 1939.

Daleko zajímavější však byla jiná zpráva na téže straně, která obyvatelům protektorátu připomínala účast Poláků na Mnichovské dohodě, respektive zábor Těšínska, Spiše, Oravy, Šariše a Kysuc. Byla to také jedna z ojedinělých zpráv, kde se v souvislosti s mezinárodně-politickou situací akcentoval východ protektorátu. *„Překypující projevy lásky polské jsou příliš náhlé, než aby jim bylo lze věřiti. Loni*

²⁰⁴ ČTK. Říšský ministr Frank o Gdánku. *Večerní České slovo*, 22. 8. 1939, roč. 21, č. 185, s. 1.

²⁰⁵ ČTK. Dům s třemi zabitými rozbit a zapálen. *Večerní České slovo*, 23. 8. 1939, roč. 21, č. 186, s. 1.

²⁰⁶ ČTK. Útěk ze Zaolší. *Lidové noviny*, 23. 8. 1939, roč. 47, č. 419, s. 2.

na podzim musili Češové ustoupit z beznadějné posice, do které je Beneš vmanévroval. V té chvíli Poláci vyrazili z bezpečného závětrí a chovali se jako hyeny. Němci a Češi stáli proti sobě otevřeně jako odpůrci. Poláci se však připlížili a vyrvali ještě rychle kus země. Už to ukázalo charakter slovanského „bratra“ a nynější události v Zaolší přesahují nejhorší obavy. Jakmile se Poláci zmocnili území, všechno české musilo zmizet,²⁰⁷ mohli se obyvatelé protektorátu dočíst.

Pokyny vydávané Tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady několik dní před prvními válečnými výstřely rovněž svědčily o horečnatých přípravách Říše na vpád do Polska. Týkaly se zejména zákazu uveřejňovat informace strategického charakteru. „Nesmějí být uveřejňovány inserty, jejichž text obsahuje více než jedno číslo, ani inserty, z jejichž obsahu lze usuzovati na kapacitu podniků anebo jejich personální stav a změny,²⁰⁸“²⁰⁸ uváděl například pokyn z 28. srpna.

29. srpna pak Večerní České slovo otisklo zprávu²⁰⁹ o polských přípravách na válečný konflikt, v níž mimo jiné popsalo hloubení zákopů a protiletectkých krytů v ulicích polských měst nebo podminovávání strategických komunikací. „Poláci tančí mazurku s plynovými maskami,²¹⁰“ vykreslila zpráva atmosféru v zemi.

Polsko, které se už od března 1939 připravovalo na možný německý útok²¹⁰, do konce srpna mobilizovalo na 700 tisíc mužů a vzhledem k eskalujícímu napětí²¹¹ na hranicích očekávalo německý úder každým dnem. Protektorátní listy o polské mobilizaci informovaly, držely se však pokynů Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady.

Podle nich „jest uveřejniti a co nejnápudněji umístiti zprávu DNB o tom, že Polsko porušuje německo-polskou smlouvu o Koridoru. Zprávy o polské všeobecné

²⁰⁷ J. Poláci se nezměnili. Lidové noviny, 23. 8. 1939, roč. 47, č. 419, s. 2.

²⁰⁸ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

²⁰⁹ NESG. Polské posice Těšín-Bohumín. *Večerní České slovo*, 29. 8. 1939, roč. 21, č. 191, s. 1.

²¹⁰ Velení polské armády vypracovalo plán, který popisoval obrannou strategii v případě německé agrese. Dokument s krycím názvem Plán Z počítal například s tím, že pokud by Německo zaútočilo, Francie by proti Německu do dvou týdnů zahájila mohutný úder. (In ZALOGA, Steven. *Polsko 1939*. Praha: Grada, 2007. s. 19-20.)

²¹¹ Napětí mezi oběma státy se vyostřilo zejména po 25. srpnu 1939. Souviselo to s původními Hitlerovými plány, které počítaly s tím, že k útoku na Polsko dojde už 26. srpna. Německé jednotky proto den před plánovaným vpádem na polské území zaujaly výchozí postavení. Hitler však útok vzhledem k mezinárodnímu vývoji nakonec odložil na 1. září. Informace se však nedostala včas ke všem jednotkám a němečtí vojáci vyvolali na hranicích řadu incidentů, pokusili se i o obsazení strategického železničního tunelu v Jablunkovském průsmyku. Nad Polskem navíc nepřestávaly přelétávat průzkumné letouny německé armády. 30. srpna Polsko vyhlásilo všeobecnou mobilizaci. (In ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 36.)

*mobilizaci jest možno přinášet, ale jenom s komentářem, že od března nahromadilo Polsko mnoho tisíc vojáků na německé hranici, aniž bylo Říší ohrožováno, a mnohem dříve, než Říše byla nucena učiniti příslušné protiopatření.*²¹²

Tentýž pokyn listům zároveň zapovídal zveřejňovat informace o pohybu německých vojsk na Slovensku a o polní poště, která v souvislosti s blížícím se útokem začala fungovat. Ještě dva dny před vypuknutím druhé světové války se však psalo, že Německo na případném konfliktu nemá žádný zájem, a dojde-li k němu, pak odpovědnost za něj leží na straně Polska. *„Rozhodnutí však dosud nepadlo. Dosud stříleli pouze Poláci. Projevili zcela otevřeně snahu strhnout celou Evropu do velkého zmatku. Takovým postupem nedá si Německo vyrvati z ruky zákon přirozeného jednání. Německu náleží položit své požadavky, které musí býti splněny již z toho prostého důvodu, že jinak stala by se celková situace nesnesitelnou. Německo nechce však války a také nikoho nechce do války vehnati. Nikdy neodmítlo možnost smířlivého řešení, ovšem pod jedinou podmínkou: že toto řešení musí odstraniti staré bezpráví a položit základy k novému spravedlivému míru.*²¹³

Eskalaci napětí bezprostředně před vypuknutím konfliktu, tedy 31. srpna 1939, dobře zachycují zápisy z deníků Josepha Goebbelse. *„Ráno: napětí roste. Zahraniční tisk ještě hovoří o uvolnění. Ale to je iluzorní. Nemůže o tom být ani řeči. Tisková konference: postoj vůči Polsku nezvratně tvrdý. Proti Anglii postupujeme opět velmi tvrdě. Je těžké postupovat pevným směrem, když se situace mění z hodiny na hodinu. Ještě těžší je vydávat rozhlasu pokyny. Všechno, co řeknu, platí jen dočasně. (...) V poledne vydává vůdce rozkaz k útoku v noci kolem 5. hod. Zdá se, že kostky jsou definitivně vrženy.(...) Atmosféra dosáhla bodu varu. Doma práce. Zpracování proklamace národu a straně. Stejně tak letáky pro Polsko a ještě mnoho jiného... Jsme připraveni a vyzbrojeni.*²¹⁴

Prvního září časně z rána padly první výstřely druhé světové války. Bitevní loď Schleswig-Holstein, která do té doby kotvila v gdaňském přístavu, zvedla kotvy a zahájila bez vyhlášení války ostřelování polského vojenského překladiště na sousedním poloostrově Westerplatte. Záminkou tohoto útoku byl zinscenovaný

²¹² NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

²¹³ PZD. Rozhodnutí ještě nepadlo. *Lidové noviny*, 30. 8. 1939, roč. 47, č. 432, s. 1.

²¹⁴ GOEBBELS, J., *Deníky 1935-1939*. Sv. 3, s. 401-402.

incident na polské rozhlasové stanici v Hlivicích²¹⁵, který se udál předchozího dne večer.

O začátku války se protektorátní obyvatelstvo dozvědělo už 1. září v mimořádných vydáních některých listů. V deset hodin ráno měl Adolf Hitler projev před říšským sněmem, jeho slova přenášel i protektorátní rozhlas. *„Ulice se vyprázdnily, v kancelářích, dílnách, továrnách i veřejných místnostech a pak i na ulicích utvořily se u rozhlasových přijímačů silné hloučky, které s napětím sledovaly Vůdcův projev. Vůdcova řeč k německému národu (...) zanechala u české veřejnosti nejhlubší a trvalý dojem.“*²¹⁶

Ve své řeči²¹⁷ se Hitler postavil do role mírotvůrce, který chtěl za každou cenu řešit napětí mezi Německem a Polskem smírnou cestou. Polská vláda, však podle Hitlera o takové řešení nestála. Německý útok na Polsko je proto pouhou obrannou akcí.

*„Přišla polská všeobecná mobilisace, a nové těžké hrůzoplňné činy. Tyto události se dnešní noci zase opakovaly. Já jsem se proto rozhodl mluvit s Polskem stejnou řečí, jaké Polsko vůči nám už měsíce užívá. (...) Já chci odstraniti od německých hranic živel nejistoty, ovzduší věčných poměrů, jež se podobají občanským válkám,“*²¹⁸ prohlásil mimo jiné Hitler.

Příznačná byla pro jeho řeč skutečnost, že slovo válka za celou dobu padlo pouze jednou, a to když Hitler prohlásil, že nechce vést válku proti ženám a dětem. Útok na Polsko německý vůdce v projevu důsledně označoval jako nutný akt obrany, odvetnou akci či zákrok, který má znovu nastolit mír.

Stejnou rétoriku převzaly i sledované protektorátní listy. *„Na rozkaz Vůdce a nejvyššího velitele převzala branná moc aktivní ochranu Říše. Německé vojenské oddíly plníce úkol, zastaviti polské násilí, překročily dnes ráno všechny německo-*

²¹⁵ Skupinka Němců přestrojená za polské partyzány vtrhla na rozhlasovou stanici, kde do éteru přečetla výzvu v polštině a němčině. Útočníci byli vzápětí zpacifikováni a celý incident posloužil německé propagandě jako příklad nadále neúnosným polským výpadům vůči říši. (In PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Polské tažení*. Praha: Naše vojsko, 2007, s. 66-67.)

²¹⁶ PZD. Poslech Vůdcovy řeči v Praze. *Večerní České slovo*, 2. 9. 1939, roč. 21, č. 205.

²¹⁷ Hitlerovu řeč uveřejnily všechny sledované protektorátní listy na čelních pozicích.

²¹⁸ NESG. Dějinný projev Vůdcův. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 2. 9. 1939, roč. 13, č. 243, s. 1-2, též například ČTK. Historická schůze říšského sněmu. *Lidové noviny*, 2. 9. 1939, roč. 47, č. 438, s. 1.

*polské hranice k protiútok. (...) Válečné loďstvo převzalo ochranu Baltického moře,*²¹⁹ hlásal článek ve Venkově.

*„Ani nepřátelství, které vypuklo v ranních hodinách v pátek mezi Německem a Polskem, nebylo žádným německým útočným jednáním, nýbrž jediné vojenským protiúderem, který byl vyvolán známou polskou vyzývavostí. Šlo o místní konflikt, při němž stále byla možnost, že jej bude možno odstraniti u jednacího stolu. Všechny diplomatické akce od pátku směřovaly k tomu, aby nepřátelství bylo lokalizováno. Anglie nechtěla lokalisaci, a proto Evropa byla stržena do katastrofy nedohledných rozměrů,*²²⁰ napsal tentýž list o tři dny později.

Zajímavý byl také text, který se 3. září objevil v Lidových novinách a který akcentoval moravský region. Šlo o komentář převzatý z Volksdeutsche Zeitung. *„Činná akce, kterou podniká naše branná moc nyní na východě, aby podle Vůdcovy vůle donutila Polsko k míru, je právě u nás na Moravě přijímána se zadostiučiněním. (...) Neomalenost, s níž se Polsko snažilo proti všemu právu pronikat na západ, měla v zápětí nejneuvěřitelnější anekdoty nejen v prostoru při Baltickém moři a v oblasti poznaňské, ale vztahovala se také na Moravu, již by bylo Polsko chtělo pozřít. (...) Dnes vědí Moravané, že branná moc Vůdcova jim zaručuje klid na východě a tato moc je tak silná, že občan této země se jí cítí chráněn až do posledního.*²²¹

Protektorátní novináři se měli při informování o novém konfliktu pokud možno vyhnout slovu válka. Upravoval to mimo jiné i Souborný přehled pro tiskovou přehlídku. *„Ve vztahu k Polsku jest se však nyní vystříhati se jak slova ‚válka‘, tak slova ‚válečný stav‘, protože tu jde o odpověď na polské útoky a provokace. Doporučuje se psáti o ‚odvetných opatřeních‘,*²²² uvádí Souborný přehled pro tiskovou přehlídku.

Sledovaná periodika v prvních válečných dnech přetiskovala zprávy ČTK, respektive DNB o postupu německých vojsk na polské území. Komentáře nebo úvodníky, které by se věnovaly nově nastalé situaci, však v prvních dnech chyběly.

²¹⁹ ČTK. Branná moc převzala aktivní ochranu Říše. *Venkov*, 2. 9. 1939, roč. 24, č. 205, s. 2.

²²⁰ ČTK. Mírový návrh Mussoliniho. *Venkov*, 5. 9. 1939, roč. 34, č. 207.

²²¹ vl. Polsko a Morava. *Lidové noviny*, 3. 9. 1939, roč. 47, č. 440, s. 2-3.

²²² NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Souborný přehled pro tiskovou přehlídku.

3. září vypověděla Velká Británie a Francie, které dříve daly záruky Polsku, Německu válku. To znamenalo konec původních Hitlerových plánů, které počítaly s tím, že se tyto mocnosti do konfliktu nezapojí a nechají Polsko Němcům napospas stejně, jako tomu bylo v případě Československa. Týden po vyhlášení války vystoupil se svým projevem říšský maršál Hermann Göring²²³.

*„Kdekoliv Německo chtělo uhájit své místo, vždy se proti němu postavil Brit, ačkoli mu nic do toho nebylo. Vždyť přeci jsme ničím se nedotýkali britských zájmů. Uznali jsme britské zájmy na světovém moři ve všech pěti dílech světa. Uznali jsme, že tito Britové drží dnes pětinu celé zeměkoule. Oni sami však neměli ani toliko slušnosti, aby uznali, že německé město opět chce být německé,“*²²⁴ komentoval Göring v projevu vstup Británie do války.

Začátek války u obyvatel protektorátu, kteří za sebou měli poměrně čerstvou zkušenost s první světovou válkou, v prvním okamžiku vyvolal strach a obavy. Podle zpráv SD začali lidé masově skupovat potraviny a děsili se toho, co jim nový konflikt přinese. *„Lidé se obávají důsledků války, hladovění, omezení osobní svobody, ale i toho, že ve schránce naleznou povolávací rozkaz,“*²²⁵ uvádí zpráva SD ze 4. září.

Prvotní strach však brzy vystřídala naděje²²⁶ a vzdor. Způsobil to zejména vstup Anglie a Francie do války, mnoho nadějí se ale upíralo i k Sovětskému svazu, který ve vztahu k Polsku zatím zůstával neutrální.²²⁷ *„Na mnohých místech byla*

²²³ GÖRING, Hermann. Německý politik a zakladatel gestapa. * 12. 1. 1893 Rosenheim, † 15. 10. 1946 Norimberk. Jeho kariéra začala za první světové války, v níž se vyznamenal jako letec. Ve 20. letech se seznámil s Adolfem Hitlerem, od roku 1928 působil jako poslanec NSDAP. Roku 1933 založil tajnou policii gestap, od roku 1935 velel Luftwaffe. Na konci války byl zatčen, norimberský tribunál ho odsoudil k trestu smrti oběšením. Tomu se Göring ale vyhnul, ve své cele spáchal sebevraždu. (In *Universum: všeobecná encyklopedie*. Díl 3. F-H, Praha: Odeon, 2000, s. 292.)

²²⁴ ČTK. Göringova řeč k německým mužům a ženám. *Večerní České slovo*, 11. 9. 1939, roč. 21, č. 203, s. 3; též například ČTK. Nerozborná jednota vůle a síly. *Pondělní Lidové noviny*, 11. 9. 1939, roč. 47, č. 454, s. 1.

²²⁵ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD.

²²⁶ Pro Československo byla válka jedinou nadějí na navrácení politické svobody, kterou po okupaci ztratilo. „Nejvíce jsem se obával, aby se Hitler nespokojil se svým úspěchem v Mnichově a nezůstal na tom. To byla má nejhorší myšlenka v nocích, kdy jsem nemohl spát. Půjde Hitler do války nebo nepůjde? My jsme válku potřebovali a já také dělal v tom smyslu všechno, aby k válce došlo. Nebyl jsem válečným štváčem, ale viděl jsem, že jenom válkou je možno ty gangstery odstranit a napravit všechnu hrůzu, kterou natropili,“ vzpomínal později na události, které předcházely válce Edvard Beneš. (In Archiv ústavu dějin Komunistické strany Československa, 16/32/19b, dopis Fierlingrovi z 26. 7. 1939, cit. in: BROD, T., *Československo a Sovětský svaz 1939-1945: Moskva – objetí a pouto*, s. 10.)

²²⁷ MARŠÁLEK, P., *Protektorát Čechy a Morava*, s. 146.

*patrná radost Čechů z posledního vývoje. Češi se na veřejných prostranstvích ‚sbratřovali‘, mnoho se z radosti opilo,“*²²⁸ uvádí zpráva SD z 5. září.

Česká rezistence také Polsku vyjádřila podporu. *„Na Václavském náměstí se v půl osmé večer shromáždila skupina asi čtyř set lidí, mezi nimiž kolovaly letáky vyjadřující podporu Polsku,“*²²⁹ stojí ve zprávě SD ze 2. září. Další ze zpráv zase hovoří o letáku nalezeném v židovské čtvrti. Velkými písmeny na něj někdo napsal *„Proti Hitlerovi, s Polskem!“*²³⁰.

²²⁸ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

5. Zpravodajské krytí začátku druhé světové války v období 1. 9. 1939 – 27. 9. 1939

Pro zpravodajství z bojišť byl kontrolní systém nastaven ještě přísněji a nepropustněji než pro ostatní novinářské materiály. Z části to bylo způsobeno snahou zcela kontrolovat informace strategického charakteru (výrobní kapacity říšského průmyslu, budování železničních sítí, zásobování, energetické zdroje atd.)²³¹, z části snahou zajistit co možná nejjednodušší postup válečné propagandy, v níž nacisté spatřovali jeden z předpokladů úspěšného vedení války.²³²

Zprávy z bojišť tedy neměly přinášet objektivní informace, ale pouze takové, které bude moci režim využít ve svůj prospěch: „*Úkolem propagandy není například zvažovat různá práva, ale výhradný důraz na právo jedno, jež propaganda zastupuje. Není jejím úkolem zjišťovat objektivní pravdu, pokud je výhodná pro druhou stranu a předkládat ji mase v doktrinářské upřímnosti, nýbrž nepřetržitě sloužit pravdě vlastní. ... Jakmile jednou vlastní propaganda přizná jen záblesk pravdy na druhé straně, ihned je dán důvod k pochybnostem o vlastní pravdě.*“²³³

Tisk mohl stran vojenských příprav a akcí zveřejňovat pouze zprávy DNB vydané prostřednictvím ČTK. Zároveň měla všechna periodika povinnost otiskovat zprávy Nejvyššího velitelství říšské branné moci, a to v doslovném znění.²³⁴ Souborný přehled pro tiskovou přehlídku také stanovoval, že „*naprosto nepřípustné jsou všechny vlastní zprávy a pojednání, ve kterých by bylo sdělováno, aneb ze kterých by bylo možno činiti přímo nebo nepřímo závěry o pohybech a pobytu říšské branné moci, jakož i jejích jednotek. Výjimku tvoří zprávy, výslovně schválené příslušnou dozorcí tiskovou službou.*“²³⁵ Zároveň Souborný přehled periodikům nařizoval umísťovat zprávy z jednotlivých bojišť tak, jak to bude zvlášť v jednotlivých případech stanoveno.²³⁶

²³¹ KONČELÍK, J.; KÖPPOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 476-477.

²³² HITLER, Adolf: *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000, s. 131-132.

²³³ Tamtéž, s. 132.

²³⁴ KONČELÍK, J.; KÖPPOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 477.

²³⁵ Tamtéž, s. 475.

²³⁶ Tamtéž, s. 476.

5.1 Německý vpád do Polska

Německá vojska vstoupila do Polska ze dvou hlavních směrů: ze severu a z jihu. Jejich cílem bylo vytvořit na polském území pomyslné kleště a sevřít v nich polskou armádu. Hitler od počátku spoléhal na nečinnost Velké Británie a Francie, na rovinatý a přehledný terén Polska a na zastaralé vybavení polské armády. Od prvního dne útoku používali Němci taktiku bleskové války, jejich tanky ze vzduchu podporovala Luftwaffe.²³⁷

Její letouny kromě polských vojenských letišť bombardovaly i strategické komunikace a železnici. Tyto dopravní uzly byly vybrány německým velením ještě před zahájením útoku. Jejich zničení polské armádě znemožnilo efektivní pohyb a způsobilo chaos v jejím vedení.

*„Letecká zbraň zasahovala svými eskadrami bezprostředně do pozemních bojů. Rozptylovala pochodující kolony, ničila cesty ústupu bořením mostů a přechodů a mařila pokusy o nepřátelské průtoky již v samém zárodku,“*²³⁸ popsalo Večerní České slovo zákroky Luftwaffe.

Německé pumy se v prvních válečných dnech nevyhnuly třeba překladišti na Westerplatte. To po masivním bombardování zůstalo téměř paralyzováno, vydrželo se však bránit až do 7. září. Na první den útoku Němci také počítali s masivním bombardováním Varšavy, které v německých plánech neslo krycí název Wasserkante. Německé bombardéry sice podle plánu dorazily nad Varšavu, z bombardování ale kvůli nepříznivým povětrnostním podmínkám nakonec sešlo. Německé letouny se nad polskou metropolí navíc střetly s polskou stíhací brigádou, která jim 16 letounů sestřelila.²³⁹

Zajímavě o této události informovaly protektorátní listy. Články, které se v této souvislosti v tisku objevily, dobře ilustrují, jakým způsobem propaganda zacházela s realitou.

„Demonstrační let německých bojových strojů přes polské hlavní město vyvolal u varšavského obyvatelstva hromadnou hysterii. (...) O deváté hodině se objevily

²³⁷ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, 50-53.

²³⁸ ČTK. Německá vojska včera vnikla do Varšavy. *Večerní České slovo*, 9. 9. 1939, roč. 34, č. 202, s. 1.

²³⁹ Tamtéž.

*nad Varšavou první německé stroje, jež kroužily opětovně nad městem. (...) První německé stroje se spokojily s tím, že provedly demonstrační let. Pumpy shazovány nebyly, tím větší byl psychologický účinek této demonstrace. Obyvatelstvu města Varšavy bylo názorně předvedeno, že polský vzdušný prostor je prakticky ovládán německou leteckou zbraní, a že polská obrana selhala přímo žalostně,*²⁴⁰ uvedl Venkov.

Fakt, že se polské letectvo a protiletecká obrana postavily na odpor, zaznamenaly Lidové noviny. *„Na jednotlivých místech postavila se polská protiletadlová děla a polské stíhačky na odpor. Tento odpor nebyl s to a nemůže zastřít však již skutečnost, že polská letecká zbraň tím, že byly zničeny její nejdůležitější opěrné body, byla již nyní co nejvážněji zasažena,*²⁴¹ demonstroval list úspěchy říšské armády a zároveň bagatelizoval sílu polského letectva.

Většinu sil německá armáda soustředila na jihu, ve Slezsku. Vojáci odtud měli rychle postupovat do polského vnitrozemí, prorazit polskou obranu a táhnout na Varšavu. Německý postup byl zpočátku skutečně hladký. V okamžiku, kdy se vojáci střetli s polskou obranou, se ale rozhořely urputné boje.²⁴² Poláci, jejichž armáda se co do počtu vojáků ani co do vojenské techniky nemohla s tou německou²⁴³ srovnávat²⁴⁴, se německé přesile snažili vzdorovat. Pro srovnání: *„rozbití jedné polské divize stálo třikrát více obětí a střeliva, než zničení jedné spojenecké divize na západní frontě v roce 1940“*.²⁴⁵

Německým tankům na mnoha místech dokázala čelit slabá polská jezdecká brigáda. U obce Mokrá vydržela své pozice hájit celý den a německé armádě tu způsobila výrazné ztráty. Její stavy však nakonec prořídly natolik, že dalšího boje nebyla schopna. Proti motorizované pěchotě jezdcí vyrazili i u vsi Krojanty, kde měli krýt ústup polské pěchotě. Jízdu tu však záhy obklíčily německé tanky a vzdorující

²⁴⁰ ČTK. Účinek demonstračního letu nad Varšavou. *Venkov*, 3. 9. 1939, roč. 24, č. 206, s. 2.

²⁴¹ ČTK, Vrchní velitelství branné moci. Říšská armáda překročila Vartu: Letecké síly ovládají polský vzdušný prostor. *Pondělní Lidové noviny*, 4. 9. 1939, roč. 47, č. 441, s. 2

²⁴² ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 18-19.

²⁴³ Německá armáda v bojích využila i řadu zbraní a vojenského materiálu, který získala po okupaci Československa. (Tamtéž, s. 65.)

²⁴⁴ Německá armáda disponovala 60 divizemi o 1,85 milionu mužů, 11 tisíci děly, 2600 tanky, 1500 bojovými letouny a silným válečným loďstvem. Polská armáda vzdorovala s 30 divizemi o 540 tisících mužů, 11 jezdeckými brigádami, jednou motorizovanou brigádou, 400 letouny, 1900 děly, 700 protitankovými kanony a 16 tanky. (In RICHTER, Karel. *Válka začala v Polsku*. Praha: Epoque, 2004, s. 209.)

²⁴⁵ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 269.

Poláky zmasakrovaly. Houževnatý odpor Poláci kladli i na opevněních u Katovic nebo Čenstochové.²⁴⁶

O postupu německých vojsk každý den velmi podrobně informovaly protektorátní listy, které přebíraly agenturní servis ČTK, respektive DNB. Zprávy obsahovaly mnoho detailů z bojiště, zachycovaly i odhodlání Poláků ubránit se nepříteli. Snahu vzdorovat německé agresi ovšem účelově interpretovaly jako snahu o „úkladné vraždění“.

*„Vysílací stanice ve Vilně rozhlásila v pondělí další výzvu polského civilního komisaře: ‚Každý bij tím, co máš právě v ruce, a nikdo se neboj následků za takovýto vlastenecký čin.‘ Toto provolání je novým úžasným důkazem úředního popouzení obyvatelstva k úkladnému vraždění,“*²⁴⁷ napsalo Večerní České slovo.

Protektorátní propaganda využila i tzv. bydhošťských událostí z 3. září 1939. Několik stovek německých diverzantů, kteří tvořili improvizovaný předvoj blížící se německé armády, ten den začalo pálit na polské jednotky procházející Bydhoští²⁴⁸ na severozápadě dnešního Polska. Město se jim však do příchodu německých jednotek nepodařilo udržet, v ulicích se strhl boj, do kterého se kromě vojáků zapojili i civilisté. Štvanice na německé diverzanty se proměnila v lynčování, během kterého zahynulo i mnoho nevinných lidí – etnických Němců žijících v Bydhošti.²⁴⁹ Po této události následovala tvrdá německá odplata – nacisté nechali v bydhošťské oblasti popravit na tisíc Poláků, komunistů i představitelů místní inteligence.²⁵⁰

Protektorátní listy o krvavém incidentu psaly jako o „*bartolomějské noci v Brombergu*“²⁵¹. Událost se stala nedílnou součástí protipolské kampaně prvních válečných dnů a sledovaná periodika v jejím případě postupovala stejně jako u jakéhokoli jiného válečného zpravodajství. Informace přebírala z agenturního servisu ČTK, respektive DNB.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 85-89.

²⁴⁷ ČTK. Poláci úředně popouzení k úkladným vraždám. *Večerní České slovo*, 12. 9. 1939, roč. 21, č. 204, s. 1.

²⁴⁸ německy Bromberg

²⁴⁹ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 94-95.

²⁵⁰ GELLATELY, Robert. *Lenin, Stalin and Hitler: The Age of Social Catastrophe*. London: Random House Group, 2008, s. 364.

²⁵¹ ČTK. Hromadné vraždění Němců polskými záškodníky. *Venkov*, roč. 34, č. 211, s. 2.

„Jsme v kapli německého hřbitova. Leží zde 15 lidí, staří mužové, ženy, mladí silní muži, hoch 14letý, ruce svázané na zádech, ztuhlí v trýznivé poloze, zalití krví. Musili si vykopati vlastní hrob a byli pak zavražděni tak, jako se vraždí krysy. U jedné z obětí zle v znetvořené tváři rozeznati pouze ústa. Takovýmto hrozným způsobem byli ubiti němečtí selští synkové z celých vesnic. Jejich tváře jsou rozřezány a jejich těla zvířecky zohavena. (...) Mezi nimi pak bloudí ženy s květinami v rukou a hledají své manžele. (...) Stejně jako zde řádili Poláci všude jinde!“²⁵² napsal o bydhošťských událostech Venkov.

Velmi podobně o události referovaly i Lidové noviny. I v jejich případě zpráva útočila na city publika akcentováním utrpení nevinných a bezcitnosti pachatelů. „Přes Bromberg (Bydhošť) šly stíny smrti. Na ulicích a v zahradách leží nesčetné mrtvolky. Jsou to zavraždění občané německé národnosti, oběti ukrutného polského vraždění. Celkový počet mrtvých nebylo lze dosud přesně zjistiti, poněvadž všude v příkopech, mezi ploty a křovinami, ve schodech domů a na osamělých dvorcích a předměstích leží mrtví. (...) Na širokém zeleném prostranství leží mrtvola jiného Němce, kterému v neděli odpoledne zasadili Poláci několik ran bodáky do břicha. Až do pondělka ráno zápasil se smrtí. Jeho ženě zabránil jistý Polák, aby těžce zraněnému přispěla a zmírnila jeho utrpení. Musila se dívati ze vzdálenosti asi třiceti metrů na muka svého muže. Duševní utrpení příslušníků rodin těchto obětí nelze popsati.“²⁵³

Příhraniční polská obrana byla proražena už 2. září a polští vojáci začali ustupovat do vnitrozemí. Situaci nedokázalo zachránit ani zastaralé polské letectvo, které se snažilo z nízkých výšek útočit na kolony německých obrněnců. Mnohé z nich sestřelily německé protiletadlové kanóny. Německé oddíly postupně začaly do kleští svírat ustupující polská vojska.

Třetí zářijový den kolem deváté ráno vyhláší Velká Británie válku Německu, o několik hodin později totéž učinila i Francie. Poláci slaví v ulicích Varšavy a polští představitelé doufají v rychlou odvetnou akci spojenců, ta však stále nepřichází²⁵⁴.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ ČTK. Řádění ozbrojených záškodníků. *Lidové noviny*, 9. 9. 1939, roč. 47, č. 451, s. 1-2.

²⁵⁴ Francie zahajuje válečnou operaci 4. září, kdy se její vojska začala přesouvat do německého Sárska. Velení francouzské armády však nepočítalo s žádným výrazným konfliktem s Německem, neexistoval v této souvislosti ani žádný plán útoku. Francouzská akce tak měla pouze symbolický charakter. (In ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 63.)

Naléhání Poláků později odmítne i Sovětský svaz, kterého k pomoci zavazuje nevypovězený polsko-sovětský pakt o neútočení.

4. září se polská obrana začala hroutit, přestože se Poláci stále nevzdávali. Polská metropole se začala připravovat na německý útok, polský prezident a vládní úřady opustili město, tisíce lidí stavěly v ulicích barikády.²⁵⁵ Polská vojska se stahují východním směrem a snaží se uniknout z německého sevření.

O polském ústupu krátce na to informovaly i sledované protektorátní listy, aniž by reflektovaly skutečnost, že tento ústup ještě zdaleka neznamenal porážku Poláků. „Mezi pohořím a horním tokem Visly pokračovaly německé oddíly v pronásledování poraženého nepřítele východním směrem,“²⁵⁶ napsalo například Večerní České slovo. „Také včera pokračoval na všech frontách ústup poražené polské armády,“²⁵⁷ objevilo se v Lidových novinách.

Polské bombardéry se pokoušely zaútočit na německé tankové kolony, řadu z nich však už na zemi zničily nálety Luftwaffe. Kromě toho v polské armádě vážlo zásobování a obrana tak byla ještě ztížena. 6. září Němci bez boje obsadili Krakov.

Pouhý týden od zahájení útoku němečtí vojáci dorazili na předměstí Varšavy. Na město začaly znovu dopadat německé pumy. Dobytí města přibližně o týden odložila velká polská ofenziva na řece Bzuře, kterou polští generálové zahájili 9. září. Díky ní získala polská vojska dostatek času na to, aby se připravila na obranu hlavního města. Dokud němečtí vojáci bojovali na Bzuře, nebyli schopni sevřit Varšavu v obklíčení.

Útok na Bzuře vedly tři pěší divize podporované jízdou, na krátko se jim podařilo zatlačit německé vojáky na ústup. Německá armáda však záhy zahájila obklíčovací manévr, který ze vzduchu mohutně podporovala letadla Luftwaffe. Během 16. září tu 820 letounů svrhlo celkem 328 tun pum. Urputné boje u Bzury i přes masivní bombardování trvaly ještě dalších pět dní²⁵⁸.

²⁵⁵ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 108-109.

²⁵⁶ ČTK, Poražená polská vojska odříznuta a obklíčena. *Večerní České slovo*, 11. 9. 1939, roč. 21, č. 203, s. 1.

²⁵⁷ ČTK, Vrchní velitelství branné moci. Ústup poražené polské armády. *Lidové noviny*, 10. 9. 1939, roč. 47, č. 469, s. 1.

²⁵⁸ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 65-67.

„Zde stály polské vybrané sbory, které krok za krokem ustupovaly z Poznaňska. Zde shromáždily se zbytky armády z koridoru, jimž se podařilo vymknouti se z německých kleští mezi Graudencí a řekou Brahe. S nimi spojily se dále veškeré části vojska, které hnalo před sebou německé vojsko při své ofenzivě od Kreisburgu v Horním Slezsku přes Siradz na Vartě a Lodž. Jim německé východní vojsko v osmidenních bojích, které se táhly od Kutna až k ústí řeky Bzury, připravilo úplné zničení,“²⁵⁹ popsal bitvu u Bzury Večerní České slovo.

Výsledky bitvy popsaly Lidové noviny. „Rozklad a kapitulace rozprášených nebo obklíčených zbytků polské armády rychle pokračuje. Bitva nad Bzurou je skončena. Až dosud se dostalo do našich rukou padesát tisíc zajatců a nepřehledná kořist. Definitivní výsledek se ještě nedá ani přibližně určit.“²⁶⁰

Po skončení bojů na Bzuře obklíčila německá armáda Varšavu. K útoku měli Němci k dispozici tisíc dělostřeleckých hlavních a obléhání města doprovázelo těžké bombardování. 25. září polskou metropoli zasypalo pumami 1200 německých letadel.²⁶¹

Němci se soustředili na likvidaci strategických budov, jako jsou sklady potravin, telefonní centrály, elektrorozvodny, vodárny a plynojemy. Bomby dopadaly ale i na nemocnice zřetelně označené křížem. Situace ve městě byla katastrofální. Varšavu halila oblaka dýmu, domy ležely v troskách a hořely. Netekla voda, nefungovala elektřina a docházely zásoby.²⁶²

Obléhání města se stalo jednou z hlavních náplní protipolské kampaně. Listy obviňovaly varšavské úřady z toho, že polskou metropoli ženou do sebezkázy. „Vláda vydržovaná z Londýna postupuje při tom bezohledně i proti životům a majetku vlastních občanů, kteří se nechtějí dát zatáhnout do takového vražedného systému. Kdežto německá letadla shazují pumy výlučně jen na vojensky důležité a opevněné body města, střílí polské dělostřelectvo bezohledně do obývaných čtvrtí. Na četných místech Varšavy zavinilo toto ostřelování z polských děl požár. Šílené stavění barikád znemožnilo jakoukoliv pomocnou činnost hasičstva. Obyvatelé těchto

²⁵⁹ ČTK. Zničující bitva na řece Bzuře. *Večerní České slovo*, 21. 9. 1939, roč. 34, č. 212, s. 1.

²⁶⁰ ČTK, vrchní velitelství branné moci. Bitva nad Bzurou je skončena. *Lidové noviny*, 20. 9. 1939, roč. 47, č. 471, s. 2.

²⁶¹ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 70-71.

²⁶² RICHTER, K., *Válka začala v Polsku*, s. 301.

okresů se zoufale snaží bojovat vědry s vodou a pytli s pískem proti těmto požárům, které se rozšiřují čím dál více,²⁶³ popsal situaci ve Varšavě například Večerní České slovo 12. září 1939.

Protektorátní propaganda také prostřednictvím sledovaných periodik šířila zprávy o tom, že varšavské velení svým vzdorem vůči německé armádě působí zcela zbytečně muka nevinnému civilnímu obyvatelstvu, které by se raději vzdalo, než aby dál strádalo.

„Zásoby potravin jsou dávno vyčerpány. Již dávno nelze ani mluvit o tom, že by fungovalo pravidelné zásobování, aspoň věci nejnnutnějšími. K jídlu něco seženou jen tlupy, které procházejí nešťastným městem, jež má být neodpovědnými živly uvrženo do záhuby, a plení je. Všichni uprchlíci ve vděčném uznání kvitují skutečnost, že Němci se zřetelem na úplný rozvrat ve Varšavě dosud nezačali útočit. Uprchlíci ovšem připouštějí, že by široké vrstvy obyvatelstva nyní pociťovaly jako vykoupení, kdyby Němci, byť i bezohlednými prostředky, ale přeci jen s omezenými obětmi, zlomili i zoufalý odpor kliky kolem velitele města, která propadá šílenství. Říkají, že by jim hrůzyplný konec byl milejší než hrůzy bez konce,²⁶⁴ mohli si obyvatelé protektorátu přečíst například v Lidových novinách.

V článcích se mimo jiné objevilo i tvrzení, že se nevinní obyvatelé kvůli nezodpovědnosti varšavské radnice z hladu vrhají na psy a kočičí maso²⁶⁵, že mezi troskami bloudí děti bez přístřeší²⁶⁶ a že mezi varšavským obyvatelstvem zuří boje,²⁶⁷ protože jejich část se chce vzdát německému velení.

Polská obrana však neustávala ani tehdy, když se německým jednotkám podařilo dostat do města. Až 26. září Varšava kapitulovala. O život v ní během urputných bojů přišlo na 40 tisíc civilistů, 10 procent varšavské zástavby se sesulo k zemi, dalších 40 procent budov bylo poškozeno.²⁶⁸

²⁶³ ČTK. Polská střelba bezhlavě ničí Varšavu. *Večerní České slovo*, 12. 9. 1939, roč. 34, č. 204, s. 1.

²⁶⁴ ČTK. Zmatek v obležené Varšavě. *Lidové noviny*, 19. 9. 1939, roč. 47, č. 469, s. 1.

²⁶⁵ ČTK. Polské úřady ve Varšavě v hříšné nedbalosti. *Večerní České slovo*, 21. 9. 1939, roč. 34, č. 212, s. 1.

²⁶⁶ ČTK. Po Varšavě bloudí tisíce dětí bez přístřeší. *Večerní České slovo*, 15. 9. 1939, roč. 34, č. 207, s. 1.

²⁶⁷ ČTK. Varšavští občané žádají, aby město bylo vydáno. *Večerní České slovo*, 22. 9. 1939, roč. 34, č. 213, s. 1.

²⁶⁸ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 78.

5.2 Vstup sovětské armády do Polska

Sovětský svaz se vstupem do Polska váhal. Rudou armádu v prvních záříjových dnech zaměstnával konflikt s Japonskem.²⁶⁹ Stalin se navíc obával reakce západních mocností, tempo německých operací v Polsku také předčilo jeho očekávání.²⁷⁰ Rudá armáda potřebovala k plné mobilizaci několik týdnů, na což kvůli bleskovému postupu Němců nezbýval čas. Do Polska tak nakonec musely putovat i nepřipravené jednotky.²⁷¹

Hitler potřeboval, aby sovětská armáda co nejrychleji vstoupila do Polska a pomohla jeho vojákům zlikvidovat zbytky vzdorující polské armády, která se před německou přesilou začala stahovat na východ směrem k rumunským hranicím. Německý ministr zahraničí Ribbentrop proto požádal Sovětský svaz, aby jeho armáda urychleně překročila polské hranice.²⁷²

Desátého září začíná Sovětský svaz mobilizovat. Z obchodů mizí základní potraviny, školní třídy se přestavují na provizorní vojenské nemocnice, benzín začíná být na příděl.²⁷³ Do Moskvy přijíždějí tisíce záložníků a sovětské vlaky je začínají transportovat na hranici s Polskem.

„V neděli ráno byla ve všech moskevských listech uveřejněna tato zpráva: Ve spojitosti s německo-polskou válkou rozhodla vláda za účelem dalšího posílení obrany země povolati několik ročníků částečně do armády. (...) Odvážení mužů, kteří přibyli do Moskvy pokračovalo po celou noc; ještě v ranních hodinách bylo viděti záložníky, kterak po skupinách pochodovali k nádraží,“²⁷⁴ zachytilo sovětskou mobilizaci Večerní České slovo. Stejná zpráva se téhož dne objevila i v odpoledním vydání Lidových novin.²⁷⁵

Krátce před vyhlášením mobilizace začala sovětská propaganda připravovat půdu pro vstup do Polska. Použila přitom prakticky stejné argumenty, kterými útok

²⁶⁹ Spory o dominanci na Dálném východě 16. září dočasně ukončil mír.

²⁷⁰ ROBERTS, G., *Stalinovy války*, s. 63.

²⁷¹ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 78.

²⁷² RICHTER, K., *Válka začala v Polsku*, s. 256-257.

²⁷³ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 123

²⁷⁴ ČTK. Rusko z části povolalo několik ročníků. *Večerní České slovo*, 11. 9. 1939, roč. 21, č. 203, s. 1.

²⁷⁵ ČTK. Rusko povolalo záložníky. *Pondělní Lidové noviny*, 11. 9. 1939, roč. 47, č. 455, s. 1.

na Polsko vysvětlovalo Německo. Poláky obvinila z provokací na hranicích a ze špatného zacházení s menšinami Bělorusů a Ukrajinců.²⁷⁶

Sovětský deník Pravda psal „o teroristické politice Polska na územích obývaných běloruským a ukrajinským obyvatelstvem, o pokusech násilné kolonizace, o odnětí kulturních práv, o krutém hospodářském vykořisťování velkými polskými pozemkovými vlastníky, které způsobuje nevýslovnou bídu osmi milionům Ukrajinců a třem milionům Bělorusů.“²⁷⁷

Sovětská propaganda se, byť se zpožděním několika dnů a ve výrazně tlumenější podobě, odrazila i ve sledovaných protektorátních listech. „V posledních dnech množí se případy porušování sovětských hranic polskými vojenskými letadly. Porušovatelé hranic se dokonce pokusili vniknouti na vnitřní sovětskoruské území,“²⁷⁸ uvedly dva dny před vstupem sovětských vojsk do Polska ve svém ranním vydání Lidové noviny. Za tímto obviněním²⁷⁹ následoval výčet míst, na kterých mělo k porušování hranice dojít. Další příklady údajného polského narušování sovětských hranic, uváděly všechny sledované listy i v dalších dnech.

Otázka hájení zájmů běloruské a ukrajinské menšiny²⁸⁰ v novinách dostala podstatně méně prostoru než údajné průzkumné lety polských pilotů. Před tím, než sovětské jednotky vstoupily do Polska, se o údajném útlaku menšin objevily pouze několik malých zmínek. Nejjobširněji otázku ukrajinského a běloruského obyvatelstva v Polsku nastínily Lidové noviny.

²⁷⁶ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 629.

²⁷⁷ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, 2007, s. 144.

²⁷⁸ ČTK. Polská letadla porušují sovětské hranice. Lidové noviny, 15. 9. 1939, roč. 47. č. 462, s. 3., též ČTK. Polsko porušuje sovětské hranice. *Polední list*, 1. vydání, 15. 9. 1939, roč. 13, č. 256, s. 1.

²⁷⁹ Tvrzení Moskvy o tom, že polské letouny narušují prostor Sovětského svazu, označila agentura Associated Press 14. září 1939 za vykonstruované. „Jestliže bychom soudili na základě zpráv rozšiřovaných oficiální agenturou TASS, museli bychom se domnívat, že polské letecké síly vystartovaly v celých eskadrách, aby vyprovokovaly na sovětské hranici řadu incidentů a zatemnily mírové sovětské nebe. Když německé prameny již před několika dny vyhlásily, že polské vzdušné síly byly až na nepočetné výjimky zničeny, a jestliže se samo sebou rozumí, že Poláci potřebují všechny zbývající letadla na frontě, není těžké dát si dohromady triviální manévry sovětských informačních služeb.“ (In PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 143.)

²⁸⁰ V ruském kulturním okruhu je druhá světová válka stále nazývána velkou vlasteneckou válkou a nezačíná v září 1939, nýbrž až útokem na Sovětský svaz v červnu 1941. První etapa druhé světové války je v Rusku interpretována jako znovusjednocení či osvobození západní Ukrajiny a Běloruska, tedy země, které byly v Rusku považovány za slovanské bratry. (In VESELÝ, Luboš: Válka o válku: Interpretace válečných dějin jako politická zbraň. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue* [online]. 2009, č. 11, [cit. 2010-11-26]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/11/valka-o-valku->>.)

„Nelze uvést v průběhu nepřátelství mezi Německem a Polskem případy sebemenšího odporu polských vojsk vůči ofenzivě německé armády, anebo nějaký částečný úspěch polský v tom či onom směru operací. Nad to pak všechna fakta o situaci Polska ukazují, že desorganisace polského státního ústrojí pokračuje, že polský stát se ukázal tak chatrným a bezmocným, že se začal rozdrobovat od prvních vojenských porážek. Jaké jsou příčiny, které vedly Polsko k bankrotu? Tyto příčiny spočívají především na slabostech a vnitřních rozporech polského státu. Polsko je stát složený z mnoha národností. Poláci sami tvoří asi šedesát procent všeho obyvatelstva v Polsku, ostatních čtyřicet procent tvoří národní menšiny, hlavně Ukrajinci, Bělorusové a židé. (...) Vedoucí činitelé Polska měli sjednat normální styky s národními menšinami tak významnými (pozn. Ukrajinci a Bělorusové), zajistit jim národní práva, přiznat jim autonomii, při nejmenším správní, ne-li politickou. (...) Režim národního útlaku a potlačení všech práv charakterisuje postavení Ukrajinců a Bělorusů. Vedoucí činitelé polští, kteří se vychloubali svou tak zv. láskou ke svobodě, učinili vše, aby se ze západní Ukrajiny a ze západní Bílé Rusi stala potlačovaná kolonie, kterou polští magnáti plenili. (...) V důsledku této politiky je obyvatelstvo ukrajinské a běloruské odsouzeno klesnout až na stav zvířecí.“²⁸¹

Sledované deníky se také věnovaly incidentům mezi Poláky a Ukrajinci či Bělorusy, jejich popis však nebyl příliš detailní.

„V neděli došly do Černovic zprávy, že východní Halič je ve zjevném povstání. Tamější ukrajinské obyvatelstvo se prý pozdvihlo proti násilným opatřením Poláků,“²⁸² napsalo 11. září Večerní České slovo. O útlaku Bělorusů zase o pět dní později informuje Polední list: „Všeobecná pozornost je (v moskevských listech – pozn.) dále věnována brutálnímu postupu Poláků proti běloruskému obyvatelstvu ve východním Polsku, které je nuceno před příchodem německých vojsk zapálit své vlastní vesnice.“²⁸³ V ranním vydání Pondělních Lidových novin se den po sovětské invazi do Polska zase objevila kusá zpráva o incidentu ve Lvově: „Jak se oznamuje, zatkli Poláci ve Lvově četné vážené Ukrajince, mezi nimi osmdesát duchovních, a

²⁸¹ ČTK. Rozklad státního polského ústrojí: Moskevský hlas o příčinách vojenské porážky. *Lidové noviny*, 15. 9. 1939, roč. 47, č. 463, s. 1–2.

²⁸² NESG. Zjevné povstání Ukrajinců ve východní Haliči. *Večerní České slovo*, 11. 9. 1939, roč. 21, č. 203, s. 1.

²⁸³ ČTK. Moskva věnuje pozornost pronásledování Bělorusů v Polsku. *Polední list*, 1. vydání, 16. 9. 1939, roč. 13, č. 257, s. 2.

*odvlekli je do Polesí. Při transportu, který se děl za podmínek lidí nedůstojných, mnoho zatčených Ukrajinců zahynulo.*²⁸⁴

17. září velení polské armády očekávalo francouzskou ofenzivu, která jediná mohla zvrátit pro Poláky krajně nepříznivou situaci a posílit nový obranný front na východ od Visly, v jehož vytvoření polští armádní velitelé nepřestávali doufat.²⁸⁵ Namísto toho hranice země krátce po šesté hodině ranní překročily jednotky Sovětského svazu.

Stalin do Polska vyslal 466 tisíc vojáků ve 25 střeleckých divizích, 16 jezdeckých divizích a 12 tankových brigádách²⁸⁶. O vstupu do země sovětská vláda informovala polského velvyslance stejně jako zahraniční mocnosti prostřednictvím zvláštní nóty, v níž se odvolávala na ochranu ukrajinských a běloruských „bratrů“.

Tuto nótu v plném znění otiskly i všechny sledované protektorátní listy. *„Postup sovětské armády do východního Polska se děje za současného úplného zachování neutrality Sovětského Ruska v nynějším konfliktu. Poněvadž polský stát nelze již tohoto času považovat za existující, pozbývají (...) platnosti smlouvy, které s ním byly dříve uzavřeny. Sovětská vláda zdůrazňuje, že při tom jedná ve snaze znovu zjednatí klid ve východní části Polska, kterýžto v okamžiku rozpadu dosavadního polského státního útvaru a útěku vlády nelze již zachovati, - jakož i převzítí přirozenou ochranu ukrajinského a běloruského obyvatelstva ve východním Polsku,*²⁸⁷ vysvětlila sovětská vláda svůj vstup do Polska.

Zajímavý pak byl komentář, který se 19. 9. 1939 objevil v Lidových novinách a připustil, že o osudu Polska bylo rozhodnuto již v okamžiku, kdy Německo se Sovětským svazem uzavřely pakt o neútočení.

„Činí to (pozn. SSSR) se souhlasem německé říšské vlády a tento souhlas, jak vysvítá ze společného prohlášení obou vlád, je důsledkem srpnové smlouvy o neútočení a konsultaci. Už tehdy neušly pozornému čtenáři německého tisku náznaky, které se vyskytly v několika říšských listech a jejichž smyslem bylo, že velkoněmecká

²⁸⁴ ČTK. Utrpení Ukrajinců. *Pondělní Lidové noviny*, 18. 9. 1939, roč. 47, č. 467, s. 2.

²⁸⁵ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 79.

²⁸⁶ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 80.

²⁸⁷ Například ČTK. Nota sovětské vlády německému velvyslanci. *Pondělní list*, 1. vydání, 18. 9. 1939, roč. 13, č. 259, s. 2, též ČTK. Nota sovětské vlády zahraničním vládám. *Pondělní Lidové noviny*, 18. 9. 1939, roč. 47, č. 467, s. 1.

*říše a Sovětský Svaz se shodly na novém uspořádání východoevropských poměrů a že nepřipustí, aby do toho zasahoval ještě někdo jiný.*²⁸⁸

Protektorátní propaganda zdůrazňovala zejména tu část sovětského vysvětlení, která hovořila o konci existence polského státu, a osud Poláků srovnávala s pomnichovským osudem českého národa.

*„Že nová úprava poměrů ve východoevropském prostoru musela být vynucena zasazením vojenských prostředků, jest vinou neschopného nástupce Pilsudského, maršálka Rydz-Smiglyho, který odmítl opět Vůdcovu ruku nabízející mír a svěřil svoji hvězdu tradičním zrádcům drobných národů, britským válečným štváčům. Kořeny dnešních událostí však tkví v šíleném diktátu versailleském, který polský národ zatížil vedením fantastického státu,“*²⁸⁹ četli 18. září obyvatelé protektorátu ve Večerním Českém slově.

Tentýž deník na jiném místě, ještě před zahájením sovětské intervence, připomínal, že zatímco Varšava padla, Praha nezažila nic, než spořádaný vstup německého vojska. *„Česká ‚kapitulace‘ (...) se nyní ukázala jako moudrá politika, která ochránila zemi a její obyvatele před katastrofou Polska.*²⁹⁰

Článek zároveň připomínal účast Polska na zabírání československého prostoru po Mnichovu. *„Češi mají špatné vzpomínky na polský postup z minulého roku. (...) Protivníkem je nyní zcela jasně ono Polsko, jehož bezohlednost vyvolala před rokem takové rozhořčení v českém národě. Úspěchy německých zbraní proti společnému protivníkovi vedly znenadání k novému společenství citů.*²⁹¹

Účast Polska na Mnichovu připomínala i fotografie AP uveřejněná 25. srpna 1939 na titulní straně Večerního Českého slova. Obrázek uprchlíků doprovázel popisem *„Na Ostravsko v posledních dnech houfně utíkají zástupy českých lidí, vystavených v dosavadním domově na Těšínsku polskému pronásledování a neustálým ústrkům. Na obrázku skupina, která zachránila jen holé životy. Majetek zůstal za hranicí.“* (viz Příloha IV, s. 218)

²⁸⁸ zet. Rusové v Polsku. *Lidové noviny*, 19. 9. 1939, roč. 47, č. 469, s. 1.

²⁸⁹ ČTK. Hříchy dvaceti let se vymstily. *Večerní České slovo*, 18. 9. 1939, roč. 21, č. 209, s. 2.

²⁹⁰ ČTK. Dějinná logika v pevném řádu a postupu. *Večerní České slovo*, 14. 9. 1939, roč. 21, č. 206, s. 2.

²⁹¹ Tamtéž.

Přestože západní mocnosti blížící se sovětskou agresi, kterou předznamenala překotná mobilizace a přesouvání vojsk směrem k polským hranicím, vytušily²⁹², nedokázaly se po vpádu Sovětů do Polska ubránit rozhořčení. Ze tří sledovaných periodik nezachytil reakci zahraničí pouze Venkov.

*„V Londýně se prohlašuje, že konstatování Moskvy o zachování její neutrality je typický výraz pro ruskou orientální falešnou politiku. (...) New York Herald Tribune prohlašuje, že ruský vstup do Polska je druhý úder kyjem Kremlem pro západní Evropu,“*²⁹³ uvedlo Večerní České slovo. Polední list přidává ohlas z Francie: *„Náčelník socialistů Leon Blum píše ve svém orgánu ‚Populaire‘, že lze žít v době, ve které nelze již ničemu věřit. On že pro svou osobu jest neschopen pochopiti tuto strašlivou událost.“*²⁹⁴

V obyvatelích protektorátu sovětská intervence v první chvíli vyvolala klamnou naději, že Sovětský svaz vyrazil Polsku na pomoc. *„Dnešní den byl pod silným dojmem pochodu ruských vojsk do Polska. Mnoho Čechů si ho spojovalo s nadějemi, že mezi německými a sovětskými silami dojde ke střetu,“*²⁹⁵ uvádí zpráva SD z 18. září.

Z omylu je však vyvedlo společné prohlášení německé a sovětské vlády, které musely dle pokynů cenzurních orgánů uveřejnit všechny protektorátní listy *„na první straně, na čestném místě a v nápadné podobě“*²⁹⁶, což se také stalo²⁹⁷. *„Většina Čechů po společném prohlášení německé a sovětské vlády rezignovaně konstatovala,*

²⁹² „Na horizontě východní Evropy se stále zřetelněji a hrozivěji objevuje stín ruské intervence,“ napsala 14. 9. 1939 zpravodajská agentura AP. (In PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 143.) O den později své spekulace rozvinula ještě dále: *„Dobře informovaný národně socialistický zdroj oznamuje, že během vojenských rozhovorů v Berlíně nešlo pouze o rutinní výměnu názorů, neboť se jednalo rovněž o určitých otázkách, které se staly aktuálními na pozadí německé kampaně v Polsku a pravděpodobnosti rychlého zhroucení polského odporu. Hovoří se již dokonce o možnosti rychlé vojenské akce SSSR proti Polsku.“* (In PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 158-159.)

²⁹³ ČTK. Nad troskami Polska: dohady i mínění. *Večerní České slovo*, 19. 9. 1939, roč. 21, č. 210, s. 2.

²⁹⁴ ČTK. Paříž ohromena moskevským zásahem. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 20. 9. 1939, roč. 13, č. 261, s. 1.

²⁹⁵ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD.

²⁹⁶ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

²⁹⁷ ČTK. Úplná jednota Berlína a Moskvy. *Venkov*, 19. 9. 1939, roč. 34, č. 219, s. 1; též ČTK. Prohlášení vlád německé a sovětské. *Polední list*, 1. vydání, 19. 9. 1939, r. 13, č. 260, s. 1; též ČTK. Ruské síly v Polsku postupují. Postup Říše a Sovětů jednotný. *Večerní České slovo*, 19. 9. 1939, roč. 21, č. 210, s. 1; též ČTK. Prohlášení vlády říšské a sovětské: O úkolech německého a sovětského vojska v Polsku. Lidové noviny, 19. 9. 1939, roč. 47, č. 469, s. 1.

že Sovětský svaz zradil myšlenku panslavismu. Jen málo z nich stále doufá, že v budoucnu dojde k válce mezi oběma zeměmi,“²⁹⁸ uvádí zpráva SD z 19. září.

Rozjitřenou náladu, která v protektorátu po vstupu sovětských vojsk do Polska panovala, měl zchladit projev protektorátního ministra vnitra Josefa Ježka. Ministr ho přednesl nejprve v rozhlase, na pokyn Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady²⁹⁹ ho v doslovném znění měly uveřejnit protektorátní listy.

„Český národ zachovává dokonalý klid a pořádek a žádný jednotlivec se nedává strhnouti k jakýmkoli nepředloženým činům,“³⁰⁰ citovalo ministra Večerní České slovo stejně jako zbylá periodika. Jak dokazují zprávy SD, Češi projevu nepřikládali velkou důležitost, protože jeho obsah považovali za vynucený Němci.³⁰¹

Poláci útok z východu neočekávali. Hranice se Sovětským svazem byly střeženy spíše symbolicky, na východě Polska se soustředily pouze velmi slabé zálohy polské armády, protože většina mužů vzdorovala na západě Němcům. Poláci zprvu podleli stejné iluzi jako obyvatelé protektorátu, totiž že jim sovětští vojáci přicházejí na pomoc.³⁰² Tuto zkažku bezprostředně po vstupu do země šířili na některých místech i samotní Sověti³⁰³. Zmatek, který tím působili, jim umožňoval snadnější obsazení strategických míst a rychlejší ochromení polské armády.

Na většině míst však přes tyto zvěsti docházelo k bojům, postupující Rudé armádě vzdorovaly polské jednotky například u Vilna nebo Grodna. Nejtvrďší boje se odehrávaly v Haliči na jihovýchodě Polska. Přes toto strategické území na rumunském pomezí totiž plánovaly zbytky pravidelné polské armády uniknout do Rumunska, čemuž sovětská přítomnost v oblasti zabránila. Ve vzduchu se tu hned v první den sovětské invaze střetly letouny obou zemí. Pak zbytky polských vzdušných sil přeletěly do Rumunska, kam prchla i polská vláda³⁰⁴. Sovětská vojska rychle obsazovala polské území, systematicky při tom likvidovala polský důstojnický sbor.

²⁹⁸ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ NESG. Vůle českého národa ke klidu a pořádku. *Večerní České slovo*, 23. 9. 1939, roč. 21, č. 214, s. 1, též NESG. Jasná slova české vlády. *Polední list*, 1. vydání, 22. 9. 1939, roč. 13, č. 263, s. 1.

³⁰¹ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD.

³⁰² PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 182.

³⁰³ RICHTER, K., *Válka začala v Polsku*, s. 273.

³⁰⁴ ZALOGA, S., *Polsko 1939*, s. 82.

Operacím sovětských vojsk na polském území se protektorátní tisk věnoval pouze okrajově. Přestože sovětsí vojáci museli navzdory své přesile svést s polskou obranou několik těžkých bitev, nebyly tyto bitvy ve sledovaném protektorátním tisku nikdy detailně popsány. Listy se omezovaly pouze na strohý popis sovětského tažení a výčet měst, která se Sovětům podařila ovládnout.

„Během 20. září zahnalý oddíly Rudé armády polské vojsko dále do úzkých a až do konce dne obsadily: na severu – na západní Bílé Rusi město Grodno; na jihu – na západní Ukrajině město Kowel. V době od 17. do 20. září odzbrojila vojska rudé armády 3 polské divise pěchoty, dále 2 jezdecké brigády a četné menší skupiny polské armády. Podle daleko ještě neúplných údajů bylo zajato 60 tisíc vojáků a důstojníků. Opevněná pásma u Vilna, Baranovičů, Molodečna a Sarny byla s plnou výzbrojí, dělostřelectvem a municí obsazena,³⁰⁵ popsal úspěchy sovětského vojska například Venkov. Ve stejném duchu informovaly o postupu sovětské armády i zbylé tři listy.

Některé články o akcích sovětských vojsk dokonce vzbuzovaly dojem, že sovětská armáda pouze „paběrkuje“ na činnosti německých vojáků. *„Jenom zlomky jednotlivých svazů (polské armády – pozn.) mohly se útekem do bažinatých krajů východního Polska zachránit před okamžitým zničením. Tam podléhají sovětsko-ruským vojákům.“³⁰⁶*

Německá armáda zatím na stránkách protektorátních listů slavila obrovský triumf. „Osvobodila“ Gdaňsk, za což jí 19. září přímo z „Říši navráceného“ města poděkoval německý vůdce. *„V tomto okamžiku letí naše vděčná srdce k našim vojákům. (...) Němečtí vojáci vykonali nejvyšší měrou svoji povinnost na zemi, na moři a ve vzduchu,³⁰⁷ prohlásil v dobytém Gdaňsku Hitler, po jehož slovech „německé Gdánsko děkuje dlouhými a bouřlivými ovacemi nacionálněsocialistické branné moci.“³⁰⁸*

³⁰⁵ ČTK. Lvov obsazen rudou armádou. *Venkov*, 22. 9. 1939, roč. 34, č. 222, s. 2.

³⁰⁶ ČTK. Polní tažení v Polsku je skončeno. *Večerní České slovo*, 25. 9. 1939, roč. 21, č. 213, s. 1-2.

³⁰⁷ ČTK. Vůdce a říšský kancléř v osvobozeném Gdánsku. *Polední list*, 3. vydání, 20. 9. 1939, roč. 13, č. 261, s. 1-3., též ČTK. Slavný den osvobozeného Gdánska. *Venkov*, 20. 9. 1939, roč. 34, č. 220, s. 1-3, též ČTK. Projev Vůdce a říšského kancléře v osvobozeném Gdánsku. *Večerní České slovo*, 30. 9. 1939, roč. 21, č. 211, s. 1-3; ČTK. Veliká řeč Vůdce a říšského kancléře v Gdánsku. *Lidové noviny*, 21. 9. 1939, roč. 47, č. 473, s. 1-3.

³⁰⁸ Tamtéž.

V projevu ³⁰⁹, který dle pokynů Tiskového odboru Předsednictva ministerské rady musela uveřejnit všechna protektorátní periodika tak, „*aby každý list přinesl řeč celému okruhu svého čtenářstva*“ ³¹⁰, Hitler také znovu zopakoval, že kořeny současného konfliktu tkví v nespravedlivém versailleském systému, který německé město Gdaňsk uvrhl do polských rukou, čímž jeho obyvatele vystavil „nejstrašnější polské šikaně“. Zároveň zdůraznil, že německo-sovětská spolupráce je zárukou nového znovuobnovení míru a pořádku v Evropě.

V tu dobu se vojska obou zemí začala pomalu přesouvat podle dohodnuté hranice, již stanovovaly tajné dodatky německo-sovětského paktu o neútočení. Německá vojska, která se kolem 20. září pohybovala daleko za ní, se začala v etapách stahovat směrem na západ a uvolňovat dohodnutou³¹¹ sféru vlivu Sovětskému svazu. 22. září Němci Sovětům slavnostně předali Brest, k této příležitosti proběhla v dobytém městě společná vojenská přehlídka německé a sovětské armády. Vojenskou přehlídku, která byla jednou z mála manifestací německo-sovětského přátelství, zachytily i filmové kamery. Německá armáda při ní pochodovala „*pod Sověty narychlo postavenými vítěznými oblouky, na nichž vedle sebe trůnily hákový kříž a rudá hvězda*“.³¹² Téhož dne kapituloval Lvov, který společně obléhaly německé a sovětské jednotky.

„*Odevzdání bojových úseků, dosud obsazených německými oddíly, se děje kamarádsky ve formě vystřídání,*“³¹³ popsal atmosféru na demarkační linii Venkov.

³⁰⁹ Projev ve všech listech doprovázel popis atmosféry v Gdánsku, která se čtenářům nutně musela jevit jako triumf německví. „*Na tvářích lidí se zračí nesmírná radost. Smějí se a pocity, jimiž jsou prodchnutí, je zkrášlují. Je to radost nad tím, že se opět stali občany Velkoněmecké říše, že se stali příslušníky nacionálně socialistického státu a za to vše děkují Vůdci,*“ popisují protektorátní listy patetickými slovy „návrát německých občanů Gdánska do vlasti.“ Město podle této zprávy zaplavily girlandy, portréty vůdce, vlajky s hákovými kříži a tisíce květin. (In ČTK. Vůdce a říšský kancléř v osvobozeném Gdánsku. *Polední list*, 3. vydání, 20. 9. 1939, roč. 13, č. 261, s. 1-3.) K umocnění efektu Ctibor Melč den před vydáním zprávy telefonicky urgoval protektorátní listy, aby ve slovním spojení Velkoněmecká říše psaly obě slova s velkým písmenem. Dosvědčují to dochované záznamníky deníku Národní politika, do kterých si redakční cenzoři zapisovali pokyny odpovědných úřadů. Záznamníky jsou k dispozici ve fondu Archiv Syndikátu novinářů Národního archivu. Melčův požadavek si do jednoho z nich zapsal sloužící cenzor, který se však nepodepsal, s poznámkou „Ale to jsem mu vymluvil.“ (In NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.)

³¹⁰ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

³¹¹ Velení německé armády o této demarkační linii nemělo tušení. (In BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 630)

³¹² DURMAN, K., *Popely ještě žhavé*, s. 43.

³¹³ ČTK. Demarkační čára stanovena. *Venkov*, 23. 9. 1939, roč. 34, č. 223, s. 1.

„Pohyby německých a ruských vojsk na ujednané demarkační linii dějí se podle plánu a v nejlepší shodě,“³¹⁴ doplnil Polední list.

24. září si Německo se Sovětským svazem vyměnilo ratifikační listiny k paktu Ribbentrop-Molotov. Byla to poslední formalita, která jeho uzavření definitivně stvrdila. O události krátce informovaly pouze Venkov³¹⁵ a Pondělní Lidové noviny³¹⁶.

27. září přistál říšský ministr zahraničí Ribbentrop v Moskvě. Se Stalinem měl projednat definitivní rozdělení Polska. K Ribbentropově překvapení sovětský vůdce žádal, aby oproti původním tajným dodatkům paktu připadla Sovětům také Litva. Tu Němci považovali za svou zájmovou sféru. Výměnou za Litvu se Stalin vzdal Lublinského a Varšavského vojvodství.³¹⁷ Původní demarkační linie se tak posunula směrem na východ k řece Bug. Stalinovi připadly i ropné oblasti na Ukrajině, ze kterých se však Říši zavázal poskytovat 300 tisíc tun ropy ročně výměnou za dodávky uhlí.³¹⁸

O změnách hraniční čáry informovaly i všechny sledované protektorátní listy. Přestože ještě 24. září deníky uvedly, že „demarkační čára je vymezena jasně a prostě“³¹⁹ podle zeměpisného kritéria a že tím pádem je „všechno další vyjednávání zbytečné“³²⁰, 28. září už předchozí podobu demarkační čáry tytéž listy označily jako „vojenskou“, tedy předběžnou. Informovaly v tom smyslu, že Ribbentrop v Moskvě domlouvá „politické řešení“³²¹ polského prostoru.

„Pozoruhodno je, jak hladce a rychle obě mocnosti se dohodly nejdříve o vojenské demarkační čáře. (...) Dlužno čekati, že sjednocení o politickém znovuospořádání a o konečném vedení hranic také nyní v Moskvě bude jednáno týmž

³¹⁴ ČTK. Pohyby německých a ruských vojsk v nejlepší shodě. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 23. 9. 1939, roč. 13, č. 264, s. 1.

³¹⁵ ČTK. Výměna ratifikačních listin německo-sovětského paktu. *Venkov*, 25. 9. 1939, roč. 34, č. 225, s. 2.

³¹⁶ ČTK. Německo-ruský pakt ratifikován: Výměna ratifikačních listin v Berlíně. *Pondělní Lidové noviny*, 25. 9. 1939, roč. 47, č. 481, s. 1.

³¹⁷ ROBERTS, G., *Stalinovy války*, s. 66.

³¹⁸ BULLOCK, A., *Hitler a Stalin*, s. 630.

³¹⁹ ČTK. Jasná spolupráce německo-ruská. *Nedělní list*, 1. vydání, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 1; též ČTK. Do Polska se vrací klid. *Lidové noviny*, 23. 9. 1939, roč. 47, č. 478, s. 1.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ PZD. Politické řešení polského problému mezi Německem a Ruskem. *Venkov*, 28. 9. 1939, roč. 34, č. 227, s. 1.

stylem a týmž duchem,“³²² uvádí Venkov. Stejnou zprávu téhož dne uveřejnily i Lidové noviny.³²³

29. září uzavřelo Německo se Sovětským svazem smlouvu o hranicích a přátelství³²⁴, která potvrdila demarkační linii. Obě země se v dokumentu zároveň zavázaly, že „obnoví mír a pořádek“ na území někdejšího polského státu. V příloze byla přiložena mapa s pečlivě zakreslenou hraniční čarou, Stalin ji podepsal modrou a Ribbentrop červenou tužkou.³²⁵ V dokumentu, který znamenal definitivní rozdělení Polska, obě země rovněž prohlásily, že si přejí ukončení současného konfliktu mezi Německem na jedné straně a Anglií a Francií na straně druhé, a pokud jejich úsilí nebude účinné, leží odpovědnost za pokračování válečného konfliktu na Velké Británii a Francii.³²⁶

Smlouvu otiskly všechny sledované protektorátní listy. Její podpis u protektorátního obyvatelstva vyvolal vlnu rozhořčení, která vyústila v bojkot pražské hromadné dopravy. „*V Praze se dojem ze včerejšího zahraničního vývoje projevil tak, že se všeobecná pozornost Čechů upřela na bojkot veřejné dopravy. V průběhu dne se objevily početné letáky a nalepené cedulky s nápisy, které žádaly, aby lidé bojkotovali tramvaje,*“³²⁷ zachytila atmosféru po podepsání smlouvy o hranicích a přátelství pražská služebna SD.

Polská obrana definitivně kapitulovala 6. října 1939. Ve válečném tažení zahynulo více než 66 tisíc Poláků, mnohdy civilistů, 134 tisíc Poláků bylo zraněno, až 450 tisíc lidí padlo do zajetí. Německá říše ztratila přes 10 tisíc vojáků, 30 tisíc utrpělo zranění. Na sovětské straně padlo pouhých 737 mužů, 1859 vyvázlo se zraněními.³²⁸

³²² Tamtéž.

³²³ ČTK. Moskevská cesta říšského ministra. *Lidové noviny*, 28. 9. 1939, roč. 47, č. 486, s. 2.

³²⁴ V tento den také Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady stanovil, že „*ve zprávách o armádě Sovětského svazu není přípustné označení ‚rudá armáda‘, ‚červená armáda‘ apod. Propustit lze jen označení ‚armáda Sovětského svazu‘, ‚sovětská armáda‘, ‚ruská armáda‘ apod.*“ (In NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.)

³²⁵ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 253.

³²⁶ ROBERTS, G., *Stalinovy války*, s. 67.

³²⁷ NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301.

³²⁸ PIEKALKIEWICZ, J., *Polské tažení*, s. 269-272.

6. Doprovodný fotografický materiál (23. 8. 1939 – 27. 9. 1939)

Fotografie, respektive fotografické zpravodajství bylo jedním z nejdůležitějších a vedle filmu také nejmocnějších nástrojů nacistické propagandy. Už počátky NSDAP byly spojeny s vizualitou a masivním nasazením fotografie. Jednalo se zejména o využití plakátů a také ilustrací ve stranickém listu *Völkischer Beobachter*, k němuž strana v roce 1926 začala vydávat ještě bohatě ilustrovaný týdeník *Illustrierter Beobachter*.³²⁹

Čtyřstránkový týdeník *Illustrierter Beobachter* byl od počátku koncipován jako „vizuální doplněk“³³⁰ listu *Völkischer Beobachter*, který lze od 30. let považovat za příklad prvního skutečně masivního nasazení fotografií k propagandistickým účelům.³³¹ S rostoucí silou NSDAP rostl i počet stran týdeníku *Illustrierter Beobachter* – nejprve na šestnáct, pak na třicet dva. Totéž se týkalo i jeho nákladu, který po roce 1933 dosáhl 600 tisíc výtisků. Na počátku 30. let prošel navíc list zásadní modernizací, díky které alespoň po stránce grafické podoby předčil největší ilustrované německé noviny *Berliner Illustrierten Zeitung*. Mimo jiné začal týdeník využívat také fotomontáže, které ve 30. letech patřily k nejmodernějším fotografickým technikám.³³²

Právě modernost a technologická vyspělost byly klíčovými faktory pro úspěšnost nacistické propagandy. Úspěchy německých firem na poli inovací v oblasti fotografie zaručily nacistické moci řemeslně i technicky dokonalé fotografie. V roce 1925 uvedla na trh firma Leitz-Werke malý a lehký fotoaparát Leica, který zásadním způsobem přispěl k rozvoji novinářské³³³ i umělecké fotografie. O pět let později táž firma představila fotoaparát Leica s vyměnitelnými objektivy. 20. a 30. léta také přinesla dokonalejší a citlivější filmy včetně kinofilmu se standardním rozměrem

³²⁹ DOMRÖSE, Ulrich, FRECOT, Janos. *Leitbilder für Volk und Welt: Nationalsozialismus und Photographie*. Senat Berlin Museumspädagogischer Dienst, 1995, s. 13.

³³⁰ Herz, Rudolf. *Hoffmann und Hitler: Fotografie als Medium des Führer-Mythos*. Ausstellungskatalog Fotomuseum im Münchner Stadtmuseum, 1994, s. 22.

³³¹ FRIEDRICH, Thomas. *Nationalsozialismus. Lichtbild. Moderne*. In: *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*, LIT Verlag Münster, 2005, s. 14.

³³² Tamtéž, s. 17.

³³³ Pro většinu říšských fotožurnalistů byl pracovním nástrojem fotoaparát značky Leica. S úspěchem jej používaly i oddíly Propagandakompanie. Speciální model tohoto fotoaparátu, tzv. Leica Reporter pak sloužil také říšské armádě k pořizování leteckých snímků. In: SACHSEE, Rolf. *Die Erziehung zum Wegsehen: Fotografie im NS-Staat*. Dresden: Philio Fine Arts, 2003, s. 188-189.

políčka 24 na 36mm. Velký přelom v oblasti fotografie pak znamenal barevný film Agfacolor Neu německé firmy Agfa.³³⁴

Moderní bylo i pojetí samotných fotografií. Jejich podobu zásadně ovlivnila 20. léta, především Bauhaus a jím inspirované styly *Neues Sehen* (Nové vidění) a *Neuen Sachlichkeit* (Nová věcnost), které uvolnily ustálené struktury fotografie. Projevovalo se to experimenty v oblasti kompozice, perspektivy nebo užití světla a stínu, což do fotografie vnášelo novou dynamiku. Nové fotografické postupy posloužily „nacistické fotografii“ jako určité formální východisko, které bylo naplněno žádaným ideologickým obsahem. Šlo například o princip opakování malých prvků, které vytvářely dojem, že obraz nekončí okrajem fotografie, ale pokračuje dál až do nekonečna. Tento typ kompozice se ve třetí říši velmi často používal v souvislosti se zobrazováním velkých stranických shromáždění či jiných masových akcí. Dalším příkladem jsou již zmíněné fotomontáže, které sloužily převážně k zesměšnění nepřítele, nebo užití fotografických sérií, které fungovaly jako prostředek „obrazového vypravěčství“.³³⁵

Vyspělé technologie a snaha o moderní pojetí se odrážely i ve způsobu prezentace fotografií. Jednalo se především o početné fotografické výstavy, které byly koncipovány tak, aby návštěvníky ohromily svojí velkolepostí a neobyčejnou sugestivitou. Na té se kromě fotografií podílel také zvuk, charakter výstavního prostoru nebo důmyslná hra světla a stínu.

Německý historik Thomas Friedrich ve své stati *Nationalsozialismus. Lichtbild. Moderne.* uvádí jako nejvýraznější příklad podobu berlínské výstavy *Gebt mir vier Jahre Zeit*³³⁶ z roku 1937, která oslavovala úspěchy prvních čtyř let nacistické vlády. Výstavní hale dominoval dvacetimetrový portrét Adolfa Hitlera a devět fotografií o šířce šest metrů a výšce deset metrů, které připomínaly nejdůležitější výjevy uplynulých čtyř let jeho vlády. Tyto fotografické tabule se hýbaly, zatímco je postupně nasvécovalo světlo ze skrytých reflektorů. Výjev doprovázela mocná symfonická hudba a verše.

³³⁴ KUNDE, Olaf. *Geschichte des Fotojournalismus. Magisterarbeit.* GRIN – Verlag für akademische Texte, 2000, s. 72.

³³⁵ SACHSEE, Rolf. *Die Erziehung zum Wegsehen: Fotografie im NS-Staat*, 2003, s. 48-50.

³³⁶ Název odkazoval na Hitlerův projev z roku 1933, ve kterém mimo jiné prohlásil: Dejte mi čtyři roky času a Německo nepoznáte (Gebt mir vier Jahre Zeit, und ihr werdet Deutschland nicht wiedererkennen.)

6.1 Úloha fotografie ve třetí říši

Využití fotografií bylo pro Adolfa Hitlera a jeho stoupence výhodné hned z několika důvodů. Náklady na jejich pořízení a distribuci nebyly v porovnání s filmem nijak vysoké a zároveň disponovaly silou a schopností přitáhnout pozornost publika typickými pro vizuální sdělení. I když fotografii po roce 1933 zatlačila do pozadí filmová tvorba, zůstala důležitou součástí mediální komunikace ve třetí říši. Ze své chemicko-fyzikální podstaty se totiž pojí s autentičností a objektivitou, takže mohla být snadno vydávána za důvěryhodné zobrazení skutečnosti. Na tuto výhodu ostatně upozorňuje i německá historička fotografie Annegret Jürgens-Kirchhoff. Monopol nacistů na fotografii podle ní zároveň znamenal také jistý monopol na pravdu.³³⁷

Představy nacistů o úloze fotografie ve třetí říši jasně ukázala propagandistická výstava *Die Kamera: Ausstellung für Fotografie, Druck und Reproduktion*, která se v Berlíně konala pod záštitou říšského ministerstva propagandy v listopadu roku 1933. Při jejím slavnostním zahájení ministr propagandy Joseph Goebbels prohlásil: „*Fotografie je hmatatelným vyjádřením hodnoty naší kultury. Úkolem této výstavy je ukázat, že fotografování není jen součástí uměleckého života, ale především každodenním bojem za naše bytí, a že spolu s grafikou stojí na straně německé věci. (...) Věříme v objektivitu fotoaparátu a jsme skeptičtí k tomu, co je nám zprostředkováno skrze náš sluch a skrze písmena. Dnešní člověk nedůvěřuje zprávám a hlášením, které slyší nebo které jsou mu zprostředkovány písmeny. Chce všechno vidět na vlastní oči a má při tom právo na vysokou úroveň fotografického umění a ilustrovaného tisku.*“³³⁸

Fotografie se v tomto pojetí zásadním způsobem podílí na konstrukci světa v duchu nacistické ideologie. Je ceněna pro svůj dokumentární charakter a schopnost věrně odrážet realitu, zároveň se však stává také nositelkou kulturních a

³³⁷ JÜRGENS-KIRCHHOFF, Annegret. *Zur Kenntlichkeit montiert – die Kunst John Heartfields*. In: „Benütze Foto als Waffe!“: John Heartfield - Fotomontagen. Ausstellung der Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main aus Anlass des Jubiläums "150 Jahre Photographie", 21. September bis 28. Oktober 1989. Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main: 1989, s. 21-31.

³³⁸ BLASK, Falk; FRIEDRICH, Thomas. *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*. Berliner Blätter. Ethnographische und ethnologische Beiträge, Sv. 36, München: LIT Verlag Münster, 2005, s. 161.

společenských hodnot a důležitým nástrojem legitimizace moci. Je také výraznou nositelkou myšlenek o nadřazenosti árijské rasy a antisemitismu.

Masová distribuce fotografií skrze tištěná média pak má utvářet jakýsi společný prožitek národa a jeho hodnot, přispívá k identifikaci jednotlivce k národu a k utváření kolektivního vědomí. Ministr propagandy Goebbels to na berlínské výstavě *Die Kamera* formuloval následovně: „*Prožitek jednotlivce se stal prožitkem národa, a to jen díky fotoaparátu.*“³³⁹

Německá autorka Franziska Schmidt upozorňuje ve své stati *Zur Visualisierung der Macht: Vor- und Fremdbilder*³⁴⁰ na fakt, že před nacisty distribuovanými fotografiemi, ilustracemi a obrazy nebylo úniku. Kromě toho, že se objevovaly ve všech tištěných médiích a na plakátech, vydávalo se ve třetí říši také značné množství fotografických publikací s relativně vysokým nákladem. Ty sloužily především k inscenování nacistických ideálů a oslavě árijské rasy a jejich výdobytků. Kromě Adolfa Hitlera a dalších reprezentantů moci se na fotografiích v těchto publikacích velmi často objevovaly fyzicky ideální typy německého národa, nejčastěji v podobě venkovanů. Tématika venkova přitom nebyla náhodná, v rovině ideologie fungovala jako vymezení se vůči „zatuchlému měšťáctví“ Výmarské republiky a odkazovala k nacistickému mýtu krve a půdy.

Na většině fotografií pak lze podle Franzisky Schmidt rozlišit stereotypy, které spoluutvářely konstrukt nadřazené árijské rasy. Týkaly se především fyziognomie zobrazovaných osob a celkové kompozice snímků, přičemž obojí mělo schopnost oslavovat árijce nebo hanit a démonizovat údajně méněcenné rasy a nepřátele Říše.

Jako příklad autorka uvádí způsob zobrazování Židů nebo Romů, u kterých byly neustále zdůrazňovány ty fyziognomické rysy, které neodpovídaly árijskému ideálu vysokého, štíhlého, urostlého, modrookého a světlomasého člověka s ostře a pravidelně řezanými rysy. Postavy Židů bývají shrbené, mívají různým způsobem

³³⁹ BLASK, F; FRIEDRICH, T, *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*, s. 162.

³⁴⁰ SCHMIDT, Franziska. *Zur Visualisierung der Macht: Vor- und Fremdbilder*. In: *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*, LIT Verlag Münster, 2005, s. 179-183.

deformovanou a zarostlou tvář a často také břicho.³⁴¹ Autorka také upozornila na skutečnost, že neáriji bývali často foceni z lehkého nadhledu, který do jejich tváří vrhá přirozený stín, zatímco áriji byli většinou foceni zpříma tak, aby ve světle vynikly jejich rysy a čistota tváře. Pro fotografie neárijců bylo také typické, že se osoby na nich zachycené na rozdíl od árijců nedívají přímo do objektivu, což podle autorky mohlo sloužit coby symbolika jejich údajně nepevného charakteru.³⁴²

Fotografie árijců a „těch druhých“ se navíc velmi často dávaly do vzájemného kontrastu tak, aby co nejvíce vynikla nadřazenost árijské rasy. Neáriji a nepřátele Říše byli v zásadě zobrazováni ve dvou stále se opakujících pojetích – jako směšné, slabé, zaostalé a nekulturní bytosti nebo jako kruté bestie s až animálními rysy. Dobrým příkladem je fotografická publikace *Der Untermensch* neboli Podčlověk z roku 1942, která prostřednictvím mnoha protikladných dvojic fotografií ze třetí říše a Sovětského svazu naturalisticky nastiňuje publiku situaci, jak by Evropa vypadala, pokud by ji ovládla bolševická ideologie.³⁴³ Sovětskému svazu jsou zde prostřednictvím fotografií připisovány atributy nemoci, hladu, zanedbanosti, zkázy a kruté smrti.

O tom, že si byli nacisté síly fotografického materiálu dobře vědomi, svědčí mimo jiné fakt, že stejně jako veškeré texty v tištěných médiích podléhaly fotografie promyšlenému kontrolnímu systému. Ten zahrnoval nejen praktické provádění cenzury, ale také faktickou kontrolu tiskových a obrazových agentur, řízení mediálních obsahů prostřednictvím „tiskových konferencí“ nebo kontrolu samotných fotografů například skrze povinnou registraci v profesních organizacích spojenou s dokládáním rasového původu.

Povinná registrace v profesních organizacích připravila půdu pro vyloučení mnoha fotografů z veřejného života, ať už kvůli jejich neárijskému původu nebo politickému či náboženskému přesvědčení. Někteří odešli do exilu³⁴⁴, další skončili v koncentračních táborech³⁴⁵. Na druhou stranu fotografové, kteří měli árijský původ

³⁴¹ Problematikou zobrazování židovské fyziognomie v období Třetí říše se zabývá i publikace německé autorky Meike Stefanie Günther *Der Feind hat viele Geslechter: Antisemitische Bilder von Körpern* z roku 2012.

³⁴² Tamtéž, s. 187.

³⁴³ Tamtéž, s. 182.

³⁴⁴ V Německu šlo například o Kurta Hübschmanna nebo Felixe H. Manna.

³⁴⁵ V Německu šlo například o Ericha Salomona, v protektorátu o Rudolfa Kohna nebo Pavla Altschula.

a ztotožnili se s novým režimem, získali nové možnosti, jak své umění uplatnit.³⁴⁶ Kromě vlastní tvorby se věnovali také reklamní fotografii nebo fotografování pro nejrůznější magazíny.³⁴⁷ Své osobní fotografie měl i Adolf Hitler. Šlo například o Heinricha Hoffmana, který stál v čele agentury *Presse-Illustrationen Heinrich Hoffman*, nebo o Waltera Frentze, jehož snímky se sice v dobovém tisku příliš neobjevovaly, ale dnes patří k vyhledávaným zdrojům poznání zejména o soukromém životě Adolfa Hitlera.³⁴⁸

6.2 Fotografie v Protektorátu Čechy a Morava

Situace v protektorátu v podstatě kopírovala způsob, jakým byly fotografie kontrolovány a distribuovány v Německu. Obrazovou složku periodik zásadním způsobem ovlivňovaly „tiskové konference“, na nichž vedoucí členové redakcí dostávali konkrétní pokyny, jaký typ fotografií by se měl v tisku objevit. Používání fotografií v tištěných periodikách upravoval Souborný přehled pro tiskovou přehlídku. Ten mimo jiné stanovoval, že úkolem protektorátního tisku jako celku je „*tvořiti veřejné mínění a vésti je cílevědomě a jednotně směrem, který je dán životními zájmy Říše, Protektorátu, a tím i českého národa, včleněného do rámce Říše*“.

Snímky navíc byly v naprosté většině případů přejímány z oficiálních zdrojů, tedy z agenturního servisu ČTK, respektive DNB a její dceřiné společnosti *Weltbild*. Dále se fotografie přejímaly z *Central European Press Service* a z *Presse-Illustrationen Heinrich Hofmann*. Snímky z válečných polí pocházely od tzv. *Propagandakompanie*. To bylo označení pro celkem pět zvláštních jednotek německé armády, které měly na starosti propagandistické působení na obyvatelstvo i samotné německé vojáky a zároveň fungovaly coby zpravodajové z bojišť. Pořizovaly písemná hlášení, fotografie a filmové a rozhlasové záběry, které pak při tvorbě mediálních obsahů využívala německá média i média nacisty ovládnutých států.

³⁴⁶ V Německu šlo například o Heinricha Hoffmanna, Ernu Lendvai-Dirksen nebo Paula Wolffa.

³⁴⁷ DOMRÖSE, Ulrich, FRECOT, Janos. *Leitbilder für Volk und Welt: Nationalsozialismus und Photographie*, s. 18.

³⁴⁸ VON GAERTRINGEN HILLER, Hans Georg. *Das Auge des Dritten Reiches: Walter Frentz – Hitlers Kameramann und Fotograf*. Deutscher Kunstverlag, 3. vydání, 2007, s. 9.

Už na úrovni agentur a jejich obrazových servisů byly fotografie pečlivě kontrolovány. Vyplývá to ze záznamů obrazových cenzorů, které jsou k dispozici v Bundesarchiv zu Berlin. Kontrolu fotografií měl na starosti takzvaný Bildpressereferat, který sídlil na berlínské Friedrichstraße číslo 171 a byl součástí oddělení Tisk říšského ministerstva propagandy. Cenzori tu sloužili každý všední den od 8 do 20 hodin, v sobotu pak od 13 do 19 hodin.

V mimořádných případech se jejich služba podle potřeby protahovala.³⁴⁹ Pokyny, které dostávali z nadřízených orgánů, si každý den zapisovali do služební knihy spolu s tím, kolik fotografií z které obrazové agentury bylo tisku dáno k volnému použití. Fotografie z agentur navíc opatřovali speciálním razítkem, které určovalo, zda je možné použít je v zahraničí nebo v okupovaných územích včetně Protektorátu Čechy a Morava³⁵⁰.

Periodika v protektorátu již tedy z valné většiny pracovala s fotografiemi, které už jednou cenzurní kontrolou prošly. Přesto každá z nich musela před tím, než mohla být otištěna, projít novým cenzurním procesem. Souborný přehled pro tiskovou přehlídku mimo jiné stanovil, že *„veškeré obrázky, fotografie, kresby atd., určené k uveřejnění musí být bezpodmínečně předloženy ke zvláštnímu předběžnému schválení obrázkové cenzuře ÚTDS a opatřeny schvalovací doložkou s datem ne starším jednoho týdne, nevyžaduje-li povaha věci zvláštního schválení.“*³⁵¹

Pokud se však redakce například rozhodla otisknout už dříve schválenou fotografii znovu, musela ji opětovně postoupit k cenzurní přehlídce. Zároveň bylo v Souborném přehledu zdůrazněno, že ke každé fotografii, kresbě apod. musí být k cenzuře předloženo také přesné znění jejího popisku. Z Ústředí tiskové dozorcí služby se pak fotografie vracela zpět do redakce buďto s povolovacím razítkem, nebo s odůvodněním, proč nebyla k otištění doporučena. Doklad o schválení obrazového materiálu musel být následně ke kontrole předložen ještě domácím cenzorovi.³⁵²

³⁴⁹ Bundesarchiv zu Berlin (BARCH), R55/21777.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ KONČELÍK, J.; KÖPPOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 487.

³⁵² Tamtéž.

6.3 Doprovodný fotografický materiál

Ve sledovaném období se objevilo celkem 86³⁵³ fotografií, které měly přímou souvislost s uzavřením paktu Ribbentrop-Molotov nebo se vstupem Německa a Sovětského svazu do Polska. V množství otištěného obrazového materiálu byly mezi sledovanými periodiky velké rozdíly. Nejvíce fotografií (57) otiskl Polední list, o poznání méně pak Venkov (17) a Lidové noviny (11). Zanedbatelnou úlohu měly fotografie ve Večerním Českém slově, které ve sledovaném období zveřejnilo pouhý jeden snímek.

Pro fotografický materiál, který se ve sledovaném období v protektorátních listech objevil, je charakteristická nápadná absence zobrazení sovětského spojence. Ve sledovaném období se objevilo pouze 5³⁵⁴ fotografií, které souvisely se Sovětským svazem. Z toho 3 otiskl Polední list, 1 Venkov a 1 Lidové noviny. Ve Večerním Českém slově se neobjevila žádná fotografie, která by se vztahovala k Sovětskému svazu.

Nově vzniklé německo-sovětské přátelství jasně demonstrovaly pouze tři fotografie. První otiskl Venkov 5. září 1939. Snímek převzatý z agentury AP zachycuje nově jmenovaného velvyslance Sovětského svazu Alexandra Škvarceva při uvítacím ceremoniálu na berlínském letišti Tempelhof. Sovětský velvyslanec si na fotografii podává ruku s německým státním sekretářem. (viz Příloha IV, s. 221) Fotografie sovětského velvyslance se objevila 6. září 1939 i v Poledním listě, v tomto případě se však jednalo pouze o klasickou portrétní fotografii. (viz Příloha IV, s. 222) O den později se pak sovětský velvyslanec objevil ještě na titulní straně Lidových novin (Příloha IV, s. 223). V tomto případě ho fotograf AP zachytil v okamžiku, kdy spolu s německým státním sekretářem a velitelem berlínské posádky kráčí po letištní ploše před nastoupeným čestným oddílem říšské branné moci.

Druhý snímek, který můžeme považovat za jednoznačnou demonstraci německo-sovětského přátelství, otiskl Polední list 27. září 1939. Fotografie zachycuje slavnostní vojenskou přehlídku německých a sovětských vojsk v Brestu, vedle sebe tu stojí německý a sovětský generál. (viz Příloha IV, s. 245)

³⁵³ V tomto počtu je zahrnuta i 1 celostránková ilustrace.

³⁵⁴ V tomto počtu je zahrnuta i 1 celostránková ilustrace.

Za zmínku stojí také celostránková ilustrace, se kterou se čtenáři setkali 17. září 1939 v nedělním vydání Poledního listu. Ilustrace zobrazuje kremelský palác v Moskvě. Jednotlivé části palácového komplexu jsou zde opatřeny popisky, z nichž se čtenáři například dozvěděli, ve které budově bydlí Stalin, kde má kancelář šéf sovětské diplomacie Molotov nebo kde leží Leninovo mauzoleum. V záhlaví ilustrace je napsáno, že obrázek pochází z francouzského časopisu Match, který ho otiskl v době, „*kdy západ věřil ve vojenský pakt se SSSR.*“ (viz Příloha IV, s. 236)

Kromě nového sovětského velvyslance a sovětského generála na přehlídce v Brestu se ve sledovaném období neobjevila žádná fotografie, která by zachycovala oficiální představitele sovětské moci. Periodika nezveřejnila ani žádné snímky z německo-sovětského vyjednávání o paktu, změnu zahraničně-politické orientace Německa reprezentovaly pouze fotografie německého ministra zahraničí Ribbentropa na moskevském letišti. Přestože ho zde vítala sovětská delegace, Ribbentrop je na snímku zachycen sám.

Ostatní fotografický materiál se věnoval převážně úspěšnému postupu německé armády na území Polska, mnohé snímky také zaznamenaly triumfální návštěvu Adolfa Hitlera v „osvobozeném“ Gdánsku. V novinách se objevily i fotografie demonstrující sílu německé armády. Většinou se jednalo o snímky, které zachycovaly německé vojáky s různými druhy zbraní a čekající na okamžik, až se objeví nepřítel. V Lidových novinách se také objevovaly statické snímky budov či měst, které padly do německých rukou. Šlo například o snímek z 11. září 1939, na němž je vidět polský Krakov. Popisek k němu říká: „*Krakov v rukou říšské německé armády. Pohled na město – v popředí Sukienice.*“ (viz Příloha IV, s. 227)

Svébytnou kategorii tvořily fotografie zachycující polské nepřátele. Od chvíle, kdy německé jednotky vstoupily na území Polska, se v novinách objevovaly snímky zpacifikovaných polských zajatců, kteří kráčejí s rukama nad hlavou nebo nečinně postávají uprostřed šiku německých vojáků.

Některé snímky polských zajatců také prezentují „dobrotu a velkorysost“ Německa, které dle Hitlerovy rétoriky chtělo vstupem do Polska stabilizovat mír v Evropě. Například Polední list 23. září 1939 uveřejnil na straně 3 fotografii polských zajatců internovaných v blíže neurčeném německém zajateckém táboře.

Poláci mají v rukách ešusy a fotografii doprovází popisek „*Zajatí Poláci dostávají v německém táboře oběd*“. (viz Příloha IV, s. 240)

Podobný charakter má i fotografie z 22. září 1939 uveřejněná v tomtéž listě. Snímek zachycuje seřazené polské zajatce, z nichž každý v náručí svírá několik pecnů německého chleba. Pod fotografií se objevil popisek „*Rozdělování chleba polským zajatcům v jejich táborech v Německu*“. (viz Příloha IV, s. 239)

7. Obraz Sovětského svazu na stránkách protektorátního denního tisku po zahájení operace Barbarossa (22. 6. 1941)

Německý útok na Sovětský svaz, respektive otevření fronty na východě bylo pro protektorát událostí zásadního významu. Na rozdíl od západní Evropy, kde vznik sovětsko-německého paktu o neútočení vyvolal vlny protibolševických nálad, v protektorátu došlo naopak k růstu prosovětských sympatií, protože byl Sovětský svaz vnímán jako určitý garant zachování českého národa jakožto národa slovanského. Tyto tendence přitom pocházely jak z komunistických skupin, u nichž to bylo samozřejmé, tak ze skupin nekomunistických.³⁵⁵

V depeši odeslané představiteli nekomunistického odboje 8. července 1940 londýnské exilové vládě se například dovídáme, že „do všech vrstev proniká stále více názor, že jen SSSR může národ zachránit. Ti, kteří odmítali Sověty dříve, chtějí raději dnes jejich vládu, než pozvolnou smrt národa pod Němci.“³⁵⁶

Události na východě obyvatele protektorátu velmi vzrušily. O bezprostřední reakci na útok informuje Večerní České slovo z 23. června 1941: „Brzy po hodině, kdy se rozšířila zpráva o událostech na evropském východě, vyšla první část zvláštních vydání českých a německých novin s prvními zprávami, co se vůbec stalo. Český rozhlas informoval posluchačstvo zvláštními relacemi a ještě průběhem dopoledne sdělil českému obyvatelstvu doslovné znění Vůdcova provolání. Okolo 10. hodiny začal na pražských ulicích ruch, tvořily se hloučky občanů, které diskutovaly, před výkladními skříněmi novin shromažďovali se lidé, kteří z redakčních oznámení čerpali informace. Pod každým pouličním rozhlasovým tlampačem stály skupiny lidí po celý den. Zvláštní vydání novin byla rozebrána v malé chvíli a noviny šly z ruky do ruky.“³⁵⁷

Po útoku na Sovětský svaz rusofilské tendence v protektorátu ještě zesílily. Sovětský svaz se měl v očích českého obyvatelstva protektorátu stát silou, která definitivně rozhodne o porážce Německa.³⁵⁸ Změněná mezinárodně-politická situace navíc přispěla k upevnění pozice exilové vlády. Osmého července 1941 se Edvard

³⁵⁵ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 302.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 302-303.

³⁵⁷ NESG, Mocný dojem událostí včerejší neděle. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 5.

³⁵⁸ Tamtéž.

Beneš³⁵⁹ jako její hlava setkal v Londýně se sovětským velvyslancem, který ho ujistil, že zájmem Sovětského svazu je samostatné Československo.³⁶⁰

Okupační správa si byla prosovětských tendencí českého obyvatelstva vědoma a v souvislosti s útokem na Sovětský svaz očekávala aktivizaci domácího odboje. Proto bezprostředně po něm vydalo pražské ústředí gestapa všem svým služebnám nařízení, v němž se mimo jiné uvádělo, že je třeba očekávat, že události na východě nezůstanou u protektorátního obyvatelstva bez ohlasu.³⁶¹

Z rozkazu vůdce měly být jeho akce „brutálně potlačeny nejostřejšími prostředky.“³⁶² Kromě toho obsahovalo nařízení i instrukci, že je třeba „zostřený dohled na potírání komunistického hnutí“³⁶³. Právě potírání komunistického hnutí a monstrózní protisovětská propaganda se vzápětí staly i hlavními úkoly protektorátních médií a pokusem protektorátní správy eliminovat rusofilské tendence.

Podle očekávání protektorátní správy po útoku na Sovětský svaz skutečně došlo k aktivizaci domácího odboje a k nárůstu protiněmeckých nálad³⁶⁴. Svědčí o tom zprávy shromažďované služebnami SD a gestapa, které byly vzápětí odesílány do Londýna.³⁶⁵ V nich se například uvádí, že „pro všechny Čechy byla válka německo-ruská vyvrcholením jejich boje proti nacismu“³⁶⁶ nebo, že „komunisté, bývalí ruští legionáři, kruhy mladé inteligence a především Židé doufají neustále ve vítězství Sovětů. (...) Předpovídá se německá porážka, vnitřní nepokoje, stávký a

³⁵⁹ BENEŠ, Edvard. Československý státník, * 28. 5. 1884 Kožlany, † 3. 9. 1948 Sezimovo Ústí. 1912 docentem na FF UK, 1921 profesorem sociologie. Během první světové války aktivním účastníkem protirakouského odboje, nejbližším spolupracovníkem Tomáše Garrigue Masaryka, zasloužil se o vznik samostatného Československa. 1918-1935 ministrem zahraničí, ve své funkci orientoval zahraniční politiku na Francii a Malou dohodu. 1935-1938 prezidentem. 1938 podepsal Mnichovskou dohodu, abdikoval a emigroval. 1940 zkonsolidoval v Londýně československou exilovou vládu a stanul v jejím čele. 1943 podepsal v Moskvě dohodu o poválečném uspořádání Československa. V květnu 1945 se jako prezident vrátil do Prahy. Prezidentský úřad zastával až do roku 1948, kdy abdikoval. (In CHURAN, M., *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Díl 1., s. 36.)

³⁶⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 10.

³⁶¹ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 303.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Po 22. červnu 1941 došlo k zintenzivnění kontrapropagandy (ilegální tisk, šeptaná propaganda, poslech zahraničního rozhlasu) a k výraznému nárůstu počtu stávek a sabotáží. V hlášení řídící úřadovny pražského gestapa z 20. září 1941 se uvádí, že od 22. června 1941 bylo na území protektorátu provedeno 42 sabotáží a 66 požárů vagonů. Německou válečnou výrobu se snažili čeští obyvatelé protektorátu narušit v duchu hesla: Pracuj pomalu! (In GEBHART J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 26-27.)

³⁶⁵ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 10.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 20.

sabotážní akce, a tím je posilován pasivní odpor“³⁶⁷. Média však o těchto protiněmeckých náladách neinformovala.

7.1 Předpoklady pro informování o dění na východní frontě

V době, kdy Německo zaútočilo na Sovětský svaz, byla veškerá protektorátní média už třetím rokem kontrolována nacistickou správou a podrobována systematické cenzuře. Existoval zde složitý systém cenzurních orgánů, který měl za úkol jediné: upravovat mediální obsahy tak, aby sloužily ve prospěch režimu. Propaganda byla klíčovým nástrojem k formování veřejného mínění.

V čele nejvýznamnějších státních deníků už stáli tzv. aktivističtí novináři, kteří důsledně propagovali národně socialistické myšlenky a v mnohém se dokonce „snažili „přetrumfovat“³⁶⁸ oficiální protektorátní establishment“³⁶⁹. V čele Venkova stál Rudolf Halík³⁷⁰, v čele Večerního Českého slova Emanuel Vajtauer, v čele Poledního listu Karel Werner. Ze sledovaných periodik tvořily výjimku Lidové noviny, v jejichž čele od roku 1940 až do 1. července 1941 stál, pro nacistický režim poněkud problematický, František Šelepa³⁷¹. Prvního července 1941 ho vystřídal mnohem spolehlivější Leopold Zeman³⁷², kterého lze rovněž počítat mezi aktivistické novináře.

³⁶⁷ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 b, s. 21.

³⁶⁸ To se týkalo zejména úvodníků. Ze zápisu tiskové konference von Wolmara z 22. 6. 1941 totiž vyplývá, že úvodník byl především projevem českého novinářského aktivismu.: „Český novinář musí nyní prokázat svou vyspělost. ... Úvodníky musejí být úplně samostatné. Odvolávejte se méně na německé hlasy, ale více setrvávejte při vlastním posuzování situace.“ (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941.)

³⁶⁹ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 b, s. 19.

³⁷⁰ HALÍK, Rudolf. Český novinář a politik. * 25. 10. 1881 Jiřice, † 27. 10. 1960 Praha. Původním povoláním učitel, od r. 1918 redaktorem agrárního tisku, od r. 1918 členem Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu. V dubnu 1938 spolu s Františkem Kahánkem pověřen vedením Venkova. Od 15. 3. 1939 vedl Venkov sám až do r. 1944, kdy ho ve funkci nahradil Vladimír Krychtálek. Po válce byl zatčen a odsouzen za kolaboraci. Nejprve k osmnácti měsícům, v roce 1948 pak ještě k deseti letům. 1952 amnestován.

³⁷¹ ŠELEPA, František. Český novinář a překladatel. * 15. 2. 1887 Kroměříž, † 4. 4. 1945 Brno. Od r. 1911 do r. 1919 zaměstnancem *Národních listů*, od r. 1919 zaměstnancem Lidových novin v Brně, 1919-1927 a 1929-1937 odpovědným redaktorem brněnských *Lidových novin*, 1937-1940 působil v pražské redakci *Lidových novin*, 1940-1941 šéfredaktorem brněnských *Lidových novin*. Funkci musel opustit, protože odmítl posluhovat okupantům. V roce 1942 byl odpovědným redaktorem brněnských *Lidových novin*. (In KÖPPOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 118.)

³⁷² ZEMAN, Leopold. Český novinář, držitel ceny Karla Lažnovského a člen České ligy proti bolševismu * 10. 1. 1901 Třebíč na Moravě, † nezjištěno. 1924 až 1926 zaměstnán v týdeníku *Sport, Kurýr a Lidové noviny*. 1926 až 1928 sportovním a soudním redaktorem *Lidových novin*, 1934-1940 sportovní redaktor *Moravské orlice* a *Moravských novin*, 1938 až 1940 odpovědným redaktorem *Moravské orlice*. Od 1. 7. 1940 šéfem redakční služby v *Lidových novinách*. Od 1. 7. 1941 do dubna

Rozhodující vliv na utváření mediálního obsahu mělo oddělení pro kulturní politiku při Úřadu říšského protektora, zejména pak tiskové konference, které nejčastěji vedl Wolfgang Wolfram von Wolmar. Na těchto konferencích dával Wolmar šéfredaktorům protektorátního tisku podrobné pokyny, jakým způsobem v danou chvíli utvářet zpravodajství a jakým způsobem události komentovat. Řídit se jeho pokyny bylo závazné.

Protektorátní listy se také musely řídit směrnicemi, které stanovoval Souborný přehled pro tiskovou přehlídku.

7.2 Interpretace útoku na Sovětský svaz

Plány na usměrňování médií stran operace Barbarossa se rodily několik měsíců dopředu. Svědčí o tom deníkové zápisy Josepha Goebbelse, v nichž se útokem na Sovětský svaz a podobou propagandy s ním spojenou zaobírá dlouho před samotnou invazí. První zmínku lze najít v zápisu z 29. března 1941. Sovětský svaz je tu označen zkratkou R.³⁷³ „*Velká operace pak přijde později: proti R. Je co nejpečlivěji utajována, jen málokdo o ní ví. Bude zahájena rozsáhlou přepravou jednotek na Západ. Směřujeme podezření do všech stran, jenom ne na Východ. Je připravována klamná operace proti Anglii, pak se to však bleskově obrátí a jde se na to. Ukrajina je výbornou obilnicí. Jsme-li tam, pak můžeme vydržet dlouho.*“³⁷⁴

Už v tento okamžik si Goebbels zároveň načrtává budoucí podobu protisovětské propagandy. „*Psychologicky představuje celá záležitost několik problémů. Paralela s Napoleonem atd. Ale to lehce překonáme antibolševismem. A otázka pobaltských států a Finska pak bude také jasná. (...) Odvedeme zde svůj mistrovský kousek. Hlavní věcí je, že se to dalo do pohybu. (...) To znamená zachovat pevné nervy a klidnou hlavu. A vše pečlivě připravit. Večer jsem ještě dlouho pracoval,*“³⁷⁵ poznamenal si říšský ministr propagandy.

S blížící se invazí v jeho denících narážek na Sovětský svaz přibývalo, což svědčí o stále horlivějších přípravách německé propagandy. „*Operace Barbarossa*

1945 šéfredaktorem *Lidových novin*. Po válce byl na dva a půl roku odsouzen pro kolaboraci. (In KÖPPOVÁ, B. a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*, s. 123.)

³⁷³ Německá propaganda spíše než s označením Sovětský svaz pracovala se značně zjednodušeným označením Rusko. Odtud je také odvozena Goebbelsova zkratka.

³⁷⁴ GOEBBELS, Joseph. *Deníky 1940-1942*. Sv. 3, Praha: Naše vojsko, 2010, s. 159.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 160.

*pokračuje. Nyní nasazuje první velkou klamnou vlnu. Je zmobilizován celý státní a vojenský aparát. O skutečných důvodech je informováno jen několik lidí. (...) To vše stojí hodně času, námahy, lidí a peněz, ale vyplatí se to. (...) Nastanou teď velmi vzrušující dny. Ale mají také znovu prokázat suverénní dokonalost naší propagandy,*³⁷⁶ stojí například v zápisu z 31. května 1941.

Týden před útokem se už jen pilovaly detaily: „*Celá procedura má probíhat následovně: půjde zcela jinou cestou, než je obvyklé a tentokrát nasadíme jiný váleček: nebudeme polemizovat v tisku, zahálíme se hlubokým mlčením a v den X jednoduše udeříme. Naléhavě vůdci rozmlouvám, aby na tento den svolával Reichstag. Pak se celý klamný systém zhroutí. Souhlasí s mým návrhem přečíst provolání v rozhlasu. Už tiskneme letáky ve velkém stylu. Tiskaři a baliči žijí v ústraní až do vypuknutí akce.*³⁷⁷ *Takto je utajení absolutně bezpečné. (...) Společná cesta s Ruskem byla vlastně skvrnou na našem čestném štítu. Ta bude nyní smyta. (...) Náš propagandistický aparát čeká. Všichni odvedeme parádní kousek,*³⁷⁸ zapsal si Goebbels do deníku 16. června 1941.

Snaha odvrátit pozornost od Sovětského svazu neprobíhala jen navenek vůči západním mocnostem, ale soustředila se i na samotné obyvatelstvo třetí říše. Ministr propagandy například přistoupil ke změnám rozhlasového programu, který z velké části zaplnila zábavní složka. Byl také zrušen zákaz tanečních zábav, který platil od 6. dubna 1941.³⁷⁹ Pro všechna média zároveň platil zákaz informování o Sovětském svazu.³⁸⁰

Sledovaná protektorátní média v duchu požadavků říšského ministra propagandy do poslední chvíle prezentovala Sovětský svaz jako německého strategického partnera. Ještě 18. června 1941 se lze ve Večerním Českém slově například dočíst, že britský velvyslanec usilující o spojení se Sovětským svazem „*při nejlepší vůli nemohl překonat Stalinův chladný odpor*“³⁸¹ a že „*Rusko dělá svou*

³⁷⁶ GOEBBELS, J., *Deníky 1940-1942*. Sv. 3, s. 192.

³⁷⁷ 19. června 1941 tyto tiskaře uzavřelo v tiskárně na Goebbelsův rozkaz gestapo. Jednalo se o preventivní opatření, které mělo zajistit, že až do útoku neuniknou žádné informace. Tiskaři byli podle Goebbelse zaopatřeni a bylo jim také poskytnuto lože. In: GOEBBELS, J., *Deníky 1940-1942*. Sv. 3, s. 206.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 203.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 199.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ NESG. Londýn zklamán Moskvou. *Večerní České slovo*, 18. 6. 1941, roč. 23, č. 141, s. 1.

*politiku bez ohledu na zájmy Anglie a nechce se dát zatáhnout do anglických kolejí.*³⁸²

O to překvapivěji pak působily titulky na prvních stranách Poledního listu, Venkova, Večerního Českého slova i Lidových novin bezprostředně po útoku na Sovětský svaz, kde se oficiální rétorika radikálně proměňuje: „*Společně s rumunskou a finskou armádou do velkého boje. Zbraní proti bolševické zradě. Súčtování s anglosaským komplotem. Říšská armáda spolu s finskými a rumunskými kamarády uskutečňuje na záchranu Evropy před bolševickým nebezpečím co do rozpětí a rozsahu největší nástup, jaký kdy svět viděl.*“³⁸³ nebo „*Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. Na rozkaz Vůdcův branný nástup Říše, Rumunska a Finska proti zrádné politice sovětské, spřažené s britskými plutokraty*“³⁸⁴ nebo „*Od Severního mysu až po Černé moře válečná fronta proti bolševismu*“³⁸⁵.

Podobu protektorátních deníků v prvních dnech bojů a způsob informování o německém útoku na Sovětský svaz utvářely zejména tiskové konference a na nich udílené pokyny Wolfganga Wolframa von Wolmara. O tom, jak velkou důležitost přikládala protektorátní správa v otázce Sovětského svazu právě zkonsolidování jednotného mediálního postupu, svědčí zejména fakt, že byly tyto konference po útoku pořádány téměř každý den (viz Příloha III, s. 217), zatímco obvyklá frekvence byla přibližně týdenní³⁸⁶.

22. června 1941, tedy v den útoku, se konaly tiskové konference dokonce dvě. Na první z nich, v 9 hodin ráno, byli přítomní šéfredaktoři informováni pouze o tom, že Říše za svítání vstoupila do válečného stavu se Sovětským svazem. V 17:30 se konala tisková konference druhá.

Na té už Wolmar přednesl konkrétní požadavky, jak má protektorátní tisk o útoku informovat: „*Německo se přes ideologické protivy snažilo dosíci vyrovnání se Sověty, poněvadž posuzovalo otázky vzájemného poměru se stanoviska státních nezbytností a věřilo v čestné, mírové a konstruktivní tendence. (...) Sověty však (...)*

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ ČTK. Zbraní proti bolševické zradě. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1.

³⁸⁴ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1.

³⁸⁵ ČTK. Od Severního mysu až po Černé moře válečná fronta proti bolševismu. *Lidové noviny*, 22. 6. 1941, roč. 49, č. zvláštní vydání, s. 1.

³⁸⁶ KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 488-491.

provozovaly dvojakou hru a čekaly na chvíli, až bude Německo oslabeno, aby mohly proti němu vystoupit. (...) Hlavní je vyložit bolševickou praxi a poukázat na to, že bolševici čekali jen na oslabení Německa jako na vhodný okamžik, aby mu mohli zákeřně vpadnou do zad.“³⁸⁷ Zároveň měl protektorátní tisk zdůraznit sílu postupující německé armády a solidárnost Itálie, Rumunska, Finska a Slovenska.³⁸⁸

Skutečnost, že protektorátní tisk oficiální rétoriku prezentovanou Wolmarem opravdu převzal³⁸⁹, potvrzují už titulky zpráv následujícího dne: „Zasloužená odplata za zradu Moskvy“³⁹⁰, „Itálie plně solidární s Říší“³⁹¹, „Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry“³⁹² nebo „Zničující útok na Sovětské letiště“³⁹³ nebo „Demaskovaný bolševismus“³⁹⁴.

Při interpretaci útoku přitom veškerý protektorátní tisk vycházel z prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu, diplomatické nóty říšské vlády vládě sovětské a prohlášení státního prezidenta Emila Háchy. Ve všech sledovaných denících byly první dva dokumenty otištěny bezprostředně po útoku. Prohlášení Adolfa Hitlera si obyvatelé protektorátu mohli přečíst už v den útoku například ve zvláštním dvoustránkovém vydání Lidových novin. Ve Večerním Českém slově a Poledním listě se všechny dokumenty objevily v pondělí 23. června 1941, ve Venkově pak o den později, protože v pondělí tento list nevycházel. Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy pak všechny sledované listy přinesly 24. června 1941.

Hitlerovu prohlášení věnovaly všechny listy téměř celou stranu 1. Večerní České slovo „zastřešilo“ Hitlerovo prohlášení k německému národu a německou nótu Sovětům jediným titulkem, a to: „Zbrání proti bolševické zradě“, a část obou dokumentů vedlo přetahem na stranu 2. Polední list uveřejnil oba dokumenty odděleně: na straně 1 a 2 prohlášení k německému národu pod titulkem „Vůdce o

³⁸⁷ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941.

³⁸⁸ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941.

³⁸⁹ Na Wolmarově tiskové konferenci 23. 6. 1941 byl postup protektorátních médií stran SSSR oficiálně oceněn. Vystoupil zde vedoucí oddělení pro kulturní politiku Karl Alex von Gregory a „vyjádřil plnou spokojenost s výkonem českých žurnalistů“ (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 23. 6. 1941.). Wolmar se k ocenění připojil.

³⁹⁰ ČTK. Zasloužená odplata za zradu Moskvy. *Pondělní list*, 1. a 2. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 2.

³⁹¹ ČTK. Itálie plně solidární s Říší. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 2.

³⁹² ČTK. Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4.

³⁹³ ČTK. Zničující útok na sovětské letiště. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4.

³⁹⁴ tz. Demaskovaný bolševismus. *Pondělní Lidové noviny*, 23. 6. 1941, roč. 49, č. 314, s. 1.

nástupu proti Sovětům“ (pokračování zprávy ze strany 1 na straně 2 pak pod titulkem „*Vůdce k německému národu*“), německou nótu Sovětům až na straně 3, 4 a 5 pod titulkem „*Německá nóta Sovětům*“. Umístění obou dokumentů ve Venkově bylo podobné jako u Poledního listu: Téměř celá strana 1 byla věnována prohlášení k německému národu pod titulkem „*Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu*“ a německá nóta Sovětům se objevila až na straně 3 a 4 pod titulkem „*Rusko bylo vždy pohotové vpadnout Německu do zad*“. Lidové noviny Hitlerovo prohlášení k německému národu otiskly nejprve ve zvláštním vydání pod titulkem „*Vůdcovo svolání k německému národu*“³⁹⁵. Tento materiál zabíral prakticky celé vydání. O den později se na stránkách Pondělních Lidových novin objevil znovu pod zastřešujícím titulkem „*Válečná fronta proti bolševismu*“³⁹⁶, projev začínal na titulní straně a byl veden přetahem na stranu 2. Zde na něj pak navazovala německá nóta Sovětům s titulkem „*Nota zahraničního úřadu sovětské vlády*“³⁹⁷, jejíž text pokračoval ještě na dvou následujících stranách. Navzdory mírně odlišným titulcům a umístění v rámci listů byly tyto materiály ve všech novinách zcela totožné.

Doslovný přepis prohlášení státního prezidenta Emila Háchy bylo uveřejněno samostatně, a to ve všech případech na titulní straně. Ve Večerním Českém slově pod titulkem „*Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy*“, v Poledním listu pod titulkem „*V klidu a kázni pracovat!*“, ve Venkově pod titulkem „*Historické sčítování s bolševismem*“ a v Lidových novinách pod titulkem „*Prohlášení st. prezidenta Dr. Háchy*“. V Lidových novinách, ve Venkově a Večerním Českém slově byl Háchův projev navíc doplněn dovětkem redakce, který se s Háchovými myšlenkami ztotožňuje.

7.2.1 Prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu

Změna v zahraničně-politické orientaci německé říše předpokládala po dlouho deklarovaném přátelství se Sovětským svazem nový propagandistický veletuč, čehož si byl Hitler dobře vědom. V knize *Mein Kampf*³⁹⁸ k takto radikální proměně postojů

³⁹⁵ ČTK.. Vůdcovo svolání k německému národu. *Lidové noviny*, 22. 6. 1941, roč. 49, č. zvláštní vydání, s. 1-2.

³⁹⁶ ČTK. Válečná fronta proti bolševismu. *Pondělní Lidové noviny*, 23. 6. 1941, roč. 49, č. 314, s. 1-2.

³⁹⁷ ČTK. Nota zahraničního úřadu sovětské vlády. *Pondělní Lidové noviny*, 23. 6. 1941, roč. 49, č. 314, s. 2-4.

³⁹⁸ Česky *Můj boj*. Stěžejní dílo národně socialistického světového názoru sepsané Adolfem Hitlerem v letech 1925-1926 během jeho internace v pevnosti Landsberg. Kromě autobiografických prvků

ve světle propagandy ostatně poznamenává: „Žádná změna se nikdy nesmí týkat obsahu toho, co se propaguje, nýbrž musí vyjadřovat vždy totéž. Heslo musí být osvětlováno ze všech stran, avšak na konci toho všeho musí být zase totéž heslo. Pouze tak může propaganda působit jednotně a celistvě.“³⁹⁹

Stejně jako v případě uzavření paktu o neútočení, se tedy Hitler snažil o zachování kontinuity s předchozím vývojem. V začátku prohlášení k německému národu⁴⁰⁰ tedy Hitler tuto návaznost vytváří, tím, že se vyznává, jak nesmírně obtížné pro něj bylo mlčet o tak zásadních změnách německo-sovětských vztahů: „Národe německý! Těžkými starostmi byl jsem tísněn, po celé měsíce jsem byl odsouzen k mlčení, nyní nadešla hodina, ve které konečně mohu promluvit otevřeně.“⁴⁰¹

Tím vytváří zdání, že k žádné zásadní proměně říšského postoje vlastně nedošlo, že pouze nastal čas, aby se publikum seznámilo se skutečnostmi, které mu od uzavření paktu o neútočení zůstávaly ze strategických důvodů skryté. Vývoj německo-sovětských vztahů tak dostává logický, kontinuální ráz.

Tímtež způsobem vysvětluje Hitler v prohlášení i fakt, že to byl právě on, kdo v roce 1939 inicioval vznik paktu o neútočení: „Bylo to tedy v srpnu roku 1939 pro mne těžkým sebezapřením, když jsem svého ministra poslal do Moskvy, aby se tam pokusil pracovat ke zmaru britské obkličovací politiky proti Německu.“⁴⁰²

Následuje argumentace pro samotný útok, která je v duchu Hitlerových teorií o úloze propagandy při ovládnutí mas, především nutnou identifikací nepřítele⁴⁰³: „Nikdy neměl německý národ nepřátelských pocitů proti národům Ruska. Ale déle dvou desetiletí se židovsko-bolševičtí držitelé Moskvy pokoušeli, aby roznítili požár nejenom v Německu, nýbrž v celé Evropě. Německo se nikdy nepokoušelo svůj národně socialistický názor světový přenést do Ruska, ale židovsko-bolševičtí držitelé moci v Moskvě se houževnatě pokoušeli, aby našemu a ostatním evropským

kniha obsahuje především základní teze nacistické ideologie (vůdcovský princip, antisemitismus, rasová teorie, eugenika, sociální darwinismus aj.) a vizi budoucnosti německého národa.

³⁹⁹ HITLER, A., *Můj boj*, s. 134.

⁴⁰⁰ Hitlerovo provolání k německému národu přečetl na vůdcův rozkaz Joseph Goebbels 23. 6. 1941 v půl šesté ráno. Prohlášení vysílaly všechny německé stanice. (In ČTK. Zasloužená odplata za zradu Moskvy. *Pondělní list*, 1. a 2. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 2.)

⁴⁰¹ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2.

⁴⁰² Tamtéž.

⁴⁰³ HITLER, A., *Můj Boj*, s. 128-135.

*národům naoktrojovali své panství, a to nejenom duševně, nýbrž také hlavně vojensko mocensky.*⁴⁰⁴ Obraz nepřítele je ještě dotvořen a zároveň podpořen konstatováním, že sovětský režim vede jen k totální bídě a celkovému zubožení obyvatelstva.

V samém závěru svého projevu k německému národu vůdce publiku nabízí nové východisko pro interpretaci mezinárodních událostí: *„úkolem této fronty není tudíž jen ochrana zemí, nýbrž zabezpečení Evropy a tím spása všech.*“⁴⁰⁵

7.2.2 Diplomatická nota říšské vlády vládě sovětské

V diplomatické notě říšské vlády vládě sovětské pak byla německá agrese prezentována jako *„vynucené vojenské protiopatření vyvolané nesnesitelnou hrozbou na německých východních hranicích“*⁴⁰⁶ a měla být veřejností chápána jako *„preventivní křížová výprava“*⁴⁰⁷ *proti bolševismu*⁴⁰⁸. Sovětský svaz byl nařčen z toho, že se za zády Německa snažil spojit s Velkou Británií. Plánovitě prý přesouval své vojenské síly k německým hranicím a neustále je překračoval, čímž Německo přímo ohrozil. Tato obvinění však byla německou propagandou vykonstruovaná. Stalin svému spojenci do poslední chvíle důvěřoval. *„Nedbal varování, která přicházela ze zahraničí, označoval je za propagandu, spoléhal na sovětsko-německý pakt o neútočení a nevěřil, že Německo v dohledné době na SSSR zaútočí.*“⁴⁰⁹

7.2.3 Prohlášení státního prezidenta Emila Háchy

Hitlerovo prohlášení k německému národu a notu říšské vlády vládě sovětské ve všech listech doplňuje doslovný přetisk prohlášení státního prezidenta Emila Háchy, v němž Hácha vyslovuje loajalitu Říši⁴¹⁰: *„Jsme přesvědčeni, že vždy vítězná*

⁴⁰⁴ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2.

⁴⁰⁵ Tamtéž.

⁴⁰⁶ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 7.

⁴⁰⁷ V tomto smyslu měli psát i čeští žurnalisté. Na tiskové konferenci Wolfganga Wolframa von Wolmara 23. 6. 1941 obdrželi instrukci, aby informovali v tom smyslu, že *„se nejedná o čistě vojenský konflikt německo-ruský, ale o vzepětí evropské fronty proti bolševismu, kterou vede Německo“* (NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 23. 6. 1941.).

⁴⁰⁸ GEBHART J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 7.

⁴⁰⁹ ČAPEK, Vratislav. *Světové dějiny II*. Praha: Fortuna, 1993, s. 178.

⁴¹⁰ Tohoto projevu loajality se snažil Hácha využít k prosazení ústupků z německé strany. V pátek 27. června se setkal s říšským protektorem Konstantinem von Neurathem, aby s ním jednal o osudu zatčených a internovaných, o upuštění od odvetných opatření říšské správy nebo o reorganizaci vlády.

vojska Velkoněmecké říše, která včera nastoupila svůj pochod, v několika málo dnech ukáží celému světu, co se skrývá za hlučnou fasádou bolševismu.“⁴¹¹ Zároveň formuluje nový úkol českého národa v rámci Říše: „Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná národní povinnost – v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném⁴¹², na zásobovacím a výzbrojním plánu Velkoněmecké říše.“⁴¹³

Háchův projev je ve třech ze čtyř sledovaných periodik doplněn dovětkem redakce, jehož zřetelnou funkcí je potvrdit Háchova slova jako oficiální stanovisko české veřejnosti. Tyto dovětky se sice v jednotlivých periodikách formálně lišily, avšak jejich obsah byl v zásadě identický. Ve Večerním Českém slově se čtenáři například dočetli, že „na domácí frontě práce musí každý účinně prokázat svou loajalitu k říši“⁴¹⁴, ve Venkově, že: „projev státního prezidenta (...) vyjadřuje naprosto a souhlasně stanovisko a přesvědčení českého národa, jehož převážná většina velmi důrazně, nesmlouvavě a jednotně vždy byla proti bolševismu“⁴¹⁵.

Nejdelší byl dovětek v Lidových novinách, kde měl délku a formu komentáře, který graficky navazoval na Háchovo prohlášení, byl od něj oddělen jen datem a zkratkou autora *od*. Čtenáři se v něm mimo jiné dočetli, že: „Stanovisko českého národa u příležitosti této významné fáze světového konfliktu je určeno třemi základními skutečnostmi: 1. Osvědčeným realismem a střízlivým postojem klidného pozorovatele, odhodlaného překonati v pilné práci svízele doby, 2. Stále vřelejším oceňováním rozhodnutí státního prezidenta dr. Emila Háchy, jež ochránilo na rozdíl od většiny evropských krajin Čechy a Moravu od přímých válečných hrůz, 3. Pevnou vírou, že z konečného uspořádání současného bojového střetnutí vzejde spravedlivý, sociální, hospodářský a národnostní řád v nové Evropě a v přebudovaném světě.“⁴¹⁶

Ani jeden z jeho požadavků však nebyl německou stranou vyslyšen. (In PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 305-307.)

⁴¹¹ ČTK. Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy. *Večerní České slovo*, 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146, s. 1.

⁴¹² Protektorát Čechy a Morava se měl dle Hitlerových směrnic stát ekonomickou základnou pro vedení války na východě. (In GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 46.)

⁴¹³ ČTK. Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy. *Večerní České slovo*, 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146, s. 1.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ ČTK. Historické súčtování s bolševismem. *Venkov*, 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1.

⁴¹⁶ *od*. Prohlášení st. prezidenta Dr. Emila Háchy. *Lidové noviny*, 24. 6. 1941, roč. 49, č. 316, s. 1.

7.3 Protisovětská kampaň

Pouhé předkládání pravd, hodnot a postojů propagandě k tomu, aby byla v dlouhodobém měřítku efektivní, nestačí. Je třeba, aby si publikum „propagované“ především vstúpilo, aby si ho zapamatovalo, rozumělo mu a posléze ho i přijalo za vlastní.⁴¹⁷ Tutéž koncepci prosazoval i Adolf Hitler: „*Vnímavost velké masy je velmi omezená, schopnost porozumění malá, zapomnětlivost však velká. Vzhledem k těmto skutečnostem se musí účinná propaganda omezit vždy pouze na velmi málo bodů a tyto heslovitě opakovat tak dlouho, až určitě i ten poslední mezi adresáty si dokáže představit, oč jde. (...) Vytrvalost je v tomto případě, stejně jako u mnoha jiných věcí na světě, prvním a nejdůležitějším předpokladem úspěchu*“⁴¹⁸.

V tomto duchu byla po útoku utvářena i další protisovětská kampaň. Charakteristický pro ni byl zejména značný radikalismus, tedy neustálé opakování ostře formulovaných hesel (*bolševická zrada, rudá dýka v zádech Evropy, bolševický teror* aj.), koncentrace na nepřítele a jeho důsledná identifikace a demonizace (*plutokratičtí a komunističtí Židé, bolševický mor*), zjednodušování a zacílení na emoční sféru publika.⁴¹⁹

Vzhledem k významným protiněmeckým náladám, které útok na Sovětský svaz ještě vystupňoval, nabyla protisovětská kampaň doslova monstrózního⁴²⁰ charakteru. V prvních týdnech bojů na východě události nově otevřené fronty dokonce zatlačily na stránkách sledovaných periodik do pozadí události západních bojišť. V Poledním listu, Večerním Českém slově, Venkově i Lidových novinách plnily po celé sledované období informace o vývoji na východě pravidelně téměř celou stranu jedna i dvě.

⁴¹⁷JOWETT, G. S.; O'DONNELL, V., *Propaganda and Persuasion*, s. 6.

⁴¹⁸HITLER, A., *Můj Boj*, s. 131-133.

⁴¹⁹GEBHART, Jan. *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*. In *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1, s. 9-10.

⁴²⁰Na přelomu června a července 1941 zahájila protektorátní správa například nebývale mohutnou kampaň „V“ jako victoria, vítězství, která měla být symbolem konečného vítězství německého národa. „Véčka“ zaplavila nejen stránky tisku (Redaktoři například vymýšleli zprávy a titulky tak, aby v nich všechna slova začínala písmenem „V“, jako: Vedení Vírou Ve Vůdce Věříme Všichni Ve Vítěznou Válku Velkoněmecka. „Véčka“ se také tiskla jako barevné pozadí strany přes celou její výšku.), plakáty, městskou hromadnou dopravu, objevila se dokonce i v ulicích. Obrovské bílé „V“ bylo namalováno na dláždění Staroměstského náměstí, další bylo reflektorem promítáno nad Petřín. (In GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 b, s. 22, též UHLÍŘ, Jan Boris. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005, s. 56, též GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B. a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 116.)

Kromě toho jim byl ve většině případů věnován i úvodník. Sedm příspěvků týkajících se právě východního bojiště v jediném vydání novin, nebylo žádnou výjimkou (viz Příloha II, s. 197-216). Skutečnost, že zprávy o východním nepříteli dennodenně plnily titulní strany, nebyla náhodná. V souladu s Hitlerovou teorií o vytváření skutečně účinné propagandy byla kvantita zpráv projevem snahy upevnit nově nabyté postoje publika vůči Sovětskému svazu.

Stejnou funkci plnila i důsledná interpretace všech kroků, které Sovětský svaz po německé agresi podnikl. Například skutečnost, že prakticky ihned po německém útoku, nabídly západní mocnosti, zejména Velká Británie, Stalinovi pomoc, využil protektorátní tisk pohotově k tomu, aby ji prezentoval jako další důkaz sovětské zrady.

Na tiskové konferenci dne 24. června 1941 byli šéfredaktoři protektorátního tisku srozuměni s tím, jak mají o britsko-sovětských rozhovorech informovat: *„Důkazem správnosti počínání Adolfa Hitlera (...) je nynější reakce Anglie. Churchillova řeč je výbuchem vzteku a nenávisti kvůli tomu, že je mu nyní dokonale jasné, které příležitosti při řízení poměrů mezi Anglií a Sověty v září 1939 byly opomenuty. Churchill si celý život přál konflikt mezi Německem a Ruskem, protože když dva válčí, třetí nezúčastněný se směje. Moskva ze stejného důvodu chtěla německou válku s Anglií.“*⁴²¹

V tisku pak byla britsko-sovětská jednání o den později zobrazena zcela v souladu s Wolmarovými pokyny: *„Odhalení bolševistických zrádců a bleskurychlá německá protiakce zavdala, jak se ani jinak nedalo čekat, samozřejmě také plutokratickému válečnému zločinci Churchillovi podnět k okamžitému demaskování. V řeči, která byla jako obvykle promísena nejsprostšími pomluvami a nejrzejším haněním německého národa, přiznal exponent mezinárodní plutokracie otevřeně nejužší komplot s mezinárodním bolševismem a přislíbil krvavým násilným vládcům Kremlu ze strany ‚demokracie‘ veškerou jen možnou pomoc.“*⁴²²

A dále: *„V další části své řeči přiznal Churchill otevřeně, jakým rafinovaným způsobem již po dlouhou dobu londýnští a moskevští váleční zločinci provozovali svoji dosud opatrně skrývanou potměšilou souhru. ‚Vskutku,‘ prohlásil Churchill*

⁴²¹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 24. 6. 1941.

⁴²² ČTK. Světová plutokracie dává bolševismu záruky. *Venkov*, 25. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 2.

*doslova, „dal jsem Stalinovi jasně a co nejpřesněji na srozuměnou, co přijde. Varoval jsem ho a mohu jen doufat, že tyto výstrahy nezůstaly nepovšimnuty.“*⁴²³

Takřka totožný článek se objevil téhož dne také ve Večerním Českém slovu na straně 2 pod titulkem: „Churchill doznává svůj komplot s krvavými vládci Kremlu: Anglie slibuje Rusku pomoc“.⁴²⁴ Polední list sice tuto zprávu nepřinesl, na stranu 2 však zařadil rozsáhlou analýzu důkazů tajné britsko-sovětské spolupráce pod titulkem „Důkazy viny licoměrníků z Kremlu“⁴²⁵. O tomtéž informovaly i Lidové noviny například v článku s titulkem „Propaganda a politická agitace sovětské vlády“⁴²⁶ nebo v krátké zprávě „Záludná hra zahájena už před rokem“.⁴²⁷ Důraz na utajení sovětsko-britské spolupráce nebyl náhodný. Tajuplnost jako taková se totiž podle Hannah Arendtové pro propagandu stala „prvním kritériem výběru témat“.⁴²⁸ Skryté jevy totiž vypadají samy od sebe významnější, bez ohledu na svou skutečnou závažnost. „V očích mas pak získávají pověst o to většího realismu, neboť se zmiňují o skutečných okolnostech, jejichž existence je zastírána.“⁴²⁹

Polední list pak v úvodníku na straně 1 o den později zařazuje sovětsko-britské rozhovory o spolupráci do širšího rámce: „Dnes se bolševici dohodli s Anglií a stojí v jednotné frontě s plutokraty. (...) Je proto pochod německých vojsk do Ruska integrální součástí boje proti Anglii. Není to válka německo-ruská, je to boj evropské civilizace proti bolševickému moru“⁴³⁰.

Stejná myšlenka se téhož dne objevila i v úvodníku na titulní straně Lidových novin: „Majíc zákon činu v rukou, neponechalo volbu chvíle v rukou bolševických držitelů moci, nýbrž předešlo jejich pikle tak, aby zajistilo tyl bojující Říše, pro konečný úder do plutokratické ostrovní říše na západě. Dokumentárně odhalené záludné dorozumění mezi londýnskými a moskevskými držiteli moci dokazuje, že v této válce byla Moskva exponentem britské rozkladné politiky. Proto je včasné

⁴²³ Tamtéž.

⁴²⁴ NESG. Churchill doznává komplot s krvavými vládci Kremlu: Anglie slibuje Rusku pomoc. *Večerní České slovo*, 25. 6. 1941, roč. 23., č. 147, s. 2.

⁴²⁵ NESG. Důkazy viny licoměrníků z Kremlu. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 25. 6. 1941, roč. 15, č. 173, s. 2.

⁴²⁶ ČTK. Propaganda a politická agitace sovětské vlády. *Lidové noviny*, 24. 6. 1941, roč. 49, č. 317, s. 1.

⁴²⁷ ČTK. Záludná hra zahájena už před rokem. *Lidové noviny*, 25. 6. 1941, roč. 49, č. 319, s. 2.

⁴²⁸ ARENDOVÁ, Hannah. *Původu totalitarismu*, Praha: Oikoymenh, 2000, s. 485.

⁴²⁹ Tamtéž, 488-489.

⁴³⁰ NESG. Evropa se zbavuje ohniska všech rozvratů. *Polední list*, 1. vydání, 25. 6. 1941, roč. 15, č. 173, s. 1.

*zničení tohoto posledního nebezpečí na evropském kontinentě nezbytnou podmínkou vítězného zakončení války, a tažení proti bolševismu je součástí celkového boje proti britské plutokracii.*⁴³¹

A další den Venkov v úvodníku Václava Tannenbergera⁴³² na straně 1 shrnuje: „*Avšak jako v předešlých případech, činí nové přátelství anglo-sovětské dojem spolupráce chromého s kulhavým. Anglie nemůže sovětům pomoci, protože je na tom sama velmi špatně, a libuje si, ovšem neodůvodněně, že místo ní jsou bití bolševici, a sověty stojí také na hliněných nohách. (...) Chromý se opřel o kulhavého a nezbytný konec bude ten, že padnou oba.*“⁴³³

Přibližně od začátku druhého týdne po útoku, přebírají funkci formování veřejného mínění ve všech periodikách především zprávy Nejvyššího velitelství říšské branné moci přímo z bojiště, které informují o úspěšných postupech německých vojsk na východní frontě:

„*Rudé armádě přisouzeny velmi špatné vyhlídky*“⁴³⁴, „*Drtivé porážky rudých armád*“⁴³⁵, „*Kolem obklíčených ruských armád kruh se svírá*“⁴³⁶, „*Úspěšné boje na celé východní frontě*“⁴³⁷, „*Dvě rudé armády u Bialystoku musí se vzdát nebo budou zničeny*“⁴³⁸ atp. V žádné z těchto zpráv z dění na východě se neobjevuje zmínka o tom, že by Německo a jeho spojenci utrpěli významnější ztráty. Naopak, téměř všechny titulky ujišťují publikum o úspěchu německé armády a jejích spojenců a o jejich společném brzkém vítězství.

⁴³¹ zet. Fronta proti bolševismu. *Lidové noviny*, 26. 6. 1941, roč. 49, č. 320, s. 1.

⁴³² U naprosté většiny zkoumaných příspěvků nelze určit konkrétního autora. Zprávy jsou často signovány například pouze zkratkou zpravodajské agentury, v mnoha případech ale nejsou označeny vůbec. Výjimkou jsou právě úvodníky, pod něž se autor obvykle podepisoval celým jménem.

⁴³³ TANNENBERGER, Václav. Chromý spoléhá na kulhavého. *Venkov*, 27. 6. 1941, roč. 36, č. 148, s. 1.

⁴³⁴ NESG. Rudé armádě přisouzeny velmi špatné vyhlídky. *Večerní České slovo*, 26. 6. 1941, roč. 23, č. 148, s. 1.

⁴³⁵ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Drtivé porážky rudých armády. *Večerní České slovo*, 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1.

⁴³⁶ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Kolem obklíčených ruských armád kruh se svírá. *Polední list*, 3. vydání, 1. 7. 1941, roč. 15, č. 179, s. 1, též ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*, 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1.

⁴³⁷ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Kolem obklíčených ruských armád kruh se svírá. *Polední list*, 3. vydání, 1. 7. 1941, roč. 15, č. 179, s. 1.

⁴³⁸ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Úspěšné boje na celé východní frontě. *Venkov*, 10. 7. 1941, roč. 36, č. 160, s. 1.

⁴³⁹ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Dvě rudé armády u Bialystoku musí se vzdát nebo budou zničeny. *Pondělní Lidové noviny*, 30. 6. 1941, roč. 49, č. 327, s. 1.

7.3.1 Útok na Sovětský svaz a obraz bolševického nepřítele

Důsledná identifikace nepřítele a zároveň jeho systematická démonizace tvořila jeden ze základních rysů německé válečné propagandy. „*Až do konce existence Říše jí dominovala trojčlenná podoba démonizovaného nepřítele: Židé – bolševici – plutokrati. Doprovázely ji stále naléhavější výzvy k fanatickému odporu, zdůrazňující spojitost mezi vojenskou porážkou a biologickou záhubou Němců.*“⁴³⁹

Právě na nutnost neustále nepřítele identifikovat byli šéfredaktoři protektorátních listů důrazně upozorněni na tiskové konferenci Wolfgangem Wolframem von Wolmarem dne 27. června 1941: „*Pouhé označení ‚Rusko‘ není přípustné, (...) spíše se musí užívat názvy ‚Sovětské Rusko‘, ‚Sovětský režim‘, ‚Moskevští držitelé moci‘ nebo ‚Bolševici‘ apod.*“⁴⁴⁰

V knize *Mein Kampf* srovnává Adolf Hitler zobrazení nepřítele za první světové války německou propagandou s propagandou západních mocností a dochází k závěru, že jedinou psychologicky správnou cestou je vylíčit jej v co možná nejstrašlivějším světle⁴⁴¹: „*Válečná propaganda Angličanů a Američanů byla psychologicky správná. Již tím, že národu představovala Němce jako Barbary a Huny, připravovala jednotlivé vojáky na hrůzy války a pomáhala mu vyvarovat se zklamání. Potom i ta nejstrašlivější zbraň, jež byla proti němu použita, se jevila jako potvrzení předchozí osvěty a posilovala také víru ve správnost tvrzení jeho vlády a na druhé straně stupňovala hněv a nenávisť proti zlořečenému nepříteli.*“⁴⁴²

Ve stejném duchu byla formována i propaganda vůči bolševikům⁴⁴³, kteří se po útoku na Sovětský svaz stali vedle Židů největším nepřítelem Říše. Mnohé zprávy z východního bojiště tak Sověty zobrazují především jako nelidské barbary, kteří se

⁴³⁹ GEBHART, J., *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*, s. 11.

⁴⁴⁰ KONČELÍK, J.; KÖPPLOVA, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 368.

⁴⁴¹ Uvést tuto tezi do praxe se protektorátní správa pokusila mimo jiné také instalací výstavy „*Sovětský ráj*“ v únoru 1942. Ta měla občanům protektorátu prezentovat zbídačení obyvatelstva Sovětského svazu, policejní teror, zvlášť židovských držitelů moci a další obrazy bolševické hrůzovlády. V prostorách pražského Výstaviště se nacházely makety zemljánek, mučireň GPU a také ukořistěné ruské zbraně včetně jednoho tanku. (In GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 20.)

⁴⁴² HITLER, A., *Můj boj*, s. 131.

⁴⁴³ O tom, jak silná protibolševická propaganda byla, dobře svědčí skutečnost, že měsíc po útoku na Sovětský svaz vydává kulturní oddělení Úřadu říšského protektora úplný zákaz vydávání ruských a ukrajinských knih, a to včetně emigrantských časopisů a listů. (In POLÁČEK, Václav. *Knihy a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004, s. 112.)

dopouštějí i těch nejhrůznějších násilností: „Dne 24. června ráno byli zahánáni političtí vězňové v sovětské věznici v Lucku na velký vnitřní dvůr. (...) Kulometry byly postaveny a již dopadaly první dávky střel do zástupů. S výkřikem bolesti se většina zhroutila a mrtví padali na lehce i těžce zraněné. Aby však míra krvavé viny byla úplná, vrhali bolševici ruční granáty do této obrovské změti života, krve a smrti. A co začaly kulometry, dokončily pak vybuchující granáty.“⁴⁴⁴ nebo „Sta lidí bylo odpraveno ranou do šíje, to je popravni metoda, při níž zůstávají neznámy obličejové vrahů a které bolševici dávají přednost.“⁴⁴⁵

Obě výše uvedené citace z protektorátního tisku se vztahují k událostem na Ukrajině krátce po zahájení operace Barbarossa. Bylo běžnou praxí, že v oblastech, kde Sověti očekávali německý postup, byli političtí vězni jednoduše vybijeni. Tytéž praktiky se v Sovětském svazu uplatňovaly i vůči důstojníkům, kteří nebyli schopni splnit moskevské požadavky nebo padli do německého zajetí. Těchto skutečností využívala německá propaganda při každodenním zobrazování bolševiků stejně jako faktu, že násilná kolektivizace, kterou Stalin ve třicátých letech zahájil, stála jen na Ukrajině život nejméně pěti milionů lidí.⁴⁴⁶ O tom, že k podobným zločinům docházelo také ze strany říšské armády, protektorátní tisk neinformoval.

Další příspěvky, které se zaměřují na zobrazení nepřítele, se nejčastěji soustředí na celkovou dehonestaci sovětského režimu. Například úvodník Emanuela Vajtauera ve Večerním Českém slově z 25. června 1941: „*Dějiny poznenáhlu osvětlí plně hrůzu a tyranství, která způsobil nejkrvavější a nejnesvobodnější režim. Proto ohromuje skutečnost, že angličtí a američtí politikové jen ze slepé nenávisti vůči Německu nechtějí uznati výkon, který i za ně provádí Německá říše.*“⁴⁴⁷ nebo „*V žádné evropské zemi se nežije na tak nízkém stupni jako v Rusku. Nikdo nemá tam možnost pít a důmyslem se k něčemu dopracovat.*“⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ PK. Krvavý zločin rudých ve vězení v Lucku. *Večerní České slovo*, 4. 7. 1941, roč. 23, č. 155, s. 2.

⁴⁴⁵ NESG. Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově. *Večerní České slovo*, 8. 7. 1941, roč. 23, č. 158, s. 1.

⁴⁴⁶ Přesné statistiky o počtu obětí Stalinovy politiky na Ukrajině neexistují. Odhaduje se, že jen hladomor, se kterým se Ukrajina potýkala v letech 1932 – 1933, připravil o život na pět milionů lidí. (In Bullock, A., *Hitler a Stalin*, s. 274 – 275.) Odborné publikace však upozorňují na to, že další lidé umírali v důsledku hladem podlomeného zdraví, i po pominutí hladomoru. (In GELLATELY, R., *Lenin, Stalin and Hitler: The Age of Social Catastrophe*, s. 235.)

⁴⁴⁷ Ceps. Celá Evropa očekává vítězství nad Moskvou. *Venkov*, 27. 6. 1941, roč. 36, č. 149, s. 2.

⁴⁴⁸ VAJTAUER, Emanuel. Ráj, který se stal peklem: Zkušenosti našich dělníků. *Večerní České slovo*, 25. 6. 1941, roč. 23, č. 147, s. 1.

Tutéž myšlenku o celkové zaostalosti sovětské společnosti a problémech sovětského zřízení detailněji rozvádí komentář z Lidových novin s titulkem „Bezděčná přiznání“ a signovaný zkratkou em. „Demokratická fronta se má utvořit. S kým? S těmi sedláky-zemljáčky, kteří byli po statisících vybijeni a vyváženi k otrockým pracím do dolů nebo bažin dalekého severu, kde hynuli hůř než zvěř. S těmi kulaky, kteří si podnes nebyli jistí životem, měli-li kravku, kousek políčka nebo třeba i jen kozu, jež se zalíbila některému předákovi místního sovětu? Či s těmi, kdož kdysi tvořili inteligenci národa a byli vražděni jen proto, že měli čistý límeček a bílé ruce?“⁴⁴⁹

V tisku se rovněž objevily snahy bolševického nepřítele určitým způsobem zesměšnit, tj. zejména poukázat na jeho kulturní zaostalost. Tento způsob zobrazení však zřejmě neměl nepřítelovu schopnost čelit německé armádě nijak zlehčovat ⁴⁵⁰, spíše měl být podpurným argumentem pro nacistickou rasovou teorii. Například 5. července 1941 byl v Poledním listu na straně 2 otištěn krátký reportážní text J. Weltegesta, který popisoval způsob, jakým si sovětský voják poradil s kartáčkem na zuby: „Teprve ruský voják mi ukázal pravé poslání kartáčku na zuby. To bylo tak: Uprostřed kola, kde vyčnívá osní střed nad ostatní okraje, je upevněn zásobník s poklopem, do kterého se nalévá olej na mazání ložisek. Když jsem viděl prvního vojáka zvedat záklopku a kvedlat kartáčkem v nádrže, projela mnou myšlenka, že čištění, které teď nastane, musí vyvolat po čertech zvláštní chuť v ústech. Ale voják byl chytrější než já a začal si tímto tukem mazat svoje vysoké boty.“⁴⁵¹

7.3.2 Útok na Sovětský svaz a židovská otázka

Vedle radikálního zostření protibolševické propagandy vedly události na východě také k přitvrzení protižidovských opatření. Žid, jakožto univerzální nepřítel nacistického režimu, byl totiž od samého začátku s bolševiky spojován ⁴⁵².

⁴⁴⁹ em. Bezděčná přiznání. *Lidové noviny*, 5. 7. 1941, roč. 49. č. 337, s. 1.

⁴⁵⁰ HITLER, A., *Můj boj*, s. 131.

⁴⁵¹ WELTEGAST, J. Ruský voják a kartáček na zuby. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 5. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 2.

⁴⁵² Už v knize *Mein Kampf* Adolf Hitler toto propojení definuje: „Jen co se vyvinul z všeobecného hospodářského prostředí nový stav (pozn. dělnictvo), vidí v něm Žid jasně a zřetelně nového průkopníka svého vlastního dalšího úspěchu. ... Svou bezmeznou vypočítavostí přetváří (pozn. Žid) potřebu sociální spravedlnosti, která je hluboce zakořeněna ve všech árijských lidech, na nenávist proti všem, kteří měli jen trochu více osudového štěstí. Přičemž tomuto boji za odstranění sociálních rozdílů dává zcela určitý světonázorový ráz. Zakládá marxistické učení.“ (In HITLER, A., *Můj boj*, s. 232.)

V Německu bylo po útoku na Sovětský svaz rozhodnuto o tom, že židovská otázka nastoupí na celém území Říše cestu konečného řešení, tj. že veškeré židovské obyvatelstvo bude zlikvidováno.⁴⁵³

Vlna antisemitismu však kulminovala i v protektorátu. Státní sekretář Úřadu říšského protektora Karl Herman Frank podal krátce po útoku na Sovětský svaz do Berlína návrh, aby byli Židé v protektorátu veřejně označeni. Návrhu bylo vyhověno. Silné protizidovské výpady se odehrávaly i na stránkách protektorátního tisku.⁴⁵⁴

„Naše propagandistická linie je naprosto jasná: musíme dál odhalovat součinnost bolševismu s plutokracií a stále více zdůrazňovat židovský charakter této fronty,“ zapsal si 9. července 1941 do svého deníku říšský ministr propagandy.⁴⁵⁵

Na tiskové konferenci už v den útoku na Sovětský svaz sdělil Wolmar přítomným šéfredaktorům, že *„je důležité zdůrazňovat také význam židovství v bolševické straně“*⁴⁵⁶, což také všechna periodika učinila, když údajnou sovětskou zradu na Německu záhy prezentovala jako *„židovsko-bolševický komplot“* nebo *„židovsko-bolševické pletichy“*.

O tom, jak protektorátní tisk prezentoval sovětsko-židovské propojení, asi nejlépe svědčí první strana Večerního Českého slova z 1. července 1941, na které se objevil tento vtíp: *Rudí mezi sebou: „Prosím vás, nevíte, kolik je v komunistické straně Židů? Mnoho ne, asi tak 60 procent. A kdo jsou ti ostatní? Nu, Židovky.“*⁴⁵⁷

K tezi, že za sovětskou zradou stojí mocná židovská komunita, se neustále vracely i úvodníky. Například v pondělí 23. června 1941 mohlo protektorátní obyvatelstvo číst ve Večerním Českém slově úvodník Emanuela Vajtauera s výmluvným titulkem *„Rusko zrazeno Židům“* toto: *„Ačkoli moskevský rozhlas komunistické internacionály hlásil ustavičně do světa, že v Evropě jde o ‚válku dvou imperialistických mocností‘, do které Rusku nic není, ve skutečnosti jedna věc se ukázala silnější, než veškerá bolševistická ideologie. V Rusku zvítězili Židé i nad vlastní teorií. Krev byla silnější než program. Komunistická strana v Rusku, celá internacionála a vrcholky úřednického aparátu ruského jsou v rukou Židů. A tito*

⁴⁵³ PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 311.

⁴⁵⁴ Tamtéž.

⁴⁵⁵ GOEBBELS, J., *Deníky 1940-1942*, Sv. 3, s. 223.

⁴⁵⁶ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 22. 6. 1941.

⁴⁵⁷ NESG. Rudí mezi sebou. *Večerní České slovo*, 1. 7. 1941, roč. 23, č. 152, s. 1.

*bolševičtí Židé nedělali po celé dva roky nic jiného, než že se snažili strhnouti ruský národ, aby se obětoval za Židy anglosaské a Židy evropské.*⁴⁵⁸

Poněkud stranou se ve zdůrazňování úlohy Židů v údajném sovětském spiknutí držely Lidové noviny. I když převzaly oficiální rétoriku, včetně oblíbeného a často používaného přívlastku židobolševický, v titulcích se slovo Žid příliš neobjevovalo. Tolik se neobjevovaly ani útočné úvodníky s tématem propojení Židů se Sověty, jak tomu často bylo v ostatních sledovaných periodikách. To však neznamená, že by se téma židovské otázky v Lidových novinách neobjevovalo vůbec. Protižidovský aktivismus se na stránkách Lidových novin ostatně projevoval už od začátku roku 1941, kdy tuto linii prosadil jejich šéfredaktor Leopold Zeman.⁴⁵⁹

Dobrym příkladem takového aktivismu ve sledovaném období je Zemanův úvodník z 21. září 1941 vztahující se k nově zavedené povinnosti židovského obyvatelstva nosit žlutou hvězdu. V něm mimo jiné píše: *„Obrozené Německo zvrátilo všechny židovské plány a naděje. Odtud ta propastná nenávisť mezinárodního Židovstva, jehož moc na evropském kontinentě byla Německem zlomena. (...) Je naléhavě nutno, toto všechno si uvědomit právě nyní, kdy v českém národě dochází ke konečnému vymýcení všech židovských vlivů a souvislostí, kdy se určila přesná a zřejmá hranice mezi arijstvím a židovstvím. (...) Do našeho národního houfu se již nebudou (pozn. Židé) mísit ani vměšovat. Zůstanou sami mezi sebou – stranou a tiše.“*

Dalším příkladem stran židovské otázky v Lidových novinách je zpráva z 28. června 1941, která mluví o židovském původu manželky sovětského ministra zahraničí Molotovova.

„Úzké prolnutí mezi bolševismem, Židovstvem a plutokratickými kruhy židovských magnátů se stane známým, jestliže se blíže osvětlí styky manželky sovětského lidového komisaře zahraničních věcí. Šemšuchina Molotovová je totiž Židovka, rodným jménem Karpová. Šemšuchina, někdejší zástupkyně lidového komisaře potravinářského průmyslu, je obzvláště chytrou a prohnanou zástupkyní

⁴⁵⁸ VAJTAUER, Emanuel. Rusko zrazeno Židům. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1.

⁴⁵⁹ VEČEŘA, Pavel. *Židé a antisemitismus na stránkách vybraných českých deníků v letech 1939-1945*. In: Média a realita 2002, Sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS. Masarykova univerzita, Brno, 2003, s. 107.

*své rasy. (...) Pochází z pověstné židovské firmy Karpovy, dodavatelů zbraní, a k této firmě patří také vlivný americký Žid, finančník Karp. Karp vydělal, jak známo, již r. 1938 fantastické částky obrovskými dodávkami válečných lodí a zbraní sovětskému svazu. (...) Odtud jde soukromá linka k Židu Majskému, který zastupuje jako sovětský velvyslanec v Londýně velmi živé zájmy židovsko-bolševicko-plutokratické kliky v Anglii a velmi horlivě provozoval zrádnou politiku Moskvy ruku v ruce s britskými duševními spřeženci.*⁴⁶⁰

Historik Pavel Večeřa upozorňuje na skutečnost, že téma židovské otázky prosakovalo na stránkách Lidových novin i do okrajových rubrik, jakou byly například Denní zprávy.⁴⁶¹ V tomto případě se sice nejednalo o zdůrazňování propojení Židů a Sovětského svazu, ale obecně šlo o obsah, který celkový obraz Židů coby škůdců společnosti a potenciální hrozby pro evropskou kulturu dotvářel.

Hitlerovo tvrzení, že je Sovětský svaz skutečně ovládán Židy, podpořila i skutečnost, že prakticky ihned po útoku, nabídla SSSR pomoc Velká Británie. Ta byla v protektorátním tisku spojována s židovskou komunitou již dlouho. V případě Velké Británie Hitler argumentoval tzv. Balfourskou dohodou z roku 1917, která dávala Židům záruky na vytvoření vlastního státu na území Palestiny: „*Je všeobecně známo, že tato deklarace byla vlastně protidar za finanční a propagační podporu anglických válečných prostředků za světové války pomocí židovského kapitálu.*“⁴⁶²

7.3.3 Úvodník jako specifická součást protisovětské kampaně

Důležitou roli při formování veřejného mínění v otázce Sovětského svazu hrál úvodník. Kromě toho, že měl přinášet reflexi aktuálního dění, která zároveň vyjadřovala postoj daného periodika, respektive postoj okupační správy, měl úvodník přispívat k tříbení vztahu mezi daným periodikem a jeho publikem a žádoucím směrem formovat veřejné mínění. Ve všech sledovaných listech se úvodník objevoval pravidelně v každém čísle a na titulní straně. Jeho autorem byl ve většině případů šéfredaktor (Emanuel Vajtauer, Karel Werner, Rudolf Halík, Leopold Zeman).

⁴⁶⁰ ČTK. Manželka Molotovova a její židovské plutokratické příbuzenstvo. *Lidové noviny*, 28. 6. 1941, roč. 49, č. 324, s. 2.

⁴⁶¹ VEČEŘA, Pavel. *Židé a antisemitismus na stránkách vybraných českých deníků v letech 1939-1945*. In: Média a realita 2002, Sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS. Masarykova univerzita, Brno, 2003, s. 113.

⁴⁶² ČÁSA, Jan. Židovská politika Anglie. *Venkov*, 31. 5. 1941, roč. 36, č. 126, s. 2.

Na rozdíl od zpravodajství, které bylo z převážné části přejímáno z tiskových agentur ČTK a DNB, byl úvodník výsledkem samostatné redakční činnosti, byť byl stejně jako ostatní novinářské žánry podrobován systematické cenzurní kontrole a formován podle požadavků Wolfganga Wolframa von Wolmara.

Autory úvodníků byli nejčastěji šéfredaktoři jednotlivých listů nebo jejich zástupci a okupační moc tyto materiály považovala za nejvýznamnější část novin. Úvodníky se proto velmi často stávaly tématem tiskových konferencí, jejich autoři na nich byli mimo jiné upozorňováni na to, aby své loajální texty vždy podepisovali a demonstrovali tak svoji podporu režimu.⁴⁶³

Právě v úvodníku se vzhledem k jeho autorské povaze mohly více než v jiných novinářských žánrech projevit markantnější rozdíly mezi jednotlivými periodiky. Ty se však zásadně netýkaly roviny ideologické, ale spíše vyplývaly z profilace jednotlivých listů.

Ze sledovaných periodik se v tomto ohledu nejvíce vymykal *Venkov*, který se zaměřoval zejména na čtenáře z řad rolníků a zemědělců žijících mimo město. Charakteristickým rysem úvodníků týkajících se Sovětského svazu se tak v tomto listu stalo zdůrazňování problematiky kolektivizace a postavení a (ne)prosperity rolníka v sovětském režimu.

*„Každému průměrnému Čechu je známo, že při svém nástupu k moci v Rusku bolševici nejvíce pokořili a zničili inteligenci a rolnictvo. (...) Režim bolševiků se snažil zničit a úplně vyhladit samostatný stav selský. Horlivě jej nazýval ‚kulakem‘, půdu mu vzal a nahnal do kolchotů a sovchozů. (...) Země, domácí zvířata, zemědělské stroje byly přeměněny na otroky spoutané komunistickým státem,“*⁴⁶⁴ stálo například v úvodníku Vladimíra Vochoy ve *Venkově* z 2. července 1941.

Ve *Večerním Českém slově*, *Lidových novinách* a *Poledním listě* se naproti tomu tato témata v úvodnicích objevila jen okrajově, sloužila zde například jako výchozí teze pro jiné úvahy.

⁴⁶³ GEBHART, J.; KÖPPOVÁ, B. a kol., Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, s. 19-20.

⁴⁶⁴ VOCHA, Vladimír. Stalinovština proti rolníku a inteligenci. *Venkov*, 2. 7. 1941, roč. 36, č. 153, s. 1.

Až na výjimky se všechny úvodníky ve sledovaném období týkaly právě událostí na východě. Zaměřovaly se zejména na celkovou dehonestaci sovětského režimu a významným způsobem tak doplňovaly obraz Sovětského svazu jakožto nepřítele říše.

V prvních dnech bojů na východě v úvodnicích převažovala reflexe příčin německo-sovětského konfliktu, zejména propojení vládnoucí sovětské garnitury s židovskou komunitou. Například v Pondělním listě se den po útoku na Sovětský svaz lze v úvodníku Karla Wenera dočíst: *„Vládu Gruzínců a Židů očekává zasloužený konec. Toho si budme hned zpočátku tohoto tažení vědomi: německé zbraně nejsou namířeny proti ruskému lidu. Jsou namířeny proti gruzínské lstivosti bolševického režimu. Jsou namířeny proti zradě, která dovolila Kominterně pokusy o rozsévání rudého moru po Evropě.“*⁴⁶⁵

Ve stejném duchu je formulovaný i úvodník Václava Tannenbergera ve Venkově z 24. června 1941: *„Stačí vzpomenouti na hrůzy, které se odehrály v Rusku za bolševické vlády, stačí vzpomenout na řeky krve nevinných lidí, kteří byli odpraveni, poněvadž nechtěli věřiti bolševickým podvodům, za nimiž stála klika kořistnických dobrodruhů židovského i nežidovského původu. (...) Evropa pohlíží s důvěrou na akci německé armády a přeje jí ve vlastním zájmu štěstí, aby zbavila svět bolševického moru.“*⁴⁶⁶

Zároveň se v prvních dnech bojů důležitým motivem úvodníků stal také vztah Čechů k Sovětskému svazu, respektive k bolševismu. Václav Tannenberger 24. června píše: *„Náš národ na rozhodnutí Vůdcovo je duševně připraven. (...) Vedle Francie jsme my národ, který má s přátelstvím sovětským nejsmutnější zkušenosti. Rusko nás svedlo do sovětských paktů, které měly obklíčit národ německý jako drátěnými zásekami. To nám vyneslo napjatý poměr k Německu. (...) Beneš byl tak oslepen přátelstvím bolševiků, že nedbal, do jaké nebezpečné situace se tím národ dostává. (...) Zapomněl ovšem, že ruští bolševici jsou věrolomná židovská cháska, která se směje do vousů jeho naivitě. ... Tato zkušenost náš národ dokonale vyléčila ze všech ilusí. (...) Najdete u nás mnoho lidí, i mezi vesnickými, kteří na zprávu o německo-ruské válce prohlašují: „Jestli komu přejí, aby dostal důkladně za*

⁴⁶⁵ WERNER, Karel. Džugašvili se přepočítal. *Pondělní list*, 1. a 2. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 1.

⁴⁶⁶ TANNENBERGER, Václav. Spravedlivý rozsudek. *Venkov*, 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1.

vyučenou, pak jsou to ruští bolševici!“⁴⁶⁷ nebo „ (...) Všichni rozumní lidé si v neděli oddechli, když slyšeli, že Vůdce dal německé armádě rozkaz dáti se na pochod proti bolševikům.“⁴⁶⁸

Lidové noviny ve svém úvodníku z 1. července 1941 zase akcentovaly fakt, že český národ by se měl cítit německé říši zavázaný za to, že na Sovětský svaz zaútočila. „*Neboť již je jasno a naprosto prokázáno, že bolševismus se chystal ke vpádu do střední Evropy a dál s celou svou vojenskou silou, číhaje jen na příhodný okamžik. Nejen německý národ, nýbrž všechny vskutku kulturní a civilisované národy – teda dozajista i národ český – jsou zavázány německým bojovníkům navždy za jejich statečnost a obětavost, projevovanou ve svrchované míře každým okamžikem gigantického zápolení na východní frontě.*“⁴⁶⁹

Zdůrazňována byla v tomto ohledu ve všech úvodnicích naprostá loajalita českého národa k Říši, přestože z dobových hlášení služeben SD a gestapa jasně vyplývalo, že nálady v protektorátu byly zcela odlišné.⁴⁷⁰

Na pravidelné tiskové konferenci dne 4. července 1941 bylo přítomným šéfredaktorům sděleno, aby se v úvodnicích nadále soustředili zejména na charakter sovětského režimu, nikoli tedy už na příčiny sovětsko-německého konfliktu. Zdůrazňovat měl protektorátní tisk například sovětskou taktiku spálené země. Tedy fakt, že ustupující sovětská armáda likviduje veškeré zásoby, které by mohl nepřítel zužitkovat, například pálí obilí. Za sovětskou armádou zůstává totálně zubožené obyvatelstvo, kterému podle oficiálního vyjádření německých úřadů musí německá armáda přidělovat potraviny z vlastních zdrojů, aby ho uchránila od jisté smrti hladem.⁴⁷¹

Výrazný zlom v tvorbě úvodníků pak představovala tisková konference ze 7. července 1941. Na té bylo přítomným šéfredaktorům sděleno, aby se v dalších úvodnicích orientovali zejména na postup sovětské armády vůči obyvatelům Ukrajiny. Tytéž požadavky se týkaly i zpravodajství a fotografického materiálu.

⁴⁶⁷ VAJTAUER, Emanuel. Naše zkušenost se Sověty. *Večerní České slovo*, 24. 6. 1941, roč. 23, č. 146, s. 1.

⁴⁶⁸ TANNENBERGER, Václav. Spravedlivý rozsudek. *Venkov*, 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1.

⁴⁶⁹ ř. Nesmírné výsledky. *Lidové noviny*, 1. 7. 1941, roč. 49, č. 329, s. 1.

⁴⁷⁰ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 15 b, s. 20-21.

⁴⁷¹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 4. 7. 1941.

Prezentování události na Ukrajině se tak po této konferenci mělo stát jakousi „subkampaní“ v rámci obecné protibolševické propagandy.

Kromě násilné kolektivizace a velkého hladomoru třicátých let měly úvodníky podle Wolmarových pokynů zdůrazňovat například skutečnost, že sovětská armáda na ústupu před armádou německou zcela vyhlazuje politické vězně internované ve zdejších koncentračních táborech a nezřídka se dopouští i násilností vůči civilnímu obyvatelstvu.⁴⁷²

Večerní České slovo a Polední list reflektovaly požadavky této konference už následujícího dne. Emanuel Vajtauer v úvodníku Večerního Českého slova nastínil, co by pod případnou bolševickou nadvládou čekalo české země: *„Představme si, že by se splnil plán rudé armády a že všechno klaplo tak, jak si generální štáb v Moskvě vypočítal. (...) Hned v prvních dnech by se stal komisařem v Čechách pověstný Khon. (...) Nejprve by se šlo na sedláky. Museli by odvést veškerý dobytek do kolchozů, vzdát se bez náhrady všech polí a pracovat jen za denní mzdu na těch polích, na která by byli posláni. Kdo by uplatňoval nárok (pozn. na svůj majetek) (...) byl by prohlášen za element kontrarevoluční a poslán na Sibiř, pokud by nebyl odstřelen. (...) To vše je fantasmie, pokud se týče Čech. Ale to není fantasmie, pokud se týče např.: Ukrajiny.“*⁴⁷³ V podobném duchu byl formulován i úvodník Poledního listu.⁴⁷⁴

O dva dny později se pak stejné téma objevilo i v úvodníku Lidových novin: *„Ve světle těchto událostí vyvstává také nekonečný zástup obětí bolševického teroru za všechna léta jeho hrůzovlády. Přes jedenáct a půl milionu lidí (...) padlo za obětí čezvyčajce či, jak se později jmenovala GPU, do roku 1937. V této době byla vyvražděna carská rodina, bylo ubito padesát biskupů, 4860 kněží, 7824 učitelů i profesorů, 8920 lékařů, 65 000 policejních úředníků, 75 490 důstojníků, 120 600 úředníků, 360 000 vojáků, 420 000 intelektuálů, 48 000 četníků, 892 000 dělníků a 9 600 000 sedláků. Kromě toho zemřelo v této době útrapami a bídou dalších 25*

⁴⁷² NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941.

⁴⁷³ VAJTAUER, Emanuel. Utrpení jednoho národa. *Večerní České slovo*, 8. 7. 1941, roč. 23, č. 158, s. 1.

⁴⁷⁴ NESG. Když nemohou zničit Evropu, ničí alespoň vlastní zemi. *Venkov*, 8. 7. 1941, roč. 15, č. 185, s. 1.

*milionů lidí. V koncentračních táborech bylo v r. 1937 ještě asi šest a půl milionu lidí.*⁴⁷⁵ Tento trend se pak v úvodnících udržel až do konce sledovaného období.

⁴⁷⁵ ř. Odkryté podsvětí. *Lidové noviny*, 10. 7. 1941, roč. 49, č. 346, s. 1.

8. Zpravodajské krytí významných událostí východní fronty v období 22. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Sjednocujícím mechanismem při utváření zpravodajství byly Wolmarovy tiskové konference pořádané pod záštitou Tiskového odboru předsednictva ministerské rady. Vliv jednotlivých redakcí na konečnou podobu zpráv z východní fronty byl tedy velmi omezený a v zásadě se týkal spíše formální než obsahové stránky zpráv. V případě sdělení Nejvyššího velitelství říšské branné moci byl jejich vliv na konečnou podobu sdělení dokonce nulový.

8.1 První nálety Luftwaffe na sovětská letiště

22. června 1941 začala operace Barbarossa zničujícím náletem německé Luftwaffe⁴⁷⁶ na sovětská letiště, která byla podle protektorátního tisku vybudována jako „odrazné můstky pro vpád do Říše“⁴⁷⁷. Vybombardováno bylo celkem 66 sovětských leteckých základen, které byly trvalými posádkami přibližně tři čtvrtin sovětských letounů. Kolem 800 sovětských letadel bylo zničeno, aniž by vůbec vzlétla, a dalších 400 bylo sestřeleno ve vzduchu, zatímco německé letectvo neutrpělo výraznější ztráty.⁴⁷⁸ První nálety Luftwaffe, které sovětskému letectvu způsobily nebývalé škody, reflektovaly následujícího dne *Večerní České slovo* na straně 4, *Pondělní list* na straně 3 a *Pondělní Lidové noviny* na titulní straně svého odpoledního vydání.

Ve všech třech případech šlo o téměř shodné zprávy s výraznými prvky reportáže od totožného zdroje, tedy zvláštního zpravodaje německé tiskové agentury DNB: „Pumy, spuštěné z našich strojů, zasahují znamenitě hangáry. Jsou to zásahy naplno a pak přicházejí na řadu nepřátelské letouny: Některé z nich vzplanou a oheň přeskochí v mžiku na stroje další. A nyní se objevují v nepřetržitých vlnách další posádky, a to v celých rojích. Puma dopadá za pumou.“⁴⁷⁹ a „Nyní hoří už také v ubikacích, v hangárech a barácích. Další a další stroje podnikají nálet na cíl,

⁴⁷⁶ označení německého vojenského letectva

⁴⁷⁷ PK. Úžasné výkony německé pěchoty. *Večerní České slovo*, 26. 6. 1941, roč. 23, č. 148, s. 1.

⁴⁷⁸ WINCHESTER, Ch., *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-194*, s. 34.

⁴⁷⁹ ČTK, PK. První útok německých letadel proti Rusku. *Pondělní list*, 1. a 2. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 3.

obracejíte svým krupobitím pum vše v prach a popel. S tohoto letiště nebude již moci ani jeden letoun startovati k náletu na Německo.“⁴⁸⁰

Německé letectvo přitom protektorátní tisk prezentoval jako důkaz technické převahy Říše nad Sovětským svazem. Pravdou však bylo, že německá Luftwaffe byla spíše známkou slabých pozemních sil, které bylo třeba silně podporovat ze vzduchu.⁴⁸¹

8.2 Dobyání pevnosti Brest-Litevsk

Během následujících pěti dnů urazila armádní skupina Střed 300 kilometrů do sovětského vnitrozemí. Po tuhém odporu nejprve dobyla pevnost Brest-Litevsk. Navzdory náletům a dělostřelecké palbě trávající celý jeden týden sovětská osádka pevnosti německému útoku vytrvale vzdorovala. Teprve 29. června, když pevnost zasáhlo velké množství dvoutunových střel, které ji téměř zničily, se vzdala většina ze 7 000 obránců pevnosti. Přesto uvnitř pevnosti zůstaly zabarikádované osamocené skupiny sovětských vojáků, které se odmítaly vzdát.⁴⁸²

Protektorátní tisk bitvu o pevnost Brest-Litevsk reflektoval pouze strohým konstatováním, že „pevnost Brest Litevský, na kterou byl podniknut útok za použití dělostřelectva nejtěžších ráží, padla do našich rukou“⁴⁸³, aniž by sovětský odpor jakkoli akcentoval.

8.3 Bitva u Bialystoku

Následně armádní skupina Střed obklíčila sovětské armády u Bialystoku a pomocí dalšího obklíčovacího manévru dosáhla Minsku. Zajala při tom přibližně 350 000 sovětských vojáků, ukořistila 2 500 tanků a 1400 děl.⁴⁸⁴ Tento úspěch nezůstal u protektorátního tisku bez odezvy. Kromě palcových titulků jako

⁴⁸⁰ PK. Zničující letecký útok na sovětské letiště. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 4; též ČTK, PK: První útok německých letadel proti Rusku. *Pondělní list*, 1. 2. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 3; též ČTK, DNB. První letecký útok proti Rusku. *Pondělní Lidové noviny*, 23. 6. 1941, roč. 49, č. 315.

⁴⁸¹ WINCHESTER, Ch., *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*, s. 34.

⁴⁸² BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. Praha: Svojtka & Co., 2000, s. 74.

⁴⁸³ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*, 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1; též ČTK. Brest Litevský dobyt, Vilno a Kaunas obsazeny. *Pondělní Lidové noviny*, 30. 6. 1941, roč. 49, č. 327, s. 1.

⁴⁸⁴ WINCHESTER, Ch., *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*, s. 36.

„Obklíčená rudá vojska u Bialystoku zničena“⁴⁸⁵, „Zničující bitva na východě od Bialystoku“⁴⁸⁶, „Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku“⁴⁸⁷ nebo „Zničující bitva u Bialystoku“⁴⁸⁸ se v novinách rovněž objevila zpráva, která vyjadřovala jistotu, že „velké ztráty způsobené dosud sovětským armádám, zvláště pokud jde o obrněné automobily a děla, nemohou již bolševici vyrovnati. Nesmírné ztráty nelze nahraditi ani z rezerv ani z výroby obsáhlého sovětského zbrojního průmyslu.“⁴⁸⁹

Přestože německá armáda skutečně v prvních týdnech tažení způsobila sovětské armádě obrovské ztráty, měl Sovětský svaz ve zbraních převahu sedm ku jedné a v letectvu pět ku jedné. Ani počáteční úspěchy německé invaze tak Sovětskému svazu nemohly způsobit ztráty takového rozsahu, aby jeho armádu paralyzovaly, jak situaci po bitvě u Bialystoku prezentoval protektorátní tisk.⁴⁹⁰

8.4 Dobývání pobaltských republik

Armádní skupina Sever mezitím vítězně prošla Litvou, kterou v červnu 1940 anektoval Sovětský svaz na základě tajných dodatků německo-sovětského paktu o neútočení. V naději, že prostřednictvím Německa opět dosáhnou samostatnosti, se nejprve Litva a později i Lotyšsko a Estonsko⁴⁹¹ k německé invazi připojily.⁴⁹² V některých oblastech dokonce obyvatelé pobaltských republik postupující německou armádu vítali jako osvoboditele. Této skutečnosti stejně jako snahy pobaltských států vymanit se z vlivu Sovětského svazu využil i protektorátní tisk a interpretoval je jako další důkaz celoevropského boje proti bolševismu.

Například 1. července 1941 se ve Večerním Českém slovu objevil příspěvek zvláštního zpravodaje DNB, který popisuje atmosféru v Němci dobyté Rize: „Muži vyskakují na vozidla, objímají vojáky. Všude se jich táží: ‚Proč jste nepřišli dříve? Čekali jsme tak dlouho. Byli byste odvrátili mnoho neštěstí od lotyšského

⁴⁸⁵ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Obklíčená vojska u Bialystoku zničena. *Polední list*, 1. vydání, 3. 7. 1941, roč. 15, č. 181, s. 1.

⁴⁸⁶ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Zničující bitva na východě od Bialystoku. *Venkov*, 3. 7. 1941, roč. 36, č. 154, s. 1.

⁴⁸⁷ NESG. Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku. *Večerní České slovo*, 3. 7. 1941, roč. 23, č. 154, s. 1.

⁴⁸⁸ ČTK, Nejvyšší velitelství říšské branné moci. Zničující bitva u Bialystoku. *Lidové noviny*, 3. 7. 1941, roč. 49, č. 334, s. 1.

⁴⁸⁹ NESG. Sověty nenahradí obrovské ztráty tanků a děl. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 3. 7. 1941, roč. 15, č. 181, s. 1.

⁴⁹⁰ ROBERTS, G., *Stalinovy války*, s. 121-122.

⁴⁹¹ Od roku 1940 byly Lotyšsko i Estonsko rovněž pod sovětskou sférou vlivu.

⁴⁹² BEDÜRFTIG, F., *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*, s. 244-247.

obyvatelstva. ' V ulicích ještě doutnají požáry, na rozích ulic ještě stojí bolševické tanky, z nichž se kouří, ale radost nad osvobozením národa a země od bolševického teroru přehlušuje vše nepříjemné.'⁴⁹³

Zprávu reportážního charakteru o dobytí Rigy přinesly i Lidové noviny. Kromě radosti Lotyšů navíc poněkud patetickou formou akcentovaly německé ztráty na životech při osvobozování města a zároveň houževnatost a hrdinství německých vojáků. „Stojíme před bolševickou baterií. (...) Všude, kam lze dohlédnout, leží mrtví bolševici. Němečtí vojáci šplhají na hráz a nyní stojí na mostě, o který se tak houževnatě bojovalo. Kamarádi z čelných jednotek předního oddílu a ti, kteří jim chtěli pomoci, leží zde mrtví, ruční granáty v křečovitě sevřené ruce. Tu se jeden pohne, nadzdvihne se, podívá se na přicházející vojáky upřeně a pak praví: Sedmá setnina. Je zavoláno sanitní mužstvo, které se stará o zraněného a zcela vyčerpaného muže. Tu se pohne další muž, mladý poručík. Také jeho odváží do lazaretu Červený kříž, který zatím přispěchal, aby poskytl pomoc.“⁴⁹⁴

Stejně tak přinesl protektorátní tisk řadu zpráv o režimu, který v okupovaných pobaltských státech Sověti nastolili: „Tyto země se staly kořistí bolševiků, kteří všude vnášeli jen vraždy, plenění a bídu. Prvním jejich činem bylo otevření všech vězení a tak byly uvolněny ty nejhorší lidské povahy. Staré vlády z baltických států byly vyhnány a židovstvo nastoupilo na jejich místo. (...) Sovětské komisaři, důstojníci a různá zločinecká sběh jednoduše zabírali domy anebo části bytů a bez náhrady si přivlastňovali majetek obyvatel.“⁴⁹⁵ Informování o diktatuře stalinského typu, kterou Sověti v pobaltských republikách po jejich anexi skutečně zavedli, zde opět propagandě posloužilo k demonizaci nepřítele.

8.5 Dobyetí města Dvinsk

26. června 1941 dorazila německá vojska k řece Dvině a po tvrdých bojích dobyla druhé největší město Lotyšska Dvinsk.⁴⁹⁶ Tuhý sovětský odpor následně prezentoval protektorátní tisk pouze jako ubohý pokus o obranu, který proti německé armádě neměl žádnou šanci na úspěch. Stejně jako v případě dobývání pevnosti Brest-Litevsk se tisk zdržel jakéhokoli bližšího popisu bojů: „Město Dvinsk padlo do

⁴⁹³ PK. Jásot v osvobozené Rize. *Večerní České slovo*, 3. 7. 1941, roč. 23, č. 154, s. 1.

⁴⁹⁴ ČTK, PK. Riga je osvobozena. *Lidové noviny*, 3. 7. 1941, roč. 49, č. 334, s. 1.

⁴⁹⁵ NESG. Rudí zavedli v Pobaltí hrůzovládu. *Večerní České slovo*, 1. 7. 1941, roč. 23, č. 152, s. 2.

⁴⁹⁶ BETHELL, N., *Útok na SSSR*, s. 71.

*německých rukou. Všechny pokusy nepřítelovi zabrániti tomuto postupu zoufalými protiútoky, ztroskotaly o udatnost našich vojáků.*⁴⁹⁷

8.6 Vstup Finska do války

Významnou událostí východní fronty byl 29. června 1941 vstup Finska do války na straně Německa. Válka proti Sovětskému svazu však byla ze strany Finska pouhou snahou revidovat⁴⁹⁸ výsledky zimní války, získat zpět ztracená území a omezit sovětský vliv v oblasti, což záhy potvrdilo finské odmítnutí účasti na dobývání Leningradu.⁴⁹⁹ Není tedy pravda, že by Finsko sledovalo ve válce se Sovětským svazem též cíl jako Německo, jak o finském postupu informoval protektorátní tisk.

V prvních dnech invaze se Finsko snažilo zachovat politiku neutrálního státu, přestože Německu umožnilo vést útok na Leningrad ze svého území. Přítomnost německých jednotek na území Finska vysvětlovala finská vláda nutností vytvořit protiváhu vůči sovětskému námořnictvu v přístavu Hanko⁵⁰⁰, které v něm setrvalo na základě sovětsko-finské mírové smlouvy⁵⁰¹ z roku 1940. S otevřeným vyhlášením války čekalo Finsko do chvíle, než na něj Sovětský svaz sám zaútočí, aby vzbudilo zdání napadeného státu. To Sovětský svaz také učinil, když 25. června zahájil bombardování finských měst.⁵⁰²

Prezentovat finské vyhlášení války Sovětskému svazu jako nutný akt sebeobranu měl i protektorátní tisk. Na tiskové konferenci dne 26. června 1941 bylo přítomným šéfredaktorům sděleno doslova: „*Sovětský svaz zahájil proti Finsku*

⁴⁹⁷ ČTK. Nejvyšší velitelství říšské branné moci: Drtivé porážky rudých armád. *Večerní České slovo*, 30. 6. 1941, roč. 23, č. 151, s. 1.

⁴⁹⁸ Sovětsko-finský konflikt v letech 1941-1944 označují některé prameny jako tzv. pokračovací válku, tj. zdůrazňují její kontinuitu s válkou zimní.

⁴⁹⁹ SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. Praha: Naše vojsko, 2004, s. 50.

⁵⁰⁰ Protektorátní tisk prezentoval sovětskou přítomnost v přístavu Hanko jako „*pistoli namířenou do srdce Finska*“, protože se v něm navzdory původním sovětsko-finským úmluvám usadily kromě námořnictva i „*velké oddíly tanků a obrovské železniční dělostřelectvo pro rychlý pozemní útok*“. (In NESG. Finsko se vysvobozuje z pěsti rudého násilí. *Večerní České slovo*, 28. 6. 1941, roč. 23, č. 150, s. 1, též NESG. Pistole namířená do srdce finského národa. *Polední list*, 1. vydání, 28. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 1-2.)

⁵⁰¹ Tato mírová smlouva ukončila tzv. zimní válku v letech 1939-1940, v níž se Stalin snažil uplatňovat územní nároky podle tajných dodatků německo-sovětského paktu o neútočení z r. 1939. Finsko odmítlo postoupit Sovětskému svazu Karelskou šíji a Rybářský poloostrov a Sovětský svaz zahájil útok. V březnu 1940 byla Finsku nucena mírová smlouva, kterou odstoupovalo ve prospěch Sovětského svazu Karelskou šíji a na třicet let mu pronajímalo přístav Hanko, v němž byla zřízena sovětská námořní základna.

⁵⁰² JUTIKKALA, Eino; PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 258-262.

ofenzivu bombardováním jeho měst. Finové, kteří do té doby společnou hranici nepřekročili, proto zahájili protiútok.“⁵⁰³ Kromě toho byli na téže tiskové konferenci instruováni, aby informace o změně finsko-sovětských vztahů vydávali ve zvlášť zvýrazněné úpravě⁵⁰⁴, což se také stalo. V následujících dnech se zprávy o událostech na sovětsko-finském pomezí ve všech sledovaných periodikách objevily na titulní straně.

Vstupu Finska do války věnoval protektorátní tisk poměrně velký prostor. Ve sledovaném období se objevilo celkem jedenáct rozsáhlých zpráv týkajících se pouze Finska, v řadě dalších se však o postupu nového německého spojence objevují alespoň zmínky. Vstup Finska do války byl ve všech sledovaných médiích dle Wolmarových instrukcí zobrazován jako nutná reakce na sovětskou agresi: „*Nepoddajnou houževnatostí a svatou trpělivostí se musil vyzbrojit finský národ, aby mohl čelit útokům bolševiků. Nikdo nevěřil Moskvě, že jest Finskem ohrožena. Přes neustálé bolševické útoky v rozhlase zůstávali Finové klidní. (...) Z rozhlasového projevu finského státního presidenta a z prohlášení finské vlády o obranném boji proti bolševismu se svět dověděl, že Sověty znovu napadly Finsko, bombardovaly finská města a finské civilní obyvatelstvo.*“⁵⁰⁵

Projev finského prezidenta se v protektorátních listech rovněž objevil. Končil emotivním provoláním o nutné, protože obranné válce Finů proti Sovětskému svazu: „*Tlak východu je stále namířen proti nám. Abychom tento tlak snížili, abychom zničili věčnou hrozbu, abychom příštím generacím zabezpečili šťastný a pokojný život, bojujeme svůj obranný boj. A tentokrát máme daleko lepší možnosti úspěchu, než kdykoli dříve. Bůh, který řídí osudy, nechť je s námi a nechť nám ukáže cestu.*“⁵⁰⁶

Sovětská agrese byla zároveň prezentována jako porušení sovětsko-finské mírové smlouvy z roku 1940, o jejíž revizi se Finsko v tomto konfliktu ve skutečnosti snažilo: „*Není smíření s imperialistickou Moskvou. Když jsme museli v Moskvě podepsati těžký mírový diktát, domnívalo se mnoho Finů, protože v naději*

⁵⁰³ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 26. 6. 1941.

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ ČTK. Finský národ znovu pozvedá zbraně na ochranu své vlasti. *Venkov*, 28. 6. 1941, roč. 36, č. 149, s. 1.

⁵⁰⁶ ČTK. Sovětský svaz připravoval soustavně útok na Finsko. *Lidové noviny*, 28. 6. 1941, roč. 49, č. 324, s. 1-3.

*by to byli rádi věřili, že teď konečně nastal mír mezi Finskem a Sovětským Svazem.*⁵⁰⁷

8.7 Dobývání Ukrajiny

S nejtěžším odporem sovětské armády se setkala Hitlerova armádní skupina Jih při dobývání Ukrajiny. Ta byla totiž jako obilnice státu pro sovětský režim oblastí zásadního strategického významu⁵⁰⁸, byly zde proto umístěny nejpočetnější útvary sovětské armády. Již v prvních dnech invaze zde čelili němečtí vojáci několika velkým sovětským tankovým protiútokům, které však byly za pomoci náletů Luftwaffe odraženy.

22. června 1941 dostalo velení sovětských vojsk na Ukrajině z Moskvy rozkaz, aby okamžitě obklíčilo a zničilo postupující německé vojáků a do dvou dnů dobylo polský Lublin, přestože v danou chvíli zde sovětské útvary jen stěží udržovaly defenzivní pozice.⁵⁰⁹ Námitkám velení, že by bylo výhodnější nejprve zahájit ústup, pak přeskupit a posílit vojenské útvary a teprve potom zahájit útok na Lublin, Moskva nevyhověla a sovětské útvary na Ukrajině za cenu obrovských ztrát zahájily ofenzivu. Ta mohla německou armádu, razící si cestu ze severozápadu na jihovýchod země, pouze zpomalit, nikoli zastavit.

Už čtvrtý den od zahájení útoku německé jednotky hlásily stokilometrový průnik do ukrajinského vnitrozemí. Sověti budovali zákopy, do poslední chvíle bránili pozice, potom ustupovali dozadu a rychle budovali nové obranné linie. Obrovské ztráty na sovětské straně, zejména pak při boji o Lvov, reflektuje i protektorátní tisk: *„Zde ustupoval protivník, bránil každou píd' půdy, za hrozných ztrát. (...) Vozidla všeho druhu byla smetena se silnice pumami německých letadel (...) a leží na padrť rozbita v silničních příkopech a na polích.*⁵¹⁰

30. června, po dobytí Lvova, zavelela Moskva k ústupu a sovětské vojenské útvary se stáhly o 200 kilometrů nazad, aby vybudovaly novou obrannou linii. Už 8.

⁵⁰⁷ ČTK. Finská opatření proti válečným činům Sovětského svazu. *Venkov*, 27. 6. 1941, roč. 36, č. 148, s. 1.

⁵⁰⁸ DURMAN, K., *Popely ještě žhavé*, s. 81.

⁵⁰⁹ BETHELL, N., *Útok na SSSR*, s. 69-76.

⁵¹⁰ PK. Jak padl Lvov. *Večerní České slovo*, 3. 7. 1941, roč. 23, č. 154, s. 2.

července ji však postupující německá armáda prorazila a ocitla se tak pouhých 150 kilometrů od Kyjeva, hlavního města Ukrajiny.⁵¹¹

Část ukrajinského obyvatelstva, zdecimovaného Stalinovou násilnou kolektivizací zemědělství a následným uměle vyvolaným hladomorem ve třicátých letech, postupující německou armádu vítala⁵¹² jako osvoboditele.⁵¹³ Tuto skutečnost akcentoval i protektorátní tisk: „*Není pochybnosti, že ukrajinské obyvatelstvo považuje Němce za osvoboditele. Ve městech jsou nápisy ‚Heil Hitler‘ anebo ‚Pozdravujeme svého Hitlera‘. Všude vidíme prapory s hákovým křížem. (...) Na bolševické období se lidé dívají jako na nejponurejší.*“⁵¹⁴

Informování o dobývání Ukrajiny se na stránkách protektorátního tisku stalo rozsáhlou a velmi tvrdou protibolševickou kampaní. Jejím hlavním cílem bylo zobrazit nepřítele jako nelidského tyrana, po jehož ústupu teprve vyplouvají na povrch všechny násilnosti, jichž se na obyvatelích Ukrajiny během své vlády a zejména pak svého ústupu dopustil.

Propaganda při tom využívala faktu, že se NKVD často nedařilo evakuovat sovětské věznice, pracovní kolonie a lágry, a proto vězně raději na místě popravovala, než aby se jich zmocnil nepřítel. Docházelo k tomu zejména na západní Ukrajině. NKVD tu koncem června 1941 zmasakrovala 10 tisíc vězňů ve Lvově, stejný osud postihl i 1200 vězňů v Lucku, 1500 ve Stanyslavivu nebo 500 v Dubně.⁵¹⁵ Postupující německá armáda pak v těchto oblastech objevila masové hroby. Vražd, kterých se dopustila NKVD, Němci využili nejen k líčení „židobolševických zvěrstev“, ale i k pogromu na židovské obyvatelstvo.⁵¹⁶ Ten ve Lvově připravil o život mezi čtyřmi a sedmi tisíci lidí.⁵¹⁷ Podobně se události

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² Než se německé armádě v září 1941 podařilo získat pod kontrolu celou Ukrajinu, ponechávala okupační správa Ukrajincům značné svobody. Sedlákům bylo znovu povoleno individuální hospodaření, Ukrajinci internovaní v sovětských koncentračních táborech byli propuštěni a byly rovněž otevřeny kostely. Německá propaganda Ukrajincům slibovala vznik samostatného státu nezávislého na Sovětském svazu. (In BETHELL, N., *Útok na SSSR*, s. 82.)

⁵¹³ BETHELL, N., *Útok na SSSR*, s. 82.

⁵¹⁴ NESG. Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově. *Večerní České slovo*, 8. 7. 1941, roč. 23, č. 158, s. 1.

⁵¹⁵ COURTOIS, Stéphane a kol. *Černá kniha komunismu: Zločiny, teror, represe*. Díl 1., Litomyšl: Paseka, 1999, s. 203.

⁵¹⁶ Tamtéž.

⁵¹⁷ GELLATELY, R., *Lenin, Stalin and Hitler: The Age of Social Catastrophe*, s. 450.

vyvíjely téměř pokaždé, kdy německá armáda objevila nový masový hrob.⁵¹⁸ Zatímco činy NKVD se staly vhodným materiálem pro propagandu, o činech německé armády už protektorátní listy informace nepřinášely.

*„Než bolševici vyklidili město (pozn. Lvov), postříleli všechny politické vězně, muže i ženy. Pokud měli čas, některé z nich nejhorším způsobem mučili. Jde tu o nejběžnější myslitelné uvolnění zvířecích pudů a vášní a lze jen těžko uvěřit, že takových odporých skutků jsou schopni lidští tvorové. Ve Lvově bylo takto hromadně povražděno tři tisíce polských a ukrajinských vězňů.“*⁵¹⁹

O vraždění vězňů v Dubně informovaly Lidové noviny: *„Do výše pěti pater ční dům mrtvých v Dubně. Několik set cel jde v řadě za sebou a ústí do dlouhých úzkých chodeb. Opancéřované dveře cel jsou vylámaný, provrtány od kulometů, vyraženy ručními granáty. Kusy oděvu, střevíce a pokrývky, poskvrněné krví, leží v divoké změti na schodech a po chodbách. Louže krve se rozlévají po kamenných dlaždicích. Nasládlý mrtvolný pach se šíří vysokým domem. Hodiny před příchodem německých vojsk stříleli bolševičtí vrazi, krví opojení, okny cel, vrhali ruční granáty, hanobili ženy a dívky, probodávali děti u mateřského prsu.“*⁵²⁰

Kampaň iniciovala tisková konference ze 7. července 1941. Na ní byli přítomní šéfredaktoři požádáni, aby se v nadcházejících dnech událostem na Ukrajině zvláště věnovali.⁵²¹ Během následujícího týdne pak sledovaná periodika otiskla celkem téměř čtyři desítky zpráv reflektujících „řádění rudých“ na Ukrajině, převážnou většinu z nich na straně 1 a 2. V druhé polovině týdne se dle Wolmarových instrukcí z tiskové konference z 10. července 1941 důležitým argumentem v této kampani stala čísla⁵²², respektive počty mrtvých, které měl mít sovětský režim na svědomí. Tato čísla se potom až do konce sledovaného období objevovala v titulcích, např.: *„Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU“*⁵²³ nebo „23

⁵¹⁸ Tamtéž.

⁵¹⁹ NESG. Peklo bolševických vražd. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 9. 7. 1941, roč. 15. č. 187, s. 1.

⁵²⁰ ČTK, PK. Dům mrtvých v Dubně: Bestiální hromadná vražda židovských agentů GPU. Lidové noviny, 10. 7. 1941, roč. 49, č. 347, s. 1.

⁵²¹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941.

⁵²² NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 10. 7. 1941.

⁵²³ NESG. Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU. *Večerní České slovo*, 11. 7. 1941, roč. 23, č. 161, s. 1.

*milióny lidských obětí bolševického režimu“*⁵²⁴. Stejně jako doprovodný obrazový materiál měla mít na publikum nezanedbatelný psychologický účinek.

⁵²⁴ NESG. 23 milióny lidských obětí bolševického režimu. *Venkov*, 12. 7. 1941, roč., č., s. 36, č. 161, s. 1.

9. Doprovodný fotografický materiál (14. 6. 1941 – 16. 7. 1941)

Jedním z psychologicky nejúčinnějších nástrojů protibolševické propagandy na stránkách protektorátního denního tisku byl bezesporu obrazový, respektive fotografický materiál. Právě zpravodajská fotografie totiž v určitém ohledu přináší přesnější a důvěryhodnější informace než psané slovo, neboť je už ze způsobu svého vzniku spojená s autentičností. Svou fyzikálně-chemickou podstatou v publiku snadno vzbudí přesvědčení, že nemůže být ničím jiným, než pravdivým zachycením skutečnosti.⁵²⁵ Ve spojení s textem se pak stává rozhodujícím přesvědčujícím argumentem o jeho pravdivosti.

Zatímco ve způsobu umístování fotografií v rámci listu se od sebe sledované deníky v tomto období prakticky nelišily⁵²⁶, v kvantitě a způsobu popisování fotografií z východních bojišť lze mezi jednotlivými periodiky rozdíly nalézt, a to výrazné. Zatímco v Poledním listu měl obrazový materiál po celé sledované období dominantní úlohu, tj. otištěno v něm bylo celkem 25⁵²⁷ fotografií, ve Večerním Českém slově, Venkově a Lidových novinách byl počet fotografií výrazně nižší. V případě Lidových novin to bylo 18 fotografií, Venkov uveřejnil celkem 9 fotografií a Večerní České slovo pouze 3⁵²⁸. V případě Lidových novin bylo zajímavé jejich zalomení na stránce, většinou se objevovaly v pravém horním rohu titulní strany, měly velmi malý formát.

Zdrženlivěji postupovaly Lidové noviny, Večerní České slovo i Venkov také při formulování popisků. Fotografie v těchto denících převážně fungovaly jako ilustrace ke konkrétním článkům a jejich popisky byly tedy jen velmi krátké a stručné. V Poledním listu měly naproti tomu snímky často charakter tzv. samonosné fotografie, tj. popisky zde byly výrazně delší a nezdá se, že fungovaly jako samostatný zpravodajský materiál, v němž se uplatňovaly silné protibolševické invectivy.

⁵²⁵ OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum, 2001, s. 88.

⁵²⁶ V prvních dnech bojů byly fotografie umístovány na titulní stranu, popřípadě na stranu dvě nebo v případě Lidových novin i na stranu tři. Fotografie z Ukrajiny, které se ve sledovaných denících začaly objevovat po 7. 7. 1941, byly zásadně součástí titulní strany. Pokud bylo fotografií s touto tematikou v jednom vydání více, pak byly otištěny i na dalších stranách.

⁵²⁷ Každá z obou fotografických sérií z 13. 7. 1941 je počítána jako jedna fotografie. Pokud bychom počítali snímky z těchto sérií jednotlivě, odpovídal by celkový počet číslu 33.

⁵²⁸ Fotografická série z 12. 7. 1941 je počítána jako jedna fotografie. Pokud bychom počítali fotografie z této série jednotlivě, odpovídal by celkový počet číslu 8.

Co se zobrazovaných skutečností týče, v prvních dvou týdnech po otevření fronty se ve všech sledovaných denících objevovaly fotografie zachycující úspěšný postup německé armády, které měly zejména demonstrovat její sílu. Jednalo se například o snímky překonávání strategicky důležitých linií nebo dobytého sovětského území. Charakteristickým rysem těchto snímků je zejména specifické zacházení se zobrazením nepřítele. Ten je na fotografiích zachycen zásadně v pozici zajatce, popřípadě ve chvíli, kdy je jeho odpor zlomen německou armádou. Fotografie se tak snaží přinést stejné poselství jako dobové zpravodajství: boje na východě pokračují s velkými úspěchy a podle plánu.

Výrazný zlom v charakteru otiskovaného fotografického materiálu přinesla pravidelná tisková konference dne 7. července 1941. Na té bylo stanoveno, že *„nejdůležitějším tématem dne je obrazový materiál týkající se ukřutností bolševiků ve Lvově a dalších ukrajinských městech“*⁵²⁹. Ten se měl v následujících dnech v *„hojné míře“*⁵³⁰ objevit ve všech protektorátních listech.

Tyto snímky zachycovaly zejména zohavená mrtvá těla ukrajinských politických vězňů, které sovětská armáda ve Lvově při svém ústupu zlikvidovala. Drastické záběry zoufalých pozůstalých a mrtvých těl vyskládaných v dlouhých řadách na dvoře lvovské věznice, mezi nimiž nechyběly ani velmi detailní snímky, měly dle Wolmarových slov *„informovat čtenáře o tom, kdo se dopouští ukřutností a násilností a kdo se chová slušně.“*⁵³¹

Tyto fotografie měly tedy především opětovně identifikovat a zároveň demonizovat sovětského nepřítele. Nejvýraznějším příkladem této identifikace je přitom fotografická „skládačka“ otištěná 12. července 1941 na titulní straně Večerního Českého slova a o den později s tímtéž umístěním i v Nedělním listu. (viz Příloha IV, s. 262)

Jedná se o sérii portrétů sovětských zajatců, ke kterému redakce Nedělního listu připojila následující popis: *„To jsou bolševičtí vojáci. Svět, který povstal na východě proti Říši, aby připravil nejen jí, ale celé Evropě krvavou lázeň, tak jak se to stalo ve lvovských sklepích GPU, je nám cizí a odporný. Svět, se kterým bychom se*

⁵²⁹ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941.

⁵³⁰ Tamtéž.

⁵³¹ Tamtéž.

*prostě neradi dávali srovnávat, protože v těchto tvářích se zračí všechny možné lidské primitivní pudy, jen ne ušlechtilost civilizovaného člověka.“*⁵³²

Drastický charakter „ukrajinské kampaně“ a její silné zacílení na emoční sféru publika dokazuje následující příklad: Na titulní straně Poledního listu se 11. července 1941 objevil velmi detailní záběr mrtvého dítěte s následujícím popiskem: *„Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politkomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu nebezpečné a před útokem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.“*⁵³³ (viz Příloha IV, s. 260)

Skutečností, že zveřejnění obdobných snímků znamená překročení mezi dobrého vkusu a etiky, si byla vědoma i sama okupační správa. Wolmar na téže tiskové konferenci podotkl, že *„sice není právě estetické tyto obrázky otiskovat, přesto musí být na nelidské bolševické metody a ukrutnosti jejich systému poukázáno.“*⁵³⁴

„Ukrajinská kampaň“ probíhala na stránkách Venkova, Lidových novin, Večerního Českého slova a zejména pak Poledního listu až do konce sledovaného období.

⁵³² Ceps. *Nedělní list*, 1., 2. a 3. vydání, 13. 7. 1941, roč. 15, č. 191, s. 1.

⁵³³ PK. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 11. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1.

⁵³⁴ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porada šéfredaktorů 7. 7. 1941.

10. Srovnání mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 s přelomem června a července 1941

Přestože zpravodajství týkající se uzavření paktu Ribbentrop-Molotov a později útoku na Sovětský svaz vycházelo ze stejných podmínek a principů⁵³⁵, lze v informování o obou událostech najít řadu rozdílných rysů. Ten hlavní se beze sporu týká polaritý obou kampaní. Zatímco „přátelství“ se Sovětským svazem znamenalo pro říšskou, respektive protektorátní propagandu krajně nepřírozenou⁵³⁶ polohu, pozdější „nepřátelství“ představovalo návrat k „ideologické přirozenosti“.

V tomto ohledu bylo uzavření paktu Ribbentrop-Molotov interpretačně obtížnější, protože bylo v přímém rozporu s Hitlerem léta proklamovanou nenávistí vůči bolševismu. Informování o samotném paktu a později i o sovětsko-německém postupu proto bylo charakteristické absencí zmínek o sovětské ideologii. Později cenzurní orgány, vědomy si nežádoucích konotací, zakázaly dokonce i slovní spojení *Rudá armáda*, které mělo nahradit neutrální *ruská armáda* nebo *sovětská armáda*.⁵³⁷

Kampaň spojená s uzavřením paktu o neútočení se nesla v poněkud lakonickém duchu a nastalý zvrát v německé zahraničně-politické orientaci, který byl nepochopitelný pro celou Evropu včetně samotných Němců a Sovětů, spíše konstatovala, než aby jej vysvětlovala. Při zdůvodňování paktu zůstávalo u pouhých frází, jimž v jednotlivých člancích chyběla argumentační opora.

Média kladla smlouvu do souvislosti s politikou Otto von Bismarcka, která však, samozřejmě aniž by se to čtenář dozvěděl, byla vůči Rusku stejně neupřímná a chladně vykalkulovaná jako ta Hitlerova. Hitler německo-sovětský pakt využil i jako alibi před blížícím se válečným konfliktem, když ho označil za akt míru, který má „*vyloučit moment napětí* (z německo-sovětských vztahů – pozn.) *a odstraniti hrozící nebezpečí války*“.⁵³⁸ Touto formulací zároveň interpretoval pakt jako nikoli *prosovětský*, ale primárně *mírotvorný*, *protiválečný* popřípadě *protibritský* nebo

⁵³⁵ Jde zejména o bezpodmínečné podřízení mediálních obsahů státní propagandě, která obě události důsledně interpretovala na principu kontinuity.

⁵³⁶ Hitler později přiznal, že obrát od nepřátelství k partnerství „*znamenal pro staré národní socialisty úder do obličeje*“. Byli však natolik disciplinováni, že „*tuto změnu kursu politického vedení bez dalšího pochopili*“. (In BROD, T., *Československo a Sovětský svaz 1939-1945: Moskva – objetí a pouto*, 1992, s. 20.)

⁵³⁷ NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 126, Pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím.

⁵³⁸ ČTK, DNB. Mezi Říší a Sověty dohodnuto uzavřít pakt o neútočení. *Večerní České slovo*, 22. 8. 1939, roč. 21, č. 185, s. 1.

protifrancouzský, čímž se od deklarovaného přátelství se Sovětským svazem poněkud distancoval.

Stejně distancované bylo i pozdější zpravodajství o sovětském vstupu do Polska. Tato odtažitost vůči sovětskému spojenci vysvítala zejména v kontrastu s tím, jak protektorátní média informovala o postupu německých vojsk. Zatímco bitvy, které v Polsku svedla německá armáda, byly popisovány ve většině případů velmi detailně při současném zdůrazňování překonaného „*polského odporu*“, postup sovětských vojsk se omezoval na strohý výčet dobytých území. V žádném ze sledovaných deníků se také ani náznakem neobjevila chvála sovětského spojence, obhajoba jeho režimu nebo kulturních statků.

Velmi malý prostor byl rovněž věnován „vlasteneckým“⁵³⁹ příčinám sovětského vstupu do Polska, které zejména zdůrazňovala sovětská propaganda. Protektorátní listy daly v tomto ohledu přednost údajnému polskému narušení sovětských hranic, které německá propaganda mohla na rozdíl od osudu Bělorusů nebo Ukrajinců považovat za podpoření vlastní argumentace pro vstup do Polska.

Prezentace německo-sovětské spolupráce v Polsku na stránkách sledovaných protektorátních listů probíhala zejména prostřednictvím „frázovitých titulků“ jako „*Německo a Rusko jsou nepřemožitelná velmoc*“⁵⁴⁰ nebo „*Ruské síly v Polsku postupují. Postup Říše a Sovětů jednotný*“⁵⁴¹ či „*Rusové a Němci jsou za jedno*“⁵⁴². Konkrétní příklady této jednoty však v naprosté většině případů chyběly. Jedním z mála příkladů konkrétní spolupráce byla společná slavnostní vojenská přehlídka v Brestu. V novinách také chyběly materiály, které by čtenářům Sovětský svaz a život v něm přibližovaly, výjimkou byla v tomto ohledu celostránková ilustrace uveřejněná 17. září 1939 v Poledním listě, která detailně popisovala kremelský palác.

„Prosovětská“ kampaň také na rozdíl od té protisovětské ustupovala do pozadí například před zprávami týkajícími se událostí v Polsku. Z počtu uveřejněných článků lze navíc konstatovat, že jí protektorátní propaganda věnovala podstatně méně energie než kampani protisovětské. Například Polední list v období mezi 23. 8. 1939

⁵³⁹ ochrana Bělorusů a Ukrajinců v „nadále již neudržitelném“ polském státě

⁵⁴⁰ ČTK. Německo a Rusko jsou nepřemožitelná velmoc. *Venkov*, 22. 9. 1939, roč. 34, č. 222, s. 2.

⁵⁴¹ ČTK. Ruské síly v Polsku postupují. Postup Říše a Sovětů jednotný. *Večerní České slovo*, 19. 9. 1939, roč. 21, č. 210, s. 1.

⁵⁴² ČTK. Rusové a Němci jsou za jedno. *Polední list*, 3. vydání, 19. 9. 1939, roč. 13, č. 260, s. 5.

a 27. 9. 1939 uveřejnil celkem 84 článků, které přímo souvisely s německo-sovětskými vztahy. Tentýž list o německo-sovětských vztazích v období mezi 22. 6. 1941 a 14. 7. 1941 uveřejnil celkem 148 článků, což je přibližně o 76 procent více.

Kampaň, která v roce 1941 doprovázela operaci Barbarossa, byla nejen podstatně masivnější, ale i mnohem konkrétnější a emotivnější než ta, která souvisela s paktem Ribbentrop-Molotov. Protektorátní média ze dne na den proměnila poněkud nevýrazné a sotva viditelné sovětské přátele v nejhroznější nepřátele, jejichž démonické rysy denně plnily přední strany listů.

Pro mediální obsahy byla charakteristická zejména důkladnost, s jakou interpretovaly změny v německé, respektive protektorátní zahraničně-politické orientaci. Oproti prázdné a spíše frázovitě argumentaci v souvislosti s uzavřením paktu Ribbentrop-Molotov šlo o výrazný posun. Na stránkách protektorátních listů se objevila celá řada textů, které podrobně vysvětlovaly německý útok na Sovětský svaz a zpětně interpretovaly pakt Ribbentrop-Molotov jako akt Hitlerova sebezapření při snaze zajistit střední Evropě „mír“ a stabilitu.

Všechny sledované listy také denně informovaly o dění na východní frontě a velmi detailně popisovaly akce sovětského nepřítele. Soustředily se při tom zejména na údajná zvěrstva, kterých se měli dopouštět sovětsí vojáci. Tyto události vždy velmi plasticky zprostředkovaly svým čtenářům.

Na rozdíl od období německo-sovětského přátelství, se v médiích také objevilo mnoho charakteristik sovětského režimu. „*Dějiny poznenáhlu osvětlí plně hrůzu a tyranství, která způsobil nejkrvavější a nejnesvobodnější režim,*“⁵⁴³ dočetli se čtenáři například ve Venkově. Pozadu však v dehonestaci sovětského režimu nezůstaly ani zbylé listy. „*V žádné evropské zemi se nežije na tak nízkém stupni jako v Rusku. Nikdo nemá tam možnost pít a důmyslem se k něčemu dopracovat,*“⁵⁴⁴ uvedlo Večerní České slovo.

Protektorátní propaganda čtenářům připomněla také skutečnost, že násilná kolektivizace, kterou Stalin ve třicátých letech zahájil, stála jen na Ukrajině život

⁵⁴³ Ceps. Celá Evropa očekává vítězství nad Moskvou. *Venkov*, 27. 6. 1941, roč. 36, č. 149, s. 2.

⁵⁴⁴ VAJTAUER, Emanuel. Ráj, který se stal peklem: Zkušenosti našich dělníků. *Večerní České slovo*. 25. 6. 1941, roč. 23, č. 147, s. 1.

nejméně šesti miliónů lidí. Mnoho mediálních obsahů poukazovalo i na kulturní zaostalost a rasovou méněcennost někdejšího německého spojence.

Výraznou úlohu při formování obrazu sovětského nepřítele sehrály úvodníky, které se v období po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov téměř vůbec neobjevovaly. Kromě bohatého argumentačního arzenálu pro ně byl charakteristický také návrat k „přirozené ideologické válce“ obou režimů, která se po útlumu spojeném s uzavřením paktu Ribbentrop-Molotov začala opět projevovat v plné síle. „Zhoubnou bolševickou ideologii“ navíc protektorátní média spojovala s největšími nepřáteli německé říše – Židy a plutokraty, proti jejichž působení byl pakt o neútočení původně namířen.

Velmi výrazně se proměny v německo-sovětských vztazích promítly do fotografického materiálu, který se v obou sledovaných obdobích v protektorátních listech objevil. Fotografie dobře dokumentují posun od prakticky „neviditelného“ spojence k velmi exponovanému nepříteli.

V období po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov se v protektorátních listech prakticky neobjevily fotografie, které by zachycovaly sovětské spojence nebo demonstrovaly německo-sovětskou spolupráci. Dokonce ani v případě německo-sovětského vyjednávání o paktu listy neotiskly žádného z představitelů Kremlu. V novinách se objevil pouze snímek německého ministra zahraničí při výstupu z letadla na moskevském letišti. Na fotografii je zachycený sám, v pozadí za ním německé letadlo. Sovětský uvítací výbor si čtenáři museli pouze domýšlet.

Na většině fotografií z období po uzavření paktu je vidět postup německých vojsk v Polsku, popřípadě Německem dobytá území. Sověští vojáci se na snímcích objevili pouze v jednom případě. Fotografie zachycuje společnou německo-sovětskou vojenskou přehlídku při předání Brestu.

Jediná fotografie, na níž je vidět gesto, které by bylo možné vykládat jako projev německo-sovětského přátelství, je fotografie nového sovětského velvyslance, který si na berlínském letišti Tempelhof podává ruku se zástupcem uvítací německé delegace.

Po operaci Barbarossa se otištěný fotografický materiál radikálně proměnil. Přestože nadále zachycoval postupující německou armádu, na snímcích se ve více

než polovině případů objevily tváře sovětských zajatců nebo oběti jejich řádění. Sovětský nepřítel tak nabyl naprosto konkrétní a silně démonické podoby.

11. Teoretický a metodologický rámec pro sémiotickou analýzu

Úkolem protektorátního tisku bylo dle Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku utvářet veřejné mínění v souladu se zájmy Říše.⁵⁴⁵ Základní funkcí mediálních produktů tedy bylo přesvědčit publikum o správnosti německé ideologie, legitimitě okupační správy či nutnosti být loajální s veškerými postupy Říše, a to včetně židovské otázky či mezinárodní politiky.

K tomu, aby mediální produkt naplnil svoji primárně persvazivní funkci, využíval celou škálu nástrojů. Jedním z nejdůležitějších byl jazyk, který v pojetí sémiotiky⁵⁴⁶ představuje složitě strukturovaný znakový systém nesoucí celé řetězce významů.

Znakem (signum) rozumíme jednotky, které mají schopnost zastupovat nebo reprezentovat jevy (referent), skutečné, ať už abstraktní nebo konkrétní, nebo dokonce virtuální.⁵⁴⁷ Znaky tedy odkazují k určitým jevům, jsou jasné, srozumitelné a předpokládají přítomnost někoho (recipient), kdo je dokáže používat a interpretovat (kódovat nebo dekódovat). K tomu, aby byl recipient schopen znak správně⁵⁴⁸ „číst“, musí s ním mít určitou předchozí zkušenost. Zároveň platí, že interpretace znaku vždy vychází z aktuálního kontextu.

Teorií znaku a jeho klasifikací se v minulosti zabývala řada lingvistů. Pro evropskou kulturní oblast jsou stěžejní zejména práce švýcarského lingvisty Ferdinanda de Saussura *Kurz obecné lingvistiky*. Autor v knize přichází s konceptem bilaterálního pojetí znaku.

Saussure popisuje znak jako jednotku o dvou neoddělitelných složkách, signifiant (označující, akustický obraz) a signifié (označované, pojem). Význam znaku je pak dán syntagmatickými a paradigmatickými vztahy, tedy tím, co konkrétní znak obklopuje a do jakých souvislostí ho kladou asociace, které se k němu váží.⁵⁴⁹

⁵⁴⁵ KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 469.

⁵⁴⁶ věda o znakových systémech a o významu a smyslu jednotlivých znaků

⁵⁴⁷ JIRÁK, Jan a kol.: *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003, s. 134.

⁵⁴⁸ Za správnou interpretaci znaku můžeme v případě persvazivní komunikace považovat takovou, která je v souladu se záměrem mluvčího.

⁵⁴⁹ DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2002, s. 45-47.

Na Saussurův koncept navázal dánský lingvista Louis Hjelmslev. Podle něj se každý znak skládá z obsahové a výrazové formy, které drží pohromadě znaková funkce. Obsahu a výrazu pak Hjelmslev přiřazuje ještě dvě vrstvy (strata), a to formu a substanci.⁵⁵⁰ V konečném výsledku se tak znak v jeho pojetí skládá ze čtyř složek: z formy obsahu, substance obsahu, formu výrazu a substance výrazu.⁵⁵¹

Pro práci jsem jako teoretické východisko použila Barthesův koncept mýtu, který z obou výše uvedených teorií vychází.⁵⁵² Pro účely práce je vhodný zejména proto, že ho lze použít na různé typy mediálních sdělení včetně toho fotografického.

11. 1 Mýtus a jeho vývoj

Zrod mýtu je spjat s rozvojem řeči. Odpradávná sloužil jako nástroj k výkladu světa, který byl pro člověka v mnohých aspektech nepochopitelný. Pomocí mýtů, v nichž vystupovaly nadpřirozené síly a bytosti, si lidé vysvětlovali přírodní jevy, které v nich budily strach a respekt. Jejich pomocí také reflektovali dějinné události i své životní zkušenosti. Tato vyprávění se zprvu předávala ústní tradicí a sloužila jako určitý sumář zkušeností a znalostí předávaný z generace na generaci. Po vzniku písma začali lidé mýty zaznamenávat.

Mýty vznikaly ve všech kulturách a navzdory odlišnému geografickému původu se často dotýkaly stejných témat. Typickým příkladem jsou mýty o stvoření světa a člověka, které se později staly základem různých náboženských systémů a proměnily se v dogma.

Mýty lze také považovat za nositele univerzálních společenských hodnot, mnohé z nich jsou založeny na boji dobra se zlem. Prostřednictvím mytických postav, které v čase nabyly podobu archetypů, přenášejí mýty nejzákladnější zkušenosti lidstva, které mnohokrát prověřily dějiny. Sloužily také jako základ rituálů, které pravěkému, starověkému a středověkému člověku přinášely do života pravidelnost a řád a zajišťovaly mu tak určitou formu ontologického bezpečí.

⁵⁵⁰ ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004, s. 62.

⁵⁵¹ ČERNÝ, Jiří; HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004, s. 29.

⁵⁵² ČERNÝ, J.; HOLEŠ, J., *Sémiotika*, s. 264.

Pro evropský kulturní okruh je stěžejní antická a křesťanská mytologie, kterou reprezentují antické báje a Bible. Evropská společnost z tohoto mytického odkazu dodnes často čerpá, ať už vědomě či nevědomě.

Mýtus má své místo i v moderní době. Jeho podoba se však v závislosti na převratných změnách, které s sebou přinesl novověk, výrazně proměnila. Mytické nazírání světa v renesanci ustoupilo racionalitě a vědeckému bádání. Umberto Eco tento proces označuje pojmem demytizace. Podle německého ⁵⁵³ filozofa Ernesta Cassirera se však v krizových okamžicích dostává mýtus znovu ke slovu. ⁵⁵⁴

V moderní době, která se vyznačuje racionalitou a sekularizací, slouží mýtus vládnoucím elitám k ospravedlnění jejich vlastních hodnot, ať už hovoříme o totalitárním společenském uspořádání, nebo o demokratickém kapitalismu. Takové využití mýtu je velmi efektivní.

„Mýtus má imperativní, interpelativní charakter: vyvstal z určitého dějinného konceptu, vynořil se přímo z nahodilosti, ovšem vyhledává právě mne, je obrácen ke mně, podléhám jeho intencionální síle, vyzývá mne, abych přijal jeho rozpínavou nejednoznačnost,“ ⁵⁵⁵ vysvětluje ve své knize *Mytologie* Roland Barthes.

11. 2 Barthesův koncept mýtu a pojem ideologie

Barthesovo pojetí moderního mýtu je především kritickým přístupem k fungování kapitalistické společnosti, která produkuje svůj vlastní mytologický svět, jenž má ospravedlnit její existenci. Umělým mýtům přitom přisuzuje stejnou univerzální platnost, jakou vykazovaly například mýty starověké.

Klíčovými pojmy pro pochopení Barthesovy teorie mýtu jsou denotace a konotace:

- Denotace je význam prvního řádu. ⁵⁵⁶ „Popisuje vztah mezi označujícím a označovaným. Zřejmým jednoznačným významem znaku je jeho denotace.“ ⁵⁵⁷

Jako příklad můžeme použít obrázek stromu, který denotuje skutečný strom.

⁵⁵³ Ernst Cassirer se narodil roku 1874 v polské Vratislavi, oblast však v té době patřila pod Německo.

⁵⁵⁴ DOUBRAVOVÁ, J., *Sémiotika v teorii a praxi*, s. 72.

⁵⁵⁵ BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004, s. 123.

⁵⁵⁶ ČERNÝ, J.; HOLEŠ, J., *Sémiotika*, s. 265.

⁵⁵⁷ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999, s. 278-279.

- Konotace je význam druhého řádu.⁵⁵⁸ „Vztahuje ke druhému poukazu znaku odkazujícímu k asociovanému významu, který může být vykouzlen označujícím předmětem.“⁵⁵⁹ Jako příklad můžeme použít obrázek stromu, kolem jehož kmene se obtáčí had. Takový obrázek nám denotuje skutečný strom obtočený hadem, ale konotuje hřích.

Barthes ve svém konceptu pracuje také s pojmem sémiologický řetězec, kterým chápe vstupování jednotlivých znaků do vzájemných vztahů. Tato znaková spojení se řetězí za sebou a recipient na jejich základě může vyčíst smysl sdělení.

Mýtus je sekundárním sémiologickým systémem, protože vychází ze sémiologického řetězce, který existuje před ním. Tento řetězec se v rovině mýtu stává jakýmsi výchozím prvkem, jehož se mýtus zmocňuje, aby na něm vystavěl sémiologický systém vlastní. V mytické rovině je smysl primárního řetězce potlačen, ale zároveň slouží jako odrazový můstek pro tvorbu mytického sdělení. Mýtus je tedy metajazykem, jakýmsi nadsdělením.⁵⁶⁰

Pro označované v primárním i sekundárním systému Barthes používá termín koncept. Pro označující jakožto člen signifikace prvního řádu zavádí termín smysl. V okamžiku, kdy se tento člen stane součástí sekundárního mytologického systému, označuje ho Barthes pojmem forma.⁵⁶¹

Mýtus v Barthesově pojetí definuje způsob, jakým je vysloven, nikoli to, co sděluje. Předmětem mýtu se může stát cokoli, „*neboť univerzum skýtá neomezený počet možností*“⁵⁶². Mýtus nemusí nutně nést jen psaný jazyk, ale i fotografie, film, divadlo nebo třeba hudba.

S Barthesovým konceptem mýtu je spojován také pojem ideologie, tedy soubor určitých hodnot, názorů a postojů, kterými je vykládán svět. Mýtus je jedním z nositelů ideologie. „*Je vytvářený a znovuvytvořený proto, aby podával jednotná a přirozená vysvětlení rozporuplných událostí.*“⁵⁶³

⁵⁵⁸ ČERNÝ, J.; HOLEŠ, J., *Sémiotika*, s. 265.

⁵⁵⁹ MCQUAIL, D., *Úvod do teorie masové komunikace*, s. 278-279.

⁵⁶⁰ BARTHES, R., *Mytologie*, s. 112-113.

⁵⁶¹ Tamtéž.

⁵⁶² Tamtéž, s. 107.

⁵⁶³ REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 158.

Umberto Eco ideologii chápe jako „sdělení, jež začíná s faktickou deskripcí a následně ji teoreticky ospravedlňuje, aby bylo pozvolna akceptováno společností, prostřednictvím procesu nadkódování“.⁵⁶⁴

Ideologie nabízí vysvětlení toho, jak funguje společnost, a zároveň ukazuje, jak by fungovat měla. Do jisté míry jde o náhražku náboženské víry. „Od náboženství se však liší tím, že blažený stav – ráj – neklade až za dějiny, ale již do dějin. Podoba tohoto ráje je samozřejmě různá, ale vždy je založena na likvidaci určitých společenských skupin a další existenci pouze jednoho „vyvoleného národa“.“⁵⁶⁵

11.3 Propaganda jako specifický způsob přesvědčování

Na začátku této kapitoly bylo zmíněno, že základní funkcí protektorátních mediálních produktů byla funkce persvazivní, tedy přesvědčovací. Specifickým způsobem přesvědčování je v případě protektorátních listů propaganda, která recipientům distribuuje ideologii prostřednictvím rozmanitých znakových systémů. Obecně lze propagandu definovat jako systematický proces selektivního informování, který chrání a podporuje zájmy těch, kteří jsou u moci.⁵⁶⁶ Šířené informace jsou formulovány v duchu příslušné ideologie nebo politické linie. Propaganda je úmyslně selektuje, zkresluje nebo dokonce falšuje s cílem prezentovat vládnoucí režim jako dobrý a spravedlivý a generovat tak společenský souhlas.⁵⁶⁷

Samotné informování však není jediný proces, skrze který se propaganda uskutečňuje. Americký historik Aristotle A. Kallis ve své knize *Nazi propaganda and Second World War* upozorňuje na skutečnost, že neméně důležitým procesem je také zábava.⁵⁶⁸ Dokládá to na příkladu využití rozhlasu a kinematografie ve třetí říši.

Rozhlas nacisté považovali za nejdůležitější médium 20. století, a ačkoli byl klíčovým nástrojem nacistické propagandy, vysílání díky zábavní složce nebudilo

⁵⁶⁴ ECO, U., *Teorie sémiotiky*, s. 324.

⁵⁶⁵ BALÍK, Stanislav, KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004, s. 96.

⁵⁶⁶ STREET, John. *Mass Media, Politics and Democracy*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2011, s. 109.

⁵⁶⁷ REIFOVÁ, I., *Slovník mediální komunikace*, s. 192-194.

⁵⁶⁸ KALLIS, Aristotle. *Nazi Propaganda and the Second World War*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008, s. 2-3.

dojem přepolitizovanosti a u posluchačů mělo úspěch.⁵⁶⁹ V oblasti kinematografie se pak jednalo nejen o filmové týdeníky, které se promítaly na začátku každého filmu, ale i o filmy samotné, které byly ve většině případů nositeli nacistické ideologie.

Vedle zábavy se propaganda ve třetí říši uskutečňovala také skrze volnočasové, zejména sportovní či kulturní aktivity. V tomto ohledu se zdá přesnější definice Jacques Ellula, podle které je propaganda „soubor metod, užívaných organizovanou skupinou, jejímž cílem je získat aktivní či pasivní participaci skupiny jedinců. Ta je psychologicky sjednocena díky psychologické manipulaci a tak začleněna do organizace“.⁵⁷⁰

Propaganda se nikdy nezaměřuje na izolované individuuum, vždy se soustředí na to, co toto individuuum spojuje s ostatními členy společnosti, ať už jsou to společné motivace, pocity nebo mytologie. Jejím cílem je podmanit si recipienta jako součást masy, a tuto masu jako celek ovládnout. Propaganda však zároveň vytváří zdání adresnosti a individualismu a dává tak individuu falešný pocit svobody, který ho činí manipulovatelným.⁵⁷¹

Propaganda podporuje soudržnost daného režimu tím, že integruje individua do kontextu společně sdílených symbolů, významů, postojů a hodnot a tím je organizuje. Právě organizace, nikoli jen přesvědčení jedince, je podle Hannah Arendtové hlavním cílem propagandy.⁵⁷² Masy pak podle ní nepřesvědčují propagandou předkládaná fakta, „*nýbrž jen konzistence systému, jehož součástí podle všeho jsou.*“⁵⁷³

Tuto konzistenci v nacistické propagandě spoluutvářejí tři typy vzájemně provázaných a navzájem se podporujících diskurzů, které se liší svým působením v čase: jeden krátkodobý a dva dlouhodobé.⁵⁷⁴ Krátkodobý diskurz slouží k okamžitému formování veřejného mínění v případě jednotlivých událostí. Je určený k ospravedlnování praktických kroků režimu a poskytuje vládnoucí moci určitý prostor k okamžitému manévrování.

⁵⁶⁹ BREITFELDER, Miroslav. *Rozhlas ve službách nacistické propagandy*. In: Dějepis XVIII. Sborník katedry historie, Plzeň, 2000.

⁵⁷⁰ ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books, 1965, s. 61.

⁵⁷¹ JOWETT, G. S.; O'DONELL, V., *Propaganda and Persuasion*, s. 3-6.

⁵⁷² ARENDTOVÁ, H., *Původ totalitarismu*, s. 498.

⁵⁷³ Tamtéž, s. 486.

⁵⁷⁴ KALLIS, A, *Nazi Propaganda and the Second World War*, 65.

V případě dlouhodobých diskurzů jde o dlouhodobou pozitivní integraci a dlouhodobou negativní integraci, které ospravedlňují režim jako celek a podílejí se na tvorbě hodnotového žebříčku a nazírání společnosti na sebe sama.⁵⁷⁵ Dlouhodobou pozitivní integrací je míněno systematické budování utopického ideologického jádra, které je tvořeno právem a zároveň povinností árijců naplnit vizi ideální vlasti a obrozeného německého národa. Tuto vizi tvoří tři aspekty, a to společenské (vytvoření nové společnosti, která bude tvořit jednotný národní zájem, vytěsnění nepřátel), teritoriální (mystická jednota mezi národem a půdou) a misijní (mezinárodní role, kterou národ sám pro sebe určil).⁵⁷⁶

Součástí dlouhodobé pozitivní integrace bylo i přesvědčování o nadřazenosti árijské rasy a specifický výklad historie, který tuto nadřazenost potvrzoval. Režimu navíc dodával potřebnou kontinuitu a jakési historické posvěcení jeho mise. Německá autorka Kerstin Piepenstocková ve své stati *Machtvolle Erinnerung – Bedeutsames Vergessen* upozorňuje na skutečnost, že historická fakta, která byla jakkoli v rozporu s myšlenkovým světem národního socialismu, měla být zapomenuta. Naopak ta, která z něj činila součást logického a nevyhnutelného historického vývoje, se jejich systematickou aktualizací například v podobě nejrůznějších vzpomínkových rituálů nebo prostřednictvím institucí stávala součástí jakési kolektivní paměti.⁵⁷⁷

Dlouhodobá negativní integrace je pak způsob legitimizace režimu skrze vykreslování toho, proti čemu a komu se tento režim staví. Konkrétním příkladem dlouhodobé negativní integrace je antisocialismus, antibolševismus, antisemitismus nebo antiliberalismus.⁵⁷⁸ Nepřítel se stává nositelem negativity, a tedy přirozeným nástrojem k odvedení pozornosti od negativních rysů vládnoucího režimu. Nenávist ke společnému nepříteli zároveň slouží jako sjednocující sociální mechanismus.

⁵⁷⁵ Podobný koncept jako Aristotle Kallis nabízejí autoři Garth Jowett a Victoria O'Donnell, když upozorňují, že v praxi existují dva typy propagandy, které působí ve vzájemné součinnosti. Je to jednak přímá propaganda, která slouží jako nástroj k okamžité modifikaci názorů nebo postojů masy, a jednak propaganda nepřímá, kterou autoři nazývají pre-propagandou. Pre-propaganda skrytě a velmi pozvolna utváří společenské klima a přispívá k budování předpokladů. In: JOWETT G. S.; O'DONNELL, V., *Propaganda and Persuasion*, s. 6-11.

⁵⁷⁶ KALLIS, A, *Nazi Propaganda and the Second World War*, 63-70.

⁵⁷⁷ PIEPENSTOCKOVÁ, Kerstin. *Machtvolle Erinnerung - Bedeutsames Vergessen*. In: *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*, LIT Verlag Münster, 2005, s. 171-173.

⁵⁷⁸ KALLIS, A, *Nazi Propaganda and the Second World War*, 70-71.

Propagandu ve třetí říši lze označit jako totální. Zasahovala do všech sfér života jedince včetně jeho privátní zóny. Neexistovala žádná oblast, které by se propaganda vyhýbala a která by tak dávala prostor skutečné nezávislosti a individualismu.⁵⁷⁹ Navzdory své všudypřítomnosti se však snažila působit natolik skrytě, aby si recipient její přítomnost neuvědomoval. Jedině tak totiž dochází ke skutečné naturalizaci šířené ideologie. Totálnost propagandy tak činí mýtus každodenní žitou skutečností.

⁵⁷⁹ JOWETT G. S.; O'DONELL, V., *Propaganda and Persuasion*, s. 6-11.

12. Sémioпростор protektorátního denního tisku na příkladu Večerního Českého slova, Venkova, Lidových novin a Poledního listu z přelomu června a července 1941

V sémiotické analýze vycházím z Barthesova pojetí ideologie, tedy z tvrzení, že ideologie je distribuována skrze mytické koncepty. Ty lze dobře vysledovat ve všech sledovaných mediálních produktech. Mytické vyprávěcí postupy fungují jako nadsdělení. To znamená, že na první pohled nejsou příliš patrné a recipient si jejich přítomnost uvědomuje až sekundárně.⁵⁸⁰ Pro přesvědčování publika však mají klíčový význam, protože purifikují skutečnost a činí tak jednání Říše nezpochybnitelným.

Vzhledem k množství zkoumaného materiálu jsem se soustředila na pět základních, vzájemně propojených a vzájemně se potvrzujících, mytologických konceptů, které v různých kombinacích prostupují všemi sledovanými články. Vybrané mytologické koncepty se podílejí na utváření diskursivních kategorií MY a ONI, které jsou pro existenci a udržování každé ideologie klíčové.

12.1 Mýtus vůdce

Mýtus vůdce lze považovat za jeden ze základních pilířů nacistické ideologie. Byl to Adolf Hitler, který se pro miliony Němců stal ztělesněním německé státnosti a člověkem, který měl národu poníženému versailleskými smlouvami navrátit jeho ztracenou hrdost.

Touha po silném vůdci byla v německém národě silně zakořeněna. Nebyla produktem válečného neúspěchu, rostoucí inflace ani rapidního poklesu životní úrovně, byť tyto skutečnosti německou touhu po vůdci akcelerovaly a umožnily Hitlerovi chopit se moci ve státě.

Kořeny této touhy lze rozpoznat už na počátku 19. století, kdy se značná část německých území dostala pod kontrolu Napoleona. Někdejší německá velmoc Prusko se proměnila v pouhý nárazníkový stát mezi Napoleonovým panstvím a Ruskem. Snaha vymezit se vůči francouzskému vlivu se stala hnací silou německého

⁵⁸⁰ BARTHES, R., *Mytologie*, s. 114.

národního hnutí, v němž vykrystalizovala představa o nadřazenosti německého národa a německé kultury a o heroickém vůdcovství.⁵⁸¹

Vzmáhající se nacistické hnutí na tyto představy později úspěšně navázalo. Negativní vnímání Výmarské republiky⁵⁸², která přijala pro Němce potupné podmínky versailleského míru a která se ochromena světovou hospodářskou krizí nedokázala účinně vypořádat s politickou nestabilitou a hrozbou bolševické revoluce, k tomu nacistům vytvořila ideální podmínky. NSDAP za této situace nabídla vládu silné ruky, která obnoví pořádek a stabilitu.⁵⁸³

Hitlerův nástup k moci byl spojen s mytickou představou přicházejícího mesiáše, byť tuto představu většinová německá společnost v době, kdy se stal kancléřem⁵⁸⁴, ještě nesdílela. Šířila ji však nacistická propaganda, stranický list *Völkischer Beobachter* o novém kancléři psal jako o „kancléři národního povznesení“.⁵⁸⁵

Po převzetí moci⁵⁸⁶ se Hitler postupně⁵⁸⁷ získal roli „rozhodující identifikační a projekční postavy pro obavy a naděje, resentimenty a touhy mas.“⁵⁸⁸ Postava vůdce se stala mytickým ztělesněním „vzkříšeného“ Německa a mluvčím německého národa.

Výrazem tohoto mesianistického mytického konceptu se stal sakrální charakter masových stranických a kulturních akcí třetí říše, při nichž Hitler ztělesňoval zároveň mesiáše i kněze nového politického náboženství. Příkladem takovýchto akcí byly každoroční několikadenní sněmy NSDAP v Norimberku, které nabývaly charakteru náboženských rituálů.⁵⁸⁹

⁵⁸¹ KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 77-80.

⁵⁸² Výmarská republika je označení pro Německou republiku v období mezi přijetím versailleského mírového systému a nástupem Adolfa Hitlera k moci (1919-1939).

⁵⁸³ PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 563-564.

⁵⁸⁴ Prezident Paul von Hindenburg jmenoval Adolfa Hitlera do funkce kancléře 30. ledna 1933.

⁵⁸⁵ REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše*. Praha: Argo, 2004, s. 130.

⁵⁸⁶ K faktickému převzetí moci došlo 23. března 1933 po vydání tzv. zmocňovacího zákona., který znamenal likvidaci ústavy Výmarské republiky. Na základě této normy byly postupně rozpuštěny všechny politické strany kromě NSDAP. (In PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 584.)

⁵⁸⁷ Většinová společnost se s Hitlerem začala identifikovat v okamžiku, kdy mu připsala zásluhy za hospodářský růst a vzestup německého národa. (In REICHEL, P., *Svůdný klam Třetí říše*, s. 131.)

⁵⁸⁸ Tamtéž, s. 132.

⁵⁸⁹ Tamtéž, s. 102.

„Kolem celé Zeppelinovy louky bylo s odstupem pouhých dvanácti metrů rozestavěno sto třicet výkonných reflektorů užívaných při protivzdušné obraně, které vysílaly ostře ohraničené kužely světla do výšky šesti až osmi kilometrů, kde se jednotlivé paprsky slily v zářící světelnou plochu připomínající chrámovou klenbu. (...) Spadajícím soumrakem se na ploše arény zformoval více než statisícíhlavý hnědý blok těsně vedle sebe stojících mužů. (...) Fanfáry a bouřlivý jásot ohlásily příchod Hitlera. (...) Na rohových pilířích tribuny plápolaly nezbytné ohně. Když potom Hitler přešel po ploše arény a stoupal na tribunu, vystřelily vzhůru své světlo protiletcké reflektory a vytvořily tak jakýsi ‚světelný dóm‘,“⁵⁹⁰ popisuje v knize *Svůdný klam třetí říše* Peter Reichel sjezd NSDAP, který následoval po anšlusu Rakouska v roce 1938.

Byly to zejména akce tohoto charakteru, které formovaly mýtus vůdce – mesiáše a které zfanatizovaným masám vštěpovaly víru v Adolfa Hitlera. „Apoštoly“ tohoto moderního mýtu se stala německá média, ovládaná Ministerstvem propagandy. Stejně poslání měla i média v protektorátu.

Mýtus vůdce tedy zřetelně prostupuje i sledovanými mediálními obsahy. Dobře je tento mytický komplex čitelný například v prohlášení Adolfa Hitlera k německému národu, který po útoku na Sovětský svaz otiskly všechny zkoumané protektorátní listy.

„Bylo to tedy v srpnu roku 1939 pro mne těžkým sebezapřením, když jsem svého ministra poslal do Moskvy, aby se tam pokusil pracovat ke zmaru britské obkličovací politiky proti Německu,“⁵⁹¹ vysvětlil v něm Hitler uzavření paktu Ribbentrop-Molotov.

Jako primární sémiologický řetězec v této promluvě funguje koncept (označující) *Já* (vůdce) *jsem se sebezapřením uzavřel pakt*. Jeho smyslem (označovaným) je *záchrana Německa*. V sekundárním sémiologickém systému, tedy

⁵⁹⁰ REICHEL, P., *Svůdný klam Třetí říše*, s. 115.

⁵⁹¹ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2, též NESG. Vůdce k německému národu. *Pondělní list*, 1., 2. a 3. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 1-2, též ČTK. Zbrání proti bolševické zradě. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1-2, též ČTK. Od Severního mysu až po Černé moře válečná fronta proti bolševismu. *Lidové noviny*, 22. 6. 1941, roč. 49, zvláštní vydání, s. 1-2, též NESG. Vůdcovo provolání k německému národu. *Lidové noviny*, roč. 49, č. 314, s. 1-2.

v rovině mýtu se význam posouvá a konotuje mýtus boje dobra se zlem (*Dobro díky mně zvítězilo nad zlem*) nebo také křesťanský mýtus spasení: *Já jsem vás spasil*.

Akcentací první osoby si řečník v tomto kontextu zároveň přivlastní božské atributy, protože tím, kdo v křesťanské mytologii přináší spásu, je Bůh skrze Ježíše Krista. S ním je spojen řetězec dalších konotací: *pravda – láska – dobro*. V mytické rovině se tak Hitler stává nositelem nejvyšších lidských hodnot.

Božské atributy ho zároveň činí *vyvoleným, hodným následování* a především *nedotknutelným a neomylným*. Tato mytologie zároveň potlačuje světskou racionalitu ve prospěch iracionální víry ve *věčný život Německa*.⁵⁹²

V závěru svého projevu Hitler mýtus vůdce – spasitele přímo pojmenovává: „ (...) *úkolem této fronty není tudíž jen ochrana země, nýbrž zabezpečení Evropy a tím spása všech*.“⁵⁹³

Za „ideologické zakřivení“ tohoto mytického konceptu můžeme považovat skutečnost, že Hitler sám sebe prostřednictvím mýtu pasuje do role nositele nejvyšších hodnot navzdory tomu, že právě rozpoutal novou etapu válečného konfliktu, která je s nejvyššími ideály humanity v přímém rozporu.

Podobných příkladů, v nichž se projevuje mýtus vůdce-spasitele, můžeme ve zkoumaném materiálu nalézt celou řadu. Vzhledem k množství tohoto materiálu však uvádím jen několik dalších reprezentativních příkladů.

Mýtus spasitele a spásy se nejčastěji objevuje v souvislosti se zprávami o německém postupu na Ukrajinu. Například v článku s titulkem „*Zázrakem*

⁵⁹² Filolog Victor Klemperer upozorňuje na to, že tato křesťanská symbolika nabývá při mnoha akcích nacistického režimu zcela konkrétní podoby. Jako příklad uvádí rituál „svěcení“ nových vlajek a praporů strany, který byl součástí norimberských říšských sněmů.⁵⁹² Při tomto ceremoniálu byla v čele průvodu nesena tzv. krvavá vlajka, která odkazovala na 16 Hitlerových stoupců, kteří padli v průběhu neúspěšného mnichovského puče v listopadu roku 1939. Nacisté je vnímali jako první mučedníky⁵⁹² strany. Samotný akt „svěcení“ spočíval v tom, že se krvavá vlajka musela dotknout všech nových praporů. V kontextu křesťanství tento rituál asociuje *přijímání Kristovy krve*, jímž věřící symbolicky participují na jeho oběti a tím i na věčném životě. (In KLEMPERER, Victor. *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovi*. Jinočany: H&H, 2003, s. 117, též REICHEL, P., *Svůdný klam Třetí říše*, s. 117.) Další příklad uvádí historik Ian Kershaw, který zdůrazňuje fakt, že se Hitlerovo sídlo v Berghofu změnilo v cosi na způsob poutního místa. Denně sem proudil dav obdivovatelů v naději, že zahlédnou vůdce. (In KERSHAW, Ian. *Hitlerův mýtus*. Praha: Iris, 1992, s. 58.)

⁵⁹³ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 23. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1-2, též NESG. Vůdce k německému národu. *Pondělní list*, 1., 2. a 3. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 1-2, též ČTK. Zbraní proti bolševické zradě. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1-2.

zachráněni z rukou rudých!, který 10. července 1941 otiskly Lidové noviny a Večerní České slovo a který odkazuje k německému „osvobození“⁵⁹⁴ Ukrajiny a sovětskému vybijení vězňů.

„Uprostřed močálovitých luk leží káznice, dubenský dům hrůzy. Pět set dvacet osm mužů, žen a dětí zde bylo zavražděno jen proto, že milovali svoji zem. Brány káznice, silné jako zeď, jsou vyraženy a v dlouhé řadě jsou vynášeny hrubé rakve. Jen málo uvězněných ušlo příšernému osudu, jen málo jich leží na bílých lůžkách německého lazaretu. (...) O nejtěžších hodinách svého života vypravuje Valentyna Lepieszskiewiczová Rowne: (...) Žila jsem osm měsíců za zamřížovanými okny a dveřmi pobitými železem. Nebyl to však již vůbec život, bylo to čekání na smrt. (...) Brzy jsem usnula na své špinavé zíněnce. Bylo tak asi kolem půlnoci, když mne probudily hlasité výstřely. Slyšela jsem volání o pomoc a strašlivé sténání. (...) Výstřely se blížily a blížily a také výkřiky lidí ve smrtelné úzkosti. (...) Spatřuji deset agentů GPU ve dveřích. ‚Vy se cítíte jistě silni, protože přicházejí Němci!‘ zařvou nám do tváře. Pak se zableskne. Tisknu se ke zdi, čekám na smrt, přece však ještě žiji. (...) Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil.“⁵⁹⁵

Mýtus spásy a spasitele je v tomto případě vystavěn na principu kontrastu. Vedle obrazů *hrubé rakve*, která konotuje *smrt, zánik a beznaděj*, a *špinavé zíněny*, která konotuje *bídu, porobu a utrpení*, tu autor klade obraz *bílého lůžka německého lazaretu*. Lůžko lazaretu konotuje *uzdravení, naději a záchranu*. Jeho bílá barva je už sama o sobě symbolem *čistoty, pořádku, světla a nevinnosti*, v textu je však tato symbolika ještě zesílena kontrastními symboly temnoty (*káznice, zamřížovaná okna a dveře pobité železem, půlnoc*). Bílé lůžko německého lazaretu se tak mění v mytickou Noemovu archu, která Ukrajince zachrání před zkázou.

Naději, kterou tato představa vyvolává, ještě zesiluje křesťanský mýtus vzkříšení, respektive vítězství nad smrtí, který v sobě nese popis Němci osvobozené věznice: *Brány káznice, silné jako zeď, jsou vyraženy*. V mytické rovině lze v této promluvě spatřovat *vítězství nad temnotou hrobu*, které přímo pojmenovává vzpomínka přeživší vězenkyně: *Nebyl to však již vůbec život, bylo to čekání na smrt*.

⁵⁹⁴ Už samotná propagandistická interpretace německého postupu Ukrajinou jakožto osvobozovací akce konotuje spásu. Stejný charakter má i slovo zázrak v titulku citovaného článku.

⁵⁹⁵ČTK, PK. Dům mrtvých v Dubně: Bestiální hromadná vražda židovských agentů GPU. *Lidové noviny*, 10. 7. 1941, roč. 49, č. 347, s. 1., též NESG. Zázrakem zachráněni z rukou rudých. *Večerní České slovo*, 10. 7. 1939, roč. 23, č. 159, s. 2.

V závěru textu dochází k přímé transcendenci Němců, za jejichž zosobnění můžeme považovat Hitlera, ve spasitele: *Spatřuji deset agentů GPU ve dveřích. ,Vy se cítíte jistě silni, protože přicházejí Němci!‘ zařvou nám do tváře. Pak se zableskne. Tisknu se ke zdi, čekám na smrt, přece však ještě žiji. (...) Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil. Za nositele záchrany, spásy jsou ve druhé větě jasně označeni Němci (*Přicházejí Němci!*), poslední věta však klade rovnítko mezi Němce a Boha Spasitele: *Modlím se nahlas a děkuji Bohu, že mne zachránil.**

Vedlejší linku výše popsaného mesianistického mýtu tvoří mytický koncept nepřátel, který budeme hlouběji analyzovat v podkapitole 12.4. I tento mytický koncept pracuje s křesťanskou symbolikou. Například promluva *Pět set dvacet osm mužů, žen a dětí zde bylo zavražděno jen proto, že milovali svoji zem.* v mytické rovině odkazuje k biblickému vraždění nevinňátek.

Dalším příkladem mytického konceptu vůdce-spasitele je článek uveřejněný 9. července 1941 v Poledním listu pod titulkem *Peklo bolševických vražd*. Už samotný titulek zřetelně odkazuje ke křesťanské symbolice *zatracení* a *utrpení*. V jednom z prvních odstavců se pak zřetelně vyjevuje mytická postava spasitele:

*„Ukrajinské i polské obyvatelstvo vítá německé vojáky beze sporu jako své osvoboditele. Ve městě je vidět nápisy ,Heil Hitler!‘ nebo ,Zdravíme svého Hitlera!‘. Všude je vidět hákové kříže a vlajky s hákovým křížem. Lvov je sotva dva roky sovětský. Bolševické období bude však zaznamenáno jako nejtemnější v dějinách lidstva.“*⁵⁹⁶

Mýtus vůdce-spasitele je zde konstruován na stejném principu jako v předchozím článku, tedy na principu kontrastu. Za povšimnutí zde však stojí slovní spojení *svého Hitlera*, které mělo symbolizovat vysokou míru akceptace a sebeidentifikace ukrajinského národa s „novým božstvem“.

⁵⁹⁶ NESG. *Peklo bolševických vražd. Polední list*, 1. a 2. vydání, 9. 7. 1941, roč. 15., č. 187, s. 1.

12.2 Mýtus vyvoleného národa

Mýtus vyvoleného národa úzce souvisí s mýtem vůdce-spasitele. Stejně jako novozákonní mesiáš vzešel z prostého lidu, vzešel i Adolf Hitler z německého národa. Právě „lidový“ původ vůdce se stal jedním ze stěžejních propagandistických prvků⁵⁹⁷ při budování Hitlerova kultu osobnosti. Byl to lid, z něhož nacisté odvozovali legitimitu nově nastoleného represivního režimu.⁵⁹⁸

Ian Kershaw ve své knize *Hitlerův mýtus* upozorňuje na skutečnost, že stranický tisk NSDAP o Hitlerově nástupu k moci od počátku referoval jako o nástupu „lidového kancléře“ nebo též „kancléře národa“, čímž „naznačoval nová pseudodemokratická pouta mezi lidem a mužem z lidu, který byl nyní jejich vůdcem“.⁵⁹⁹

Právě propagandou důsledně zdůrazňované pouto mezi Hitlerem a jeho národem bylo tím, co živilo mýtus vůdce-spasitele. Hitler se díky tomuto sejetí s lidem a národem stal z pohledu mas nikoli diktátorem, ale „vykonavatelem vůle národa“⁶⁰⁰. Tím byl odstraněn protiklad mezi vládcem a ovládanými a společenský souhlas s nově nastoleným režimem mohl být interpretován jako následování, plné důvěry, které znamenalo faktické delegování moci lidu na vůdce a jeho transformaci v absolutní autoritu.⁶⁰¹

Výrazem tohoto následování a této důvěry se stalo, symbolicky den před zákazem nenacistických stran⁶⁰², zavedení povinného používání německého pozdravu „Heil Hitler“ pro všechny německé státní zaměstnance. K tomuto nařízení byl připojen dodatek, který pozdrav „Heil Hitler“ doprovázený zdvižením pravice nařizoval i nečlenům strany při zpěvu německé hymny a písně Horsta Wessela, pochodové skladby SA a hymny NSDAP. „Důvěra národa“ byla zároveň předem

⁵⁹⁷ Nacistická propaganda se velmi soustředila na vykreslení Hitlerových „lidských kvalit“. Hitler byl zobrazován jako skromný a prostý člověk, který z lásky ke svému lidu pracuje v zájmu jeho budoucnosti. Propagandistické filmy ho také často zachycovaly mezi prostým německým lidem, za války pak jako spolubojovníka německých vojáků. Ne náhodou Hitler při svých návštěvách fronty oblékal šedivou vojenskou uniformu. (In KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 65-68.)

⁵⁹⁸ Lidu se také přizpůsobovala veškerá propaganda. „Každá propaganda musí být lidová a její duchovní úroveň se musí přizpůsobit úrovni chápání těch nejomezenějších mezi těmi, na něž se obrací. ... Umění propagandy spočívá právě v tom, že chápe citový svět představ velké masy a nachází psychologicky správnou formou cestu k získání pozornosti a poté srdcí této masy,“ poznamenává Hitler v knize *Mein Kampf*. (In HITLER, A., *Můj boj*, s. 130.)

⁵⁹⁹ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 49.

⁶⁰⁰ Tamtéž, s. 73.

⁶⁰¹ Tamtéž.

⁶⁰² K zákazu nenacistických stran došlo 13. 7. 1933.

zajištěna výhrůžnou a represivní formulací, že „*kdo nechce upadnout do podezření, že se vědomě chová negativním způsobem, bude používat Hitlerův pozdrav*“.⁶⁰³

Stylizoval-li se Hitler ve své agresivní a rozpínavé zahraniční politice i v agresi proti vnitřnímu nepříteli do role vykonavatele vůle lidu, pak bylo nutné obhájit i oprávněnost této vůle. K tomu nacistům sloužil mýtus vyvoleného národa, který navázal na nacionalistické představy počátku 19. století a který nacisté dále rozvíjeli pomocí pseudovědeckých rasových teorií.

Podle těchto teorií byli Němci „*vrcholným ztělesněním árijské rasy*“⁶⁰⁴, která byla ze své podstaty předurčena k vládnutí podřadným rasám: Slovanům, románským národům nebo Židům. Vyvolená árijská rasa měla podle nacistů nárok na získání přiměřeného životního prostoru (*Lebensraum*) i na vládu nad celou Evropou. Toto učení se stalo konkrétní praxí nejen přesídlováním, rasovými čistkami, systematickou germanizací, stavbou koncentračních táborů a později také plánovitým vyhlazováním tzv. podlidí (*Untermensch*), ale i zakládáním zvláštních ústavů, v nichž se měly rodit čistě árijské děti (program *Lebensborn*).⁶⁰⁵

Árijci se jakožto vyvolená rasa automaticky stali nositeli univerzálních hodnot jako je dobro, právo, spravedlnost nebo pravda. Árijci byli v pojetí rasového učení rovněž nositeli evropské kultury a měli nastolit nový evropský řád.

Podlehnutí tomuto mýtu bylo pro německou společnost o to snazší, že jí ho nacisté nabídli v době, kdy německý národ trpěl ponížením versailleskými mírovými podmínkami. Mýtus jedinečného, vyvoleného národa měl tedy výrazně kompenzační funkci a pomohl Němcům získat zpět ztracené sebevědomí.

Ve sledovaných protektorátních denících sloužil mýtus vyvoleného národa zejména k obhajobě války. Výrazně se to projevuje například v úvodníku s titulkem *Válka o nový evropský řád*, který 4. července 1941 otiskl Venkov na straně 1.

⁶⁰³ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 57.

⁶⁰⁴ KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 476.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 476-477.

„Tato válka je bojem o nový světový řád uspořádaný podle přirozených zájmů a životních sil jednotlivých národů,“⁶⁰⁶ píše v úvodníku autor, který se signuje zkratkou cp.

Promluva silně potlačuje kořistnický rozměr konfliktu a válku interpretuje jako spravedlivý boj. Tuto spravedlnost konotuje zejména slovo *řád*, k němuž se váží hodnoty jako *bezpečí*, *pořádek*, *právo* nebo *spravedlnost*, které jsou v lidské společnosti tradičně vnímány pozitivně a automaticky tak boji propůjčují legitimitu. Druhá část věty *podle přirozených zájmů a životních sil jednotlivých národů* tuto legitimitu ještě zesiluje a zároveň slovem *přirozených* naturalizuje řád, který má být nastolen. Za povšimnutí stojí slovo *světový*, které prozrazuje skutečné ambice válečného agresora. Celá promluva odkazuje k nacistické rasové teorii a přirozené nadvládě árijské rasy, klíč k dešifrování mýtu tedy v tomto případě leží v kontextu, do kterého je promluva zasazena: *Německý národ bojuje za svoji přirozenou nadvládu*.

Ještě jasněji se tento mýtus objevuje v článku „*Historické poslání Německa*“, který 13. července 1941 otiskl Venkov na straně 2.

„*Boj Německa je revolučním bojem nové Evropy a Německo provádí jakožto srdce Evropy historické poslání. Evropa nemůže dále žít ani podle britského vzoru, neboť by to znamenalo zchátrání a zmrzačení, ani podle vzoru bolševického, což by mělo za následek zánik skutečné kultury a mravnosti.*“⁶⁰⁷

Jádrem této promluvy je část *Německo provádí jakožto srdce Evropy historické poslání*. Důležitost Německa, respektive německého národa je zde vyjádřena symbolikou *srdce*. Stejně jako je *srdce* životně důležitým orgánem, díky jehož činnosti funguje lidské tělo, je v této promluvě německý národ činitelem, který je klíčový pro fungování Evropy. Se slovem *srdce* se navíc pojí asociace *dobra* a *lásky*, které německému boji stejně jako v našem předchozím příkladě dodávají potřebnou legitimitu. Tutéž úlohu má i slovní spojení *historické poslání*, které zároveň odvrací pozornost od kořistnického charakteru války a dodává boji německého národa jakési *posvěcení shora*.

⁶⁰⁶ cp. Válka o nový světový řád. *Venkov*, 4. 7. 1941, roč. 36, č. 155, s. 1.

⁶⁰⁷ ČTK. *Historické poslání Německa*. *Venkov*, 13. 7. 1941, roč. 36, č. 163, s. 2.

Druhá část promluvy pak přináší konkrétní náplň slovnímu spojení *historické poslání: Evropa nemůže dále žít ani podle britského vzoru (...) ani podle vzoru bolševického*. Historickým posláním německého národa je tedy nastolení nového řádu, který v první větě prvního souvětí reprezentuje slovní spojení *nové Evropy*⁶⁰⁸. Obhajobou této *nové Evropy* je akcentace hrozeb nepřátelských světů *zchátrání a zmrzačení a zánik skutečné kultury a mravnosti*. Německý národ, který se proti těmto hrozbám vymezuje bojem, se tak stává *nositelem a garantem skutečné kultury, mravnosti a rozkvětu*. Stěžejní charakter má slovní spojení *nemůže dále žít*, které německému boji dodává zdání *nevyhnutelnosti a nutnosti* a zároveň konotuje *spásu*.

Téma nové Evropy se objevuje také v článku *Říše bojuje za celý svět*, který vyšel 4. července 1941 v Lidových novinách. „*Tuto válku nevede Německo jen za sebe a pro sebe, nýbrž pro celý svět, pro všechny kulturní a mravní hodnoty. Pádem bolševismu, který nadchází, bude svět osvobozen od hrozné tíhy a strašného nebezpečí. Otevrou se nové perspektivy pro konstruktivní vybudování nové Evropy a vůbec světa, a každý se bude moci věnovati mírovému budování své budoucnosti.*“⁶⁰⁹

Tato promluva je vystavěna na velmi podobném principu jako ta předchozí. Navzdory rozpoutání válečného konfliktu se Německo stává poslem světového míru. První část promluvy *Tuto válku nevede Německo jen za sebe a pro sebe* konotuje určitou formu altruismu, i když slovo *jen* ho vzápětí vyvrací a poukazuje na pravý účel konfliktu. Druhá část promluvy předestírá bolševickou hrozbu (*od hrozné tíhy a strašného nebezpečí*) a zároveň vyjadřuje víru v nevyhnutelnost vítězství třetí říše ve slovním spojení *Pádem bolševismu, který nadchází*. Za povšimnutí tu stojí zejména přítomný čas slovesa *nadcházet*, který pád bolševismu staví nikoli do budoucnosti ale do přítomnosti, čímž ho v rovině jazyka *de facto* realizuje a přibližuje tak naplnění obsahu posledního souvětí promluvy, tedy *nové Evropy*. Slovní spojení *konstruktivní vybudování* akcentuje aktivní proces, slovesné substantivum *vybudování* pak svým dokonavým vidovým zabarvením poukazuje na definitivnost nové podoby světa.

⁶⁰⁸ Slovní spojení „nová Evropa“ rozebírá filolog Victor Klemperer. Upozorňuje na to, že toto slovní spojení vytváří jakousi zfalšovanou ideu Evropy. Nová Evropa v pojetí nacistů znamenala Evropu nordizovanou. Podle nacistické doktríny pocházelo veškeré evropanství i evropské ideje z nordických lidí neboli Severogermánů. V tomto pojetí se německý národ povzněl nad všechny ostatní národy. (In KLEMPERER, V., *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovi*, s. 168.)

⁶⁰⁹ TP. Říše bojuje za celý svět. *Lidové noviny*, 4. 7. 1941, roč. 47, č. 335, s. 1.

Mýtus vyvoleného národa a jeho přirozené nadvlády nese i článek s titulkem „Židovský stát. „Sovětská unie““, který 13. července 1941 otiskl Polední list na straně 7.

„Německý voják přináší opětně lidská práva, jež byla Moskvou potlačena v krvi,“⁶¹⁰ stojí v něm.

Slova *opětne* a *potlačena* odkazují k přirozenému řádu, v němž fungovala lidská práva. Spojení slov *byla Moskvou potlačena* tento přirozený řád konkretizuje jako dobu před tím, než se vlády ujala Moskva. *Německý voják* konotuje *boj*, respektive *boj německého národa*. Slovní spojení *opětovně přináší* symbolizuje obnovu. Boj německého národa se tak v mytické rovině stává *bojem za obnovu řádu* a německý národ se stává *nositelem tohoto řádu*.

12.3 Mýtus konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti

Mýtus konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti vyplývá z obou výše zmíněných mýtů, tedy z mýtu vůdce-spasitele a mýtu vyvoleného národa. Vůdce se jako mytický spasitel automaticky stal garantem přirozené spravedlnosti, zastáncem morálky i ochráncem vyvoleného německého národa. „*Vůdce je vždy připraven bez ohledu na postavení viníka dělat vše nezbytné pro dobro lidu,*“⁶¹¹ panovalo dobové přesvědčení zmanipulované nacistickou propagandou. Důležitou roli hrálo také přesvědčení o Hitlerově neomylnosti, které vyvěralo z mýtu vůdce spasitele, a umožňovalo mu tak oznamovat politické záměry formou proroctví.⁶¹² Porážka a likvidace nepřátel, ať už se jednalo o kterékoli z nich, tím byly zařazeny „*do historického procesu, v němž člověk pouze vykonává nebo snáší to, co se v souladu s nezměnitelnými zákony stejně musí stát*“.⁶¹³ Proroctví se tím stává jakýmsi retrospektivním alibi.

Po Hitlerově nástupu k moci a prvních signálech ekonomického oživení německý národ, nebo alespoň jeho většina, uvěřil, že díky novému kancléři dojde

⁶¹⁰ ep. Židovský stát „Sovětská unie“. *Nedělní list*, 1., 2. a 3. vydání, 13. 7. 1941, roč. 15, č. 191, s. 7.

⁶¹¹ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 84.

⁶¹² ARENDOVÁ, H., *Původ totalitarismu*, s. 479.

⁶¹³ Tamtéž, s. 483.

k obnovení pořádku a klidu v zemi. K posílení tohoto přesvědčení paradoxně vedla i čistka⁶¹⁴ v SA, kterou Hitler provedl na přelomu června a července 1934.⁶¹⁵

Hitler se jako garant práva a spravedlnosti profiloval i v otázkách zahraniční politiky. Stavěl se do role obránce německého národa, který chce vykořenit „zřejmou nespravedlnost a diskriminaci, jimiž trpěl německý lid od první světové války“⁶¹⁶, dosáhnout toho však podle svých slov chtěl pouze mírovou cestou. Německá branná moc tedy v podání nacistické propagandy byla obrannou silou, která byla pro většinu německého národa „ospravedlnitelná a nezbytná, aby postavila národ znovu na stejnou úroveň, jakou měli jeho někdejší nepřátelé z první války, a aby poskytla dostatečně silnou základnu pro diplomatická jednání se západními demokraciemi“⁶¹⁷.

Tuto rétoriku zdánlivě potvrdily první Hitlerovy „nekrvavé“ úspěchy v zahraniční politice. Jednalo se zejména o vojenské obsazení Porýní v březnu 1936, anšlus Rakouska v březnu 1938 a mnichovskou dohodu v září 1938. Tyto německé úspěchy vystupňovaly obdiv a důvěru k vůdci a německý národ ujistily v přesvědčení, že jsou požadavky německého národa legitimní.⁶¹⁸ Nermalou měrou k tomu přispíval i propagandou živený mýtus vyvoleného národa a přirozené nadřazenosti árijské rasy.

S přibývajícimi úspěchy nacistického Německa na mezinárodním poli rostla i víra Němců v konečné vítězství země a přesvědčení o dějinné nevyhnutelnosti tohoto vítězství. Nacistická propaganda k tomu publiku předkládala rozmanité důkazy německé síly a lidské kvality a konstruovala pomocí nich mýtus konečného vítězství vyvoleného německého národa. Victor Klemperer si všimá například podoby propagandistických plakátů:

„Plakáty nacistů vypadaly skoro pořád stejně. Stále se na nich předváděl tentýž typ brutálního a zarputilého bojovníka, s praporem, puškou nebo

⁶¹⁴ Čistka v SA je též známa jako noc dlouhých nožů (30. 6. 1934 – 2. 7. 1934). Jednalo se o masakr vedení SA a Hitlerových odpůrců v NSDAP, který vykonaly jednotky SS. Během čistek bylo zavražděno na 1000 lidí, mezi nimi například velitel SA a Hitlerův přítel Ernst Röhm. Tisíce dalších lidí skončily v koncentračních táborech. (In PEČENKA, M. a kol., *Encyklopedie moderní historie*, s. 336.)

⁶¹⁵ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 85-86.

⁶¹⁶ Tamtéž, s. 111.

⁶¹⁷ Tamtéž.

⁶¹⁸ Tamtéž, s. 112-119.

mečem, míval uniformu SA, SS, polní uniformu nebo byl také nahý; charakteristikou této reklamy na sport, válku a oddanost Hitlerovi byl pokaždé výraz fyzické síly a fanatické vůle, svaly, tvrdost a nepochybně i absence jakéhokoli myšlení. (...) ,Vůdce, rozkaž, jdeme za tebou!‘ nebo ,S našimi prapory je vítězství!‘ se vštěpovalo jako prosté heslo, jako fráze.“⁶¹⁹

Mýtus konečného vítězství, které musí nevyhnutelně přijít, se odrážel i v protektorátním tisku.

„Přes nepříznivé dopravní poměry pokračuje pronásledování sovětoruské branné moci nezadržitelně na celé frontě. Ustupující nepřítel má zásahem našeho válečného letectva, jež proniká energicky hluboko do zápolí, nejtěžší ztráty,“⁶²⁰ stojí například v článku *„Rudí pronásledování na celé frontě“*, který 5. července otisklo *Večerní České slovo* na titulní straně.

Jako primární sémiologický řetězec v této promluvě funguje koncept (označující) *Německo překonává překážky a ničí nepřitele*. Jeho smyslem (označovaným) je *vítězství Německa*. V sekundárním sémiologickém systému se význam dále posouvá a konotuje nevyhnutelnost německého vítězství: *Německo na cestě k vítězství překoná každou překážku*.

Nevyhnutelnost německého vítězství a sílu německé armády v promluvě akcentují přívlastky a příslovečná určení, jejichž sled výrazně zvyšuje ilokuční sílu celého sdělení. Německo překonává *nepříznivé dopravní poměry*, nepřitele pronásleduje *nezadržitelně na celé frontě*, proniká *energicky* na jeho území a působí při tom *nejtěžší ztráty*.

Za povšimnutí stojí slovní spojení *zásahem našeho válečného letectva*. Užití přívlastku *našeho* namísto přívlastku *německého* má značit vysokou míru identifikace obyvatel protektorátu s okupanty.

Mýtus německého vítězství přímo pojmenovává další článek z *Večerního Českého slova*. Zpravodajský text s titulkem *„Největší obchvat v dějinách světa“* deník otiskl 12. července 1941 na titulní straně.

⁶¹⁹ KLEMPERER, V., *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovi*, s. 93-94.

⁶²⁰ ČTK. Rudí pronásledování na celé frontě. *Večerní České slovo*, 5. 7. 1941, roč. 23, č. 156, s. 1.

„Číslice zničených nebo ukořistěných sovětoruských zbraní ještě jednou názorně dokazují, že bolševici nastoupili u německých hranic s obrovskými silami. (...) Včasná obrana proti tomuto gigantickému útoku provedená v bezpříkladně krátké době, podává znovu nezvratný důkaz geniality německého vedení, jakož i morální a hmotné jakosti německé branné moci. To všechno plně potvrzuje Vůdcova slova, že **německému vojáku není nic nemožné**. (...) **Německá branná moc nezná žádných překážek a rozhodne i druhou fázi boje ve svůj prospěch.**“⁶²¹

Presvědčení o neporazitelnosti německé armády zdůrazňuje užití dokonavého slovesného vidu: **rozhodne i druhou fázi boje ve svůj prospěch**. Kromě této víry nese promluva i potvrzení Hitlerových tvrzení o tom, že tažení proti Sovětskému svazu bylo obrannou akcí. Dojem bezprostředního ohrožení Německa navozuje věta *bolševici nastoupili u německých hranic s obrovskými silami*. Sloveso *nastoupili* konotuje *odhodlání a připravenost*, slovní spojení *u německých hranic* značí *geografickou blízkost* a slovní spojení *s obrovskými silami* značí *nejvyšší stupeň ohrožení*. Míru ohrožení značí i slovní spojení *gigantickému útoku*, které je obsaženo v následující větě.

V kontrastu k bolševické hrozbě zde stojí slovní spojení *geniality německého vedení a morální a hmotné jakosti německé branné moci*, které konotují nejen *nepřemožitelnost německé armády*, ale i *vyvolenost německého národa*, z něhož se geniální vedení i branná moc rekrutují. Záštitou víry v konečné vítězství Německa je pak Hitler, k jehož autoritě odkazuje závěr promluvy: *To všechno plně potvrzuje Vůdcova slova*.

Podobně vyznívá také promluva, která se 1. července 1941 objevila v Lidových novinách. „Zprávy ze všech konců světa tlumočí mohutný ohlas *nesrovnatelných vítězství zbraní, hájících Evropu a evropskou kulturu proti bolševictví a rozvratu*.“⁶²² V druhé části věty je pomocí kontrastu zároveň akcentována nebezpečnost nepřítele (*proti bolševismu a rozvratu*) a idea německého národa jakožto obránce univerzálních hodnot (*hájící Evropu a evropskou kulturu*). První část věty slovním spojení *nesrovnatelných vítězství zbraní* zároveň poukazuje na sílu německé armády a přiživuje tak víru v nevyhnutelnost jejího vítězství.

⁶²¹ ČTK. Největší obchvat v dějinách světa. *Večerní české slovo*, 12. 7. 1941, roč. 23, č. 162, s. 1.

⁶²² vl. Obdiv světa nad mohutnými výkony německé branné moci. *Lidové noviny*, 1. 7. 1941, roč. 49, č. 329, s. 2.

Charakteristickým způsobem konstruování mýtu konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti byla soustavná kvantifikace, tj. odkazování na čísla.⁶²³ Dobře je to patrné například v článku, který 3. července 1941 pod titulkem *5 774 tanků, 160 tisíc ruských zajatců* otiskl Polední list.

„Obraz velikosti bitev (...) je zřejmý z toho, že od 22. června do 1. července bylo již hlášeno 5 774 tanků, 2 330 děl a protiletadlových děl, 4 pancéřované vlaky a nesčetné množství kulometů a pušek ukořistěných nebo zničených. Sovětoruská letecká zbraň ztratila v tomto období 4 725 letadel, z toho 1392 v leteckých bojích, 112 bylo sestřeleno protiletadlovými děly a 3 221 bylo zničeno na zemi. Dosud zjištěný počet zajatců činí přes 160 000.“

Počet zničených zbraní nepřítele či počet nových zajatců uváděly každý den zprávy z bojiště. Čísla se také objevovala v souvislosti s demonstrací „zvěrstev“, kterých se měl dopouštět Sovětský svaz. Konkrétní čísla byla často obsažena i v v titulcích zpráv: „60 000 Litevců na Sibiř“⁶²⁴, „20 tisíc rudých přeběhlo“⁶²⁵, „Šedesát rudých leteckých eskader je již vyřazeno“⁶²⁶, „Sedmkrát větší úspěchy než před rokem ve Francii“⁶²⁷, aj.

Důležitým nositelem mýtu konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti byl také otištěný fotografický materiál. Jednalo se zejména o snímky, které demonstrovaly sílu německé armády a její úspěšný postup do sovětského vnitrozemí. Na řadě z nich byli zachyceni i sovětští zajatci.

Sílu a úspěšnost německé armády demonstruje například snímek uveřejněný 2. července 1941 v Poledním listě s popiskem „*Německé oddíly po hrdinném boji obsadily Brest a odvádějí ruské zajatce*“. Fotografie zachycuje na první pohled nekonečný proud zajatců jdoucích s rukama nad hlavou. (viz Příloha IV, s. 251)

Jednoznačnou demonstrací síly německé armády je i snímek, který 27. června 1941 uveřejnil Polední list s popiskem „*První nekonečné zástupy vojáků*“. Fotografie

⁶²³ VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. 1. vydání, Praha: Portál, 2005, s. 163-166.

⁶²⁴ NESG. 60 000 Litevců na Sibiř. *Polední list*, 1. vydání, 3. 7. 1941, roč. 15, č. 181, s. 1.

⁶²⁵ ČTK. 20 tisíc rudých přeběhlo. *Nedělní list*, 1. vydání, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 182, s. 2.

⁶²⁶ NESG. Šedesát rudých leteckých eskader je již vyřazeno. *Večerní České slovo*, 7. 7. 1941, roč. 23, č. 157, s. 1.

⁶²⁷ NESG. Sedmkrát větší úspěchy než před rokem ve Francii. *Venkov*, 2. 7. 1941, roč. 36, č. 153, s. 1.

zachycuje několik řad německých vojáků na pochodu a symbolizuje nevyčerpatelnost a odhodlání německé armády. (viz Příloha IV, s. 247)

12.4 Mýtus nepřítel a spravedlivé obrany

Postup proti společnému nepříteli byl ústředním tématem snahy Němců vypořádat se s traumatem první světové války a později se logicky stal pilířem německé válečné propagandy. V první fázi byla společenská nenávist směřována proti těm, kteří údajně těžili z „bídy“ německého národa za první světové války a v letech po ní.⁶²⁸ Dobře to ilustruje následující klauzule stranického programu NSDAP:

*„S ohledem na nesmírné oběti na majetku a krvi, jež od národa požaduje každá válka, je třeba osobní válečné obohacování označit jako zločin na národu. Proto požadujeme úplné zabavení veškerých válečných zisků.“*⁶²⁹

Za toho, kdo profitoval z bídy německého národa, formující se nacistické hnutí označilo plutokratického Žida a židovského bolševika, kteří se stali symboly rozkladu společenského řádu. Všechny pozdější kroky proti Židům proto byly prezentovány jako obranné⁶³⁰. Živnou půdou tomuto přesvědčení o spravedlivém postupu proti nepříteli poskytly rasové teorie. Podle nich mohli Židé ohrozit nejvýše stojící árijskou rasu, které nacistické učení přiznávalo právo „*chránit se před útokem méněcennosti i násilím*“⁶³¹.

Právě rasový základ nenávisti vůči Židům je tím, co odlišuje antisemitismus ve třetí říši od antisemitismu, který se v minulosti projevoval v mnoha jiných zemích. Tam byla totiž nenávist generována náboženským vyznáním a smír byl tedy možný skrze náboženskou konverzi. Nenávist vůči Židům je však v rámci nacistického učení dána krví, „*což znemožňuje jakýkoli smír a rozdělování na Židy a Nežidy činí věčným a legitimizuje je jako cosi, co se děje z boží vůle*“⁶³².

⁶²⁸ ALY, Götz. *Hitlerův národní stát: Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo, 2005, s. 26.

⁶²⁹ Tamtéž.

⁶³⁰ Například předloha zákona o vyvlastnění Židů z roku 1937 úředníci Říšského ministerstva financí nazvali *Zákon o vyrovnání škod, jež německé říši způsobili Židé*. (In: ALY, G., *Hitlerův národní stát: Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*, s. 27.)

⁶³¹ Tamtéž.

⁶³² KLEMPERER, *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovi*, s. 142.

Kromě rasového aspektu se antisemitismus ve třetí říši lišil také tím, že se židovská otázka stala důležitou záležitostí každého jednotlivce, protože určovala jeho další existenci.⁶³³ Tento bytostný zájem vyvěral především z Norimberských zákonů, které vytvořily právní základ pro izolaci židovské menšiny od zbytku společnosti a které s sebou přinesly povinnost dokládat rasový původ.

Antisemitské výpady, pomocí nichž se Hitlerovi v počátcích nacionalistického hnutí dařilo oslovovat nové soukmenovce, brzy ustoupily fanatickému antimarxismu a antibolševismu. Podle historika Iana Kershawa si byl Hitler zřejmě vědom, „že je zapotřebí širšího dorozumivacího prostředku, než byl antisemitismus, aby bylo možno seriózně se ucházet o moc“.⁶³⁴

Pro Hitlerovy veřejné projevy do uchopení moci a během let konsolidace režimu je proto charakteristické potlačování⁶³⁵ zmínek o Židech, dominují naopak útoky proti bolševismu. Bolševismus se například stal stěžejním tématem předvolební kampaně NSDAP v roce 1933, v níž strana představovala Hitlera jako „poslední baštu proti hrozně komunismu“⁶³⁶.

Pro samotného Hitlera však židovská otázka nadále stála v centru zájmu, byla to právě ona, z níž podle něj pramenila další „zla“ včetně bolševismu. O této skutečnosti svědčí i Hitlerova tichá⁶³⁷ tolerance násilností a pogromů, kterých se na židovském obyvatelstvu dopouštěli řadoví členové NSDAP.

Situace se změnila až v září 1935, kdy Hitler při projevu v Reichstagu navrhl přijetí protižidovských zákonů, které Židům odnímalý německé občanství a zakazovaly pohlavní styk mezi nimi a árijskou rasou. Zcela v rozporu s každodenní židovskou zkušeností však tvrdil, že nové zákony otevírají Židům možnost samostatné a nezávislé existence.⁶³⁸

Židovskou otázku s bolševismem Hitler poprvé veřejně položil do vzájemné souvislosti v projevu na zářijovém sjezdu NSDAP v roce 1937, kdy bolševismus

⁶³³ ARENDOVÁ, *Původ totalitarismu*, s. 491.

⁶³⁴ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 204.

⁶³⁵ Židovskou otázkou se zabývala pouze výzva stranickým organizacím z března roku 1933 k uskutečnění celonárodního bojkotu židovského obchodu a zboží. (In: KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 204)

⁶³⁶ Tamtéž, s. 49.

⁶³⁷ Hitlerův postoj lze vysvětlit ohledem na zahraničně politické zájmy.

⁶³⁸ KERSHAW, I., *Hitlerův mýtus*, s. 205.

nazval židovským výtvozem.⁶³⁹ Po uzavření paktu Ribbentrop-Molotov v srpnu 1939 však protibolševické invektivy na čas ustaly a vystřídaly je dlouho tlumené výpady proti Židům. Především šlo o tezi, že svět je ovládán jakousi mezinárodní židovskou klikou. Jako důkaz pro ni mimo jiné sloužily takzvané Protokoly sionských mudrců, což byl podvodný dokument původem z carského Ruska, jehož obsahem byl židovský plán pro ovládnutí celého světa včetně popisu systému manipulace a mediální kontroly. K antisemitským výpadům ho využívalo nejen Rusko, ale ve 20. a 30. letech právě i nacisté. Hannah Arendtová přitom upozorňuje na fakt, že tento dokument nacisty při budování jejich vlastního režimu v řadě aspektů inspiroval.

Teze o světě ovládaném Židy byla podle Arendtové jednou z nejúspěšnějších tezí nacistické propagandy, která přispívala k budování soudržnosti a stability režimu. *„Soustředění na antisemitskou propagandu bylo běžným trikem demagogů vůbec od konce devatenáctého století, a bylo velmi rozšířené v Německu a Rakousku dvacátých let. Čím soustavněji se všechny strany a orgány veřejného mínění vyhýbaly diskuzi o židovské otázce, tím více byla lůza přesvědčena, že Židé jsou skutečnými představiteli současných mocností, a že židovský problém je symbolem pokrytectví a nepoctivosti celého systému,*“⁶⁴⁰ zdůvodňuje Arendtová, proč teze o židovské nadvládě padaly na úrodnou půdu. Údajná židovská nadvláda nad světem podle ní navíc otevírala prostor pro naplňování mýtu o konečném vítězství vyvoleného německého národa a Hitlerova mytického mesianismu. Pokud by totiž německý národ dokázal údajnou židovskou nadvládu svrhnout, k čemuž měl prakticky přispět nejen holocaust, ale i válečné tažení Evropou, pak by židovstvo v jeho nadvládě logicky nahradil národ německý.

Útok na Sovětský svaz v roce 1941 znamenal návrat ke kampani proti žido-bolševickému nepříteli, před jehož hrozbou se německý národ musí bránit. Mýtus nebezpečného nepřítele, kterého musí německá říše v zájmu své vlastní existence, porazit, se velmi silně projevoval i ve sledovaných protektorátních listech. Vzhledem k množství článků, vztahujících se k problematice nepřátel, uvádíme pouze několik příkladů.

⁶³⁹ Tamtéž, s. 206.

⁶⁴⁰ ARENDTOVÁ, H., *Původ totalitarismu*, s. 489.

„Židovsko-bolševičtí držitelé moci se houževnatě pokoušeli, aby našemu a ostatním evropským státům naoktrojovali své panství, a to nejenom duševně, nýbrž hlavně vojensko-mocensky,“⁶⁴¹ vysvětloval Hitler ve svém prohlášení k německému národu útok na Sovětský svaz.

Jako primární sémiologický řetězec v této promluvě funguje koncept (označující) *Žido-bolševický nepřítel si chtěl podmanit Evropu*. Jeho smyslem (označovaným) je *hrozba Německu*. V sekundárním sémiologickém systému se význam dále posouvá: *Naše (německá, árijská) existence byla v ohrožení* nebo obecněji *Sověti jsou nebezpeční*, z čehož pro německý národ vyplývá nutná obrana.

Podobné mytické poselství nese i úvodník s titulkem „*Rudá dýka v zádech Evropy*“, který 27. června 1941 otiskl Polední list na titulní straně.

„*Zpráva ukazuje, jak bolševici podali s úsměvem jednu ruku k přátelství, zatímco druhá už vyplácela špiónům a agentům peníze na sabotáže v Říši i v ostatní Evropě.*“⁶⁴²

Promluva v mytické rovině akcentuje *faleš* a *zradu* a konotuje křesťanský mýtus Jidášovy zrady Krista. Sovětský svaz, který měl důvěru vůdce-spasitele (vyvoleného národa), se spojil s nepřáteli a tuto *důvěru zradil*. Mýtus Jidášovy zrady konotuje i *podání ruky*⁶⁴³ v druhé větě promluvy.

Další uveřejněné články se týkaly charakteristiky sovětského režimu a jeho propojení s Židy. Jde například o promluvu, kterou uveřejnily Lidové noviny. „*Nové milionové vojsko se jen z nejmenší části skládalo z členů komunistické strany. Jeho hlavní část tvořili nepolitictí sedláci a dělníci, masa lidu, již byla hesla bolševických držitelů moci v nejlepší podobě lhostejná, z valné části však proti myslí. Bylo potřeba soustavného politického štvání, aby se tyto masy zapojily do rámce armády světové revoluce. Tuto práci vykonávali hlavně Židé.*“⁶⁴⁴

⁶⁴¹ NESG. Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu. *Venkov*, 24. 6. 1941, roč. 36, č. 146, s. 1, též ČTK. Zbraní proti bolševické zradě. *Večerní České slovo*, 23. 6. 1941, roč. 23, č. 145, s. 1-2, též NESG. Vůdce o nástupu proti Sovětům. *Pondělní list*, 1., 2. a 3. vydání, 23. 6. 1941, roč. 15, č. 171, s. 1.

⁶⁴² NESG. Rudá dýka v zádech Evropy. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 27. 6. 1941, roč. 15, č. 175, s. 1.

⁶⁴³ Jidáš Krista zradil římským vojákům přátelským gestem – polibkem.

⁶⁴⁴ vl. Rukojmí zkázy. *Lidové noviny*, 25. 7. 1941, roč. 49, č. 376, s. 1.

Židé jsou zde prezentováni coby hnací motor sovětského systému a „kazatelé“ jeho ideologie v na sebe navazujících větách *Bylo potřeba soustavného politického štvání – Tuto práci vykonávali Židé*. Kromě toho je zde zesměšňována kvalita, respektive profesionalita sovětského vojska (*Jeho hlavní část tvořili nepolitici sedláci a dělníci*) a zdůrazňována jeho nízká nebo žádná ideologická motivace (*masa lidu, již byla hesla bolševických držitelů moci v nejlepším případě lhostejná, z valné části však proti mysli*), což v důsledku poukazuje na slabost celé sovětské ideologie.

Dalším exemplárním příkladem takové charakteristiky je článek uveřejněný 13. července 1941 v Nedělním listě pod titulkem „Židovský stát ‚Sovětská unie‘“.

*„Celé Sovětské Rusko bylo bolševismem přeměněno v káznici a jatky. Miliony ruského lidu staly se oběťmi židovsko-bolševického sadismu. Ještě nikde nebylo tolik lidské bídy, ještě nikde se neodehrála tak příšerná lidská tragédie, jako ve stínu sovětské hvězdy Davidovy. Za libivou fasádou hesel nebylo nic, než vykořisťování, teror, nepředstavitelná bída a zaostalost.“*⁶⁴⁵

Sovětský režim je zde spojován s atributy kulturního a morálního úpadku: *káznice a jatky, lidská tragédie, vykořisťování, teror, nepředstavitelná bída a zaostalost*. Nositelem tohoto úpadku je pak židobolševické spojení: *židovsko-bolševický sadismus, ve stínu sovětské hvězdy Davidovy*. Celá promluva specifikuje hrozbu, kterou sovětský režim představoval pro německý národ, a legitimizuje tak německou „obranu“.

Stejně varovné poselství přináší i článek uveřejněný 7. července 1941 ve Večerním Českém slově pod titulkem „Zázrakem zachráněni z rukou rudých“.

*„Uprostřed močálovitých luk leží káznice, dubenský dům hrůzy. Pět set dvacet osm mužů, žen a dětí zde bylo zavražděno jen proto, že milovali svoji zem.“*⁶⁴⁶

V mytické rovině se odhaluje sdělení *Sověti vraždí nevinné*, které konotuje biblický mýtus o Herodově vraždění neviňátek a tím jaksi v druhém plánu vyjadřuje hrozbu vyvolanému německému národu.

⁶⁴⁵ ep. Židovský stát „Sovětská unie“. *Nedělní list*, 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 7.

⁶⁴⁶ NESG. Zázrakem zachráněni z rukou rudých. *Večerní České slovo*, 10. 7. 1939, roč. 23, č. 160, s. 2.

Tento mýtus se velmi často objevoval v článcích, které souvisely s německým postupem na Ukrajinu. Objevil se i 9. července 1941 v Lidových novinách v článku s titulkem „*Krvavá neděle v Lucku: 1 500 Ukrajinců hrozným způsobem zavražděno*“. „*V těsných kobkách temného vězení v Lucku seděli již týdny a měsíce ve vazbě. Hustě natlačeno bylo skrčeno vedle sebe 1 000 ukrajinských starců, žen, dětí a důstojníků zadržených jakožto kontrarevolucionáři. (...) Mnozí z nich nevydrželi dlouho mučení, které může vymyslet jen nejodpornější výplod d'ábelské fantasmie, zešíleli a živořili dále, až je dobrotivá smrt vysvobodila z jejich nesmírného utrpení.*“⁶⁴⁷ I zde jsou akcentovány nevinné oběti (*starců, žen, dětí*). Ukřutnost sovětského nepřítele v tomto případě kromě výrazů (*těsných kobkách temného vězení, mučení, nejodpornější výplod d'ábelské fantasmie, zešíleli a živořili, nesmírného utrpení*) nese zejména závěr promluvy *až je dobrotivá smrt vysvobodila z jejich nesmírného utrpení*. Přívlastek *dobrotivá* zde konotuje spásu a vysvobození z muk a v mytologické rovině nese poselství: *I smrt je lepší než padnout do rukou Sovětům*, což posiluje argumentaci Adolfa Hitlera pro útok na Sovětský svaz i oprávněnost a nutnost tohoto útoku.

Další skupina článků akcentovala celkovou zaostalost Sovětského svazu a legitimizovala tím německé přesvědčení, že má árijská rasa právo toto jednání nejen odsoudit, ale bránit se méněcennosti násilím. Příkladem takového článku je článek z Večerního Českého slova s titulkem „*Sověty vyrábějí brak*“, který vyšel 7. července 1941 na straně 2.

„*Sověty stále oznamují, za kolik milionů rublů vyrobily zboží, ale mlčí o tom, za kolik milionů rublů bylo zničeno strojů a jiných hodnot proto, že v sovětských továrnách jsou na místech lidé, kteří nemají o podniku ani zdání. V moskevské továrně byl vedoucím inženýrem Žid Gayer, který prodával dříve po domech kravaty a punčochy.*“⁶⁴⁸

V mytické rovině můžeme identifikovat sdělení *Sovětský svaz je zaostalý*. Vyplyvá z primárního řetězce *Sovětský svaz lže, ovládají ho nekompetentní lidé*. Poslední část promluvy navíc znovu odkazuje k židobolševickému propojení, které zde navíc symbolizuje celkový úpadek.

⁶⁴⁷ ČTK. Krvavá neděle v Lucku: 1500 Ukrajinců hrozným způsobem zavražděno, *Lidové noviny*, 9. 7. 1941, roč. 49, č. 344, s. 3.

⁶⁴⁸ NESG. Sověty vyrábějí brak. *Večerní České slovo*, 7. 7. 1941, roč. 23, č. 157, s. 2.

Důležitou roli při konstruování mýtu nepřítele hrál i obrazový materiál. Jednalo se zejména o snímky, které souvisely s ukrajinskou kampaní a zachycovaly počínání ustupujících Sovětů. Drastické snímky zachycovaly vraždy nevinných lidí a recipienta šokovaly svým naturalismem.

Jako výstižný příklad může sloužit snímek uveřejněný 11. července 1941 v Poledním listě. Fotografie zachycuje mrtvolu desetiletého dítěte, které je zhmotněním nevinných obětí Sovětů. Popisek pod fotografií celkový dojem ještě zesiluje: „*Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politkomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu nebezpečné a před útokem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.*“

12.5 Mýtus českého národa

Mýtus českého národa tvořil jakousi vedlejší linii všech výše popsaných mýtů. Vyplyval z nich a podílel se na utváření představ protektorátního obyvatelstva o postavení českých zemí v rámci německé říše a českého národa v rámci expandujícího národa německého.

České země, které patřily k oblastem, v nichž Němci žili a k nimž byli kulturně vázáni, se podle nacistických plánů měly stát spolu s Alsaskem-Lotrinskem, Lucemburskem, částí Belgie, Dánska a Polska integrální součástí germánského impéria. Centrem tohoto impéria mělo být rasově čisté Německo.⁶⁴⁹

Český národ jako národ slovanský, patřil z hlediska rasového učení k národům podřízeným árijské rase. Nacisté byli přesvědčení, že „*v českých zemích, na německém dvoře, nemá Čech co pohledávat.*“⁶⁵⁰ Obyvatele protektorátu nacisté rozdělili do dvou skupin: Rasově vhodní občané, zhruba 40-60 procent obyvatel, měli být germanizováni a přesídleni do nitra Říše, eventuálně sterilizováni. Ostatní měli být odstraněni, tj. stejně jako Židé přesídleni na východ nebo fyzicky zlikvidováni.⁶⁵¹

⁶⁴⁹ KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, s. 477- 478.

⁶⁵⁰ Tamtéž, s. 487.

⁶⁵¹ Tamtéž.

Po okupaci české země přišly o svoji autonomii, přestože duální správní systém měl budít zdání opaku.⁶⁵² České úřady byly fakticky podřízeny orgánům okupačním, nejvyšší autoritou nového státoprávního uspořádání se stal říšský protektor. Tato politika měla pomoci začlenit české země do prostoru Říše. Zdání autonomie mělo zároveň na okupovaném území udržet klid, aby nedošlo k narušení jeho hospodářského potenciálu. Pravým posláním protektorátu a jeho obyvatel bylo v prvních letech tvořit hospodářskou základnu pro vedení války.⁶⁵³

Toto přesvědčení také tvořilo jádro mýtu českého národa. Dobře to ilustruje článek, který 26. června 1941 otiskl Polední list pod titulkem „*Státoprávní postavení Protektorátu*“. Citovaný text byl součástí projevu státního tajemníka úřadu říšského protektora Karla Hermanna Franka při návštěvě Krakova.

*„Čechy a Morava a národy sídlící v tomto prostoru patřily a patří vždy nejen k německému politickému, nýbrž i k německému národnímu prostoru. Tato jejich poloha jim zakazuje státně-politickou formu s protiněmeckou koncepcí. Každá německá říše musí mít možnost disponovati politicky tímto prostorem a jeho obyvateli.“*⁶⁵⁴

Jako primární sémiologický řetězec v této promluvě funguje koncept (označující) *Čechy a Morava jsou odvěkou součástí německé říše*. Jeho smyslem (označovaným) je *vzájemná neoddělitelnost* obou územních celků. V sekundárním sémiologickém systému se význam dále posouvá: *Češi jsou součástí německé říše a musí žít v souladu s ní*.

Použití slovních spojení *zakazuje státně-politickou formu s protiněmeckou koncepcí* nebo *německá říše musí mít možnost* nebo *patřily a patří vždy* zároveň vyjadřují nevyhnutelnost a neoddiskutovatelnost tohoto mýtu.

Zajímavá je i vazba *disponovati politicky tímto prostorem a jeho obyvateli*. Užítí instrumentálu naznačuje pasivitu tohoto prostoru i jeho obyvatel, aktivním činitelem se naopak stává *německá říše*.

⁶⁵² PASÁK, T., *Pod ochranou říše*, s. 12.

⁶⁵³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J., *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 15 a, s. 184.

⁶⁵⁴ ČTK. Státoprávní postavení Protektorátu. *Polední list*, 1. a 2. vydání, 26. 6. 1941, roč. 15, č. 174, S. 1-2.

Výše zmíněný mýtus je blíže specifikován obsahem dalších článků, které nesou konkrétní představy o životě v souladu s říší. Příkladem takového zpravodajského materiálu může být článek uveřejněný 24. června 1941 na titulní straně Poledního listu pod titulkem „V klidu a kázni pracovat“ nebo Lidových novin pod titulkem „Prohlášení stát. presidenta dr. Háchy“. Citovaný text byl součástí projevu protektorátního prezidenta Emila Háchy.

„Jsme přesvědčeni, že vždy vítězná vojska Velkoněmecké říše, která včera nastoupila svůj pochod, v několika málo dnech ukáží celému světu, co se skrývá za hlučnou fasádou bolševismu. Pro všechny české lidi platí jediný příkaz, jediná národní povinnost – v klidu a naprosté kázni pracovat se zdvojenou silou na úkolu nám svěřeném, na zásobovacím a výzbrojním plánu Velkoněmecké říše.“⁶⁵⁵

Život v souladu s Říší této promluvě specifikuje mytický koncept *Bojujeme proti bolševismu, pracujeme pro německou říši*. Promluva zároveň zdůrazňuje participaci (*na úkolu nám svěřeném*) na vítězství německé říše a víru v něj (*Jsme přesvědčeni*). Slovní spojení *na úkolu nám svěřeném* znovu akcentuje pasivitu českého národa při utváření vlastního osudu.

Stejně poselství nese i úvodník otištěný 2. července 1941 na třetí straně Večerního Českého slova pod titulkem „Pro západní kulturu a proti bolševismu“.

„Česká mládež se rozhodla pro evropskou kulturu, poněvadž ví, že jen jí dosáhl náš národ svého jména. Stojíme pevně za novou Evropou a připravujeme se na budovatelskou práci v celém jejím prostoru.“⁶⁵⁶

Těsnost vazby mezi německou říší a Němci a českými zeměmi a Čechy je dobře patrná v článku uveřejněném 5. července 1941 ve Večerním Českém slově na straně 2 pod titulkem „Příprava vpádu do Čech“.

„Po zajetí vyššího sovětského štábu se našlo množství map, mezi nimi také mapa Prahy, které ukazují, že se Moskva již dlouho zabývala jasnými úmysly

⁶⁵⁵ NESG. V klidu a kázni pracovat. *Polední list*, 1., 2. a 3. vydání, 24. 6. 1941, roč. 15, č. 172, s. 1, též ČTK. *Prohlášení stát. presidenta dr. Háchy*. 24. 6. 1941, roč. 49, č. 316 a č. 317, s. 1.

⁶⁵⁶ DEJMEK, Vladimír. Pro západní kulturu a proti bolševismu. *Večerní České slovo*, 3. 7. 1941, roč. 23, č. 154, s. 3.

napadnouti Velkoněmecko. (...) Za takové ‚požehnání‘ uctivě děkujeme a děkujeme Bohu, že bolševický plán byl zmařen navždycky hned v zárodku.“⁶⁵⁷

V prvním souvětí je Protektorát Čechy a Morava plně nahrazen *Velkoněmeckem*, v mytické rovině tak zaniká a splývá s expandující Germánií zcela v souladu s nacistickými teoriemi o budoucím evropském uspořádání.

Poměrně jasně formulovaná výhrůžka pro případ „neposlušnosti“ protektorátu se pak 24. června 1941 objevila v úvodníku Lidových novin s titulkem „*Sovětská věrolomnost*“.

„Veřejnost přijímá stanovisko státního prezidenta s plným pochopením a staví se za ně bez výhrad, neboť má ještě v živé paměti nebezpečí, do něhož zavedla národ snaha učiniti bývalou republiku výpadní brankou bolševismu do srdce Evropy, jak se projevilo paktem bývalého Československa se sovětským svazem roku 1935. Šťastným osudem, v němž se spojila velkorysá evropská politika Vůdce a říšského kancléře se státnickým rozhodnutím presidenta Háchy, ušel národ neblahým důsledkům těchto snah a proto tím více a upřímně vítá nynější historické zúčtování s bolševickým nebezpečím.“⁶⁵⁸

V první části této promluvy je slovním spojením *snaha učiniti bývalou republiku výpadní brankou bolševismu do srdce Evropy* protektorát postaven do nepřátelského tábora, přičemž je zdůrazněna vědomá aktivita Československa (*snaha*). Zdrobnělinou, která následuje (*brankou*), je důležitost a velikost Československa zároveň zlehčena. Za pozornost však stojí zejména druhá část promluvy, ve které je naznačena křehkost stávajícího uspořádání, tedy existence protektorátu, slovním spojením *Šťastným osudem*, který konotuje určitou nahodilost nebo souhru okolností. Slovní spojení *velkorysá evropská politika Vůdce a říšského kancléře*, a zejména pak přívlastek *velkorysá*, konotuje podmíněčnost, která se realizuje v samém závěru promluvy ve větě *a proto tím více a upřímně vítá nynější historické zúčtování s bolševickým nebezpečím*.

⁶⁵⁷ NESG. Příprava vpádu do Čech. *Večerní České slovo*, 5. 7. 1941, roč. 23, č. 156, s. 2.

⁶⁵⁸ zet. *Sovětská věrolomnost. Lidové noviny*, 24. 6. 1941, roč. 49, č. 316 a č. 317, s. 1.

Závěr

Z rozšířené historické srovnávací analýzy vyplývá, že sledované deníky postupovaly jak při informování o uzavření paktu Ribbentrop-Molotov, tak o operaci Barbarossa jednotně, a to v souladu s německou propagandou.

Po uzavření paktu o neútočení byl Sovětský svaz popisován jako partner, s jehož pomocí má Německo udržet „mír a pořádek“ v Evropě. Tatáž rétorika se na stránkách protektorátního tisku objevovala i v případě začátku druhé světové války a pozdějšího dělení Polska.

Po operaci Barbarossa se obraz Sovětského svazu v protektorátním tisku radikálně změnil. Sovětský svaz byl prezentován jako nepřítel Německa, respektive Protektorátu Čechy a Morava. Zdůrazňována přitom byla zejména rozpínavá agresivita bolševické ideologie, celková kulturní zaostalost Sovětského svazu a propojení vládnoucí sovětské garnitury s mezinárodním židovstvem a plutokracií. Zároveň byl Sovětský svaz v tisku systematicky démonizován, a to zejména prostřednictvím fotografického materiálu z Ukrajiny. Německou invazi do Sovětského svazu prezentoval protektorátní tisk jako obranný akt vůči rozpínavé sovětské politice, která plánovala invazi do střední Evropy.

Důležitou roli při tom hrála rovina sémiotiky, respektive mytologické vyprávěcí postupy ukryté v jednotlivých sděleních. Ty radikální obrat v zahraniční politice třetí říše pomáhaly ideologicky překlenout a najít tak zdánlivě ztracenou kontinuitu zahraničně-politického vývoje. Spojovací článek mezi paktem Ribbentrop-Molotov a operací Barbarossa tvořil zejména mýtus vůdce-spasitele. Adolf Hitler se v mytické rovině stal jakýmsi neomylným vykonavatelem dějinné nevyhnutelnosti, který vše, co činí, činí pro dobro národa.

Na tento základní mýtus se nabalovaly další mytologie jako například mýtus vyvoleného národa, mýtus konečného vítězství a dějinné nevyhnutelnosti nebo mýtus nepřítele a spravedlivé odplaty. Všechny tyto mytologie přispívaly k celkové konzistenci nacistické propagandy a převáděly mezinárodní vývoj na mytický boj dobra se zlem. Důležitý byl i mýtus českého národa, který obyvatelům českých zemí přiznával právo na existenci, byť podmíněnou vůlí vůdce a poslušností vůči Říši.

V obou sledovaných obdobích se periodika řídila Souborným přehledem pokynů pro tiskovou přehlídku a především tiskovými konferencemi, pořádaných k „sladění mediálního postupu“, a dodržovala zcela jednotnou linii.

O tom, jak nepropustně a striktně byl kontrolní systém nastaven, svědčí například vysoká míra přebírání zpráv a fotografického materiálu z oficiálních zdrojů, tedy zejména z ČTK, respektive DNB, podobnost titulků v jednotlivých periodikách i téměř shodné řazení zpráv.

Fakticky se jednotlivé listy od sebe v informování o Sovětském svazu v obou případech nijak nelišily. Rozdíly mezi nimi vyplývaly pouze z jejich zaměření. Zatímco Polední list a Večerní České slovo volily jak v roce 1939, tak pak zejména v roce 1941 expresivnější jazyk a ostřejší formulace, Venkov a hlavně Lidové noviny se především v roce 1939 držely spíše neutrálního jazyka. Rozdíl lze pozorovat také v množství otištěných fotografií, které hrály mnohem větší úlohu v Poledním listě a Večerním Českém slově, než u zbylé dvojice zkoumaných periodik. Ve Venkově a Lidových novinách pak lze najít články, které problematiku Sovětského svazu vztahují ke specifické části jejich publika.

U Venkova jde o příspěvky z kampaně proti Sovětskému svazu, které se zaměřují na drobné zemědělce a akcentují při tom problémy sovětského hospodářství. Do obsahu Lidových novin se zase promítá fakt, že jde o mimopražské periodikum. V obou zkoumaných obdobích proto v těchto novinách lze najít příspěvky, které problematiku Sovětského svazu nějakým způsobem vztahují k Moravě. U Lidových novin také v roce 1941 tolik jako u ostatních listů nevystupovala do popředí židovská otázka, i když rozhodně nelze říci, že by o údajném židovsko-bolševickém propojení své čtenáře neinformovaly vůbec.

Ze zkoumání obou událostí a jejich obrazu na stránkách protektorátního tisku také vyplynulo, že jim protektorátní listy nevěnovaly stejný prostor a energii. V období sovětsko-německého přátelství byl Sovětskému svazu v protektorátních listech věnován výrazně menší prostor než v období sovětsko-německého nepřátelství. Objevil se také velký rozdíl v polaritě hodnotící škály – zatímco Sovětský svaz jako přítel byl prezentován spíše neutrálně, Sovětský svaz jako nepřítel byl prezentován extrémně negativně. K tomu přispívalo i nerovnoměrné rozvržení fotografického materiálu a úvodníků v obou obdobích. V době sovětsko-

německého partnerství se úvodníky s tematikou Sovětského svazu prakticky neobjevovaly, stejné to bylo i v případě fotografického materiálu. Po zahájení operace Barbarossa byla situace přesně opačná.

Summary

The historical comparative analysis shows that regarding either conclusion of the Molotov-Ribbentrop Pact or the Operation Barbarossa, the monitored newspapers acted uniformly and in accordance with German propaganda.

After approval of the Molotov-Ribbentrop Pact, the Soviet Union was defined as a partner, which helps Germany to maintain "peace and order" in Europe. This rhetoric was used by Protectorate newspapers also in case of referring about the beginning of Second World War and the subsequent partitioning of Poland.

The image of the Soviet Union in Protectorate press was radically changed after the Operation Barbarossa. The Soviet Union was presented as an enemy of Germany and therefore also as an enemy of Protectorate of Bohemia and Moravia. The emphasis was placed on the expansive aggression of Communist ideology, the overall cultural backwardness of the Soviet Union and on the interconnections of Soviet ruling class with international Jewry and the plutocracy. At the same time, the Soviet Union was systematically demonized, especially by photos from Ukraine. German invasion of the Soviet Union was presented by Protectorate press as a defensive measure against Soviet expansionist policy.

Semiotics and mythological narrative procedures hidden in each statement played a pivotal role in this process. They helped mask the radical turn in the foreign policy of the Third Reich and created sense of continuity in the foreign policy heading of the state. The link between Ribbentrop-Molotov pact and operation Barbarossa was primarily the myth of Führer the savior. Adolf Hitler became a mythological executor of historical necessity who does everything to benefit the good of the nation. This myth was wrapped in additional mythology like the myth of the chosen nation, the myth of the ultimate victory or the myth of the enemy and righteous retribution. All these myths together held the nazi propaganda intact and transformed international events into a fight between good and evil. The myth of the czech nation was important as well - the inhabitants of the protectorate had the right to live and breathe but only because the Fuhrer allowed it.

In both monitored periods the newspapers were conducted by General press guidelines, especially by the press conferences. These conferences were organized in terms of "unification of media proceeding" and fully followed by press.

The impermeability and severity of control system is illustrated for example by high level of news and photo coverage adoption from official sources, namely from ČTK or DNB, by headlines similarity in all newspapers, and also by sorting of the news.

In fact individual titles didn't differ from one another when informing about the Soviet union. Only differences were given in their areas of interest. Polední list and Večerní České slovo on one hand used expressive language and formulations (in 1939 as well as 1941). On the other hand Venkov and Lidové noviny used more neutral language. Differences can be also seen in the amount of printed photographs, that were much more important in Polední list and Večerní Českí slovo than in the remaining two researched titles. In Venkov and Lidové noviny there are articles emphasising the segment of readers that are the audience of these titles. In Venkov for example, there are articles about problems of farmers and about the soviet industry. In Lidové noviny on the other hand is a clear influence of the fact that it is a title that isn't published in Prague. Because of this in both researched time periods there are articles here that relate the theme of Soviet union to Morava. And therefor in 1941 Lidové noviny didn't accent the jewish theme as much as other titles. But it cannot be said that the readers of Lidové noviny were denied the information about the alleged jewish-bolshevik connection.

On the other hand, the examination of both events coverage revealed that the monitored newspapers had not paid to the Molotov-Ribbentrop Pact and the Operation Barbarossa the same space and energy. During the Soviet-German friendship was the Soviet Union devoted considerably less space than in the Soviet-German hostilities. There was also detected a large difference in polarity of the rating scale - while the "friendly" Soviet Union was presented rather neutral, the hostile Soviet Union was presented in an extremely negative way. This fact was supported by unequal allocation of photographic material and editorials in both monitored periods. During the Soviet-German partnership, the editorials and photos dedicated

to the Soviet Union didn't take place on the pages of monitored newspapers. After the start of the Operation Barbarossa, the situation was exactly the opposite.

Použitá literatura

ALY, Götz. *Hitlerův národní stát: Loupení, rasová válka a nacionální socialismus*. Praha: Argo, 2005. 356 s. ISBN 978-80-7203-918-0.

ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu*, Praha: Oikoymenh, 2000, 679 s. ISBN 80-86005-13-5.

BARTHES, Roland. *Mytologie*. Praha: Dokořán, 2004. 170 s. ISBN 80-86569-73-X

BALÍK, Stanislav, KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán, 2004, s. 167. ISBN 80-86569-89-6.

BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: Lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. Praha: Prostor, 2004. 666 s. ISBN 80-7260-109-1.

BETHELL, Nicholas. *Útok na SSSR*. Praha: Svojtka & Co., 2000. 216 s. ISBN 80-7237-279-3.

BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992. 216 s. ISBN 80-85192-28-4.

BLASK, Falk; FRIEDRICH, Thomas. *Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus*. Berliner Blätter. Ethnographische und ethnologische Beiträge, Sv. 36, München: LIT Verlag Münster, 2005, 243 s. ISBN 3-8258-8697-2.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem*. 2. vydání, Praha: Prostor, 2000. 657 s. ISBN 80-7260-028-1.

BREITFELDER, Miroslav. *Rozhlas ve službách nacistické propagandy*. In: Dějepis XVIII. Sborník katedry historie, Plzeň, 2000. ISBN 80-7082-944-3.

BROD, Toman. *Československo a Sovětský svaz 1939-1945: Moskva – objetí a pouto*. Praha: LISTOPAD, 1992. 458 s. ISBN 80-900751-1-8.

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin*. Plzeň: Mustang, 1995. 1029 s. ISBN 80-85831-51-1.

COURTOIS, Stéphane a kol. *Černá kniha komunismu: Zločiny, teror, represe*. Díl 1., Litomyšl: Paseka, 1999. 407 s. ISBN 80-7185-194-9.

ČERNÝ, Jiří; HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. 363 s. ISBN 80-7178-832-5.

ČAPEK, Vratislav: *Světové dějiny II*. Praha: Fortuna, 1993. 173 s. ISBN 80-7168-091-5.

DOUBRAVOVÁ, Jarmila. *Sémiotika v teorii a praxi*. Praha: Portál, 2002. 159 s. ISBN 80-7178-566-0.

DOMRÖSE, Ulrich, FRECOT, Janos. *Leitbilder für Volk und Welt: Nationalsozialismus und Photographie*. Senat Berlin Museumspädagogischer Dienst, 1995, 89 s. ISBN 3-9309-2904-X

DURMAN, Karel. *Popely ještě žhavé*. Praha: Karolinum, 2004. 604 s. ISBN 978-80-246-1536-3.

ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2004. 407 s. ISBN 80-85429-99-3.

ELLUL, Jacques. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books, 1965, 352 s. ISBN 0-3947-1874-7.

FRIEDRICH, Thomas. *Nationalsozialismus. Lichtbild. Moderne*. In: Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus, LIT Verlag Münster, 2005, 243 s. ISBN 3-8258-8697-2.

GEBHART, Jan. *Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století*. In: Historie a vojenství, roč. 2000, č. 1.

GEBHART, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010. 146 s. ISBN 978-80-246-1632-2.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996. 287 s. ISBN 80-85821-35-4.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 15 a, Praha: Paseka, 2006. 623 s. ISBN 80-7185-582-0.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. 15 b, Praha: Paseka, 2007. 743 s. ISBN 80-7185-264-3.

GELLATELY, Robert. *Lenin, Stalin and Hitler: The Age of Social Catastrophe*, London: Random House Group, 2008. 696 s. ISBN 978-07-126-0357-7.

GOEBBELS, Joseph. *Deníky 1935-1939*. Sv. 3, Praha: Naše vojsko, 2009, 512 s. ISBN 978-80-206-1000-3.

GOEBBELS, Joseph. *Deníky 1940-1942*. Sv. 3, Praha: Naše vojsko, 2010, 465 s. ISBN 978-80-206-1001-0.

Herz, Rudolf. *Hoffmann und Hitler: Fotografie als Medium des Führer-Mythos*. Ausstellungskatalog Fotomuseum im Münchner Stadtmuseum, 1994, 375 s. ISBN 978-3781403611.

HITLER, Adolf. *Můj boj*. Praha: Otakar II., 2000. 507 s. ISBN 80-86355-26-8.

CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 1., 2. vydání, Praha: Libri, 1998. 467 s. ISBN 80-859-83-44-3.

CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Díl 2., 2. vydání, Praha: Libri, 1998. 482 s. ISBN 80-859-83-64-8.

JEŠUTOVÁ, Eva a kol. *Od mikrofonu k posluchačům*. Praha: Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-86762-00-9.

JIRÁK, Jan a kol. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7.

JOWETT, Garth S.; O'DONNELL, Victoria. *Propaganda and Persuasion*. 4. vydání, Thousand Oaks: Sage, 2006. 287 s.

JÜRGENS-KIRCHHOFF, Annegret. *Zur Kenntlichkeit montiert – die Kunst John Heartfields*. In: „Benütze Foto als Waffe!“: John Heartfield - Fotomontagen. Ausstellung der Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main aus Anlass des Jubiläums "150 Jahre Photographie", 21. September bis 28. Oktober 1989. Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt am Main: 1989, s. 21-31.

JUTIKKALA, Eino; PIRINEN, Kauko. *Dějiny Finska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 408 s. ISBN 80-7106-406-8.

KALLIS, Aristotle. *Nazi Propaganda and the Second World War*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008, 295 s. ISBN 978-0-230-54681-3.

KERSHAW, Ian. *Hitlerův mýtus*. Praha: Iris, 1992. 285 s. ISBN 80-901268-2-0.

KLEMPERER, Victor. *Jazyk Třetí říše – LTI: poznámky filologovi*. Jinočany: H&H, 2003. 299 s. ISBN 80-7319-019-2.

KONČELÍK, Jakub; KÖPPLOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0.

KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. 159 s. ISBN 80-86732-96-1.

KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1.

KÖPPLOVÁ, Barbara a kol. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: Katalog výstavy k dějinám českého tisku na území České republiky*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002. 99 s.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.

KUBÍČEK, Jaromír; ŠIMEČEK, Zdeněk. *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*. Brno: Moravská zemská knihovna, 2001. 475 s. ISBN 80-7051-133-8.

KUKLÍK, Jan. *Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939-1941*. In: *Historie a vojenství*, roč. 2000, č. 1.

KUNDE, Olaf. *Geschichte des Fotojournalismus. Magisterarbeit*. GRIN – Verlag für akademische Texte, 2000, s. 72.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999. 447 s. ISBN 80-7178-200-9.

MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0.

MÜLLER, Helmut a kol. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 1995. 589 s. ISBN 80-7106-125-5.

OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 80-246-0248-2.

PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. 486 s. ISBN 80-7252-017-2.

PASÁK, Tomáš. *JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945)*, Praha: Horizont, 1997. 286 s. ISBN 80-7012-088-6.

PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998. 429 s. ISBN 80-85809-88-5.

PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1990. 441 s.

PAVLÍČEK, Tomáš. *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za Druhé republiky*. In: Spisovatelé, společnost a noviny v proměnách doby: k 150. výročí úmrtí Karla Havlíčka. Edice – Literární archiv: Sborník památníků národního písemnictví, č. 38. Praha: Památník národního písemnictví, 2006. ISBN 80-85085-75-5y.

PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 3. vydání, Praha: Libri, 2002. 653 s. ISBN 80-85983-95-8.

PIEKALKIEWICZ, Janusz. *Polské tažení*. Praha: Naše vojsko, 2007. 328 s. ISBN 80-206-0759-5.

PIEPENSTOCKOVÁ, Kerstin. *Machtvolle Erinnerung - Bedeutsames Vergessen*. In: Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus, LIT Verlag Münster, 2005, 243 s. ISBN 3-8258-8697-2.

POLÁČEK, Václav. *Kniha a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004. 377 s. ISBN 80-7185-635-5.

REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 327 s. ISBN 80-7178-926-7.

REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše*. Praha: Argo, 2004. 384 s. ISBN 80-7203-604-1.

RICHTER, Karel. *Válka začala v Polsku*. Praha: Epoque, 2004. 411 s. ISBN 80-86328-43-0.

ROBERTS, Geoffrey. *Stalinovy války*. Praha: BB/art, 2006. 539 s. ISBN 978-80-7381-375-8.

SACHSEE, Rolf. *Die Erziehung zum Wegsehen: Fotografie im NS-Staat*. Dresden: Philio Fine Arts, 2003, 453 s. 3-364-00390-4.

SANTAMARIA, Yves. *1939, německo-sovětský pakt*. Praha: HZ Editio, 2001. 123 s. ISBN 80-86009-37-8.

SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. Praha: Naše vojsko, 2004. 192 s. ISBN 80-206-0732-3.

SCHMIDT, Franziska. *Zur Visualisierung der Macht: Vor- und Fremdbilder*. In: Menschenbild und Volksgesicht: Positionen zur Porträtfotografie im Nationalsozialismus, LIT Verlag Münster, 2005, 243 s. ISBN 3-8258-8697-2.

SCHULZ, Winfried a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vydání, Praha: Karolinum, 2004. 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

STREET, John. *Mass Media, Politics and Democracy*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2011, 387 s. 978-1-4039-4734-5.

UHLÍŘ, Jan Boris. *Praha ve stínu hákového kříže*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. 199 s. ISBN 80-7360-210-5.

Universum: všeobecná encyklopedie. Díl 3. F-H, Praha: Odeon, 2000. 676 s. ISBN 80-207-1063-9.

Universum: všeobecná encyklopedie. Díl 6. Mb-Op, Praha: Odeon, 2001. 656 s. ISBN 80-207-1068-X.

Universum: všeobecná encyklopedie. Díl 8. R-So, Praha: Odeon, 2001. 656 s. ISBN 80-207-1070-3.

Universum: všeobecná encyklopedie. Díl 9. Sp-T, Praha: Odeon, 2001. 646 s. ISBN 80-207-1071-X.

VEČEŘA, Pavel. *Od politického národa ke kulturnímu společenství: Reflexe českého národa na stránkách vybraných Tištěných médií v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945)*. In: MAGÁL, Slavomír; MISTRÍK, Miloš; SOLÍK, Martin. *Masmediální komunikácia a realita I*. Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, Trnava, 2009, s. 415 - 432. ISBN 978-80-8105-124-1.

VEČEŘA, Pavel. *Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945)*. In: Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3, s. 252-271.

VEČEŘA, Pavel. *Židé a antisemitismus na stránkách vybraných českých deníků v letech 1939-1945*. In: Média a realita 2002, Sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS. Masarykova univerzita, Brno, 2003, s. 203-120.

VESELÝ, Luboš. *Válka o válku: Interpretace válečných dějin jako politická zbraň. Dějiny a současnost: kulturně historická revue* [online]. 2009, č. 11, [cit. 2010-11-26]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/11/valka-o-valku->>.

VON GAERTRINGEN HILLER, Hans Georg. *Das Auge des Dritten Reiches: Walter Frentz – Hitlers Kameramann und Fotograf*. Deutscher Kunstverlag, 3. vydání, 2007, 256 s. ISBN 978-3422066182.

VYBÍRAL, Zdeněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4.

WINCHESTER, Charles. *Východní fronta: Hitlerova válka v Rusku 1941-1945*. Brno: Computer Press, 2005. 159 s. ISBN 80-251-0802-3.

ZAJÍČEK, Karel a kol. *Československo a Norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1946.

ZALOGA, Steven. *Polsko 1939*. Praha: Grada, 2007. 96 s. ISBN 978-80-247-1897-2.

Prameny

Polední list 15. 8. 1939, roč. 13, č. 226 – 27. 9. 1939, roč. 13, č. 268

Polední list 16. 6. 1941, roč. 15, č. 163 - 14. 7. 1941, roč. 15, č. 191

Večerní České slovo 22. 8. 1939, roč. 21, č. 185 – 27. 9. 1939, roč. 21, č. 217

Večerní České slovo 16. 6. 1941, roč. 23, č. 139 - 14. 7. 1941, roč. 23, č. 163

Venkov 16. 8. 1939, roč. 34, č. 190 – 27. 9. 1939, roč. 34, č. 226

Venkov, 31. 5. 1941, roč. 36, č. 126 - 13. 7. 1941, roč. 36, č. 163

Lidové noviny, 16. 8. 1939, r. 47, č. 406 - 27. 9. 1939, r. 47, č. 485

Lidové noviny, 18. 6. 1941, roč. 49, č. 305 - 14. 7. 1941, roč. 49, č. 353

NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 108, Porady šéfredaktorů

NA, fond Archiv Syndikátu novinářů, k. 109, Tiskové pokyny ÚTDS a TO PMR redakcím

NA, fond Úřad říšského protektora 114, k. 301, Zprávy SD

Bundesarchiv zu Berlin (BARCH), R55/21777.

Seznam zkratek

AP – Associated Press

ASYN – Archiv Syndikátu novinářů

CENRALPRESS, CEPS – Central European Press Service

č. - číslo

ČTK – Česká tisková kancelář

DNB - Deutsches Nachrichten Büro

gestapo – Geheime Staatspolizei

f. - fond

GPU – Gosudarstvennoje političeskoje upravlenije

k. – karton

Kominterna – Komunistická internacionála

Komsomol – Komunistický svaz mládeže

NA – Národní archiv

NESG. – nesignováno

NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennich děl

NS – Národní souručenství

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

PK, P. K. – Propaganda-Kompagnie

PMR – Předsednictvo ministerské rady

PZD – Prager Zeitungsdienst

r. - rok

roč. - ročník

SD - Sicherheitsdienst

SS - Schutzstaffeln

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

s. – strana

sv. – svazek

UK – Univerzita Karlova

ÚTDS – Ústředí tiskové dozorčí služby

Jmenný rejstřík

Bareš, Arnošt 17

Bauer, František 26

Beneš, Edvard 47, 53, 89, 111, 197

Beran, Rudolf 13-14

Bismarck, Otto von 40, 127

Bonaparte, Napoleon 41, 91, 140

Crha, Václav 25

Dimitrov, Georgi 36

Eliáš, Alois 14, 25

Frank, Karl Hermann 14, 52, 106, 162

Göring, Hermann 12, 52

Gottwald, Klement 46

Gregory, Karl Alex von 18– 19, 23, 94

Hácha, Emil 12 – 13, 97

Halík, Rudolf 90, 109

Hitler, Adolf 9-13, 15, 19, 28-34, 36-37, 39-40, 43, 46, 48-51, 55, 57, 58, 60, 67, 74-75, 79, 82, 83, 86, 94-97, 99, 100, 203, 108, 120, 121, 127, 129, 140-143, 145-147, 150-153, 156-158, 160

Hofman, František 17, 20

Churchill, Winston 100-101

Chvalkovský, František 12

Keitel, Wilhelm 12, 231

Kožíšek, Antonín Jaromil 26

Krychtálek, Vladimír 25-27, 39, 90

Křemen, Jaroslav 26

Lažnovský, Karel 25

Lubbe, Marius van der 36

Meissner, Otto 12

Melč, Ctibor 17, 20, 75

Molotov, Vjsačislav Michailovič 30, 47-50, 107-108, 240

Neurath, Konstantin von 14, 18

Parma, Eduard 17

Peroutka, Ferdinand 45

Ribbentrop, Joachim von 11-12, 31-32, 37, 42-43, 47-49, 51, 67, 76, 77, 86

Ryba, Vladimír 26

Schmoranz, Zdeněk 17

Stalin, Josif Visarionovič 30-34,41, 47-48, 50, 67, 70, 76-77, 86, 92, 97, 100, 101, 104, 117, 121, 129

Šelepa, František 90

Tannenberger, Václav 102, 110-111

Tiso, Jozef 11

Vajtauer, Emanuel 25, 90, 105, 111, 112, 129

Werner, Karel 25, 39, 90, 109-110

Wessel, Horst 146

Wolmar, Wolfgang Wolfram von 18, 21, 23, 38, 91, 93-94, 100, 103, 106, 109, 112, 114, 119, 122, 125, 126

Zeman, Leopold 90, 107, 109

Seznam příloh

Příloha I

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939.

Příloha II

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941.

Příloha III

Přehled pravidelných tiskových konferencí konaných ve dnech 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939 a 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Příloha IV

Fotografický materiál včetně popisků týkající se Sovětského svazu nebo války a otištěný v Poledním listu, Večerním Českém slově a Venkově ve dnech 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939 a 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

Příloha V

Orientační plán operace Barbarossa

Příloha VI

Text paktu o neútočení mezi Německem a SSSR včetně tajných dodatků. Text německo-sovětské smlouvy o hranicích a přátelství.

Příloha I

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939. Přehled je sestaven po jednotlivých dnech. Pokud bylo u příspěvku možné určit jeho autora či zdroj, je u něj tento údaj uveden. V ostatních případech je příspěvek označen zkratkou NESG., nesignováno.

Polední list

15. 8. 1939, r. 13, č. 226

NESG.: Salcpurk-Tokio-Moskva (s. 1), vydání III

16. 8. 1939, r. 13, č. 227

NESG.: V Moskvě jednájí vojáci o celém světě (s. 1), vydání III

ČTK: Švýcarsko stále odmítá styky s Moskvou (s. 1), vydání III

17. 8. 1939, r. 13, č. 228

NESG: Hluboké mlčení o poradách v Moskvě (s. 1), vydání I, II

NESG: Sověty opevňují estonsko-lotyšskou hranici (s. 1), vydání I, II

18. 8. 1939, r. 13, č. 229

PZD: Německo zachovává klid a pevný postoj (s. 1) vydání I, II

20. 8. 1939, r. 13, č. 231 Nedělní list

NESG: Osudová neústupnost Anglie (s. 1), vydání I, II

22. 8. 1939, r. 13, č. 233

ČTK: Pakt o neútočení mezi Německem a Ruskem (s. 1), vydání III

ČTK: V Moskvě se pokračovalo (s. 1), vydání III

23. 8. 1939, r. 13, č. 234

CER: Rozhodující obrat v evropské situaci (s. 1-2), vydání I, II, III

NESG. Generální štáby v Moskvě (s. 1), vydání III

24. 8. 1939, r. 13, č. 235

ČTK: Šl. Ribbentrop přistál v Moskvě (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Jak odpoví západ? (s. 1), vydání III

25. 8. 1939, r. 13, č. 236

NESG.: Historická noc pro další vývoj situace (s. 1-2), vydání I, II,

ČTK: Vůdce a Stalin se rozhodli pro přátelství (s. 1), vydání I, II

NESG.: K moskevskému rozhodnutí (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Znění úmluvy Říše se Sovětským svazem (s. 2), vydání I, II

TMP: Historie ruského a německého národa (s. 4), vydání I, II

NESG.: Bylo to bomba (s. 1), vydání III

ČTK: Pařížské listy napadají Rusko (s. 2), vydání III

ČTK: Vojenské mise opouštějí Moskvu (s. 2), vydání II

26. 8. 1939, r. 13, č. 237

NESG.: Generálové opustili Moskvu (s. 1), vydání III

ČTK.: Nejvyšší sovět svolán (s. 1), vydání I, II

NESG.U břehů Kamčatky se stále bojuje (s. 1), vydání II

28. 8. 1939, r. 13, č. 239 Pondělní list

ČTK: Moskva o paktu (s. 3), vydání I, II

29. 8. 1939, r. 13, č. 240
 ČTK: Tři body moskevského parlamentu (s. 2), vydání III
31. 8. 1939, r. 13, č. 242
 ČTK: Podrobnosti o německo-ruském obchodním styku (s. 2), vydání I, II
2. 9. 1939, r. 13, č. 243
 ČTK: Dějinný projev Vůdcův (s. 1-2), vydání I, II
 ČTK: Moskva ratifikovala pakt (s. 4), vydání I
3. 9. 1939, r. 13, č. 244 Nedělní list
 ČTK: Moskva o ratifikaci paktu (s. 3), vydání I, II, III
 ČTK: Slavné uvítání nového sovětského velvyslance v Berlíně (s. 3), vydání III
 ČTK.: Silný dojem z Vůdcovy řeči v Moskvě (s. 1), vydání III
4. 9. 1939, r. 13, č. 245 Pondělní list
 NESG.: Pakt byl sovětským národem přijat s jásotem (s. 3), vydání I
6. 9. 1939, r. 13, č. 247
 NESG.: Poslední akt zápasu o Versailleský mír (s. 2), vydání I, II
7. 9. 1939, r. 13, č. 248
 ČTK: Rusko a Rumunsko povolávají záložníky do zbraně (s. 5), vydání I, II,
 ČTK: Sovětské obyvatelstvo nadšeno paktem (s. 5), vydání III
11. 9. 1939, r. 13, č. 252 Pondělní list
 NESG.: Rusko povolalo několik ročníků do zbraně (s. 1), vydání I
 NESG.: Všichni jsme frontoví bojovníci (s.1-4), vydání I
12. 9. 1939, r. 13, č. 253
 ČTK: Pakt o neútočení Rusko-Turecka? (s. 1), vydání I
 NESG.: Válka či mír (s. 2) I
 ČTK: Moskevské listy o operacích v Polsku (s. 4), vydání I
 ČTK.: Sovětská mobilizační opatření (s. 4), vydání II
13. 9. 1939, r. 13, č. 254
 NESG.: Těžba ropy na Sibiři (s. 2), vydání II
 ČTK: Sovětské mobilizační opatření (s. 4), vydání II, III (s. 2)
 ČTK. V Rusku odsouzen anglicko-polský špion (s. 1), vydání I
 ČTK. Ruští záložníci spěšně k západní hranici (s. 4), vydání II
 ČTK. Zhoršení britsko-ruských vztahů (s. 4), vydání II
14. 9. 1939, r. 13, č. 255
 ČTK: Sovětská mobilisace (s. 5), vydání II
15. 9. 1939, r. 13, č. 256
 ČTK: Polsko porušuje sovětské hranice (s. 1), vydání I
 ČTK: Rusko pranýřuje přelety polských letadel (s. 1), vydání I
16. 9. 1939, r. 13, č. 257
 ČTK: Moskva prý uvažuje o vypovězení obchodní smlouvy s Anglií (s. 2), vydání I
 ČTK: Moskva věnuje pozornost pronásledování Bělorusů v Polsku (s. 2), vydání I
 ČTK: V Rusku nastupují nováčci (s. 1), vydání III
17. 9. 1939, r. 13, č. 258 Nedělní list
 ČTK: Zastavení rusko-japonského nepřátelství (s. 1-2), vydání I, II
18. 9. 1939, r. 13, č. 259 Pondělní list
 ČTK: Sovětská vojska obsazují východní část Polska (s. 1), vydání I
 ČTK: Moskva uznává Slovensko (s. 1), vydání I

ČTK: Mezi Tureckem a Sověty zůstane přátelství (s. 1), vydání I
ČTK: Nota sovětské vlády německému velvyslanci (s. 1-3), vydání I
ČTK: Rusko ujišťuje svou neutralitou (s. 3), vydání I
ČTK: Význam sovětsko-japonské dohody (s. 5), vydání I
ČTK: Tokio dohodu vítá (s. 5), vydání I

19. 9. 1939, r. 13, č. 260

ČTK: Prohlášení vlád německé a sovětské (s. 1), vydání I
DNB: Vojenské zhroucení Polska otázkou několika dnů (s. 1), vydání I
ČTK: Nadšení v Sovětském svazu (s. 4), vydání I
ČTK: Přátelské setkání německých a ruských vojsk (s. 1), vydání III
ČTK: Vilno obsazeno ruským vojskem (s. 1), vydání III
ČTK: Rusové a Němci jsou za jedno (s. 5), vydání III

20. 9. 1939, r. 13, č. 261

ČTK: Paříž ohromena moskevským zásahem (s. 1), vydání I, II
ČTK: Dnešní situace je osudnou pro Anglii a Francii (s. 5), vydání I, II
ČTK: Ruská vojska obsadila řadu dalších měst (s. 1), vydání III
ČTK: Vůdce a říšský kancléř v osvobozeném Gdánsku (s. 1-3), vydání III
ČTK: Polský velvyslanec opouští dnes Moskvu (s. 3), vydání III
ČTK: Moskevská „Pravda“ o spolupráci obou vojsk v Polsku (s. 4), vydání III

21. 9. 1939, r. 13, č. 262

ČTK: Vůdce a říšský kancléř v osvobozeném Gdánsku (s. 1-3), vydání I, II, III
NESG.: Turecko se odvrací od západních velmocí (s. 4), vydání I
ČTK: Obrovský zájem o Vůdovu řeč v celém světě (s. 5), vydání I
ČTK: Mezi Německem a Ruskem shoda ve všech bodech (s. 5), vydání I

22. 9. 1939, r. 13, č. 263

NESG.: Jasná slova české vlády (s. 1), vydání I
NESG.: V perspektivě dnešních událostí (s. 1), vydání I
SCHAFRANEK, Otto: Rusko-Indie, Japonsko-Austrálie (s. 2), vydání I
NESG.: První setkání na nové hranici (s. 5), vydání I
ČTK: Zásah Ruska vytvořil nový stav věci (s. 2), vydání IV

23. 9. 1939, r. 13, č. 264

generální štáb rudé armády. Rudá armáda čistí obsazené území od zbytků polského vojska (s. 1), vydání I
ČTK: Pohyby německých a ruských vojsk v nejlepší shodě (s. 1), vydání I, II
ČTK: Demarkační čára stanovena (s. 1), vydání I, II
NESG.: Pozadí polského bankrotu (s. 2), vydání I, II
ČTK.: Německá a ruská vojska v nejlepší shodě (s. 1), vydání III
ČTK: Turecký ministr zahraničí odjel do Moskvy (s. 1), vydání III
ČTK.: Dohoda o demarkační čáře (s. 2), vydání III
NESG.: Nové naleziště zlata v SSSR. (s. 3), vydání III

24. 9. 1939, r. 13, č. 265 Nedělní list

ČTK: Jasná spolupráce německo-ruská (s. 1), vydání I

25. 9. 1939, r. 13, č. 266 Pondělní list

ČTK: V Brestu slavnostní pochod říšských a ruských oddílů (s. 1), vydání I
ČTK: Rudá armáda obsadila další města (s. 1), vydání I
ČTK: Diplomatické styky Rusko-Maďarské obnoveny (s. 1), vydání I
ČTK: Moskva nemá zpráv o svých diplomatech v Polsku (s. 3), vydání I
ČTK.: Římský tisk o německo-ruském ujednání (s. 3), vydání I

26. 9. 1939, r. 13, č. 267

DNB: Zahraniční zpravodajové odpovídají na Reuterovy zprávy (s. 1), vydání I, II
PZD: Hospodářská spolupráce Říše s Ruskem (s. 4), vydání I, II
ČTK: Ruské vojsko postupuje k demarkační čáře (s. 2), vydání III

ČTK: Sovětská vojska v Bialystoku (s. 2), vydání III

27. 9. 1939, r. 13, č. 268

ČTK: Ministr Ribbentrop pozván do Moskvy (s. 1, vydání) III

ČTK: Bojové akce proti Varšavě (s. 1), vydání I, II

ČTK: Ruská armáda pokračuje v operacích (s. 1), vydání III

ČTK: Sovětský velvyslanec dotazován v Londýně (s. 2), vydání III

Večerní České slovo

22. 8. 1939, r. 21, č. 185

ČTK: Mezi Říší a Sověty dohodnuto uzavřít pakt o neútočení (s. 1)

ČTK: Význam smluv o uzávěrech pro sovětské Rusko (s. 1)

NESG.: Šl. Ribbentrop do Ruska, Paříž a Londýn se radí (s. 1)

NESG.: Angličané o paktu Berlín-Moskva (s. 2)

23. 8. 1939, r. 21, č. 186

NESG.: Co udělá Anglie za nové situace? (s. 1)

NESG.: Anglický král dnes vrací se z venkova zpět do Londýna (s. 1)

NESG.: Budou z Ruska vojen. delegáti odvoláni? (s. 1)

24. 8. 1939, r. 21, č. 187

ČTK: Pakt se Sověty už podepsán. Za přítomnosti Stalinovy (s. 1)

NESG.: Čeká se rozhodnutí britské sněmovny (s. 1)

United Press: Rychlý podpis vzbudil údiv (s. 1)

NESG.: Pakt se Sověty bude užitekem i pro nás (s. 1)

ČTK: Znění úmluv Říše se Sovětským svazem o neútočení (s. 2)

25. 8. 1939, r. 21, č. 188

NESG.: Každým okamžikem možno čekat rozhodnutí (s. 1)

NESG.: Smlouva s Ruskem: čin nových dějin (s. 1)

29. 8. 1939, r. 21, č. 191

ČTK: Osudové kroky dějin se ženou dnes Evropou (s. 1)

ČTK: Vůdce a říšský kancléř přijal britského velvyslance (s. 1)

NESG.: Sovětský komisař zahraničí uznal Protektorát (s. 2)

30. 8. 1939, r. 21, č. 192

ČTK: Sověty zesílily své vojenské oddíly na západě (s. 1)

1. 9. 1939, r. 21, č. 194

ČTK: Pakt s Ruskem ratifikován (s. 1)

2. 9. 1939, r. 21, č. 195

ČTK: Říšský sněm přísahá věrnost (s. 1-2)

PZD: Poslech Vůdcovy Řeči v Praze (s. 2)

4. 9. 1939, r. 21, č. 196

ČTK: Apel vojákům i všem členům NSDAP (s. 2)

7. 9. 1939, r. 21, č. 200

ČTK: Pakt zmařil plány nepřátel Ruska (s. 5)

11. 9. 1939, r. 21, č. 203

ČTK: Další zhoršení nynější situace v Polsku (s. 1)

ČTK: Rusko z části povolalo několik ročníků (s. 1)

ČTK: Göringova řeč k německým mužům a ženám (s. 1-3)

12. 9. 1939, r. 21, č. 204
ČTK: Ruští záložníci jdou na západní hranici (s. 1)
13. 9. 1939, r. 21, č. 205
ČTK: Rušný moskevský obraz: záložníci narukovali (s. 1)
ČTK: Polské divise vzaty do kleští (s. 1)
14. 9. 1939, r. 21, č. 206
ČTK: Další záložníci v Rusku povolávání do zbraně (s. 1)
ČTK: Dějinná logika v pevném řádu a postupu (s. 2)
15. 9. 1939, r. 21, č. 207
ČTK: Z Moskvy hlásí: polské letouny nedbají hranic (s. 1)
18. 9. 1939, r. 21, č. 209
ČTK: Sovětské vojsko vstoupilo do Polska (s. 1)
ČTK: Postup ruských vojsk v Polsku (s. 1)
ČTK: O bankrotu Polska a o vstupu vojska do východního Polska (s. 1)
ČTK: Hříchy dvaceti let se vymstily (s. 2)
19. 9. 1939, r. 21, č. 210
ČTK: Ruské síly v Polsku ustupují. Postup Říše a Sovětů jednotný (s. 1)
ČTK: Shromáždění lidu vítají postup ruské vlády (s. 1)
ČTK: Nad troskami Polska dohady i mínění (s. 1)
20. 9. 1939, r. 21, č. 211
ČTK: Projev Vůdce a říšského kancléře v osvobozeném Gdánsku (s.1-3)
ČTK: Polský velvyslanec opouští Moskvu, britský zůstává (s. 4)
ČTK: Kapitulace zbytků polské armády (s. 4)
ČTK: Společnou akcí se obnoví na polském území pořádek (s. 4)
ČTK: Řády ruským vojákům v polském tažení (s. 4)
ČTK: Sovětská akce se omezí na Ukrajinu a Bílou Rus (s. 4)
21. 9. 1939, r. 21, č. 212
ČTK: Zničující bitva na řece Bzuře (s. 1)
ČTK: Japonsko učiní nutná protiopatření (s. 2)
22. 9. 1939, r. 21, č. 213
ČTK: Kořist z bitvy na Visle (s. 1)
23. 9. 1939, r. 21, č. 214
ČTK: Výstřel na rumunskou neutralitu zákeřným dílem Anglie (s. 1)
ČTK: Demarkační čára byla stanovena (s. 2)
ČTK: Zpráva gen. štábu ruské armády (s. 2)
25. 9. 1939, r. 21, č. 215
ČTK: Polní tažení v Polsku je skončeno (s. 1-2)
26. 9. 1939, r. 21, č. 216
ČTK: Letci nad Varšavou napadli vojensky důležité cíle (s. 1)
ČTK: Hlášení ruského generálního štábu (s. 2)
27. 9. 1939, r. 21, č. 217
ČTK: Akci proti Varšavě (s. 1)
ČTK: Šl. von Ribbentrop pozván do Moskvy (s. 1)
ČTK: Zpráva gen. ruského štábu (s. 2)

Venkov

16. 8. 1939, r. 34, č. 190

nt: Nové požadavky Sovětů (s. 1)

17. 8. 1939, r. 34, č. 191

ČTK: Sověty rozšířily své požadavky také na Dálný východ (s. 2)

18. 8. 1939, r. 34, č. 192

ČTK: První schůzky a první neshody (s. 1)

20. 8. 1939, r. 34, č. 194

ČTK: Porady v Moskvě odloženy (s. 1)

22. 8. 1939, r. 34, č. 195

ČTK: Pakt o neútočení mezi Německem a SSSR (s. 1)

ČTK: Obchodní dohoda německo-sovětská (s. 2)

uwt: Sověty potvrzují rozpory (s. 2)

ČTK: Porady v Moskvě pokračují (s. 2)

23. 8. 1939, r. 34, č. 196

red. Co zbývá Polsku a Anglii? (s. 1)

ČTK: Anglo-francouzská delegace prohlížela museum v Kremlu (s. 1)

ČTK: Úžasné vzrušení v celém světě (s. 2)

24. 8. 1939, r. 34, č. 197

ČTK: Ministr Ribbentrop v Moskvě (s. 1)

ČTK: Berlín-Moskva ve světovém tisku (s. 2)

jk: Berlín-Moskva (s. 3)

25. 8. 1939, r. 34, č. 198

ČTK: Stalin přítomen podpisu desetiletého paktu Berlín-Moskva (s. 1)

ČTK: Dohoda Říše s Ruskem (s. 2)

ČTK: Ohlas podpisu paktu (s. 2)

26. 8. 1939, r. 34, č. 199

ČTK: Nejvyšší sovět zasedá 28. srpna (s. 1)

27. 8. 1939, r. 34, č. 200

ČTK: Anglii se nezdařilo poštvat Německo proti Sovětům (s. 2)

ČTK: Polsko má snad ještě čas (s. 6)

ČTK: Strategická situace západu beznadějná (s. 6)

29. 8. 1939, r. 34, č. 201

ČTK: Nejvyšší sovět schválil německo-sovětský pakt (s. 1)

ČTK: Proč je francouzský tisk nespokojen se Sověty? (s. 2)

30. 8. 1939, r. 34, č. 202

Ceps: Základy obchodu mezi Říší a Ruskem (s. 7)

31. 8. 1939, r. 34, č. 203

ČTK.:Sověty zesilují vojska na západě (s. 2)

1. 9. 1939, r. 34, č. 204

ČTK: Nejvyšší sovět ratifikoval německo-sovětský pakt (s. 1)

2. 9. 1939, r. 34, č. 205

ČTK: Historická schůze říšského sněmu (s. 1-2)

ČTK: Říšský sněm přísahá Vůdci bezpodmínečnou věrnost a poslušnost (s. 2)

3. 9. 1939, r. 34, 206

ČTK: Největší dva státy budou žít v přátelství (s. 1)

ČTK: Silný dojem Vůdcovy řeči v Moskvě (s. 2)

ČTK: Příjezd nového sovětského velvyslance do Berlína (s. 3)

5. 9. 1939, r. 34, č. 207

ČTK: Mírový návrh Mussoliniho (s. 1)

ČTK: Moskva sleduje postup německé armády (s. 1)

ČTK: Provolání Vůdce a říšského kancléře k vojákům východní armády (s. 2)

6. 9. 1939, r. 34, č. 208

ČTK: Nastane velký rozmach německo-ruského obchodu? (s. 2)

12. 9. 1939, r. 34, č. 213

ČTK: Anglie šikanuje ruský obchod (s. 1)

ČTK: Rusko povolává několik ročníků (s. 1)

ČTK: Povolávání ruských záložníků pokračuje (s. 3)

ČTK: Sovětské lodi nepojedou do Anglie (s. 3)

13. 9. 1939, r. 34, č. 214

Th. ČTK: Obraz z ruské mobilisace (s. 2)

PZD: Berlín-Moskva-Řím (s. 2)

ČTK: Zhoršení britsko-ruských vztahů (s. 2)

14. 9. 1939, r. 34, č. 215

ČTK: Rusko povolává další záložníky (s. 2)

Ceps: Přes milion Němců v Sovětském svazu (s. 3)

ČTK: Anglie poškozují sovětský obchod (s. 7)

15. 9. 1939, r. 34, č. 216

ČTK: Moskva proti anglickým výmyslům (s. 1)

16. 9. 1939, r. 34, č. 217

PZD: Před vypověděním rusko-anglické obchodní smlouvy (s. 2)

19. 9. 1939, r. 34, č. 219

ČTK: Úplná jednota Berlína a Moskvy (s. 1)

NESG: Konec Polska (s. 1)

ČTK: Německé a ruské oddíly se setkaly (s. 1)

ČTK: Sovětská armáda obsazuje východní Polsko (s. 1)

ČTK: Sověty uznaly Slovensko (s. 2)

PZD: Úplná německo-ruská shoda o novém uspořádání evropského východu (s. 2)

ČTK: Nota sovětské vlády (s. 2)

ČTK: Všem velvyslancům a vyslancům (s. 2)

20. 9. 1939, r. 34, č. 220

ČTK: Slavný den osvobození Gdánska (s. 1-2)

ČTK: Za tři týdny konec existence Polska (s. 3)

ČTK: Rychlý postup ruské armády (s. 3)

ČTK: Historické rozhodnutí (s. 3)

21. 9. 1939, r. 34, č. 221

ČTK: Rumunsko-polská hranice v ruských rukou (s. 1)

PZD: Po Vůdcově řeči (s. 2)

ČTK: Francouzský velvyslanec u Molotova (s. 2)

22. 9. 1939, r. 34, č. 222

ČTK: Německo a Rusko jsou nepřemožitelná velmoc (s. 2)

ČTK: Lvov obsazen rudou armádou (s. 2)

23. 9. 1939, r. 34, č. 223
ČTK: Demarkační čára stanovena (s. 1)
ČTK: Pohyby německých a ruských vojsk v nejlepší shodě (s. 1)

24. 9. 1939, r. 34, č. 224
ČTK: Operace rudé armády v Polsku (s. 2)

26. 9. 1939, r. 34, č. 225
PZD: Co očekává německé hospodářství od Řecka? (s. 1)
ČTK: Politické návštěvy v Moskvě (s. 1)
ČTK: Výměna ratifikačních listin německo-sovětského paktu (s. 2)

27. 9. 1939, r. 34, č. 226
ČTK: Ministr von Ribbentrop do Moskvy (s. 1)
ČTK: Rusové obsadili Augusto, Komarno, Drohobyč a Boryslav (s. 1)
ČTK: Anglie i Francie jsou zvědavé na sovětskou politiku (s. 2)
ČTK: Sovětská delegace opustila Varšavu (s. 2)

Lidové noviny

16. 8. 1939, r. 47, č. 406
zet: Roosevelt a Molotov: Planá sensace o osobním poselství (s. 2)

16. 8. 1939, r. 47, č. 407
ČTK: Nové potíže v Moskvě: Otázka dalekého východu (s. 1)

21. 8. 1939, r. 47, č. 415 Pondělní Lidové noviny
ČTK: Obchodní dohoda mezi Německem a Ruskem (s. 2)

22. 8. 1939, r. 47, č. 417
ČTK: Moskevské porady pokračují (s. 3)

22. 8. 1939, r. 47, č. 418
ČTK: Říše se dohodla s Ruskem uzavřít pakt o neútočení (s. 1)
ČTK: Předcházela obchodní dohoda (s. 1)

23. 8. 1939, r. 47, č. 419
PZD: Celý svět překvapen (s. 1)
ČTK: První dojmy v Berlíně, Římě a Moskvě (s. 1)
ČTK: Nečekaná rána pro Londýn a Paříž (s. 1)
zet: Ribbentrop do Moskvy (s. 2)
ČTK: Puma na diplomatické frontě (s. 3)
ČTK: Francouzští ministři se vrací (s. 3)
ČTK: Poplach mezi berlínskými korespondenty (s. 3)
ČTK: Jak reaguje Evropa (s. 3)
ČTK: Amerika zklamána (s. 3)

23. 8. 1939, r. 47, č. 419
ČTK: Poměr sil v Evropě se mění (s. 1)
vl: Bude svolán britský parlament? (s. 1)
ČTK: Velká nervosita v Paříži (s. 1)
cer: Návrat k rodině v Rusku (s. 1)
ČTK: Dojem v Rumunsku (s. 1)

24. 8. 1939, r. 47, č. 420
ČTK: Ribbentrop v Moskvě (s. 1)
zet: Pohled na situaci z Moskvy a Berlína (s. 1)
ČTK: Anglický parlament: Dnes prohlášení v obou sněmovnách (s. 3)
ČTK: Hlasy německého tisku (s. 3)
ČTK: Pařížské výzvy k chladnokrevnosti (s. 3)

ČTK: Dojem v Turecku (s. 3)
ČTK: Velký ohlas v Americe (s. 3)
ČTK: Maďarské listy bez zvláštních komentářů (s. 3)

24. 8. 1939, r. 47, č. 421
ČTK: Vzrušený západ (s. 1)
ČTK: Brasilský tisk o paktu (s. 1)

25. 8. 1939, r. 47, č. 422
z8: Poznámky ze dne: Je Rusko překvapením? (s. 1, úvodník)
ČTK: Německo-ruský pakt podepsán (s. 1)
ČTK: Ribbentrop: Vůdce a Stalin se rozhodli pro přátelství (s. 1)
ČTK: Ruské ocenění paktu (s. 1)
ČTK: První reakce světa (s. 1)
ČTK: Francouzská ministerská rada (s. 1)
ČTK: Vojenské mise odjíždějí (s. 1)

25. 8. 1939, r. 47, č. 423
ČTK: Význam paktu (s. 1)
ČTK: Návrat ministra Ribbentropa (s. 1)
ČTK: Chamberlainovo prohlášení v dolní sněmovně (s. 1)

26. 8. 1939, r. 47, č. 424
ČTK: Nejvyšší sovět svolán (s. 1)

26. 8. 1939, r. 47, č. 425
ČTK: Nejvyšší sovět svolán (s. 1)

27. 8. 1939, r. 47, č. 426
ČTK: Odjezd vojenských misí z Moskvy (s. 3)

28. 8. 1939, r. 47, č. 429 Pondělní Lidové noviny
ČTK: Zmařený plán západních mocností (s. 1)
ČTK: Německo-ruský pakt osamostatnil Anglii a Francii (s. 1)

29. 8. 1939, r. 47, č. 430
ČTK: Nejvyšší Sovět zasedá (s. 1)

30. 8. 1939, r. 47, č. 432
ČTK: SSSR uznává Protektorát (s. 1)

31. 8. 1939, r. 47, č. 434
ČTK: Ruská pohotovost na západní hranici (s. 1)

1. 9. 1939, r. 47, č. 436
zet: Proč ztroskotali Angličané v Moskvě (s. 2)
NESG.: Vývoj jednání mezi Německem a Ruskem (s. 2)

1. 9. 1939, r. 47, č. 437
DNB: Moskva ratifikovala pakt (s. 1)

2. 9. 1939, r. 47, č. 438
ČTK: Historická schůze říšského sněmu (s. 1-2)
ČTK: Molotov o významu paktu (s. 1)

2. 9. 1939, r. 47, č. 439
ČTK: Nadšené ovace Vůdci (s. 1)

3. 9. 1939, r. 47, č. 440
 ČTK: Světový ohlas Vůdcovy řeči (s. 1)
 ČTK: Silný dojem v Moskvě (s. 1)
 ČTK: Vůdcova řeč na frontě (s. 1)
 ČTK: Moskevské listy o německo-sovětském paktu (s. 3)
4. 9. 1939, r. 47, č. 441, Pondělní Lidové noviny
 ČTK: Vůdcova provolání k vojákům východní fronty (s. 1)
 ČTK: Vůdce přijal sovětského velvyslance (s. 2)
 ČTK: Moskevský tisk o významu paktu (s. 2)
5. 9. 1939, r. 47, č. 443
 ČTK: Moskevský tisk o úspěších německého vojska (s. 3)
5. 9. 1939, r. 47, č. 444
 ČTK: Německo nemá imperialistických cílů (s. 2)
6. 9. 1939, r. 47, č. 445
 J: Jak byl připraven německo-sovětský pakt o neútočení (s. 2)
 ČTK: Moskevský list o operacích v Polsku (s. 3)
 ČTK: Porady rusko-japonské (s. 3)
8. 9. 1939, r. 47, č. 449
 ČTK: Nadšený souhlas ruského národa s německo-sovětským paktem (s. 3)
 ČTK: Ruské lodi povolány do domovských přístavů (s. 3)
8. 9. 1939, r. 47, č. 450
 PZD: Smír Ruska s Japonskem? (s. 2)
10. 9. 1939, r. 47, č. 453
 PZD: Švýcarsko očekává ruský tlak na Polsko (s. 2)
11. 9. 1939, r. 47, č. 454 Pondělní Lidové noviny
 NESG.: Ohrožování Říše na dvou frontách (s. 1)
 Význam německo-sovětského paktu: Rusko bude zásobovat Říši surovinami (s. 2)
11. 9. 1939, r. 47, č. 455 Pondělní Lidové noviny
 ČTK: Rusko povolalo záložníky (s. 1)
12. 9. 1939, r. 47, č. 456
 zet: Poznámky ze dne: Vojenská a hospodářská síla (s. 1, úvodník)
 ČTK: Povolávání záložníků v Rusku (s. 3)
12. 9. 1939, r. 47, č. 457
 ČTK: Rusko a Turecko (s. 1)
 ČTK: Deset dní protiakce v Polsku: Ruský vojenský odborník o situaci polské armády (s. 1)
 ČTK: Ruské lodi odvolány s cesty (s. 1)
13. 9. 1939, r. 47, č. 458
 ČTK: Povolávání sovětských záložníků (s. 1)
 PZD: Berlín, Moskva, Řím: usilují o nové uspořádání Evropy (s. 2)
 ČTK: Moskevský tisk o úspěších německé armády (s. 2)
13. 9. 1939, r. 47, č. 459
 ČTK: Polsko svou porážku již utrpělo: Moskevský tisk o ruské mobilisaci (s. 1)
 ČTK: Anglo-polský vyzvědač v Rusku (s. 1)
14. 9. 1939, r. 47, č. 460
 ČTK: Turecko a Sovětský svaz (s. 3)

14. 9. 1939, r. 47, č. 461
 ČTK: Povolávání záložníků v Rusku (s. 1)
15. 9. 1939, r. 47, č. 462
 ČTK: Polská letadla porušují sovětské hranice (s. 3)
 ČTK: Sovětské oddíly neobsazují Mandžusko (s. 3)
15. 9. 1939, r. 47, č. 463
 ČTK: Rozklad státního polského ústrojí: Moskevský hlas o příčinách vojenské porážky (s. 1)
16. 9. 1939, r. 47, č. 464
 ČTK: Ruský tisk o bojích v Polsku (s. 3)
17. 9. 1939, r. 47, č. 465
 ČTK: Rusko-japonské vyrovnání (s. 1)
18. 9. 1939, r. 47, č. 467 Pondělní Lidové noviny
 ČTK: Pochod rudé armády do východního Polska (s. 1)
 ČTK: Nota sovětské vlády zahraničním vládám (s. 1)
 ČTK: Postup rudé armády (s. 1)
 ČTK: Ohlas v Holandsku (s. 1)
 ČTK: Sověty uznávají slovenskou republiku (s. 1)
 ČTK: Molotovův rozhlasový projev (s. 1)
18. 9. 1939, r. 47, č. 468 Pondělní Lidové noviny
 ČTK: Rudá armáda ve východním Polsku (s. 1)
19. 9. 1939, r. 47, č. 469
 ČTK: Prohlášení vlády říšské a sovětské (s. 1)
 zet: Gdyně – pochybná investice (s. 1, úvodník)
 ČTK: Světový ohlas ruského postupu (s. 3)
 ČTK: Chabé pokusy anglického tisku snížit význam události (s. 3)
19. 9. 1939, r. 47, č. 470
 vh: Svět o ruském zásahu (s. 1, úvodník)
 ČTK: Zmatek a bezmocná zuřivost v Londýně (s. 1)
 ČTK: Vyslanci v Moskvě očekávají pokyny (s. 1)
 ČTK: Historické setkání v Brestu: Němečtí a ruští důstojníci se pozdravili (s. 1)
 PZD: Úplná německo-ruská dohoda (s. 1)
 ČTK: Nové mocenské seskupení (s. 1)
 ČTK: Vzrušení na západě (s. 1)
 ČTK: Kodaňské listy o evropské situaci (s. 2)
20. 9. 1939, r. 47, č. 471
 ČTK: Postup rudé armády (s. 2)
 ČTK: Moskevská armáda o úkolech ruské armády (s. 3)
 PZD: Rusko jako dodavatel zemních olejů Říši (s. 3)
20. 9. 1939, r. 47, č. 472
 ČTK: Postup sovětských vojsk: První sovětská vyznamenání (s. 1)
 ČTK: Výměna zajatců mezi Ruskem a Japonskem (s. 2)
21. 9. 1939, r. 47, č. 473
 ČTK: Rusové obsazují další města (s. 2)
 ČTK: Veliká řeč Vůdce a říšského kancléře v Gdánsku (s. 1-3)
21. 9. 1939, r. 47, č. 474
 ČTK: Francouzská nota Rusku? (s. 1)

22. 9. 1939, r. 47, č. 475

ČTK: Rusové odjíždějí z Anglie (s. 2)

23. 9. 1939, r. 47, č. 476

ČTK: Pohyby německých a ruských vojsk (s. 1)

ČTK: Demarkační čára stanovena (s. 1)

PZD: Plánovitý postup v Polsku (s. 1)

ČTK: Ruská vojska v Pínsku (s. 1)

ČTK: Moskevský tisk o německé akci (s. 3)

23. 9. 1939, r. 47, č. 477

ČTK, zet: Proč se má bojovat na západě? (s. 1, úvodník)

ČTK: Do Polska se vrací klid: Přátelská součinnost armád německé a ruské (s. 1)

24. 9. 1939, r. 47, č. 478

ČTK: Lvov se vzdal německým oddílům (s. 1)

25. 9. 1939, r. 47, č. 480 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Pohyby německých oddílů (s. 1)

ČTK: Vystřídání držitelů moci v Brestu (s. 1)

ČTK: Postup ruské armády (s. 1)

ČTK: Diplomatické styky maďarsko-ruské obnoveny (s. 1)

25. 9. 1939, r. 47, č. 481 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Německo-ruský pakt ratifikován (s. 1)

ČTK: Sovětský diplomaté z Polska se dosud nevrátili (s. 2)

26. 9. 1939, r. 47, č. 482

ČTK: Postup ruských vojsk (s. 1)

PZD: Těžiště se přesunuje na západ (s. 3)

26. 9. 1939, r. 47, č. 483

PZD: Demarkační linie (s. 1)

ČTK: Německo-ruská součinnost v Polsku (s. 1)

ČTK: Vstup sovětských oddílů do Bialystoku (s. 1)

27. 9. 1939, r. 47, č. 484

PZD: Jugoslávie uzná Sovětské Rusko (s. 2)

ČTK: Estonský ministr odjel z Moskvy (s. 2)

27. 9. 1939, r. 47, č. 485

ČTK: Ribbentrop do Moskvy na pozvání sovětské vlády (s. 1)

ČTK: Postup ruské armády (s. 1)

Příloha II

Přehled relevantních zpráv a úvodníků, uvedených na stránkách sledovaných periodik v období 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941. Přehled je sestaven po jednotlivých dnech. Pokud bylo u příspěvku možné určit jeho autora či zdroj, je u něj tento údaj uveden. V ostatních případech je příspěvek označen zkratkou NESG., nesignováno.

Polední list

23. 6. 1941, roč. 15, č. 171 Pondělní list

NESG.: Boje na sovětských hranicích (s. 2), vydání I, II

WERNER, Karel: Džugašvili se přepočítal (s. 1, úvodník), vydání I, II

NESEG.: Hlášení příslušníků SSSR (s. 4), vydání I, II

ČTK: Itálie ve válečném, stavu se Sověty (s. 5), vydání I, II

ČTK: Německá nota SSSR (s. 4-5), vydání I, II

ČTK: Německá nota Sovětům (s. 3), vydání I, II

ČTK: Odstraní skvrnu hamby! (s. 3), vydání I, II

ČTK, PK: První útok německých letadel proti Rusku (s. 3), vydání I, II

NESG.: Vůdce k německému národu (s. 2), vydání I, II

NESG.: Vůdce o nástupu proti Sovětům (s. 1), vydání I, II

ČTK: Zasloužená odplata za zradu Moskvy (s. 2), vydání I, II

24. 6. 1941, roč. 15, č. 172

WERNER, Karel: Historické hodiny, o nichž je nutno vážně přemýšlet (s. 1, úvodník), vydání I, II, III

ČTK: Úspěšné boje proti rudým (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: V klidu a kázni pracovat! (s. 1), vydání I, II, III

ČTK.: Důkazy viny licoměrníků z Kremlu (s. 2), vydání III

25. 6. 1941, roč. 15, č. 173

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Bolševická zrada (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Důkazy viny licoměrníků z Kremlu (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Evropa se zbavuje ohniska všech rozvratů (s. 1, úvodník), vydání I

K.: Maďarsko přerušilo styky se SSSR (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: S velkými úspěchy podle plánu (s. 1), vydání I, II, III

K.: V Oděse pálili obilí (s. 1), vydání I, II

26. 6. 1941, roč. 15, č. 174

WERNER, Karel: Bolševici budou poraženi (s. 3), vydání I, II, III

NESG.: Český ohlas války s Ruskem (s. 3), vydání I, II, III

NESG.: Důkaz tajné spolupráce Moskva-Londýn (s. 2), vydání I

NESG.: Rudí špioni v říši (s. 1), vydání I, II, III

NESG. Slovensko ve válce s Ruskem (s. 1), vydání I

ČTK: Státoprávní postavení protektorátu (s. 1-2), vydání I, II

NESG.: Španělsko nezapomnělo na rudé hrůzy (s. 3), vydání I

NESG.: Zavraždění žalují (s. 1), vydání I, II, III

NESG. Srazí se síly jako nikdy v dějinách (s. 2), vydání III

NESG.: Amerika nabízí Sovětům ponožky a boty (s. 2), vydání III

27. 6. 1941, roč. 15, č. 175

NESG.: Boj dvou ponorek (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: První americká podpora bolševikům (s. 2), vydání I

NESG.: Rudá dyka v zádech Evropy (s. 1, úvodník), vydání I, II, III

NESG.: V roce 1938 chtěl Beneš vyvraždit české sedláky (s. 1), vydání I, II

X.: Válka se Sověty přípravou konečného útoku na Anglii (s. 1), vydání I, II

ČTK, VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Vítězné bitvy na východě (s. 1), vydání III

P. Vojenské operace na východě (s. 1), vydání III

NESG. Židi z USA platili bolševickou revoluci (s. 1), vydání III

28. 6. 1941, roč. 15, č. 176

NESG.: Italské divise proti SSSR (s. 1), vydání III

ČTK: Maďarsko ve válce proti SSSR (s. 1), vydání I, II, III

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německá vojska vítězí na východě na všech frontách (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Plamenná finská obžaloba rudého Ruska (s. 1-2), vydání III

NESG.: Pistole namířená do srdce finského národa (s. 1-2), vydání I

29. 6. 1941, roč. 15, č. 177 Nedělní list

NESG.: Bolševické pletichy v obsazené Francii (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Evropa jednotná jako ještě nikdy (s. 1), vydání I

WERNER, Karel: Evropa se našla (s. 1, úvodník), vydání I, II, III

NESG.: Kronika 95. týdne války (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Litevské děti v koncentračních táborech (s. 2), vydání I, II, III

kř: Moskva, Kreml a rudá armáda (s. 5), vydání I, II, III

NESG.: Pestré uniformy ruských zajatců (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Pohádka o bolševickém přátelství k Turecku (s. 4), vydání I, II, III

NESG.: Před porážkou bolševismu (s. 1), vydání I, II

NESG.: Hnusné lži bolševiků (s. 2), vydání III

1. 7. 1941, roč. 15, č. 179

K.: Francie přerušila styky se Sovětským svazem (s. 1), vydání I, II, III

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Lvov Padl (s. 1), vydání I, II

PK: Muž v žáru pekel (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Nadšení Evropy nad úspěchy Říše na východě (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Pan Wallweber, agent ISH (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Velká plocha Sověty nechrání (s. 1), vydání I, II, III

ČTK, VRCHNÍ VELITELSTVÍ BRANNÉ MOCI: Kolem obklíčených sovětských armád kruh se svírá (s. 1), vydání III

W. Ruská vodka místo Churchillových pilulek (s. 1, úvodník), vydání III

2. 7. 1941, roč. 15, č. 180

NESG.: Mitava osvobozena od bolševického teroru (s. 1), vydání I, II, III

WERNER, Karel: Ruská vodka místo Churchillových pilulek (s. 1, úvodník), vydání I

NESG.: Strašlivé ztráty rudých letců (s. 2), vydání I, II

NESG.: V Dánsku měli bolševici odrazový můstek (s. 1), vydání I, II, III

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zhroutily se pokusy obklíčených o průlom (s. 1), vydání I, II, III

ČTK, VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Riga dobytá (s. 1), vydání III

W. Američané metají los o roucho Sovětů (s. 1, úvodník), vydání III

NESG.: Sověty chtějí zbraně (s. 2), vydání III

3. 7. 1941, roč. 15, č. 181

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: 5 774 tanků, 160 tisíc ruských zajatců (s. 1), vydání III

NESG.: 60 000 Litevců na Sibiř (s. 1), vydání I

WERNER, Karel: Američané metají los o roucho Sovětů (s. 1, úvodník), vydání I, II

X.: Marný odpor sovětoruských vojsk (s. 2), vydání I

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Obklíčená rudá vojska u Bialystoku zničena (s. 1), vydání I

P.: Praha a Moskva (s. 2), vydání I, II, III

NESG.: Sověty nenahradí obrovské ztráty tanků a děl (s. 1), vydání I, II

NESG.: Turecko rozhořčeno jednáním SSSR (s. 1), vydání I, II

P.: Vojenská situace na východě (s. 1), vydání I, II

X.: Zničené sovětské operační základny (s. 2), vydání I

4. 7. 1941, roč. 15, č. 182

NESG.: Bialystok v německých rukou (s. 2), vydání I, II, III
FZ.: Churchill blahopřeje Stalinovi (s. 2), vydání I, II
NESG.: Plutokraty se dělí o dividendy (s. 2), vydání I, II
A.: Sovětské oddíly ustoupily od maďarských hranic (s. 1), vydání I, II, III
D. Sověty zatýkají všechny Francouze (s. 1), vydání I
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zničující bitva u Bialystoku skončila (s. 1), vydání I, II, III
NESG.: Stalin doznává německou převahu (s. 1), vydání III
NESG.: Duce přehlížel útvary proti bolševikům (s. 1), vydání III
NESG.: Devadesátinásobný rudý vrah (s. 2), vydání III

5. 7. 1941, roč. 15, č. 183

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Berezina překročena na několika místech (s. 1), vydání I, II, III
A.: Perné chvíle bolševismu (s. 1), vydání I, II
WELTEGAST, J.: Ruský voják a kartáček na zuby (s. 2), vydání I, II
NESG.: Stalin bez masky (s. 1, úvodník), vydání I, II, III
NESG.: Stalin doznává německou převahu (s. 1) I, II
NESG.: V Moskvě odhaleno protibolševické spiknutí (s. 1), vydání I
NESG.: Roztříštěná sovětská fronta ustupuje k „Stalinově linii“ (s. 1), vydání III
NESG.: Zničující bitva (s. 1), vydání III
VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: 20 tisíc komunistů přeběhlo (s. 1), vydání III
NESG.: Američané o Stalinově řeči (s. 2), vydání III
NESG.: Bouře z východu (s. 2), vydání III

6. 7. 1941, roč. 15, č. 184 Nedělní list

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: 20 tisíc rudých přeběhlo (s. 2), vydání I
INESG.: Anglo-sovětský tlak na Írán (s. 4), vydání I
ČTK: Brazílie o porážce Sovětů (s. 2), vydání I, II, III
WERNER, Karel: Češi a bolševismus (s. 1, úvodník), vydání I, II, III
NESG.: Drcení rudé fronty (s. 3), vydání I, II, III
Ceps: Kdo žene rudé vojáky na popraviště? (s. 3), vydání III
ČTK: Krvavá noc GPU ve Lvově (s. 2), vydání I, II, III
ČTK: Od carské říše k sovětské republice (s. 4) I
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup operací na východě podle plánu (s. 1), vydání I, II, III
NESG.: Šílené ničení moskevských žoldnéřů (s. 1), vydání I, II, III
Ceps: Rudá a žlutá Internacionála (s. 4), vydání I, II, III
ČTK: Semknutí národů potírajících komunismus (s. 1) I
NESG.: Španělsko vyprovází dobrovolníky k boji proti Sovětům (s. 2), vydání I
NESG.: V obrněném vlaku přes sovětskou hranici (s. 4), vydání I
ČTK: Vzrušení v USA nad Stalinovým rozkazem (s. 1), vydání III
NESG.: Ohlupování sovětského vojáka (s. 2), vydání I, II, III
Ceps. Židé v rudé armádě (s. 4), vydání I, II, III

7. 7. 1941, roč. 15, č. 185 Pondělní list

PK: Houfnice proti sovětoruským tankům (s. 2) I, II
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace proti Stalinově linii (s. 1), vydání I, II
NESG.: Šílené ničení moskevských žoldnéřů (s. 1), vydání I
NESG.: Moskva a Petrohrad vyklizovány (s. 1), vydání II
NESG.: Bolševický cíl vyhladit Německo (s. 1), vydání II
NESG.: Maďarské oddíly dosáhly Dněstru (s. 1), vydání II
NESG.: Rusové z Japonska: Urychlený odjezd (s. 2), vydání II
NESG.: Ukrajinci do boje proti bolševikům (s. 2), vydání II

8. 7. 1941, roč. 15, č. 186

NESG.: Američan o pomoci USA Rusku (s. 1), vydání I
A.: Angličani v Moskvě se nemohou dohodnout (s. 1), vydání I
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Černovice padly (s. 1), vydání I, II, III
NESG.: Když nemohou zničit Evropu, ničí aspoň vlastní zemi (s. 1, úvodník), vydání I
NESG.: Předcházíme San (s. 1), vydání I, II, III
X.: Sovětské ženské vojenské oddíly (s. 1), vydání I
PK: Sovětský režim a jeho vojáci (s. 2), vydání I, II, III
NESG.: Peklo bolševických vražd (s. 1), vydání III

9. 7. 1941, roč. 15., č. 187

U.: 15 miliónů obětí bolševického teroru (s. 2), vydání I, II
P. K.: Boj na dálnici Minsk Moskva (s. 2), vydání I
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě podle plánu (s. 2), vydání I, II, III
A.: Nevzdávají se ze strachu (s. 3), vydání I, II
NESG.: Peklo bolševických vražd (s. 1), vydání I, II
NESG.: Sovětští důstojníci chodí bosi (s. 2), vydání I, II, III
NESG.: Stalinův židovský tchán (s. 2), vydání I
NESG.: Krvavá neděle v Lucku (s. 1), vydání III
ČTK.: Sta zavražděných v Černovicích (s. 2), vydání III
NESG.: Moskva platila bolševické zločiny (s. 2), vydání III
PK.: Řeka Prut překročena na široké frontě (s. 3), vydání III

10. 7. 1941, roč. 15, č. 188

NESG.: 1 500 umučených Ukrajinců žaluje (s. 2), vydání I, II
NESG.: Hromadné zločiny židovských agentů GPU (s. 1), vydání I, II
NESG.: Krvavá lázeň v Dubně (s. 1), vydání I, II, III
PK: Nejprve evakuování, pak postřílení (s. 3), vydání I, II
PK: Nejsevernější pohraniční posice prolomeny (s. 2), vydání I, II, III
PK: Řeka Prut překročena na široké frontě (s. 3), vydání I, II
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšné boje na východní frontě (s. 2), vydání I, II, III
NESG.: Bolševická lež: „Nestřílejte, my jsme Češi“ (s. 1), vydání III
NESG.: První filmy z bojů na východě (s. 1), vydání III
WERNER, Karel: Pane Roosevelt, neobtěžujte Evropu (s. 1, úvodník), vydání III
NESG.: Sovětská delegace v Londýně (s. 2), vydání III
U. Stát jako donucovací pracovna (s. 3), vydání III

11. 7. 1941, roč. 15, č. 189

NESG.: Anglie již odměňuje SSSR (s. 2), vydání I, II, III
NESG.: Bolševická lež: Nestřílejte, my jsme Češi (s. 1), vydání I, II
NESG.: Bomby Finů na ruské cíle (s. 2), vydání I, II, III
P. K.: Co prozradila bolševická tajná ústředna (s. 2), vydání I, II, III
NESG.: Dánsko v boji proti bolševikům (s. 2), vydání I, II
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nezadržitelný postup na východě (s. 1), vydání I, II
NESG.: O čem se Leninovi nezdálo (s. 2), vydání I
NESG.: Odhalení bolševických teroristů ve Švédsku (s. 2), vydání I, II
NESG.: První filmy z bojů na východě (s. 1), vydání I, II
NESG.: Případně Kamčatka Američanům? (s. 2), vydání I, II
P.: Sovětské posice u Murmanska prolomeny (s. 1), vydání I, II
U.: Stát jako donucovací pracovna (s. 3), vydání I, II
NESG.: Střelci na kolech proti záškodníkům (s. 2), vydání I, II, III
WERNER, Karel: Pane Roosevelt, neobtěžujte Evropu (s. 1), vydání I, II
ČTK, VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Největší bitva dějin zakončena (s. 1), vydání III
W. Děsivé číslice (s. 1, úvodník), vydání III
NESG.: Ruskem vládou Židi (s. 1), vydání III
NESG.: Japonští diplomaté opouští Sověty (s. 1), vydání III
NESG.: Bestiální ukrutnosti (s. 1), vydání III

12. 7. 1941, roč. 15, č. 190

NESG.: Anglie posílá Rusku zbraně? (s. 1), vydání I, II, III

WERNER, Karel: Děsivé číslice (s. 1), vydání I

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva u Bialystoku (s. 1), vydání I, II

NESG.: Němci prý mají dřevěné tanky (s. 2), vydání I, II, III

P. K.: Sovětští zajatci se diví (s. 2), vydání I, II, III

PK: Věžňové popravováni ručními granáty (s. 1), vydání I, II, III

NESG.: Zákeřnost sovětských vojáků (s. 2), vydání I

NESG.: Zajatci prozrazují bídu bolševismu (s. 1, úvodník), vydání III

VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Po vítězné dvojité bitvě (s. 1), vydání III

BZS.: Otrásající zprávy z „dělnického ráje“ (s. 2), vydání III

13. 7. 1941, roč. 15, č. 191, Nedělní list

NESG.: Supi (s. 1), vydání I, II, III

ep: Baltické státy po odchodu bolševiků (s. 4), vydání I, II, III

ČTK: Sověty žebrají o anglickou pomoc (s. 4), vydání I, II, III

NESG.: Stalin bez masky (s. 5), vydání I, II, III

ep: Židovský stát "Sovětská unie" (s. 7), vydání I, II, III

NESG.: Vyvrcholení totální války (s. 1-2), vydání I, II, III

ČTK, VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Stalinova linie proražena (s. 1), vydání III

VRCHNÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Další plánovité operace na východní frontě (s. 1), vydání III

ČTK. Němečtí vojáci od září 1939 v bolševickém zajetí (s. 1), vydání III

14. 7. 1941, roč. 15, č. 192 Pondělní list

NESG.: Dva dokumenty dokazují Stalinovu podlou zradu (s. 1), vydání I, II

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německé kleště drtí (s. 1), vydání I, II

ČTK: Stalinova linie proražena (s. 1), vydání I, II

NESG.: Stalinova podlá zrada (s. 2), vydání I, II

Večerní České slovo

18. 6. 1941, roč. 23, č. 141

NESG: Londýn zklamán Moskvou (s. 1)

23. 6. 1941, roč. 23, č. 145

ČTK: Boje na východě zahájeny (s. 3)

ČTK: Dohoda Sovětů s Londýnem: důkaz dvojaké hry (s. 4)

ČTK: Itálie plně solidární s Říší (s. 2)

ČTK: K vojákům fronty na východě (s. 1)

NESG.: Mocný dojem událostí včerejší neděle (s. 5)

VAJTAUER, Emanuel: Rusko zraženo Židům (s. 1, úvodník)

ČTK: Zbraní proti bolševické zradě (s. 1, s. 2)

PK: Zničující letecký útok na sovětské letiště (s. 4)

24. 6. 1941, roč. 23, č. 146

NESG.: Churchill doznává svůj komplot s krvavými vládci Kremlu: Anglie slibuje Rusku pomoc (s. 2)

VAJTAUER, Emanuel: Naše zkušenost se Sověty (s. 1, úvodník)

ČTK: Prohlášení státního prezidenta dra. Háchy (s. 1)

PK: Říšský letec líčí boje proti rudé armádě (s. 2)

25. 6. 1941, roč. 23, č. 147

NESG.: Anglie se obává porážky Ruska (s. 2)

NESG.: Obyvatelstvo Moskvy utíká hromadně z města (s. 2)

NESG.: Rusové už mají resoluci (s. 2)

NESG.: Společnost zbraní proti bolševismu (s. 1)

NESG.: Stalinova Maringotka (s. 2)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Velké úspěchy na východní frontě (s. 1)
NESG. Zkušenost našich dělníků (s. 1, úvodník)

26. 6. 1941, roč. 23, č. 148
VAJTAUER, Emanuel: Co je na pochodu? (s. 1, úvodník)
NS: Náš boj proti bolševismu (s. 3)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě boje velmi příznivé (s. 1)
NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Největší polní tažení dějin (s. 1)
NESG.: President Tiso proti bolševismu (s. 2)
NESG.: Rudé armádě přisouzeny velmi špatné vyhlídky (s. 1)
PK: Úžasné výkony německé pěchoty (s. 1)
NESG.: Zákeřná rána trojzubce úplně selhala (s. 2)
NESG.: Zeměpisné zvláštnosti východního bojiště (s. 2)

27. 6. 1941, roč. 23, č. 149
NESG.: Finská obrana proti Sovětům (s. 1)
NESG.: Mišpoche SSSR-USA (s. 2)
NESG.: Odhalení Benešova „plánu“ (s. 2)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Pohraniční boje s rudými úspěšně rozhodnuty (s. 1)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rozmetené rudé kolony (s. 1)
NESG.: Sovětský komisař války maršál Timošenko (s. 2)
NESG.: Ve společenství Evropy vlastní bytost národní (s. 1)

28. 6. 1941, roč. 23, č. 150
BARTOŠ, Jindřich. Boj dvou světů (s. 1, úvodník)
NESG.: Celá Evropa se zdvíná k boji (s. 2)
NESG.: Finsko se vysvobozuje z pěsti rudého násilí (s. 1)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východní frontě byly už vybojovány rozhodné úspěchy (s. 1)
PK: Významná bitva tanků za prvního dne (s. 2)

30. 6. 1941, roč. 23, č. 151
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Drtivé porážky rudých armád (s. 1)
VAJTAUER, Emanuel. Začátek katastrofy rudých (s. 1, úvodník)

1. 7. 1941, roč. 23, č. 152
NESG.: Moskva chtěla rozvrátit Francii (s. 2)
VAJTAUER, Emanuel. Pochod Evropy do Ruska (s. 1, úvodník)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudé armády svírá drtivé obklíčení (s. 1)
NESG.: Rudí zavedli v Pobaltí hrůzovládu (s. 2)
NESG.: Také Francie přerušila styky se Sověty (s. 1)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Vítězná říšská vojska na Lvovské citadele (s. 1)
P. K.: Vlaky v ohni a dýmu pum (s. 1)
NESG.: Záznamy (s. 1)

3. 7. 1941, roč. 23, č. 154
VAJTAUER, Emanuel. Člověk vítězí nad masou (s. 1, úvodník)
PK: Jak padl Lvov (s. 2)
PK: Jásot v osvobozené Rize (s. 1)
NESG.: Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku (s. 1)
DEJMEK, Vladimír: Pro západní kulturu a proti bolševismu (s. 3)
ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí zničeni v bitvě u Bialystoku (s. 2)
NESG.: Těžké dny moskevské vlády (s. 1)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: U Bialystoku obklíčené rudé armády zničeny (s. 1)

4. 7. 1941, roč. 23, č. 155

NESG.: Kritika doby (s. 1)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Letecký útok u břehů Ledového moře (s. 2)

NESG.: Německé oddíly na postupu (s. 2)

NESG.: Rudé výpočty s Amerikou (s. 1)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí ustupují celé frontě (s. 1)

NESG.: Sovětský humor (s. 1)

NESG.: Stalin prohlašuje: Jsme ve vážném nebezpečí (s. 1)

5. 7. 1941, roč. 23, č. 156

P. K.: Jak byla překročena řeka Prut (s. 1)

NESG.: Pancéřovým vlakem přes rudé hranice (s. 2)

NESG.: Příprava vpádu do Čech (s. 2)

NESG.: Rudí donuceni k ústupu na Stalinovu linii (s. 2)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí pronásledováni na celé frontě (s. 1)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Rudí v Minsku postříleli komisaře a přeběhli (s. 1)

NESG.: Stalin radí ke zkáze a zničení (s. 2)

VAJTAUER, Emanuel: Stalin se chytá stínu (s. 1, úvodník)

7. 7. 1941, roč. 23, č. 157

NESG.: Anglie posílá do Moskvy rady (s. 1)

NESG.: Bolševismus padne i s Anglií (s. 2)

NESG.: Jak se stal vrah Berija náčelníkem GPU (s. 2)

NESG.: Komunisté rozvraceli Slovensko (s. 2)

PK.: Krvavý zločin rudých ve vězení v Lucku (s. 2)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace proti Stalinově linii (s. 1)

NESG.: Sovětské tanky selhaly (s. 1)

NESG.: Sověty vyrábějí brak (s. 2)

VAJTAUER, Emanuel: Stalin už nevěří armádě (s. 1, úvodník)

NESG.: Šedesát rudých leteckých eskader je již vyřazeno (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 23, č. 158

NESG.: Bolševici otrávilí potraviny (s. 2)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Byla zničena další 204 sovětská letadla (s. 2)

NESG.: Evakuace rudých středisek (s. 1)

NESG.: Maxim Gorkij byl zavražděn (s. 2)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Neustálý postup na celé frontě (s. 1)

NESG.: Plány rudého nástupu do východních Prus (s. 2)

NESG.: Ponuré dny za hrůzovlády bolševiků ve Lvově (s. 1)

NESG.: Rudá hrůza na Ukrajině (s. 1)

P. K.: Rudý voják nechápe, že byl obklíčen (s. 2)

VAJTAUER, Emanuel: Utrpení jednoho národa (s. 1, úvodník)

9. 7. 1941, roč. 23, č. 159

KLÍČKA, Josef: Český dělník o Sovětech (s. 1, úvodník)

NESG.: Estonský národ volá svět na pomoc proti rudým (s. 1)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě postupují operace podle plánu (s. 1)

NESG.: Pionýři staví brody přes řeku Memel (s. 2)

NESG.: Přípravovali atentáty na řadu lodí (s. 2)

NESG.: Rudí ustupují na celé frontě (s. 1)

NESG.: Rumunský národ si přál válku se Sověty (s. 2)

NESG.: Skalní hnízdo rudých na řece Prutu (s. 2)

NESG.: Tři rudí vrazi zatčeni (s. 2)

10. 7. 1941, roč. 23, č. 160

NESG.: Co učinil bolševismus z ruského národa (s. 2)

NESG.: Hrůzné činy rudých v Besarábii (s. 2)

NESG.: Moskva zapřísahá k boji proti „páté koloně“ (s. 2)

NESG.: Rozklad sovětského zázemí (s. 1)

P. K.: Rudý tank zničen granátem (s. 2)

NESG.: Také v Belgii se tvoří svazy dobrovolníků proti rudým (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšný průběh bojů na východě (s. 1)

PK: V kraji půlnočního slunce (s. 1)

KLIČKA, Josef: Vládce rudého Kremlu žije ve strachu a úzkosti (s. 1)

NESG.: Zázrakem zachráněni z rukou rudých (s. 2)

11. 7. 1941, roč. 23, č. 161

NESG.: Bezprizorní – obraz rudé armády (s. 2)

NESG.: Libánky lordů s bolševiky (s. 1)

NESG.: Lindbergh ostře odmítá spolek s USA a bolševiky (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Obrovská kořist z bitvy na východě (s. 1)

KLIČKA, Josef: Patnáct miliónů vězňů v rudých žalářích (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup na východě je nezadržitelný (s. 1)

NESG.: Sedm miliónů obětí čtyř šéfů GPU (s. 2)

NESG.: Sověty bez naděje na úspěch (s. 1)

KLIČKA, Josef: Rudá železnice tundrou – z lidských kostí (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 23, č. 162

P. K.: Bolševická inkvizice (s. 2)

NESG.: Bývalý prezident proti pomoci Sovětům (s. 2)

NESG.: Část vlády opouští Moskvu (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva skončena u Bialystoku a Minska (s. 2)

KLIČKA, Josef: GPU dohání 200 miliónů lidí k zoufalství (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Největší obchvat v dějinách světa (s. 1)

NESG.: O vydání komunistů (s. 2)

NESG.: Poslední naděje: Sibiř (s. 1)

KLIČKA, Josef: Sám Molotov se třásl strachy jako osika (s. 2)

NESG.: Ze strachu před bolševiky tisíce sebevražd (s. 2)

14. 7. 1941, roč. 23, č. 163

P. K.: Bolševický voják je primitiv (s. 2)

NESG.: Byly ukořistěny doklady o rudé špionáži (s. 2)

PK: Jak byl překročen Dněpr (s. 1)

NESG.: Kalvárie ukrajinského lidu v Sovětech (s. 2)

NESG.: Komunističtí původci vražd (s. 2)

KLIČKA, Josef: Lidové sčítání odhalilo hrozný úbytek obyvatel (s. 2)

BARTOŠ, Jindřich: O naši budoucnost (s. 1, úvodník)

NESG.: Rozpad rudé fronty na tři úseky (s. 1)

KLIČKA, Josef: Rudé hospodářství těžší z opíjení chudých lidí (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Také Stalinova linie zdolána (s. 1)

Venkov

24. 6. 1941, roč. 36, č. 146

NESG.: Celé Rumunsko jde nadšeně za Adolfem Hitlerem (s. 2)

NESG.: Hlášení příslušníků SSSR (s. 4)

NESG.: Itálie ve válečném stavu se Sověty (s. 2)

NESG.: Od Severního mysu k Černomoří proti bolševismu (s. 1)

NESG.: Rusko bylo vždy pohotově vpadnout Německu do zad (s. 3, s. 4)

TANNENBERGER, Václav: Spravedlivý rozsudek (s. 1, úvodník)

ČTK: Světová plutokracie dává bolševismu záruky (s. 2)

NESG.: Velký rozsah bojové oblasti (s. 4)

25. 6. 1941, roč. 36, č. 147

Čv: Evropská hráz proti bolševismu (s. 1, úvodník)

ČTK: Churchill demaskován (s. 1)

ČTK: Maďarsko přerušilo styky s rudou Moskvou (s. 1)

ČTK: Moskva prý přijala britskou pomoc (s. 2)

ČTK: NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace na východě pokračují podle plánu a s velkými úspěchy (s. 1)

ČTK: Slovensko vstoupilo do války (s. 1)

ra: Útočné záměry a dvojaká hra Moskvy (s. 2)

26. 6. 1941, roč. 36, č. 148

TANNENBERGER, Václav: Chromý spoléhá na kulhavého (s. 1., úvodník)

ČTK: Churchill po boku bolševických kazimírů (s. 2)

ČTK: Japonské ženy a děti opouštějí SSSR (s. 1)

ČTK. NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Na východě možno očekávat velké úspěchy (s. 1)

ČTK: Vyřízení Sovětů naléhavým požadavkem evropských dějin (s. 2)

NESG.: Zprávy z východní fronty: postup pokračuje rychlým tempem (s. 1)

27. 6. 1941, roč. 36, č. 149

R.: Bolševismus – nepřítel míru a pořádku (s. 1, úvodník)

Ceps: Celá Evropa očekává vítězství nad Moskvou (s. 2)

ČTK. NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Četné pohraniční bitvy rozhodnuty (s. 1)

ČTK: Finské obranné opatření proti válečným činům Sovětského svazu (s. 1, úvodník)

ČTK: Prolnutí mezi bolševismem, židovstvem a plutokraty (s. 1)

NESG.: Sovětská příprava války (s. 1)

28. 6. 1941, roč. 36, č. 150

K. Čv.: Evropa solidárně proti bolševismu (s. 1, úvodník)

ČTK: Finský národ pozvedá znovu zbraně na ochranu své vlasti (s. 1)

ČTK. NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Maďarsko ve válečném stavu se SSSR (s. 1)

TANNENBERGER, Václav: Nástroj bolševické Moskvy – Kominternu (s. 1, úvodník)

ČTK: Německá vojska vítězí na všech frontách na východě (s. 1)

HALÍK, Rudolf: Selství – hráz proti bolševismu (s. 3)

29. 6. 1941, roč. 36, č. 151

O. Sch.: Nacionální socialismus proti komunismu (s. 1, úvodník)

ČTK: Nepřítel č. 1 celého civilisovaného světa (s. 2)

ČTK: Podlé a nelidské výmysly bolševické (s. 2)

NESG.: Porážka rudé armády v dohledu (s. 1)

am: Rudý obr na hliněných nohou (s. 2)

1. 7. 1941, roč. 36, č. 152

ČTK: Evropská koalice proti bolševictví (s. 1)

ČTK: Francie přerušila diplomatické styky se sovětským Ruskem (s. 1)

NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Kruh kolem obklíčených sovětoruských armád úže sevřen (s. 1)

mez: Nebezpečí z východu odstraněno v pravý čas (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německá vojska dobyla Lvova (s. 1)

NESG.: Ohlas vítězného postupu německých vojsk (s. 2)

ČTK: Stanovisko Francie k německo-sovětoruskému konfliktu (s. 1)

TANNENBERGER, Václav: Těžká rána do trůnu rudých Džingishánů (s. 1, úvodník)

NESG.: V jednom šiku proti bolševismu (s. 2)

2. 7. 1941, roč. 36, č. 153

R.: Kterak bolševici maskují své neúspěchy (s. 2)

ČTK: Německá vojska dorazila k Berezíně (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Riga v německých rukou (s. 1)

NESG.: Sedmkrát větší úspěchy než před rokem ve Francii (s. 1)

VOCHA, Vladimír: Stalinovština proti rolníku a inteligenci (s. 1)

3. 7. 1941, roč. 36, č. 154

NESG.: Čísla mluví (s. 1)

ČTK: Další doklady o bolševických útočných úmyslech (s. 1)

dnt: Jak dlouho sovětoruský odpor vydrží (s. 2)

NESG.: Merežkovskij o bolševicích (s. 1)

ČTK: Moskva a Leningrad ohroženy (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Velké úspěchy na východě (s. 1)

Vyjasnění také na východě (s. 1)

NESG.: Z bojiště i ze zápolí (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Zničující bitva na východě od Bialystoku (s. 1)

4. 7. 1941, roč. 36, č. 155

VOKOUN, František: Bolševismus vyznačoval i Jiráskův za neumělce (s. 3)

mez: Doznání z Kremlu o těžkých ranách bolševické armády (s. 2)

ČTK: Duce o významu Osy proti bolševismu (s. 2)

dnt: Povstání v Estonsku (s. 2)

ČTK: Stalinovo zoufalé volání do Londýna o pomoc (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Útok na celé frontě mezi

Černým mořem a Severním mořem ledovým (s. 1)

cp: Válka a nový světový řád (s. 1, úvodník)

NESG.: Východ neodvede německou pozornost od Anglie (s. 2)

5. 7. 1941, roč. 36, č. 156

ČTK: Ani Stalinova linie nebude překážkou (s. 2)

ČTK: Další doklady o útočných úmyslech Sovětů (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nové pádné důkazy o útočných úmyslech Sovětů (s. 1)

ČTK: Plány kyjevské armády na tažení do Čech (s. 1)

TANNENBERGER, Václav: Stalin dává bolševiky do služeb plutokratů (s. 1)

TRPÁK, J.: Válka pro spásu Evropy (s. 1, úvodník)

6. 7. 1941, roč. 36, č. 157

ČTK: Bolševici na ústupu vše ničí (s. 2)

HOŘÁK, Jan: Češi a bolševismus (s. 1, úvodník)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Postup operací na východě podle plánu (s. 1)

ČTK: Rusové opouštějí Japonsko (s. 1)

ČTK: Sovětské letiště v troskách (s. 1)

avb: Spojené státy severoamerické financovaly bolševismus (s. 2)

ČTK: Spofádaný bolševický ústup znemožněn (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 36, č. 158

PK: Bolševické šílenství v armádě a lži v propagandě (s. 1)

ČTK: Evropa se nedá obětovat za britské zájmy (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Německý a rumunský útok na Besarábii pokračuje (s. 1)

mez: Německý postup na východě jde hbitě vpřed (s. 2)

TANNENBERGER, Václav: Rozklad v rudé armádě - boj proti Anglii neutuchá (s. 1, úvodník)

ČTK: Tajná centrála Sovětů v Kovnu (s. 2)

mez: Značné rozpory mezi Londýnem a Moskvou (s. 2)

9. 7. 1941, roč. 36, č. 159

R.: Bolševické ukrutnosti v ukrajinských městech (s. 1)

PZD: Odhalení politického podsvětí (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Operace na východě pokračují podle plánů (s. 1)

NESG.: Sovětští zajatci: Nejsme bolševici, jsme Rusové (s. 2)

ČTK: Úspěšné boje proti Sovětům na německo-rumunské frontě (s. 2)

mez: V Londýně chtějí ze sovětských neúspěchů vylouci úspěch (s. 2)

dtm: Wavell do Moskvy (s. 2)

NESG. Země selských kasáren (s. 1, úvodník)

vr. Kolchozy v Sovětském Rusku (s. 7)

10. 7. 1941, roč. 36, č. 160

PK: Bestiální hromadná vražda židovských agentů GPU (s. 1)

ČTK: Bolševici prý rozpustí sjednocení bezbožníků (s. 1)

ČTK: Bolševická vojenská mise v Anglii (s. 2)

ČTK: Čtyři kilometry dlouhá sovětská kolona rozprášena (s. 2)

TANNENBERGER, Václav: Rooseveltova rána dýkou do zad Evropy (s. 1, úvodník)

NESG.: Slabost anglické posily v Atlantiku (s. 1)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Úspěšné boje na celé východní frontě (s. 1)

ČTK: Zatýkáni bolševických agentů v Buenos Aires (s. 2)

11. 7. 1941, roč. 36, č. 161

NESG.: Bolševismus vraždí (s. 1)

ČTK: Část britského válečného materiálu odevzdána Sovětům? (s. 2)

ČTK: Další 11 japonských diplomatů se vrátilo z Moskvy (s. 2)

PK: Hruzná zvěrstva agentů pověstné GPU (s. 1)

ČTK: Maďaři si vynucují přechod přes Zbruč (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Nepřetržitý postup na východě (s. 1)

is, jk: Presidente Roosevelt, zde se střílí! (s. 1)

ČTK: Protibolševické projevy ve Švédsku (s. 2)

PK: Tak by řádili bolševičtí agenti všude (s. 2)

ČTK: Značná kořist Finů (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 36, č. 162

NESG.: 23 milionů lidských obětí bolševického režimu (s. 1)

ČTK: Bolševici chtěli Bulharsko strhnout ke krvavému převratu (s. 2)

mez: Celý svět čeká s napětím výsledky boje o Stalinovu linii (s. 2)

ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Dvojitá bitva u Bialystoku a Minska zakončena (s. 1)

NESG.: Každý Evropan musí být proti bolševismu a jeho spřežencům (s. 2)

vr: Pět dní na frontě bez jídla (s. 5)

čt: Plán britsko-americko-sovětsko-čínského spojení (s. 5)

ČTK: Velké Finsko je před našimi zraky (s. 2)

13. 7. 1941, roč. 36, č. 163

NESG.: 32 miliónů lidských obětí (s. 2)

R.: Bolševičtí netvoři v německém zajetí (s. 2)

ČTK: Další plánovité operace na východní frontě (s. 1)
TANNENBERGER, Václav: Pane Roosevelte, válka s bolševiky Vás demaskovala (s. 2)
ČTK: Sedláci z Bukoviny se radují, že byli vysvobozeni ze spárů bolševismu (s. 2)
ČTK, NEJVYŠŠÍ VELITELSTVÍ ŘÍŠSKÉ BRANNÉ MOCI: Stalinova linie proražena na všech rozhodujících místech (s.1)
JEŽEK, Čeněk: Zadrží se na Stalinově linii (s. 1, úvodník)
ČTK: Historické posláni Německa (s. 2)

Lidové noviny

18. 6. 1941, roč. 49, č. 305

TP: Londýn zklamán Moskvou. Snahy anglické diplomacie v Moskvě ztroskotaly (s. 3)

22. 6. 1941, zvláštní vydání

ČTK: Od Severního mysu až po Černé moře válečná fronta proti bolševismu (s. 1)

ČTK: Vůdcovo svolání k německému národu! (s. 1)

ČTK: Vůdcův denní rozkaz vojákům východní fronty (s. 2)

ČTK: Říšský ministr zahraničí informuje spojenecké a spřátelené státy (s. 2)

23. 6. 1941, roč. 49, č. 314 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Válečná fronta proti bolševismu (s. 1)

tz: Demaskovaný bolševismus (s. 1)

NESG.: Vůdcovo svolání k německému národu (s. 1)

ČTK: Také Itálie ve válečném stavu se sovětským svazem (s. 1)

ČTK: Četná rudá bojová letadla sestřelena (s. 1)

ČTK: Nota zahraničního úřadu sovětské vlády (s. 2)

ČTK: Vůdcův denní rozkaz vojákům východní fronty (s. 3)

ČTK: Říšský ministr zahraničí informuje spojenecké a spřátelené státy (s. 3)

ČTK: Přerušeni diplomatických styků Slovenska se sovětským svazem (s. 3)

23. 6. 1941, roč. 49, č. 315 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Nástup proti bolševickému nebezpečí (s. 1)

ČTK: Ocelová odhodlanost Berlína: Zraky hlavního města upřeny na východ (s. 1)

ČTK: První letecký útok proti Rusku (s. 1)

ČTK: Londýnský zájem na bolševickém zrádovství (s. 1)

ČTK: Itálie po boku: Nadšený souhlas s nástupem proti bolševikům (s. 1)

ČTK: Účast protektorátu (s. 1)

ČTK: Uspokojení na Slovensku (s. 1)

24. 6. 1941, roč. 49, č. 316

ČTK: Na východě plánovitý a úspěšný průběh bojů proti rudé armádě (s. 1)

zet: Sovětská věrolomnost (s. 1)

ČTK: Prohlášení stát. presidenta dr. Háchy (s. 1)

ČTK: Boj Říše za nový světový řád: Nadšená mezinárodní odezva Vůdcova světodějného rozhodnutí (s. 2)

TP: Ostré projevy před sovětským velvyslanectvím v Bratislavě (s. 2)

TP: Zmařený útěk sovětského velvyslanectví v Pešti (s. 2)

ČTK: První hodina: Německé rychlé čluny zasahují energicky na východě (s. 2)

TP: Maďarsko po boku Německa (s. 2)

ČTK: Armáda opět nastoupila: Německá vojska ve východním Prusku přecházejí k útoku (s. 3)

PZD: Boj proti bolševictví a český národ (s. 3)

ČTK: Dva ničemní společníci: Plutokratický Londýn a bolševická Moskva (s. 3)

24. 6. 1941, roč. 49, č. 317

ČTK: Propaganda a politická akce sovětské vlády: Důkazy viny licoměrníků z Kremlu (s. 1-2)

em: Pro Evropu! Český národ vždy odmítal a odmítá rasově cizí marxistický bolševismus (s. 1)

ČTK: Boj o evropskou kulturu (s. 1)

ČTK: Úplná solidarita Itálie (s. 2)

ČTK: Turecko zůstane neutrální (s. 2)

25. 6. 1941, roč. 49, č. 318

ČTK: Operace na východě pokračují podle plánu s velkými úspěchy (s. 1)

Iz: Petrarca - ne Lenin! (s. 1)

PZD: Evropské křížové tažení proti bolševictví (s. 1)

ČTK: Slovenská armáda nastoupila proti bolševikům (s. 1)

ČTK: Maďarsko ve válečném stavu se sověty (s. 1)

ČTK: Sovětský nástup proti Německu: Zprávy vrchního velitelství branné moci o tajných vojenských přípravách SSSR (s. 2)

TP: Sovětský velvyslanec v Rumunsku vyzván k odchodu (s. 2)

ČTK: Plutokraticko-bolševické spiknutí odhaleno právě včas: Do srpna měly být sověty vyzbrojeny (s. 2)

ČTK: Nesmírné množství obilí spálili bolševici v Oděse (s. 2)

PZD: Dvojaká hra Moskvy také v hospodářských stycích (s. 3)

ČTK: Propaganda a politická agitace sovětské vlády: Důkazy viny licoměrníků v Moskvě (s. 3)
od: Český národ a bolševictví (s. 3)

25. 6. 1941, roč. 49, č. 319

Vrchní velitelství branné moci, ČTK: Sovětské úklady proti Německu (s. 1)

ČTK: Slovenská republika vstupuje do války po boku Velkoněmecké Říše (s. 1)

ČTK: Tisův telegram Vůdci (s. 1)

ČTK: Bulharsko převezme ochranu německých zájmů (s. 1)

Europa Press: Moskva připravuje obyvatelstvo na pravou vážnost situace (s. 1)

ČTK: Eden potvrzuje zradu Moskvy: Anglie se obává konečného úderu (s. 2)

ČTK: Záludná hra zahájena už před rokem (s. 2)

ČTK: Bolševicko-plutokratická spolupráce (s. 2)

26. 6. 1941, roč. 49, č. 320

ČTK: Na východě možno očekávat velké úspěchy (s. 1)

zet: Fronta proti bolševismu (s. 1)

ČTK: Zúčtování s bolševismem schvaluje celý svět kromě Anglosasů (s. 1)

PZD: Dynamický vývoj diplomatické situace (s. 1)

PZD: Boj zbraní a ideí (s. 2)

ČTK: Slovenská účast ve válce proti bolševictví (s. 2)

TP: Bratislava v záplavě praporů (s. 2)

TP: Letecký poplach v Moskvě (s. 2)

26. 6. 1941, roč. 49, č. 321

tz: Sovětská diplomacie-vyzvědači: Dokumentární důkazy o rozkladné práci Sovětů, namířené proti Německu pod rouškou přátelského paktu (s. 1)

ČTK: Německé oddíly na postupu (s. 1)

TNS: Český národ proti bolševismu (s. 1)

em: Zmařené úklady (s. 1)

ČTK: Švédsko povolilo průjezd německého vojska z Norska do Finska (s. 2)

ČTK: Španělská města demonstrují pro Říši (s. 2)

ČTK: Porady španělské vlády (s. 2)

ČTK: Sovětské nálety na Helsinky (s. 2)

27. 6. 1941, roč. 49, č. 322

ČTK: Rozhodnutí na východě v četných pohraničních bitvách ve prospěch německých zbraní (s. 1)

Iz: Události zrají (s. 1)

PZD: Uspokojivý vývoj diplomatické situace (s. 1)

TP: Rozhořčení v Turecku nad úklady Moskvy proti Dardanelám (s. 1)

Vrchní velitelství branné moci: Sovětské úklady proti Německu (s. 2)

ČTK: Souhrnná zpráva o porušování hranic sovětskými vojáky a sovětskými letadly zaznamenala toto porušení hranic ruským vojskem: (s. 2)

ČTK, TP: Evropská fronta proti bolševikům (s. 2)

ČTK: Dánsko odvolalo vyslance z Moskvy (s. 2)

ČTK: Švédsko povolilo průjezd německého vojska z Norska do Finska (s. 2)

ČTK: Dvojaká hra Churchillova (s. 2)
ČTK: Německo-slovenské bratrství ve zbrani (s. 2)
ČTK: Sovětské nálety na Helsinky (s. 2)
ČTK: Finsko neuznává Polsko (s. 2)
ČTK: Projev presidenta slovenské republiky (s. 2)
TP: Slovenské vyslanectví odjelo z Moskvy (s. 2)

27. 6. 1941, roč. 49, č. 323

ČTK: Sovětské vyděračství na Finsku (s. 1)
ČTK: Finská obranná opatření (s. 1)
ČTK: Italská divize na sovětskou frontu (s. 1)
Iz: Podkopná práce kominterny: Úloha generálního konsulátu sovětského v Praze při těchto zmařených rejdech (s. 1)
ČTK: Finsko věří ve své vítězství (s. 1)
ČTK: Dánsko na straně Evropy (s. 1)
ČTK: Španělé touží po zúčtování (s. 1)
ČTK: Úspěchy námořního dělostřelectva (s. 2)
ČTK: Doklad o zrádné spolupráci (s. 2)
ČTK: Sovětská ponorka potopena za boje zblízka (s. 2)

28. 6. 1941, roč. 49, č. 324

ČTK: Je prokázáno, že sovětská branná moc byla připravena k útoku na střední Evropu (s. 1)
em: Suomi bojující (s. 1, pokrač. na s. 3 s titulkem Projev finského státního presidenta)
ČTK: Sovětský svaz připravoval soustavně nový útok na Finsko (s. 1)
ČTK: Maďarsko ve válce se sověty (s. 1)
ČTK: Slovenský armádní rozkaz (s. 2)
ČTK: Stalinova řeč z 6. května k vojenským akademikům (s. 2)
ČTK: Manželka Molotovova a její židovské plutokratické příbuzenstvo (s. 2)
TP: Protibolševická vlna v celém světě (s. 2)
PZD: Fronta od Ledového moře k Černému (s. 3)
ČTK: Hluboký dojem v Německu z projevu finského presidenta (s. 3)
ČTK: První italská divize na sovětskou frontu (s. 3)
PZD: První anglo-sovětské rozladění (s. 3)

28. 6. 1941, roč. 49, č. 325

ČTK: Evropské tažení proti bolševismu: Bezmezná důvěra Finů v říšskou brannou moc (s. 1)
zd: Isolace sovětů (s. 1)
ČTK: Druhý obranný boj Finů (s. 1)
ČTK: Sovětský bombardovací útok na finské město (s. 1)
Europa Press: Švédští dobrovolníci na pomoc Finům (s. 1)
ČTK: Německo-italské bratrství ve zbrani (s. 1)
ČTK: Nadšené projevy v maďarské sněmovně (s. 1)
ČTK: Turecko a sovětské nenasytné plány (s. 1)
ČTK: Španělští dobrovolníci se hlásí (s. 1)
vl: Kejkliřství britské plutokracie (s. 1)
ČTK: Francie a sověty (s. 1)
ČTK: Demonstrace před britským velvyslanectvím (s. 1)

29. 6. 1941, roč. 49, č. 326

ČTK: Dnes v neděli budou sdělovány výsledky velkých úspěchů na východě (s. 1)
zet: Fronta civilizace (s. 1)
C: Porážka rudé armády v dohledu: Boj celé Evropy proti bolševictví (s. 1)
ČTK: Úsudek amerického vojenského znalce: Sovětská vojska jdou kvapem vstříc bezpříkladné katastrofě (s. 1)
ČTK: Křížové tažení Evropy proti bolševictví: Súčtování s Moskvou největší čin Vůdcův (s. 2)
TP: Maďarská odvěta za sovětské přepady (s. 2)
TP: Bulharsko bude zastupovat také maďarské a rumunské zájmy v Moskvě (s. 2)
ČTK: Zálusk sovětů na Dardanely potvrzen (s. 2)

30. 6. 1941, roč. 49, č. 327 Pondělní Lidové noviny
ČTK, lz: Nesmírné výsledky začátečních operací proti sovětům (s. 1)
ČTK: Dvě rudé armády u Bialystoku musí se vzdát nebo budou zničeny (s. 1)
ČTK: Německé pancéřové oddíly u Kovna zvítězily v mohutné dvoudenní bitvě (s. 1)
ČTK: Vítězné pronikání ke Lvovu (s. 1)
ČTK: Další historická hlášení z Vůdcova hlavního stanu (s. 1)
ČTK: Před novým velkým úspěchem u Minska (s. 2)
ČTK: Finsku svítá nový den (s. 2)
ČTK: Tisíce španělských dobrovolníků se hlásí (s. 2)
ČTK: Svědectví o válečných přípravách sovětů (s. 2)
ČTK: Sovětská práce proti míru (s. 2)
ČTK: Hrůzostrašné lži u Moskvy (s. 2)
zet: Po neděli (s. 2)

30. 6. 1941, roč. 49, č. 328 Pondělní Lidové noviny
ČTK: Ohromné výsledky prvního týdne boje proti bolševickému nebezpečí (s. 1)
ČTK: Rumunsko v osudovém boji (s. 1)
ČTK: Itálie nadšena (s. 1)
ČTK: Jásot na Slovensku (s. 1)
ČTK: Tisíce dobrovolníků ve Španělsku (s. 1)
ČTK: Norská legie bude zasazena (s. 1)
ČTK: Dobrovolnický sbor Dánsko (s. 1)
ČTK: Zastírací taktika sovětů (s. 1)
Europa Press: Cripps opět v Moskvě (s. 1)
ČTK: Francie zostřila boj proti komunistům (s. 2)
ČTK: Vilemína – po boků sovětů (s. 2)
ČTK: Jak bylo dobytí Brestu Litevského (s. 2)

1. 7. 1941, roč. 49, č. 329
ČTK: Německá vojska dobyla Lvova (s. 1)
em: Nesmírné výsledky (s. 1)
ČTK: Nad Finskem sestřeleno 35 sovětských letadel (s. 1)
ČTK: V boji za budoucnost Evropy: Říše má opět výhodu iniciativy (s. 1)
ČTK: Litevci zajímají rudé vojáky: Projevy vděčnosti příslušníkům německé branné moci (s. 2)
PZD: Německý pastýřský list k protibolševickému tažení (s. 2)
vl, ČTK: Obdiv světa nad mohutnými výkony německé branné moci (s. 2)
PZD: Jednotná fronta Evropy proti bolševismu (s. 3)
ČTK: Španělští dobrovolníci proti bolševikům (s. 3)
ČTK: Hoover o sovětech: „Nejkrvavější tyranství v dějinách“ (s. 3)
ČTK: Chmurná nálada ve Wallstreetu (s. 3)
ČTK: Klikatá Rooseveltova politika (s. 3)
PZD: Německé vítězství bez příkladu (s. 3)
ČTK: Francie přerušila styky s Moskvou (s. 3)
ČTK: Sovětská ponorka najela na minu (s. 3)
TP: Nelidské zacházení s vojáky v sovětské armádě (s. 3)

1. 7. 1941, roč. 49, č. 330
ČTK: Sovětské letectvo poraženo na hlavu (s. 1)
vl: Boj Evropy (s. 1)
Europa Press: Pohřeb obětí bolševického náletu na Košice (s. 1)
D. P.: Staletý boj Finska. Finové po druhé po boku Říše proti bolševismu
ČTK: Říšská válečná vlajka nad Lvovem (s. 1)
Europa Press: Modrá divise se šikuje (s. 1)
ČTK: Francie a válka se sověty (s. 1)

2. 7. 1941, roč. 49, č. 331
ČTK: Nezdrtitelný postup přes Lvov (s. 1)
ČTK: Zničující rány sovětskému letectvu (s. 1)
PZD: Hlavním bojištěm zůstává Anglie (s. 1)

Iz: Nové úspěchy se rýsují (s. 1)
ČTK: První sovětský parník zajat ze vzduchu (s. 2)
TP: Vzorné nasazení slovenské branné moci (s. 2)
PZD: Boj o Evropu (s. 3)
ČTK: Hrdinský zásah plukovníka Webera (s. 3)
ČTK: Švédští dobrovolníci pro Finsko (s. 3)
TP: Moskva se pokouší popíratí útoky na Maďarsko (s. 3)
TP: Návrat sovětského vyslance do Ankary (s. 3)
TP: Srbský list o německých vítězstvích na východě (s. 3)

2. 7. 1941, roč. 49, č. 332

ČTK: Riga dobyta (s. 1)
ČTK: Jak byla osvobozena Mitava (s. 1)
ČTK: Obrovské ztráty sovětů: Obrněná auta a děla nelze nahradit ani z rezerv ani novou výrobou (s. 1)
ČTK: Slovenská branná moc v boji za Evropu (s. 1)
em: Ponožky za opěrné body (s. 1)
ČTK: Záplava přihlášek španělských dobrovolníků (s. 1)
ČTK: Francie obstavila sovětské pohledávky (s. 2)
Europa Press: Sovětská policie zatýká Francouze (s. 2)

3. 7. 1941, roč. 49, č. 333

ČTK: Mohutné úspěchy na východě (s. 1)
hně: První kapitola (s. 1)
ČTK: Další 220 sovětských tanků ukořistěno (s. 1)
ČTK: Riga v německých rukou (s. 1)
ČTK: Po pádu Rigy ohrožen Leningrad (s. 1)
PZD: Vojenská situace na východě (s. 1)
PZD: Praha – Moskva (s. 2)
TP: Rozhodnutí Francie jasné (s. 2)
ČTK: Obrovská letecká bitva u Dvinska (s. 2)

3. 7. 1941, roč. 49, č. 334

ČTK: Zničující bitva u Bialystoku (s. 1)
r. k.: Finská vojska zahájila útok (s. 1)
C: Šedesát tisíc Litevců odvečeno na Sibiř (s. 1)
ČTK: Průkazný materiál o útočných plánech sovětů (s. 1)
ČTK: Riga je osvobozena (s. 1)
Europa Press: Sovětský velvyslanec odjel z Vichy (s. 1)
TP: Zástupce Anglické banky v Moskvě (s. 1)

4. 7. 1941, roč. 49, č. 335

ČTK: Útok od Černého až k Ledovému moři (s. 1)
žet: Bojující Rumunsko (s. 1)
ČTK: Obrovská kořist z bitvy u Bialystoku (s. 1)
PZD: Zoufalé pokusy bolševiků o průlom ztroskotaly (s. 1)
TP: Říše bojuje za celý svět (s. 1)
ČTK: Jízda na libavskou frontu (s. 2)
TP: Nezdařený sovětský nálet (s. 2)
ČTK: Římský tisk o ohrožení Leningradu (s. 2)
PZD: Záchrana Evropy (s. 2)
ČTK: Španělsko a velký boj za civilisaci (s. 2)
PZD: Nová porážka Rooseveltovy válečné propagandy (s. 3)
D. P.: Sovětští velitelé (s. 3)
ČTK: Zhroucení politické strategie sovětského svazu (s. 3)
ČTK: Maďarský postup pokračuje (s. 3)
TP: Charvátští dobrovolníci do boje proti bolševismu (s. 3)
ČTK: Bialystok v německých rukou (s. 3)

4. 7. 1941, roč. 49, č. 336

ČTK: Bialystok – druhý Tannenberg (s. 1)

ČTK: Stalin volá o pomoc (s. 1)

ř: Od Černého moře k Ledovému (s. 1)

5. 7. 1941, roč. 49, č. 337

ČTK: Nezadržitelný postup na celé frontě (s. 1)

em: Bezděčná přiznání (s. 1)

ČTK: Moskva se dlouho zabývala úmyslem napadnout Říši (s. 1)

ČTK: Letecká válka na okraji Ledového moře (s. 2)

TP: Ukrajina vítá osvoboditele: Slovenský důstojník o řádění bolševiků (s. 2)

ČTK: Odjezd francouzského velvyslanectví z Moskvy (s. 2)

vl: Sovětská branná moc (s. 2)

ČTK: Sovětské plány proti Evropě (s. 3)

ČTK: Tanner o moskevských úkladech (s. 3)

PZD: Americko-sovětský obchod s opěrnými body (s. 3)

TP: Německo-rumunské bratrství zbraní (s. 3)

ČTK: Řádění GPU v Lotyšsku (s. 3)

5. 7. 1941, roč. 49, č. 338

ČTK: Celá sovětská fronta ustupuje (s. 1)

vl: Bialystok (s. 1)

ČTK: Plánovité pronikání na finské frontě (s. 1)

ČTK: Dokumenty usvědčují Moskvu (s. 1)

ČTK: Němečtí bombardovací letci nad ledovým mořem (s. 1)

ČTK: Pěší divise v boji s tanky (s. 1)

ČTK: Maďarská vojska v haličské rovině (s. 1)

ČTK: Zmatek v sovětských střediscích (s. 1)

ČTK: Moskevské propagační manévry (s. 1)

6. 7. 1941, roč. 49, č. 339

ČTK: Německá vojska dosáhla Dněpru (s. 1)

ř: Lepší zbraně a ideje (s. 1)

ČTK: Šílen ničivé dílo sovětů na Ukrajině (s. 1)

Ceps: Drtivé rány sovětským silám (s. 2)

TP: Bolševici užívali střel dum-dum (s. 2)

TP: Irsko odmítá sovětské vlastnické právo (s. 2)

TNS: Český národ v boji proti bolševismu (s. 2)

ČTK: Norsko bude hájeno ve Finsku (s. 2)

7. 7. 1941, roč. 49, č. 340 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Operace proti Stalinově linii pokračují (s. 1)

ČTK: Pět set sovětských aut (s. 1)

ČTK: Osud rudých u Minska zpečetěn (s. 1)

zet: Po neděli (s. 1)

ČTK: Houfnice proti sovětským tankům (s. 2)

ČTK: Zločiny bolševiků na Ukrajině předstihly události krvavé neděle v Brombergu (s. 2)

ČTK: Zajatý velitel 4. střeleckého sboru sovětů (s. 2)

ČTK: Odraziště bolševismu k útoku na Evropu (s. 2)

ČTK: Bombardovací letci ruší přísun nepřítelův (s. 2)

ČTK: Sověty štvou vojáky do boje hrůzou (s. 2)

ČTK: Maďarská vojska postupují k Dněstru (s. 2)

ČTK: Nával dobrovolníků v Charvátsku (s. 2)

7. 7. 1941, roč. 49, č. 341 Pondělní Lidové noviny

ČTK: Další 52.000 rudých vojáků přeběhlo (s. 1)

ČTK: Válečné námořnictvo zajišťuje baltské pobřeží (s. 1)

ČTK: Hřbitov sovětských tanků u Lvova (s. 1)

ČTK: Sovětský režim a vojáci (s. 1)

ČTK: Stalinův rekord v brutalitě a zradě (s. 1)

8. 7. 1941, roč. 49, č. 342

ČTK: Černovic bylo dobyto (s. 1)

ČTK: Bolševické krveprolití v Dubně (s. 1)

ČTK: Americký novinář o Lvově (s. 1)

ČTK: Na laponsko-sovětské frontě (s. 2)

PZD: Výzva k sebevraždě: Stalinova „podlá nesvědomitost“ (s. 2)

ČTK: Fanatismus až do krajnosti: Účinky moskevského štvání (s. 3)

ČTK: Slovenský boj proti bolševismu (s. 3)

ČTK: Nový důkaz anglického pokrytectví (s. 3)

TP: Civilní obyvatelstvo opouští Moskvu (s. 3)

ČTK: Hromadný útěk z Kijeva (s. 3)

ČTK: Odpor proti přátelství se sověty v USA (s. 3)

8. 7. 1941, roč. 49, č. 343

TP: Sovětské loďstvo v tísní (s. 1)

ČTK: Tajná sovětská centrála v Kovnu objevena (s. 1)

z. r.: Spojenectví Londýna s Moskvou (s. 1)

ČTK: V zajateckém táboře u Jaroslavi (s. 1)

ČTK: Německé tanky v týle rudých (s. 1)

vl: Strašná obžaloba (s. 1)

ČTK: Sovětská zvěrstva na Ukrajině (s. 1)

ČTK: Němečtí sanitní vojáci přepadeni (s. 1)

9. 7. 1941, roč. 49, č. 344

ČTK: Operace na východě pokračují podle plánu (s. 1)

vl: Sovětská politika v Orientu (s. 1)

N: Postup přes zoufalý odpor rudých (s. 1)

TP: Bělehradský list o sovětském zločinu (s. 1)

Ceps: Francouzi chtějí bojovat proti bolševikům (s. 1)

ČTK: Boj na dálnici Minsk-Moskva (s. 2)

ČTK: Zrádná politika Moskvy (s. 2)

TP: Návrat německého velvyslance z Moskvy (s. 2)

ČTK: Odhalený „sovětský ráj“ (s. 2)

ČTK: Krvavá neděle v Lucku (s. 3)

ČTK: Bukovina je osvobozena (s. 3)

ČTK: Úspěch finských ponorek (s. 3)

PZD: Záchrana od bolševického pekla (s. 3)

9. 7. 1941, roč. 49, č. 345

ČTK: Rozdrcený sovětský nálet (s. 1)

Europa Press: Maďarské oddíly pronásledují nepřítel (s. 1)

Europa Press: Teroristé ve službách Moskvy (s. 1)

PZD: Odhalení politického podsvětí (s. 1)

ČTK: Spojenci Anglie: Hanebné činy bolševiků otrásají celým kulturním světem (s. 1)

Europe Press: Estonský národ volá o pomoc (s. 1)

ČTK: Zakopání kulometčící (s. 1)

10. 7. 1941, roč. 49, č. 346

ČTK: Úspěšné boje na celé východní frontě (s. 1)

ČTK: Zločiny sovětských agentů v Dánsku (s. 1)

ř: Odkryté podsvětí (s. 1)

ČTK: Vojenská mise sovětu v Anglii (s. 2)

TP: Britský a americký velvyslanec chystají odjezd z Moskvy (s. 2)

TP: Anarchie v Kijevě? (s. 2)

ČTK: Nápor německých předních oddílů (s. 2)

10. 7. 1941, roč. 49, č. 347

PZD: První fáze tažení na východě skončena (s. 1)

ČTK: Dům mrtvých v Dubně (s. 1)

ř: Jasně fronty (s. 1)

ČTK: Moskevská sabotážní odbočka ve Švédsku (s. 1)

11. 7. 1941, roč. 49, č. 348

ČTK: Nezadržitelný postup na východě (s. 1)

ČTK: Spoluvina Anglie na rudém teroru (s. 1)

ČTK: Válka v zemi půlnočního slunce (s. 2)

tz: Dřevěné tanky (s. 2)

zet: Počátek východního tažení ve filmu (s. 2)

ČTK: Organizace a úkol sboru dánských dobrovolníků (s. 2)

ČTK: Sovětští dynamičtí zatčení ve Švédsku (s. 2)

ČTK: Sověty v tísní slibují (s. 2)

ČTK: Návrat maďarského vyslanectví z Moskvy (s. 2)

NESG.: Lvov vydává svědectví, co bolševismus chystal celé Evropě (s. 3, foto)

ČTK: S ručním granátem a lahví benzinu proti sovětskému tanku (s. 3)

11. 7. 1941, roč. 49, č. 349

ČTK: Dvojitá bitva u Bialystoku a Minsku (s. 1)

In: Krise v produkční síle sovětů (s. 1)

ČTK: Krveprolití v Dubně (s. 1)

ČTK: Přejít přes Zbruč vynucen (s. 1)

ČTK: Finové sestřelili 73 sovětských letadel (s. 1)

ČTK: Sovětské úsilí o podrobení Finska (s. 1, 2)

ČTK: Zákeřný boj rudých vojáků (s. 2)

12. 7. 1941, roč. 49, č. 350

ČTK: Bitva u Bialystoku a Minsku zakončena (s. 1)

ČTK: Německo-finské bratrství ve zbrani (s. 1)

PZD: Po největší obchvatné bitvě světových dějin (s. 1)

vh: Filmový dokument o světově dějinném rozhodnutí (s. 2)

ČTK: Bolševici povraždili 2800 Ukrajinců (s. 3)

ČTK: Sovětský svaz se přepočítal (s. 3)

ČTK: Dobyví Lvova ve filmu (s. 3)

ČTK: Život v Moskvě spoután drakonickými opatřeními (s. 3)

Ceps: Hoover rozhodným odpůrcem americké pomoci Stalinovi (s. 3)

12. 7. 1941, roč. 49, č. 351

ČTK: Útok finských letadel na Baltiski (s. 1)

ČTK: Střelci a tanky prorážejí k Dněpru (s. 1)

13. 7. 1941, roč. 49, č. 352

ČTK: Port Said účinně bombardován (s. 1)

TP: Sověty žebrají o letadla (s. 1)

C: Plánovitý postup na východě (s. 2)

ČTK: Další bolševická tajná ústředna objevena (s. 2)

ČTK: Maďarské operace pokračují (s. 2)

ČTK: Bolševický nálet na lazaret (s. 2)

TP: Část sovětské armády opustila Moskvu (s. 3)

C: Bolševické barbarství (s. 3)

C: Vrcholný bod totální války (s. 3)

14. 7. 1941, roč. 49, č. 353 Pondělní Lidové noviny

vh, ČTK: Stalinova linie proražena na všech rozhodujících místech (s. 1)

ČTK: Pumpy na muniční skladiště (s. 1)

ČTK: Švédové v boji (s. 1)

ČTK: Pesimismus v Londýně (s. 1)

ČTK: Majskij volá o pomoc (s. 1)

ČTK: Útočné plány sovětského námořnictva nalezeny v Libavě (s. 1)

ČTK: Všechny zdravé síly v Evropě proti bolševickému nebezpečí (s. 1)

ČTK: Poměry v Lotyšsku za bolševického panství (s. 2)

ČTK: Teror bolševiků v Estonsku (s. 2)
ČTK: Bolševici vydrancovali Černovice (s. 2)
ČTK: Moskva chystala útok také na Švédsko (s. 2)
ČTK: Sto duchovních mezi oběťmi bolševiků v Kovně (s. 2)

14. 7. 1941, roč. 49, č. 354, Pondělní Lidové noviny
ČTK: Zničující průlom Stalinovou linií (s. 1)
ČTK: Jak byla prolomena Stalinova linie na Dněpru (s. 1)
ČTK: Švédsko podporuje Finsko (s. 1)
ČTK: Boj lží o otravném plynu (s. 1)
ČTK: Bolševický útok na nemocniční loď (s. 1)
ČTK: Neslýchané porušování mezinárodního práva (s. 2)

Příloha III

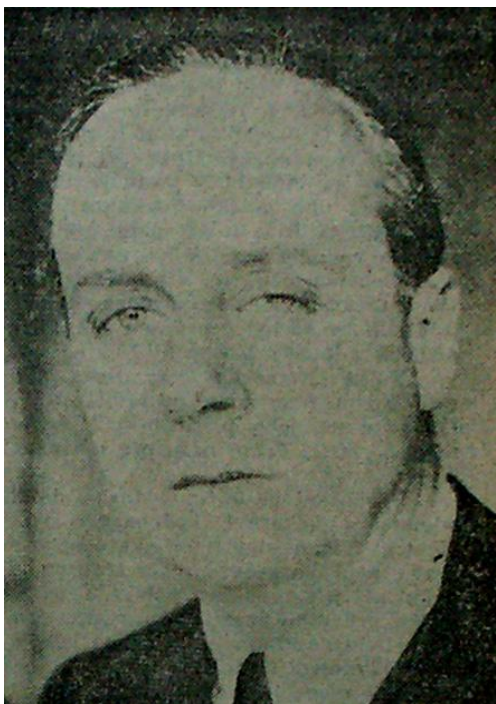
Přehled pravidelných tiskových konferencí konaných v období 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939 a 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941. Některé tiskové konference se dochovaly také v podobě stenografických zápisů novináře Antonína Fingera, které jsou součástí publikace KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003.

Tabulka převzata z: *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2003, s. 488-491

datum konání konference	Zápis uložen v NA, f. PMR	Zápis uložen v NA, f. ASYN	Zápis A. Fingera jako součást publikace <i>Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara</i>
4. 9. 1939	chybí	ano	chybí
20. 9. 1939	chybí	ano	chybí
20. 6. 1941	ano	ano	chybí
22. 6. 1941	ano	ano	chybí
23. 6. 1941	ano	ano	chybí
24. 6. 1941	ano	ano	chybí
26. 6. 1941	ano	ano	chybí
27. 6. 1941	ano	ano	ano
30. 6. 1941	ano	ano	chybí
1. 7. 1941	chybí	ano	chybí
3. 7. 1941	ano	ano	chybí
4. 7. 1941	ano	ano	chybí
7. 7. 1941	ano	ano	chybí
8. 7. 1941	ano	ano	ano
9. 7. 1941	ano	ano	chybí
10. 7. 1941	chybí	ano	chybí
11. 7. 1941	ano	ano	chybí

Příloha IV

Fotografický materiál včetně popisek týkající se Sovětského svazu nebo války a otištěný v Poledním listu, Večerním Českém slově, Venkově a Lidových novinách ve dnech 23. 8. 1939 – 27. 9. 1939 a 16. 6. 1941 – 14. 7. 1941

◀ Šl. Ribbentrop, ministr zahr. věcí Říše
Archiv „Novina“, Venkov, 23. 8. 1939, r. 34, č.
196, č. 1

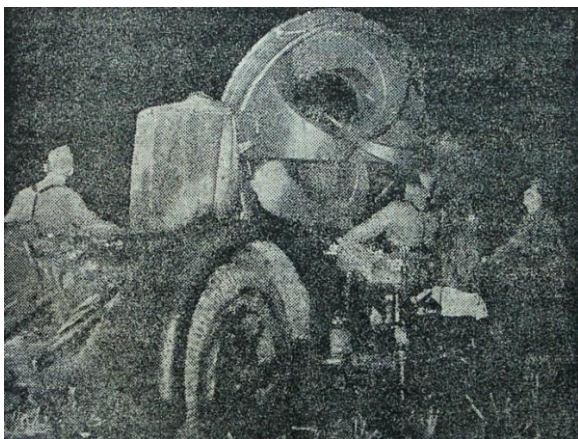
Z tempelhofského letiště v Berlíně odletěl říšský ministr zahraničí šl. Ribbentrop zvláštním letadlem do Moskvy.

ČTK, Venkov, 24. 8. 1939, r. 34, č. 197,
s. 1

◀ Na Ostravsko v posledních dnech houfně utíkají zástupy českých lidí, vystavených v dosavadním domově na Těšínsku polskému pronásledování a neustálým ústrkům. Na obrázku skupina, která zachránila jen holé životy. Majetek zůstal za hranicí.

AP, Večerní České slovo, 25. 8. 1939, roč. 21, č. 188,
s. 1

◀ Obrovské odposlouchávací aparáty i v noci odhalí letadlo, které by chtělo přeletět protiletectvé obranné západní pásmo Říše.

Hoffmann, Polední list, 31. 8. 1939, roč. 13, č. 242, s. 1

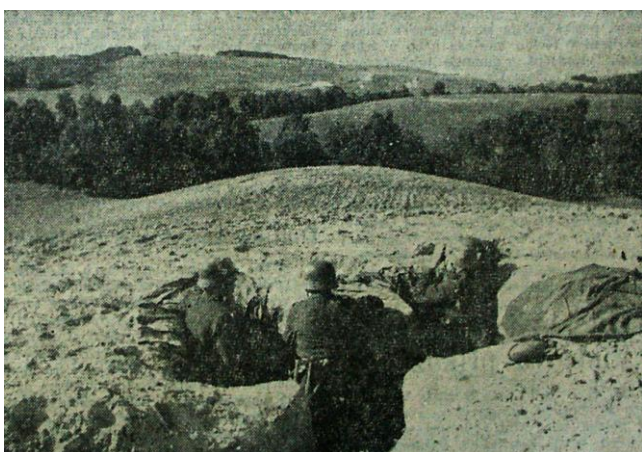
◀ Historická schůze říšského sněmu. Vůdce a říšský kancléř Hitler při svém projevu v pátek 1. září v říšském sněmu

Hoffmann, Polední list, 3. 9. 1939, roč. 13, č. 244, s. 3

Totožná fotografie též:

◀ Vůdce a říšský kancléř v historickém zasedání říšského sněmu.

Presse - Hoffmann, Venkov, 3. 9. 1939, roč. 34, č. 206, s. 1

◀ Střelecké zákopy podél celých gdánských hranic jsou obsazeny dnem i nocí

AP, Venkov, 3. 9. 1939, r. 34, č. 206, s. 1

◀ Vojáci svobodného Gdánska na pochodu k frontě

AP, Venkov, 3. 9. 1939, r. 34, č. 206, s. 5

◀ Berlín nezná válečnou psychosu. Zatímco v tisku a rozhlase cizích států rozšiřují se zvěsti, že Wilhelmplatz v Berlíně je uzavřen ostnatým drátem, jest na našem snímku jasně vidět, že před říšskou kanceláří stojí sotva více lidí než kdykoli jindy, když Vůdce a

říšský kancléř dlí v Berlíně.

ČTK, Polední list, 3. 9. 1939, roč. 13, č. 244, s. 3

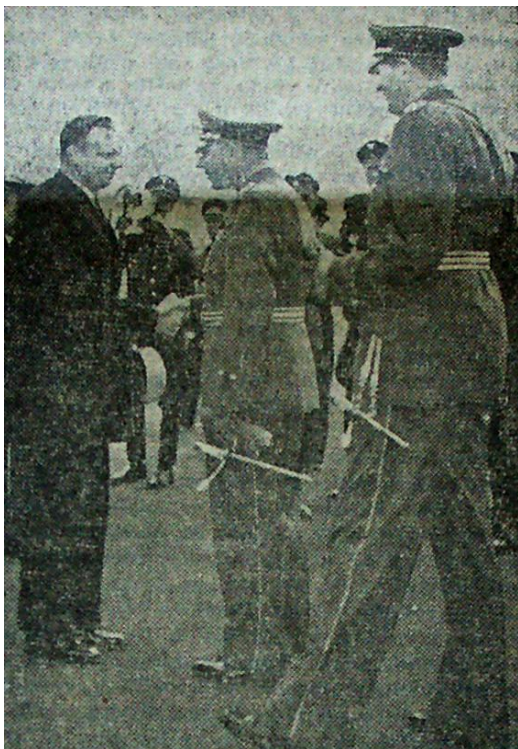
◀ Praha podle příkazu OPO. Úprava chodníků a jízdní dráhy pro zatemňovací cvičení OPO

Ceps, Polední list, 3. 9. 1939, roč. 13, č. 244, s. 3

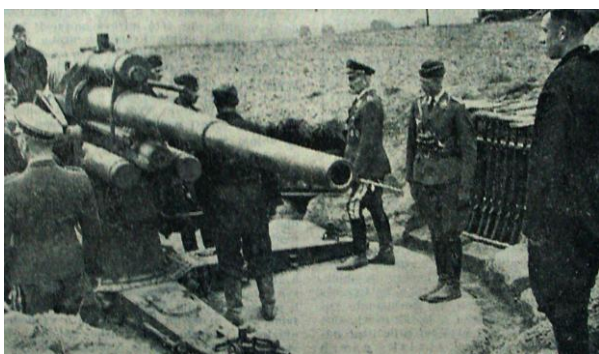
◀ Proudý uprchlíků z Polska stále silnější. Dnem i nocí přijíždějí na berlínské nádraží nové a nové transporty německých uprchlíků, kteří byli nuceni uprchnout před polským terorem. Na nádraží jsou jim poskytována ošetření a péče, dokud nenastoupí další cestu.

ČTK, Polední list, 3. 9. 1939, roč. 13, č. 244, s. 3

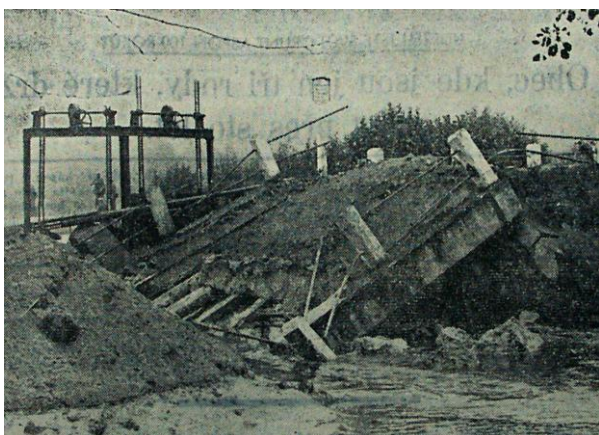
◀ Vůdce přijal v neděli v poledne v Nové říšské kanceláři za přítomnosti říšského ministra zahraničních věcí šl. Ribbentropa nově jmenovaného velvyslance SSSR Alexandra Skvarceva, kterého provázet vojenský přidělenec a vojenský zmocněnec Martin Purjkajev. Čestná setnina branné moci vzdala při příjezdu a odjezdu vojenské čestné pocty. Po odevzdání pověřovací listiny konal se delší rozhovor. (Na obrázku nový ruský velvyslanec po přiletu na tempelhofské letiště je vítán státním sekretářem Woormannem a šéfem protokolu von Doernbergem.

AP, Venkov, 5. 9. 1939, roč. 34, č. 207, s. 1

◀ Protiletadlová obrana Říše je připravena

ČTK, Venkov, 5. 9. 1939, roč. 34, č. 207, s. 3

◀ Na ústupu ničí Poláci všechny mosty a vodní zařízení

AP, Venkov, 6. 9. 1939, roč. 34, č. 208, s. 3

◀ Nový sovětský velvyslanec v Berlíně Alexandr Skvarcev

ČTK, Polední list, 6. 9. 1939, roč. 13, č. 247, s. 1

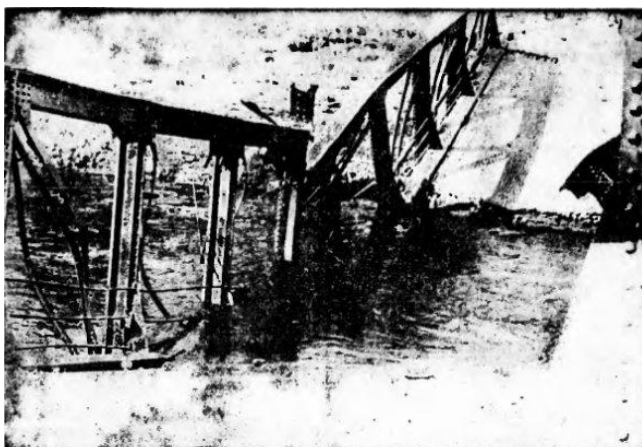
◀ Německé vojsko zajalo na slezské hranici polskou tlupu, která terorizovala německé pohraniční obyvatelstvo.

Weltbild, Polední list, 6. 9. 1939, roč. 13, č. 247, s. 3

◀ Ani jedno nepřátelské letadlo nepřelétne nad číhajícími bateriemi západního protiletdeckého obranného pásma.

Hoffmann, Polední list, 7. 9. 1939, roč. 13, č. 247, s. 3

◀ Most zničený ustupujícími Poláky

ČTK, Lidové noviny, 7. 9. 1939, roč. 47, č. 448, s. 3

◀ Nový ruský velvyslanec přiletěl do Berlína. Na letišti Tempelhofu ho uvítal státní tajemník Woermann. Na obrázku přehlídka čestného oddílu říšské branné moci na letišti: velvyslanec Škvarcev je uprostřed, po jeho levém boku státní tajemník Woermann,

vpravo velitel berlínské posádky generál poručík Erich

AP, Lidové noviny, 7. 9. 1939, roč. 47, č. 448, s. 3

◀ Němečtí vojáci dávají cigarety raněným polským zajatcům

AP, Venkov, 8. 9. 1939, roč. 34, č. 210, s. 1

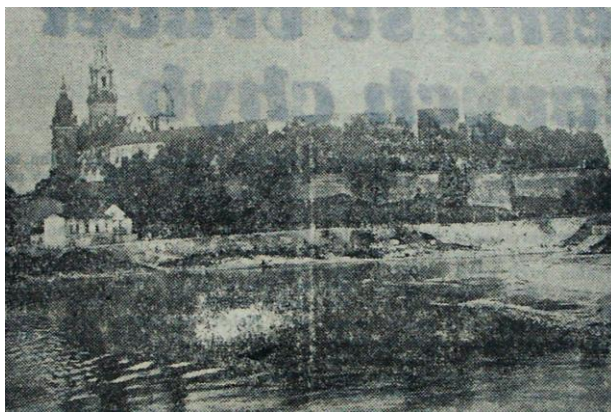
◀ Němečtí vojáci dávají cigarety raněným polským zajatcům

AP, Venkov, 8. 9. 1939, roč. 34, č. 210, s. 1

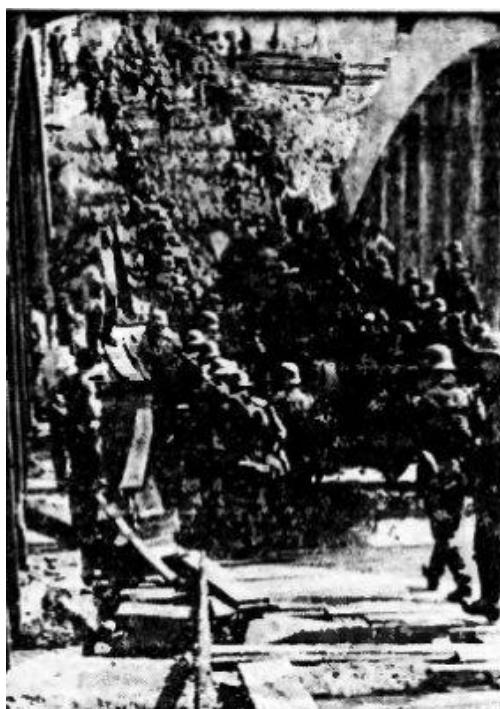

◀ Němečtí letci a jejich oběd na polském bojišti

AP, Venkov, 8. 9. 1939, roč. 34, č. 210, s.1

▲ Wavel, bývalé sídlo polských králů. Zde je pochován také Pilsudski Centropress, Polední list, 9. 9. 1939, roč. 13, č. 250, s. 3

◀ Německé ženijní oddíly opravily na rychlo most, zničený ustupujícími polskými vojáky

AP, Lidové noviny, 9. 9. 1939, roč. 47, č. 452, s. 3

◀ Nádraží v Tarnovicích, zničené a zpustošené Poláky na ústupu

FROKW, Lidové noviny, 9. 9. 1939, roč. 47, č. 452, s. 3

◀ Protitankové dělo střeží železnici v Sársku. Z obratně provedeného zastření vyčnívá jen štíhlá Laver protitankového děla.

Weltbild, Polední list, 10. 9. 1939, roč. 13, č. 251, s. 1

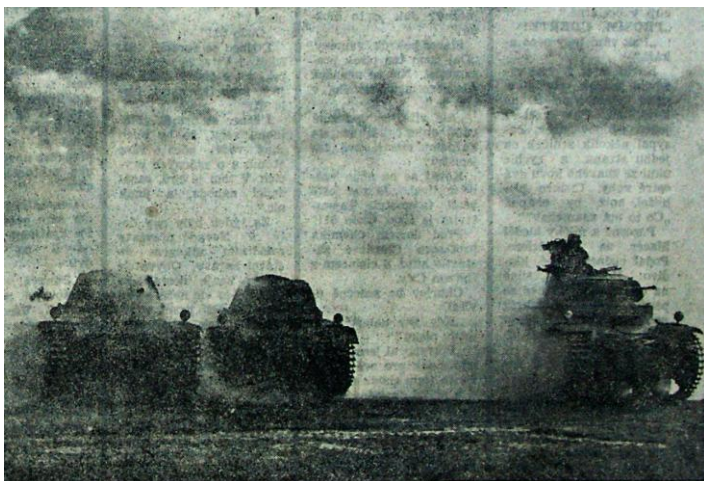
◀ Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler na břehu Visly

Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9. 1939, roč. 13, č. 251, s. 5

◀ Varšava, palác ministerské rady

Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9. 1939, roč. 13, č. 251, s. 5

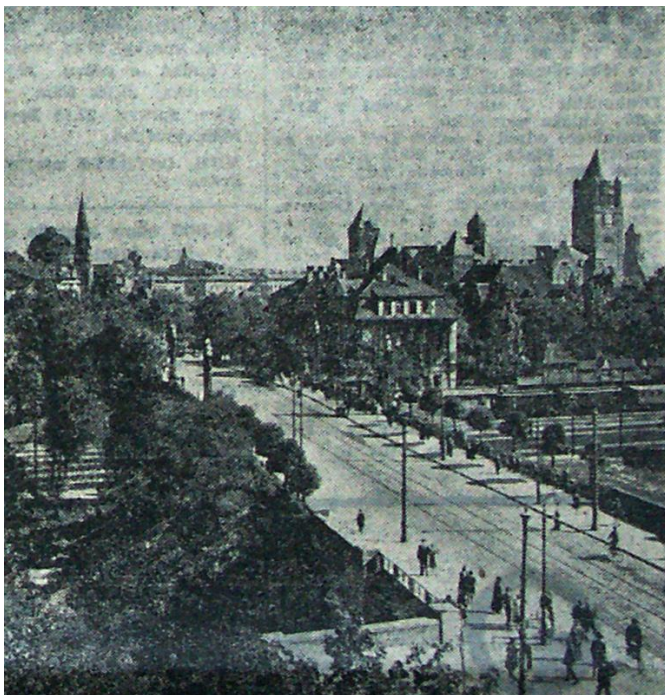
◀ Z činnosti říšské armády
Centropress – ČTK, Polední list,
10. 9. 1939, roč. 13, 4.
251,s. 5

◀ Krakov v rukou říšské německé
armády. Pohled na město, v popředí
Sukiennice
Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9.
1939, roč. 13, č. 251, s. 5

Graudenz vítá první motorizované
jednotky říšské německé armády
Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9.
1939, roč. 13, č. 251, s. 5

◀ Poznaň. Pohled na město
Poznaň

Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9. 1939, roč. 13, č. 251, s. 5

◀ Z činnosti říšské německé armády
Centropress – ČTK, Polední list, 10. 9. 1939, roč. 13, č. 251, s. 5

Krakov v rukou říšské německé armády. Pohled na město – v popředí Sukienice
Ceps, Lidové noviny, 11. 9. 1939, roč. 47, č. 454, s. 3 ▶

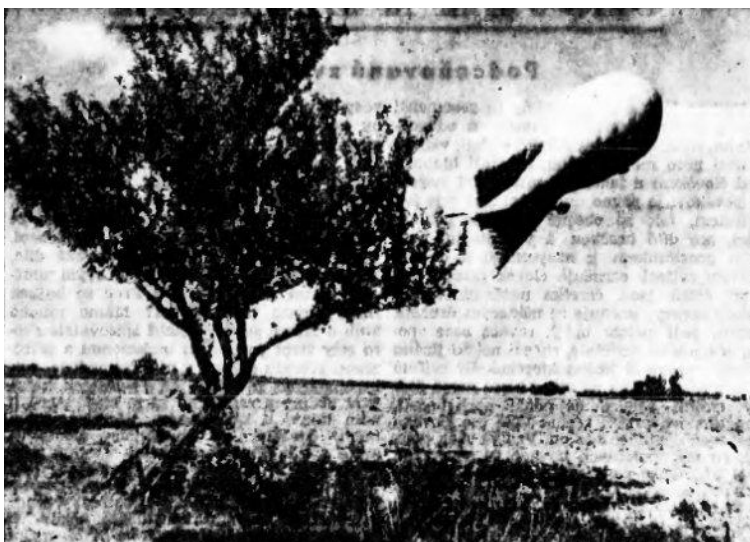

◀ Tanky říšské branné moci prorazily překážky, jimiž Poláci zatarasili cesty
AP, Venkov, 12. 9. 1939, roč. 34, č. 213, s. 1

◀ Při přechodu přes Vislu, vyznamenaly se ženijní jednotky říšské branné moci, které vidíte při stavbě pontonového mostu
ČTK, Venkov, 13. 9. 1939, roč. 34, č. 214, s. 1

▲ Upoutaný balón říšské protiletdecké obrany, jakých se užívá na utvoření přehrady proti nepřátelským náletům

AP, Lidové noviny, 13. 9. 1939, roč. 47, č. 459, s. 3

◀ Takto zničili Poláci mosty po ústupu z Brombergu

AP, Venkov, 14. 9. 1939, roč. 34, č. 215, s. 3

▲ Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler zdraven na frontě nadšenými vojáky

Rellinogram – Hoffmann, Polední list, 14. 9. 1939, roč. 13, č. 255, s. 3

◀ Belgie hájí svou neutralitu. Po prohlášení neutrality králem obsadila také Belgie na všech stranách vojensky své hranice, aby se

bránila proti porušování své neutrality. Obrázek ukazuje vojáka před vchodem do jednoho belgického opevnění na pobřeží.

Hoffmann, Polední list, 14. 9. 1939, roč. 13, č. 255, s. 3

◀ Varšava: Letohrádek Belveder, bývalé sídlo maršála Pilsudského a dříve ruských místodržitelů Varšavy
ČTK, Polední list, 14. 9. 1939, roč. 13, č. 255, s. 3

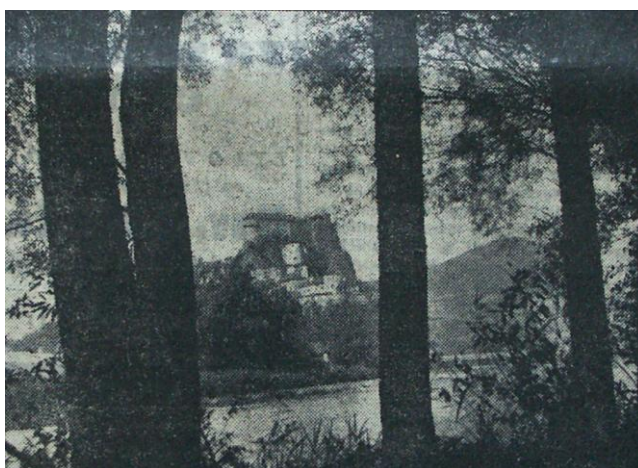

◀ Spálené dvorce a domy podle silnic. Na ústupu zapalovaly polské hordy dvorce a domy, které jako planoucí majáky staly se svědectvím běsnění polských paličů.

Weltbild, Polední list, 14. 9. 1939, roč. 13, č. 255, s. 3

Romantický kraj kolem historické Oravy byl osvobozen z polského područí a vrácen mateřské zemi slovenské, s níž je spjat duchem i dějinami.

Ceps, Polední list, 15. 9. 1939, roč. 13, č. 256, s. 1 ▶

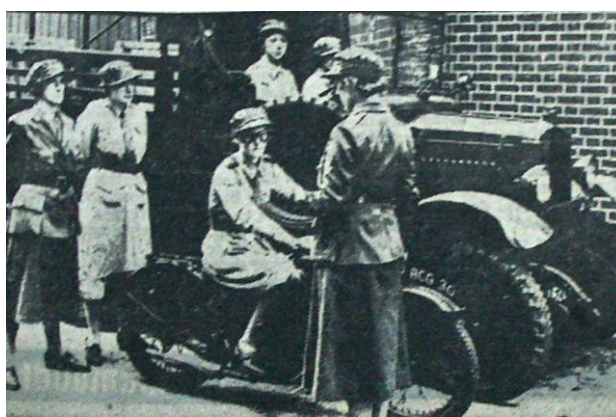

◀ Idyla z dobytého polského města. Obyvatelstvo se sblížilo s vojskem.

Ceps, Polední list, 15. 9. 1939, roč. 13, č. 256, s. 3

Anglické ženy, které náležejí k civilním ženským organizacím, se vycvičují v řízení motorových vozidel. Částečně také vyplňují mezery, které již nastaly odchodem mužů.

Ceps, Polední list, 15. 9. 1939, roč. 13, č. 256, s. 3 ▶

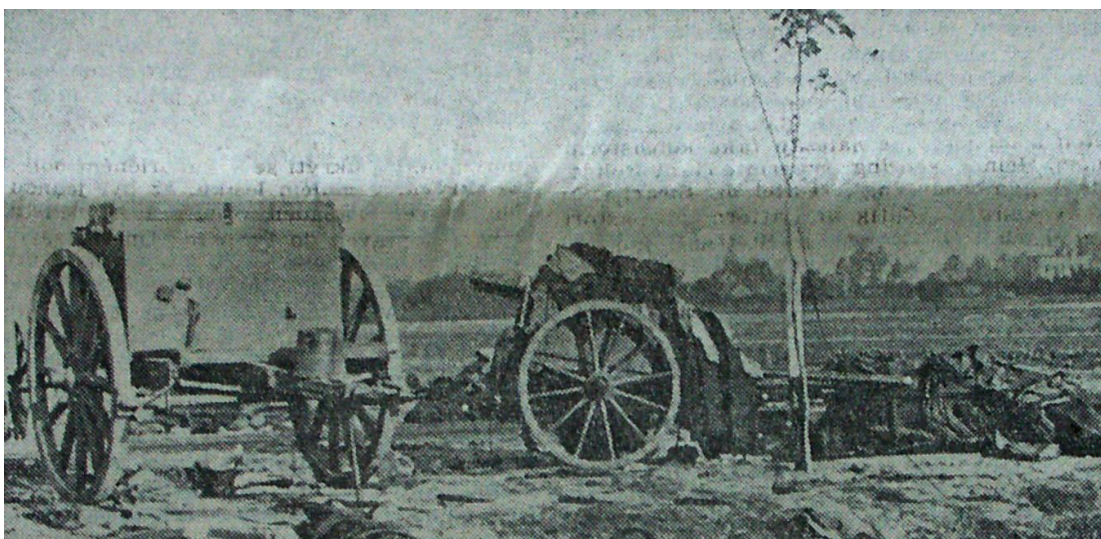
◀ Starobylá radnice v Sandoměři, obsazená říšskou brannou mocí
ČTK, Lidové noviny, 15. 9. 1939, roč. 47, č. 463, s. 3

◀ Těžké protiletadlové dělo očekává nepřítele
Weltbild-Rascheit, Lidové noviny, 15. 9. 1939 roč. 47, č. 463, s. 3

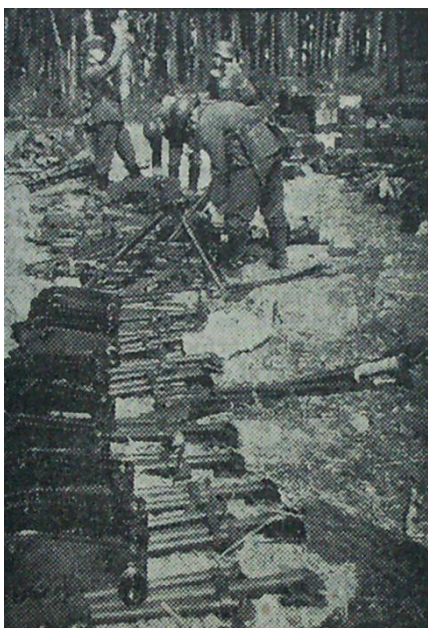
Protiletectké baterie v londýnském parku

Ceps, Polední list, 15. 9. 1939, roč. 13, č. 256, s. 3

▲ Přímý zásah zničil celou polskou baterii

Novina, Venkov, 15. 9. 1939, roč. 34, č. 216, s. 3

◀ Když statečné německé oddíly zlomily tvrdošijný odpor silně opevněné polské posádky ve Westerplatte, může se tam nyní uklízet.

ČTK, Polední list, 16. 9. 1939, roč. 13, č. 257, s. 1

Vůdce odebral se také v těchto ►

dnech opět letadlem na frontu do operačního území mezi Lodží a Varšavou, kde trvá velká bitva. Na obrázku vidíme, kterak statečné vojsko vítá Vůdce při příchodu na frontu.

Hoffmann, Polední list, 16. 9. 1939, roč. 13, č. 257, s. 3

◀ Všude, kde se ukáže na východní frontě Vůdce, je nadšeně pozdravován vojáky. Na obrázku ho vidíme při jídle u gulášové kuchyně.

Hoffmann, Polední list, 16. 9. 1939, roč. 13, č. 257, s. 1

Ribbentrop

Novina, Venkov, 17. 9. 1939, roč. 34, č. 218, s. 1

◀ Generál polní maršálek Goering navštívil Vůdce a říšského kancléře v jeho hlavním stanu. Od leva: maršálek Goering a generálmajor Bodenschatz, generálplukovník Keitel, Vůdce a říšský kancléř a ministr zahraničí v.

Itálie bez aut. Pro úsporu pohonných látek je v Itálii zastaven veškerý provoz soukromých aut. Při oficiální návštěvě v Miláně použil ministr Starace místo auta kočáru taženého koněm.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3 ▶

◀ Po záboru Westerplatte. Polská posádka na Westerplatte kladla tuhý odpor, byla však udatným náporem říšských oddílů donucena ke kapitulaci. Říšské vojsko vynutilo na nepříteli odevzdání všech zbraní.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3

◀ Chamberlain s plynovou maskou. Zatímco Vůdce a říšský kancléř dlí na frontě, prochází se ministerský předseda Chamberlain vyzbrojen protiplynovou maskou Londýnem.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3

Polští zajatci v Berlíně. Do Berlína dospěly první vlaky se zajatými polskými vojáky. Všem těžce zraněným bylo poskytnuto pečlivé ošetření.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3 ▶

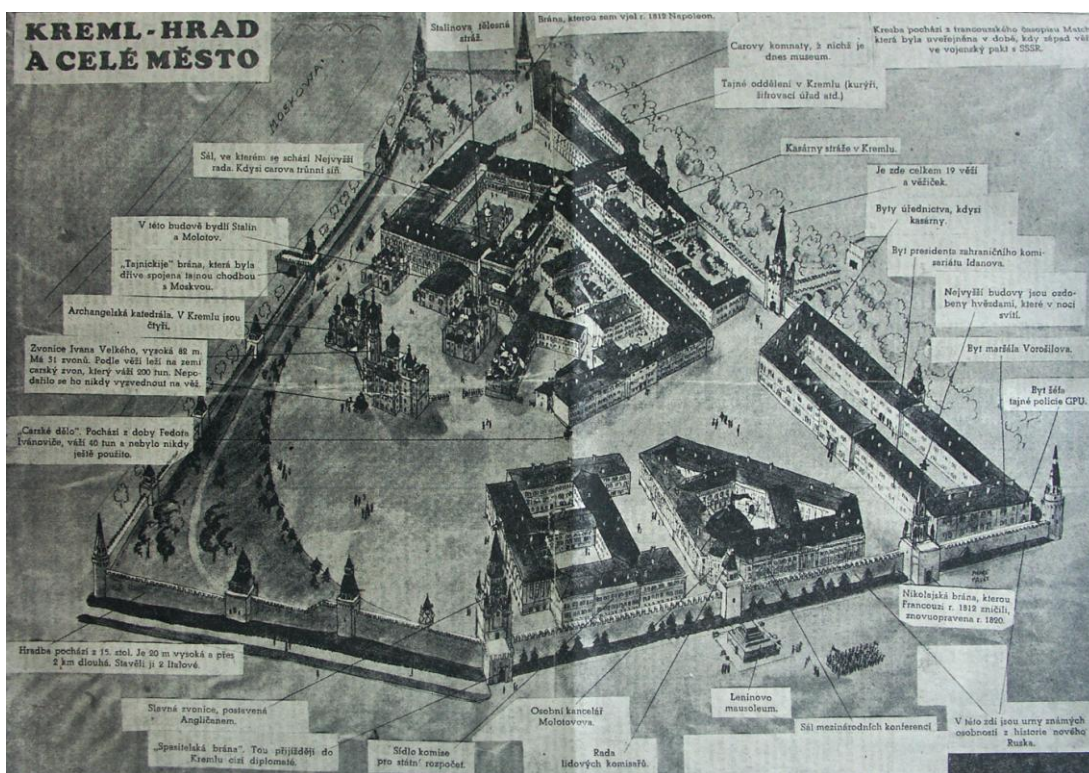
◀ Zachránění z Athenie. V Galwayi přistála loď, na jejíž palubě byli přivezeni zachránění trosečníci z parníku „Athenea“, který byl torpédován anglickým loďstvem.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3

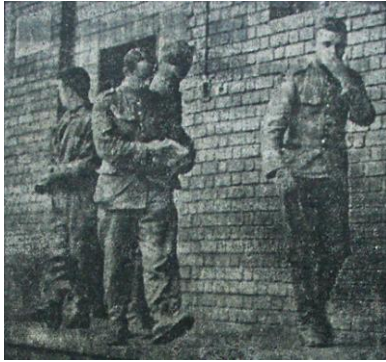

◀ Kapitán lodi „Brehmen“ vyznamenán. Kapitán Ahrens od společnosti Norddeutscher Lloyd, jenž se zasloužil o přistání lodi „Brehmenů v neutrálním přístavu, byl jmenován komandérem. Generál polní maršálek Göring zaslal mu blahopřejný telegram.

ČTK, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 3

▲ Match, Polední list, 17. 9. 1939, roč. 13, č. 258, s. 7

◀ Polští zajatci v Praze

Der Neue Tag, Polední list, 18. 9. 1939,
roč. 13, č. 259, s. 3

Fotoreportér navštívil ►
berlínskou nemocnici, v níž
jsou pečlivě ošetřováni ranění
z východní fronty. Zranění,

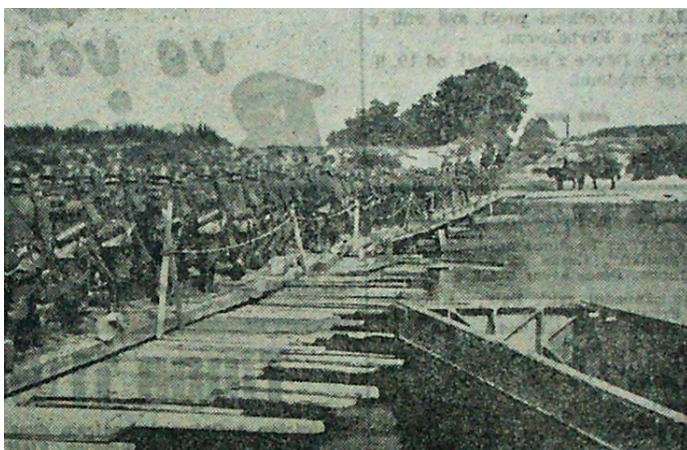
kteří jsou připoutáni na lůžko, baví kamarády, kteří mohou chodit.

Weltbild, Polední list, 20. 9. 1939, roč. 13, č. 261, s. 3

▲ Na saarbrückenském hřbitově konal se 16. září 1939 pohřeb francouzských
leteckých důstojníků, sestřelených nad říšskoněmeckým územím. Pohřeb konal se za
vojenských poct.

Hoffmann, Polední list, 21. 9. 1939, roč. 13, č. 262, s. 3

◀ Na ústupu zničili Poláci mosty přes řeku San. Němečtí pionýři zřídili však ihned pevné náhradní mosty, přes které postup německých oddílů nerušeně pokračoval. Hoffmann, Polední list, 21. 9. 1939, roč. 13, č. 262, s. 3

V Goworowu v Polsku prohlíží vojenská kontrola Židy.

Hoffmann, Polední list, 21. 9. 1939, roč. 13, č. 262, s. 3 ▶

◀ Vrchní velitel říšských vojsk na frontě u Pultusku na řece Narvě. V pozadí Poláky zničený most. Weltbild, Polední list, 22. 9. 1939, roč. 13, č. 263, s. 3

◀ Rozdělování chleba polským zajatcům v jejich táborech v Německu.

Weltbild, Polední list, 22. 9. 1939, roč. 13, č. 263, s. 3

Belgie rozhodnuta hájit svou neutralitu. Král Leopold III. přehlíží své pohraniční oddíly.

Weltbild, Polední list, 22. 9. 1939, roč. 13, č. 263, s. 3

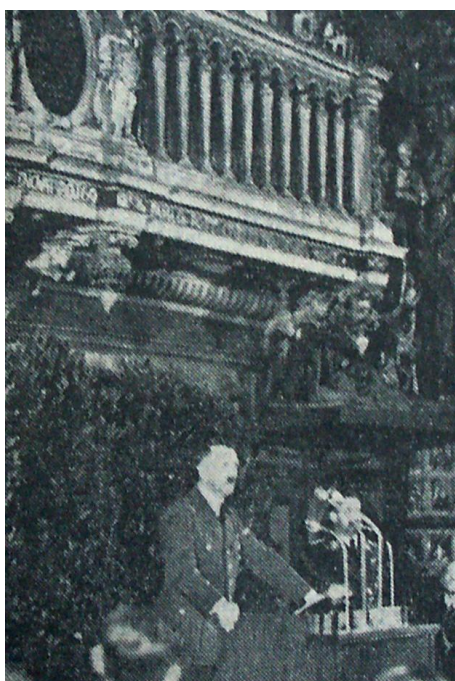

◀ Motorisované oddíly říšské branné moci se setkaly s hlídkou pěchoty na pochodu Polskem
AP, Lidové noviny, 22. 9. 1939, roč. 47, č. 476, s. 3

▲ Zajatí polští vojáci jsou odváděni do zajateckých táborů

AP, Lidové noviny, 22. 9. 1939, roč. 47, č. 476, s. 3

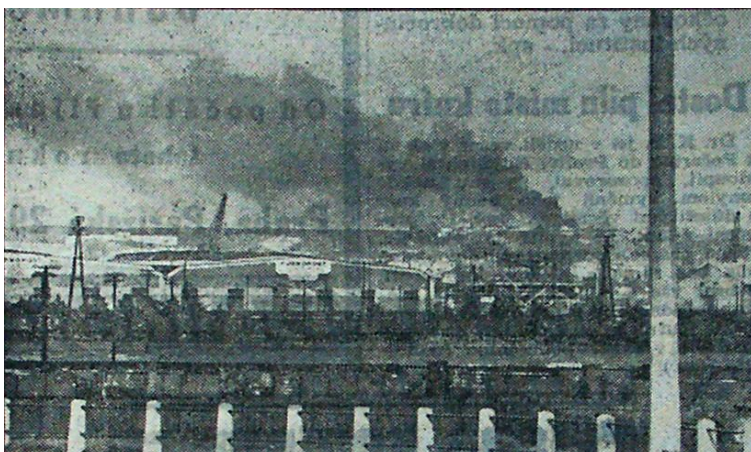
◀ Projev Vůdce v osvobozeném Gdánsku

AP, Venkov, 23. 9. 1939, roč. 34, č. 223, s. 1

▲ Zajatí Poláci dostávají v německém táboře oběd

Weltbild, Polední list, 23. 9. 1939, roč. 13, č. 264, s. 3

◀ Oxhöft u Gdyně byl ostřelován německým dělostřelectvem

Weltbild, Polední list, 23. 9. 1939, roč. 13, č. 264, s. 4

V jedné lékárně v Hohensalze se zabarikádovali polští záškodníci, kteří stříleli ze zálohy na oddíly říšské branné moci. Hnízdo musilo být vyčištěno ručními granáty.

Waske, Lidové noviny, 23. 9. 1939, roč. 47, č. 478, s. 3 ▶

◀ Polští zajatci při obědě

Novina, Venkov, 24. 9. 1939, roč. 34, č. 224, s. 3

▲ Za barikádami se kryje vyštvané varšavské obyvatelstvo. Převržené tramvaje a jiná vozidla navršili Poláci na jihozápadním konci Varšavy. Tuto překážku překonaly obrněné vozy.

Weltbild, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 7

◀ Tramvaje a nábytkové vozy mají zadržet německý postup. Německé pancéřové vozy a pěchota očekávají zásah dělostřelectva, aby s jeho pomocí překonaly i tuto překážku.

Weltbild, Polední list, 24. 9.

1939, roč. 13, č. 265, s. 7

Pěchota pod ochranou pancéřového vozu při postupu do varšavského předměstí.

Weltbild, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 7

◀ Trosky muničního vlaku. Muniční vlak Poláků byl zničen výbuchem a požárem. Z celého vlaku zbylo jen několik trosek.

ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10

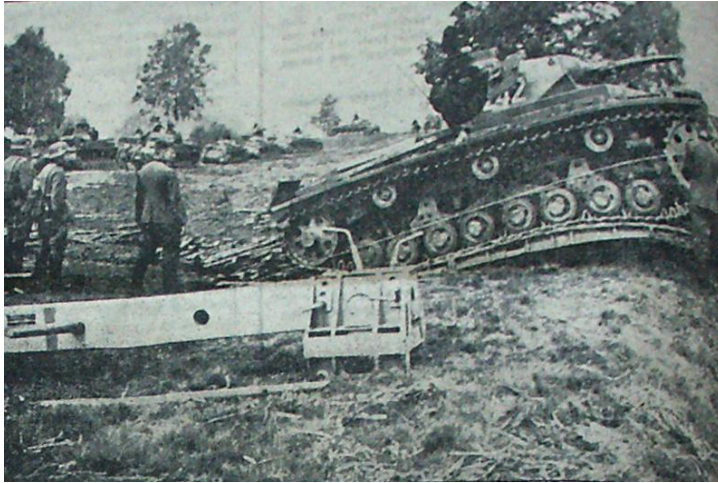
Rychlá pomoc raněným. Vojáci sanitních sborů zhotovují narychlo nosítka pro raněné.

ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10 ▶

◀ Nemocnice v jídelně. Do Štětína připlula loď „Stuttgart“ s transportem zraněných z východu. V jídelně lodi byla pro zraněné zřízena nemocnice.

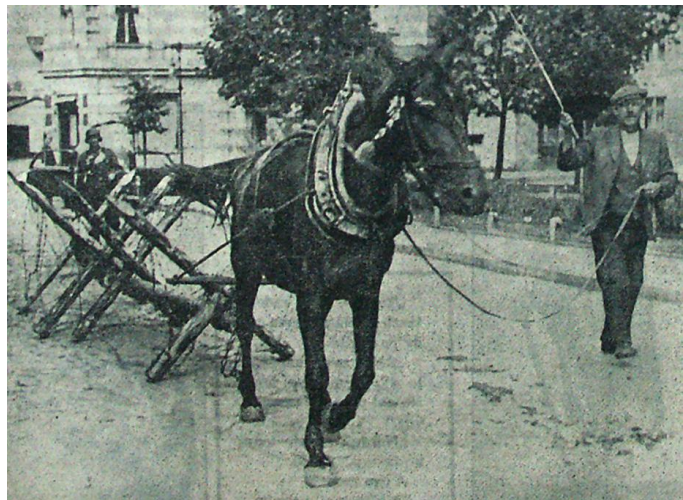
ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10

◀ Na postupu vpřed. Pionýři říšské armády zhotovili na postupu mnoho nových mostů. Na obrázky přeprava pancéřované jednotky přes rychle zhotovený most. ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10

Odstraňování překážek. Po vstupu říšských vojsk jsou odklízány překážky, které zhotovili Poláci. Snímek byl zhotoven v Tarnovicích.

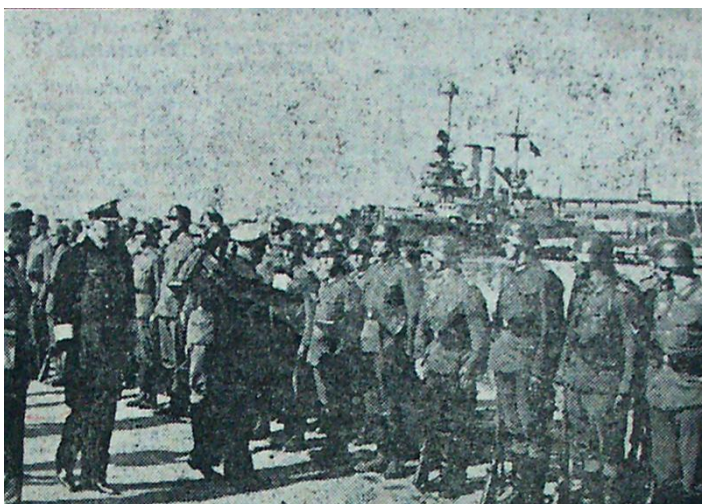
ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10 ▶

Polský prezident prchl do Rumunska. Polský státní prezident Moscicki opustil zemi a odjel do Rumunska. Jeho vláda, jak prohlásil sovětský zahraniční komisař Molotov, uvrhla polský národ do katastrofy a nakonec prchá také.

ČTK, Polední list, 24. 9. 1939, roč. 13, č. 265, s. 10 ▶

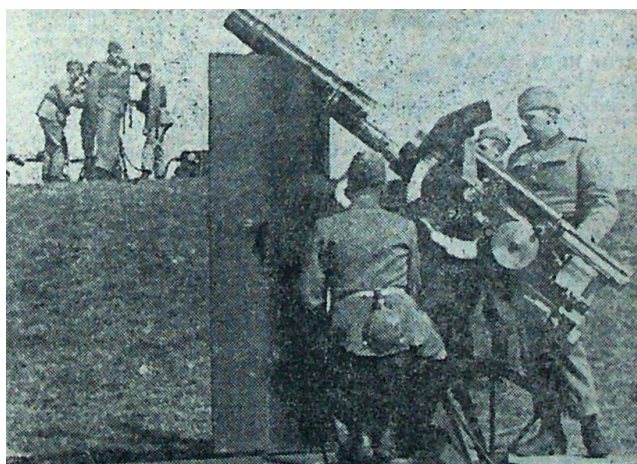

◀ Velkoadmiral Reader na Westerplatte

Hoffmann, Polední list, 27. 9. 1939, roč. 13, č. 268, s. 1

Dánsko je rozhodnuto odvracet porušování neutrality zbraní. Postavilo na pobřeží a uvnitř země protiletectké baterie a pobřeží zajistilo kromě toho minovými poli. Náš obrázek zachycuje dánské protiletectké dělo. ▶

Presse – Hoffmann, Polední list, 27. 9. 1939, roč. 13, č. 268, s. 1

◀ Přehlídka německých a sovětských oddílů v Brestu-Litevském

PK – Gutjahr – Scherl, Polední list, 27. 9. 1939, roč. 13, č. 268, s. 1

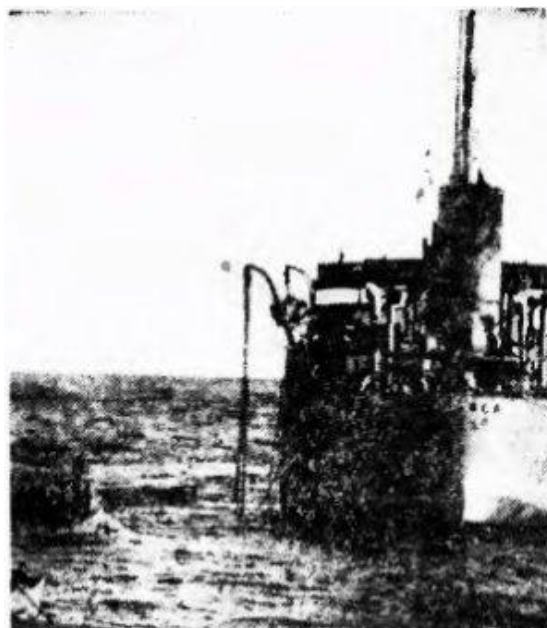
◀ Kapitänleutnant Wohlfart, jenž se právě vrátil z úspěšné plavby proti nepříteli, na které potopil 49 900 brt lodního prostoru. Vůdce vyznamenal tohoto velitele ponorky rytířským křížem Železného kříže.

PK-Kramer- Atl., Lidové noviny, 16. 6. 1941, roč. 49, č. 302, s. 1

K přijetí rumunského státu generála Antonesca Vůdcem: Ministr zahraničních věcí von Ribbentrop vítá hosta v Mnichově (München).

Atlantic, Lidové noviny, 17. 6. 1941, roč. 49, č. 304, s. 1 ▶

◀ Norský tankový parník, plující ve službách Anglie je právě zadržen německými válečnými lodmi v Atlantiku

PK-Licas-Atl, Lidové noviny, 18. 6. 1941, roč. 49, 4. 306, s. 1

▲ První zajatci na východní frontě jsou vedeni do zápolí.

PK.Cusian-Atl., Lidové noviny, 26. 6. 1941, roč. 49, č. 321, s. 1

◀ Německé pancéřové vozy vjíždějí na sovětské území

PK-Khun-Atlantic, Lidové noviny, 27. 6. 1941, roč. 49, č. 323, s. 1

První nekonečné zástupy vojáků

ČTK-Weltbild, Polední list, 27. 6. 1941, roč. 15, č. 174, s. 1 ▼

◀ Mosty a silnice se opravují

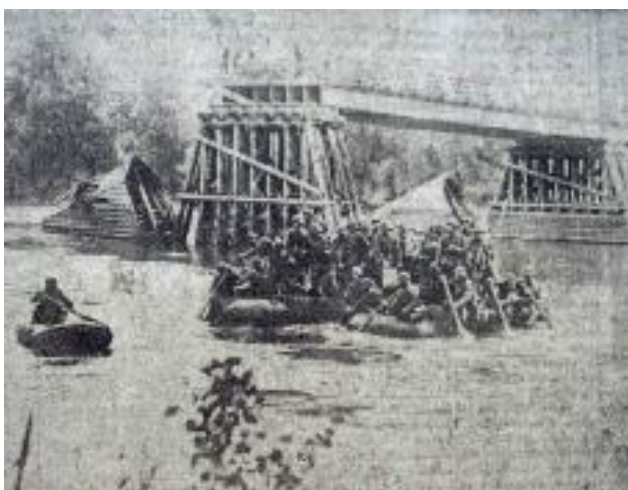
NESG.Večerní České slovo, 28. 6. 1941, roč.
23, č. 150, s. 1

Sovětsí zajatci

AP, Venkov, 28. 6. 1941, roč. 36, č. 150, s. 2

◀ Z prvních dnů bojů na východě. Přejít přes pohraniční řeku v ranních hodinách.

ČTK – Weltbild, Nedělní list, 29.
6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 1

◀ Pěchota říšské branné moci
překračuje pohraniční řeku do
SSSR

NESG. Venkov, 29. 6. 1941,
roč. 36, č. 151, s. 2

Boj proti Sovětskému Rusku.
Autokolony německého vojska
přejíždějí přes řeku.

SS-PK-Ege, Nedělní list, 29. 6.
1941, roč. 15, č. 176, s. 2 ▶

◀ Ani sovětské bunkry nezadržely postup

NESG. Venkov, 29. 6. 1941, roč. 36, č. 151, s. 2

◀ Po tvrdošijném odporu

PK-Kipper, Nedělní list, 29. 6. 1941, roč. 15,
č. 176, s. 2

Obyvatelstvo bývalého polsko-litevského pohraničního ▲
území pozdravuje vstupující německé oddíly.

PK-Vorpahl, Nedělní list, 29. 6. 1941, roč. 15, č. 176, s. 2

◀ Sovětoruští zajatci
v jednom z provisorních
zajateckých táborů.

SS-PK-Ege, Nedělní list,
29. 6. 1941, roč. 15, č.
176, s. 2

▲ Boj proti bolševickému světovému nepříteli. Německé Oddíly naráží při vstupu do vesnice na nepřitele a ihned jej drtí.

NESG. Venkov. 1. 7. 1941, roč. 36, č. 152, s. 2

◀ Německé oddíly po hrdinném boji obsadily Brest a odvádějí ruské zajatce.

P. - H. Polední list, 2. 7. 1941, roč. 15, č. 179, s. 1

Protipancéřová děla
německá (Pak)
v posici zajišťují
uzávěru silnice
(Pk-Mendi- Atlantic),
Lidové noviny, 2. 7.
1941, roč. 49, č. 332,
s. 1

◀ Nezadržitelný postup německých vojsk na východě: V dlouhých kolonách pronikají německé oddíly na sovětské území, stále v paták ustupujícímu nepříteli. V pozadí hořící osada – také zde byl zlomen nepřítelův odpor

PK-Meyer-Artl., Lidové noviny, 3. 7. 1941, roč. 49, č. 334, s. 1

◀ Při tuhé práci – odstraňování min v Severním moři

Atl., Lidové noviny, 4. 7. 1941, roč. 49, č. 336, s. 1

V mnoha osvobozených litevských městech svrhlo obyvatelstvo po postupu německého vojska Stalinovu sochu a roztříštilo ji.

Weltbild, Polední list, 5. 7. 1941, roč. 15, č. 182, s. 1

◀ Sovětští přeběhlíci

PK-Plenik-Weltbild, Nedělní list,
6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

◀ Boje na východě. Německý předzvědný oddíl cyklistů překvapen palbou z domu napáleného dělostřelbou. Bleskurychle vojáci seskakují, aby palbu opětovali. Orbis, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Také z tohoto letiště v Rumunsku startují letadla k boji proti Sovětům.

PK-Schubert-Hoffmann, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3 ▶

Ani nejlepší maskování nepomáhá. Pancéřový vůz sovětské armády se zakopal do žitného pole, aby byl lépe chráněn. Posice byla smělym útokem německých jednotek obsazena.

Orbis, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

◀ SS-oddíly na pochodu na východě. Zajatí sovětské vojáci jsou odváděni.

PK-Ege-Hoffmann, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

Právě tak jako v Grodnu byl i jinde „tatíček“ Stalin stržen.

PK-Sepp-Jäger-Atlantik, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3 ▶

◀ Německé oddíly v Grodnu. Trosky zbořených domů svědčí o urputném průběhu bojů.

PK-Jäger-Hoffmann, Nedělní list, 6. 7. 1941, roč. 15, č. 183, s. 3

◀ Sanitní zařízení říšské branné moci je vzorné po stránce vybavení a opatření pro nejrychlejší dopravu raněných jedinečné na světě. Pokud možno dopravují se ranění a nemocní rychlými a prostornými letadly.

PK-Rauchwetter- Atl., Lidové noviny, 8. 7. 1941, roč. 49, č. 343, s. 1

▲ Sovětské tanky neobstály proti německým zbraním – naděje, jež do jejich údernosti kladli v Moskvě i v Londýně, se zhroutily zároveň s pancéřovými kolosy.

PK-Koch- Atl., Lidové noviny, 8. 7. 1941, roč. 49, č. 343, s. 1

Vyzkoušení v boji, neochvějní, zaujali muži protitankového dělostřelectva posice a vynucují likvidaci hnízd nepřátelského odporu.

PK-Henke-Atl., Lidové noviny, 9. 7. 1941, roč. 49, č. 345, s. 1

◀ Po příšerné hromadné krvavé lázni bolševici zapálili Lvovskou věznicí. Příslušníci rodin stojí v davu před ještě hořící budovou, očekávající zprávy o příšerném osudu obětí.
Frenke-Scherl, Polední list, 9. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Obrázek ze Lvova, kde GPU postřílela přes 3 000 uvězněných Ukrajinců. Hrůzný pohled na bezpočetné mrtvoly, položené v řadách před věznicí.

SS-PK-Jugatlantie, Polední list, 9. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1 ▶

◀ Bolševická zvěrstva ve Lvově.
Weltbild. Venkov, 9. 7. 1941, roč. 36, č. 159, s. 1

Totožná fotografie též:

◀ Svědectví o řádění rudých ve Lvově.
Weltbild. Večerní České slovo, 9. 7. 1941, roč. 23, č. 159, s. 1

◀ Tak pracovalo GPU ve Lvově. Plačící ženy poznávají své příbuzné mezi zavražděnými.

NESG. Venkov. 9. 7. 1941, roč. 36, č. 152

▲ S nelidskou krutostí povraždili na hrůzný Stalinův rozkaz bolševici a jejich GPU nesčetné politické vězně, muže i ženy. Ve Lvově bylo takto povražděno přes tři tisíce vězňených Ukrajinců.

Weltbild-ČTK, Lidové noviny, 10. 7. 1941, roč. 49, č. 346, s. 1

▲ S nelidskou krutostí povraždila GPU ve Lvově přes tři tisíce uvězněných Ukrajinců.

Weltbils-ČTK, Lidové noviny, roč. 49, č. 347, s. 1

◀ Bolševická zvěrstva ve Lvově: S odpornou zvířecí bestialitou povraždila GPU ve Lvově přes 3 tisíce vězněných Ukrajinců.

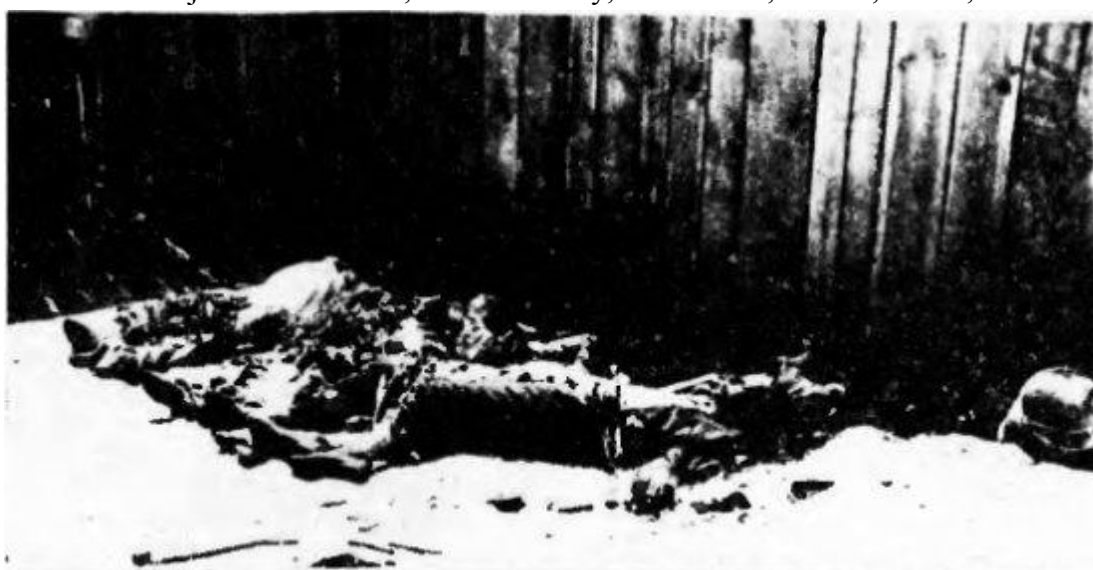
ČTK-Weltbild, Polední list, 10. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1

Před budovou věznice ve Lvově, kde bolševici před útekem povraždili kolem tří tisíc Ukrajinců, mužů, žen i dětí, odehrály se mezi pozůstalými zoufalé, nervy drásající výjevy.

PK-Fremke-Weltbild, Polední list, 10. 7. 1941, roč. 15, č. 186, s. 1 ▶

Dokumenty o řádění GPU ve Lvově, nelidsky zohavené mrtvoly Ukrajinců, jichž bylo přes tři tisíce povražděno ve Lvovských věznicích před příchodem německého vojska. AP-ČTK, Lidové noviny, 11. 7. 1941, roč. 49, č. 348, s. 3 ▼

◀ Řádění GPU ve Lvově: Před věznicí, v jejichž zdech bolševici povraždili přes tři tisíce vězňů Ukrajinců, se odehrály po příchodu německého vojska srdcervoucí scény, když příbuzní zjišťovali oběti sovětských katů.

AP-ČTK, 11. 7. 1941, roč. 49, č. 349, s. 3

Ukrajinské ženy a matky hledají na dvoře věznice ve Lvově své děti, muže a otce, postřílené bestiálně bolševiky.

PK. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, č. 161, s. 1 ▶

◀ Tak „pracovalo“ GPU ve Lvově. Pohled na nelidsky zohavené mrtvoly politických vězňů, povražděných katany GPU.

AP. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, č. 161, s. 2

◀ Tento desetiletý chlapec byl sovětskými politkomisaři zohaven a ubodán k smrti jen proto, že měl německou maminku. Pro tu maminku se dostalo dítě do politického vězení jako nespolehlivé a sovětskému režimu

nebezpečné a před útokem bolševiků bylo spolu s dalšími vězni zavražděno.

PK. Polední list. 11. 7. 1941, roč. 15, č. 187, s. 1

Ještě z dějiště bestiálního díla GPU ve Lvově.

AP-ČTK. Polední list. 11. 7. 1941, roč. 15, č. 187, s. 1

Totožná fotografie též:

Z dějiště bestiálního díla GPU ve Lvově.

AP-ČTK. Venkov. 11. 7. 1941, roč. 36, s. 1 ▶

◀ Hlad a bída v sovětském „ráji“. Tisíce ubožáků zahynulo za vlády Sovětů hladem.

Atlantic, Zander-M. Polední list. 12. 7. 1941, roč. 15, č. 188, s. 1

◀ Srdcervoucí scény před Lvovskou věznicí, kde padlo rukama rudých katanů GPU za obět' přes 3 000 lidí.

NESG. Venkov, 12. 7. 1941, roč. 36, č. 162, s. 1

Střemhlavá bombardovací letadla typu Ju 88 letí ve velké akci proti anglickému ostrovu

NESG., Lidové noviny, 13. 7. 1941, roč. 49, č. 352, s. 3 ▶

◀ Jeden z nejtěžších sovětských tanků opuštěný na útěku. Má osm párů kol a dvě pohyblivé věže.

PK-Rebhan-Presse-Hoffmann. Nedělní list, 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1

◀ To jsou bolševičtí vojáci. Svět, který povstal na východě proti Říši, aby připravil nejen jí, ale celé Evropě krvavou lázeň, tak jak se to stalo ve lvovských sklepích GPU, je nám cizí a odporný. Svět, se kterým bychom se prostě neradi dávali srovnávat, protože v těchto tvářích se zračí všechny možné lidské primitivní pudy, jen ne ušlechtilost civilizovaného člověka.

Ceps. Nedělní list. 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 1

Totožná fotografická série též: NESG. Večerní České slovo, 12. 7. 1941, roč. 23, č. 162, s. 1

◀ Sotva vtáhlo německé vojsko 29. června kolem 13. hodiny do Lvova, dostavil se k místnímu veliteli hlouček mužů a žen, kteří vyprávěli, že jejich příbuzní byli bez jakéhokoli důvodu zatčeni sovětskými úřady, a prosili německé důstojníky, aby jim pomohli. Mezi nimi byli dva muži, kteří tvrdili, že uprchlí z věznice GPU. Vyprávěli tak neuvěřitelné podrobnosti, že německé vojenské úřady začaly ihned s vyšetřováním. Výsledek je Již znám celému světu. Ve všech věznicích a trestnicích ve Lvově bylo nalezeno skorem tisíc strašlivě zohavených mrtvol. Ve sklepních děrách, kde ležely ve čtyřech i pěti vrstvách, pestrá směsice mužů, žen a dětí, v primitivně zasypaných hromadných hrobech, ve věznicích a celách, kde ještě ležely ve své krvi — všude týž obraz hrůzy a brutálních zvířecích pudů, rozvášněných předtuchou porážky. Nežalují však jen mrtví. Žalují snad ještě více na čtvrtstoletí bolševické hrůzovlády živí, kteří únavou a hladem se plouží jako stíny v bolševickém „ráji“ dělníků a sedláků bydlících pod veškerou důstojností člověka. U nás by sedlák nenechal v takových brlozích ani dobytek.

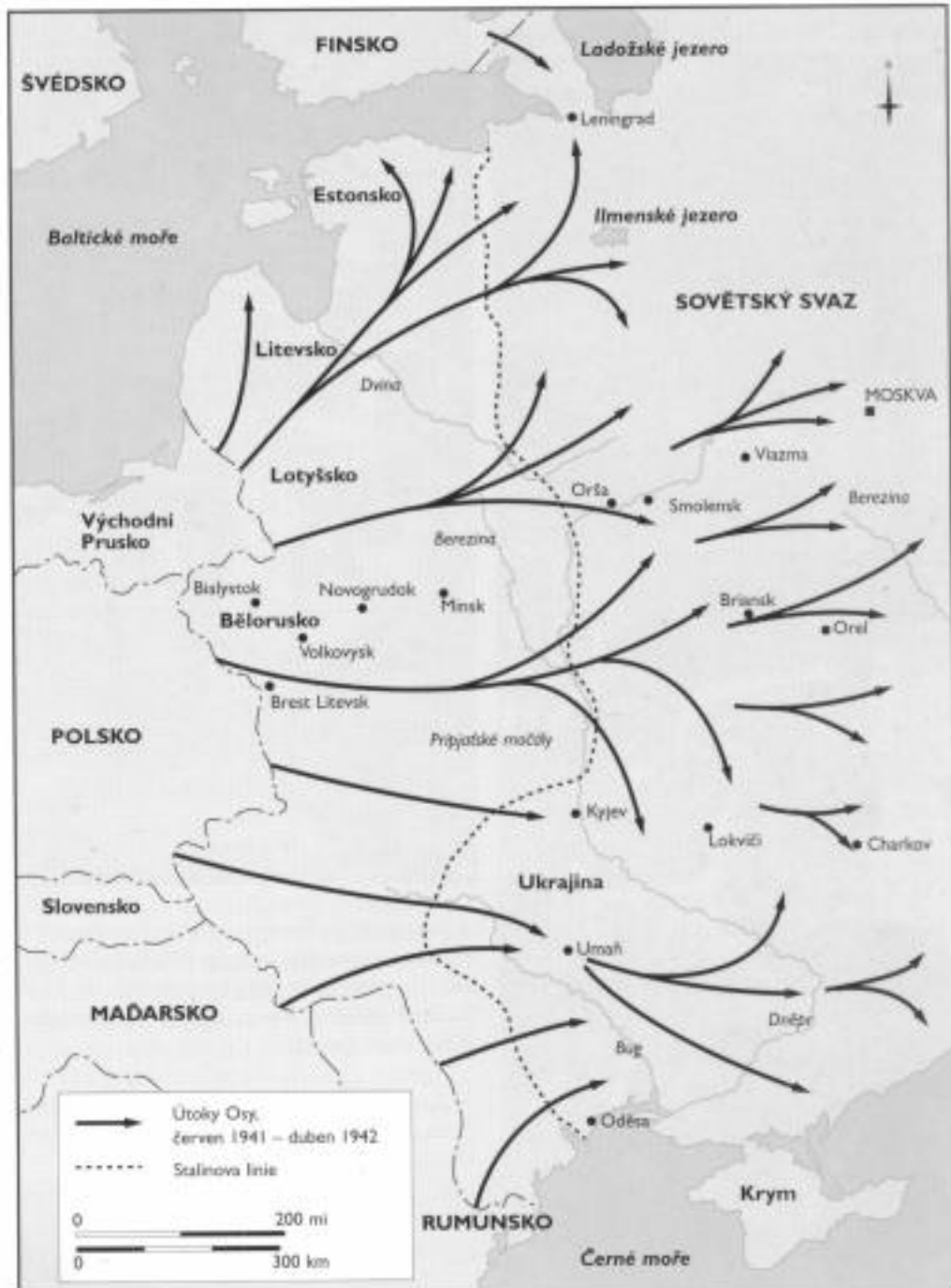
Weltbild. Nedělní list. 13. 7. 1941, roč. 15, č. 189, s. 5

▲ Sta vozidel rudé armády shořelo na silnicích za vítězného postupu německých sil.
PK-Kudicke- Atl., Pondělní Lidové noviny, 14. 7. 1941, roč. 49, č. 354, s. 1.

Příloha V

Orientační plán operace Barbarossa. V mapě jsou vyznačeny hlavní směry pronikání německé armády do sovětského vnitrozemí. Převzato z: SHAW, Antony. *Druhá světová válka den po dni*. 1. vydání, Praha: Naše vojsko, 2004, s. 53

Příloha VI

Text paktu o neútočení mezi Německem a SSSR a jeho tajné dodatky. Text německo-sovětské smlouvy o hranicích a přátelství. Převzato z: SANTAMARIA, Yves. *1939, německo-sovětský pakt*. 1. vydání, Praha: HZ Editio, 2001, s. 108-112

Text paktu o neútočení mezi Německem a SSSR

Vláda Německé Říše a vláda Svazu sovětských socialistických republik, vycházejíce ze základních ustanovení smlouvy o neutralitě uzavřené v dubnu 1926 mezi SSSR a Německem, dospěly k následující dohodě:

1. Obě smluvní strany se zavazují, že se vzájemně zdrží jakéhokoli aktu násilí a jakékoli útočného jednání proti sobě, a to jak jednotlivě, tak společně s jinými mocnostmi.
2. V případě, že by se jedna ze stran uzavírající tuto smlouvu stala předmětem válečné akce třetí mocností, pak druhá smluvní strana tuto třetí mocnost nijakým způsobem nepodpoří.
3. Vlády obou smluvních stran budou v budoucnu mezi sebou za účelem vzájemných konzultací udržovat styky, aby se informovaly o otázkách týkajících se jejich společných zájmů.
4. Žádná ze smluvních stran se nebude podílet na nějakém mocenském uskupení, přímo nebo nepřímo namířeném proti druhé straně.
5. V případě, že by mezi smluvními stranami vznikly spory nebo konflikty jakéhokoli druhu nebo původu, obě strany je budou řešit výlučně mírovými prostředky, přátelskou výměnou názorů, nebo v nutném případě vytvořením smírčích komisí.
6. Tato smlouva se uzavírá na dobu deseti let; pokud ji jedna ze stran nevypraví jeden rok před uplynutím této lhůty, bude působnost smlouvy automaticky prodloužena o dalších pět let.
7. Tato smlouva má být ratifikována v co nejkratší době. Ratifikační listiny mají být vyměněny v Berlíně. Smlouva vstupuje v platnost ihned po jejím podepsání.

Tajný doplňovací protokol z 23. srpna 1939

U příležitosti podepsání paktu o neútočení mezi Německou říší a Svazem sovětských socialistických republik projednali podepsaní zplnomocněnci obou smluvních stran v přísně tajné rozpravě otázky vymezení oboustranných zájmových sfér ve východní Evropě. Bylo dohodnuto následující:

1. V případě územně-politických změn na územích náležejících k pobaltským státům (Finsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva) bude severní hranice Litvy zároveň tvořit hranici mezi zájmovými sférami Německa a SSSR. Tímto je zároveň uznán zájem Litvy na území Vilnius.
2. V případě územně- politických změn na územích patřících polskému státu, budou zájmové sféry Německa a SSSR vymezeny přibližně toky řek Narev, Visla a San. Otázka, zda budou oboustranné zájmy považovat zachování nezávislého polského státu za žádoucí, a otázka, jak by měl být tento stát vymezen, budou moci být s konečnou platností vyjasněny teprve v průběhu dalšího politického vývoje. V každém případě budou obě vlády tuto otázku řešit na základě přátelské dohody.
3. Pokud jde o jihovýchod Evropy, sovětská strana zdůrazňuje svůj zájem o Besarábii. Ze strany Německa byl o toto území vyjádřen naprostý politický nezájem.
4. Tento protokol budou obě strany považovat za přísně tajný.

**Dodatečná změna tajného doplňovacího protokolu z 23. srpna 1939
(připojená ke smlouvě z 28. září 1939)**

Podepsaní zplnomocněnci konstatují, že Německá říšská vláda a vláda SSSR vyjadřují souhlas s následujícím:

Tajný doplňovací protokol podepsaný 23. srpna 1939 se v článku 1. obměňuje v tom smyslu, že území litevského státu spadá do zájmové sféry SSSR, zatímco na druhou stranu se do zájmové sféry Německa zahrnuje vojvodství Lublin a část vojvodství Varšava. Jakmile vláda SSSR přijme na litevském území zvláštní opatření za účelem zajištění svých zájmů, bude za účelem přirozené a jednoduché hraniční linie opravena současná německo-litevská hranice tak, že Německu připadne litevské území ležící jihozápadně od této linie, zakreslené na přiložené mapě. Dále se konstatuje, že shora uvedenými opatřeními sovětské vlády nesmějí být narušeny platné hospodářské úmluvy mezi Německem a Litvou.

Německo-sovětská smlouva o hranicích a přátelství z 28. září 1939

Německá říšská vláda a vláda SSSR pokládají za svůj výlučný úkol, aby po rozpadu dosavadního polského státu obnovily na těchto územích pořádek a klid a národů, které tam žijí, zajistili mírový život v souladu s jejich národním charakterem. Za tímto účelem se obě vlády dohodly na následujícím:

1. Německá říšská vláda a vláda SSSR stanovují jako hranici jejich národních zájmů na území bývalého polského státu linii, která bude podrobněji zakreslena na přiložené mapě a podrobněji popsána v doplňovacím protokolu.
2. Obě strany uznávají hranici oboustranných státních zájmů, stanovenou v článku 1, za definitivní a budou odmítat jakékoliv vměšování třetích mocností do tohoto uspořádání.
3. Nezbytné nové uspořádání státní správy na území západně od linie uvedené v článku 1 zajistí Německá říšská vláda, na územích východně od této linie vláda SSSR.
4. Německá říšská vláda a vláda SSSR považují uvedené uspořádání za pevný základ, na kterém se budou dále rozvíjet přátelské vztahy mezi jejich národy.
5. Tato smlouva bude co nejdříve ratifikována a ratifikační listiny budou vyměněny v Berlíně. Smlouva nabývá platnosti v okamžiku jejího podepsání.

Tajný doplňovací protokol (připojený ke smlouvě z 28. září 1939)

Podepsaní zplnomocněnci konstatovali při uzavírání německo-sovětské smlouvy o hranicích a přátelství shodně následující:

Žádná ze smluvních stran nebude na svém území trpět polskou agitací, která by mohla ovlivnit situaci na území druhé smluvní strany. Obě smluvní strany zamezí na svých územích takové agitaci již v zárodku a budou se vzájemně informovat o účelných opatřeních přijatých v tomto směru.